

**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ
ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ**

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
імені С.З. ГЖИЦЬКОГО**
заснований у 1998 році

Серія “Економічні науки”

**Scientific Messenger
of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj**

Series “Economical sciences”

**Том 15, № 1 (55)
Частина 5**

ЛЬВІВ – 2013

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

В.М. ГЛАДІЙ – головний редактор, в.о. ректора університету, д.е.н., професор, акад. НААНУ;
Я.І. КИРИЛІВ – заст. головного редактора, д.с.-г.н., проф., член-кор. НААНУ, академік АН ВО України, перший проректор, зав. каф. технології виробництва продукції дрібного тваринництва ЛНУВМБТ;
Б.В.ГУТИЙ – відповідальний секретар, к.вет.н., доц. каф. фармакології та токсикології ЛНУВМБТ.

Члени редакційної колегії

Б.Б. БАТЮК – к.е.н., доцент, декан факультету економіки та менеджменту ЛНУВМБТ;
Ю.Л.БІЛІОНОГА – д.т.н., проф. каф. загально-технічних дисциплін та контролю якості продукції ЛНУВМБТ;
Й.М.БЕРКО – д.б.н., проф. каф. екології та біології ЛНУВМБТ;
В.Й. БОЖИК – к.б.н., доц., зав. каф. водних біоресурсів ЛНУВМБТ;
В.І.БУЦЯК – д.с.-г.н., проф. каф. біохімії, біотехнології та загальної хімії ЛНУВМБТ;
Ю.Ю.ВАРИВОДА – к.т.н., доцент, декан факультету харчових технологій та екології ЛНУВМБТ;
С.В.ВАСИЛЬЧАК – д.е.н., проф. каф. економіки підприємства, інновацій та дорадництва в АПК імені І.В. Поповича ЛНУВМБТ;
В.Л.ГАЛЯС – к.б.н., професор, зав.каф. біохімії, біотехнології та загальної хімії ЛНУВМБТ;
П.І.ГОЛОВАЧ – д.вет.н., проф. каф. нормальної та патологічної фізіології ЛНУВМБТ;
В.М.ГУНЧАК – д.вет.н., проф., зав. каф. фармакології та токсикології ЛНУВМБТ;
Д.Ф.ГУФРІЙ – д.вет.н., проф. каф. фармакології та токсикології ЛНУВМБТ;
Л.М.ДАРМОГРАЙ – д.с.-г.н., проф., каф. годівлі тварин та технології кормів ЛНУВМБТ;
М.В.ДЕМЧУК – д.вет.н., проф. каф. гігієни та загальної ветеринарної профілактики ЛНУВМБТ;
М.П. ДРАЧ – к.вет.н., доц., проректор з науково-педагогічної та методичної роботи ЛНУВМБТ;
А.О.ДРАЧУК – к.вет.н., доцент каф. внутрішніх хвороб тварин та клінічної діагностики ЛНУВМБТ;
Г.В.ДРОНИК – д.б.н., проф., академік НААНУ;
В.І.ЗАВІРЮХА – д.вет.н., проф. каф. хірургії ЛНУВМБТ;
В.І.СЛЕЙКО – д.е.н., проф. каф. менеджменту та інформатики ЛНУВМБТ;
О.І.КАНОКА – д.вет.н., проф. каф. фармакології та токсикології ЛНУВМБТ;
Я.В. КІСЕРА – д.вет.н., проф. каф. епізоотології ЛНУВМБТ;
М.В.КОЗАК – к.вет.н., акад. УТА, проф. каф. паразитології, іхтіопатології та ветеринарно-санітарної експертизи ЛНУВМБТ;
О.В.КОЗЕНКО – д.с.-г.н., проф., зав. каф. гігієни та загальної ветеринарної профілактики ЛНУВМБТ;
С.М.КОЛТУН – д.с.-г.н., проф. внутрішніх хвороб тварин та клінічної діагностики ЛНУВМБТ;
Г.І.КОЦЮМБАС – д.вет.н., проф., зав. каф. нормальної та патологічної морфології і судової ветеринарії ЛНУВМБТ;
Б.М.КУРТЯК – д.б.н., проф., зав. кафедри епізоотології ЛНУВМБТ;
Р.П. МАСЛЯНКО – д.б.н., проф. каф. епізоотології ЛНУВМБТ;
А.Р.МИСАК – к.вет.н., доцент, зав. каф. хірургії ЛНУВМБТ;
І.Р.МИХАСЮК – д.е.н., професор, зав. каф. економіки підприємства ЛНУ ім. І.Франка;
П.М.МУЗИКА – д.е.н., проф., зав. каф. економіки підприємства, інновацій та дорадництва в АПК імені І.В. Поповича ЛНУВМБТ;
М.В.ПАДУРА – к.філол.н., проф., зав. каф. української та іноземних мов ЛНУВМБТ;
Р.П. ПАРАНЯК – д.с.-г.н., проф., зав. каф. екології та біології ЛНУВМБТ;
М.І.ПАШЕЧКО – д.т.н., проф. декан фізико-технічного факультету Люблінської політехніки (Республіка Польща);
Я.І. ПІВТОРАК – д.с.-г.н., проф., зав. каф. годівлі тварин та технології кормів ЛНУВМБТ;
Б.М. ПУНЬКО – д.е.н., професор каф. менеджменту ЛНУВМБТ;
С.І. ПОПЕРЕЧНИЙ – к.е.н., доц., зав. каф. маркетингу ЛНУВМБТ;
Л.Г. СЛІВІНСЬКА – д.вет.н., проф., зав. каф. внутрішніх хвороб тварин та клінічної діагностики ЛНУВМБТ;
В.Ю. СТЕФАНІК – д.вет.н., проф., зав. каф. акушерства і штучного осіменіння сільськогосподарських тварин імені Г.В.Звереві;
В.В. СТИБЕЛЬ – д.вет.н., проф., зав. каф. паразитології, іхтіопатології та ветеринарно-санітарної експертизи ЛНУВМБТ, декан факультету ветеринарної медицини ЛНУВМБТ;
Б.І. СОКІЛ – д.т.н., проф. НУ “Львівська політехніка”, проф. каф. загальнотехнічних дисциплін ЛНУВМБТ за сумісництвом;
В.Г.СТОЯНОВСЬКИЙ – д.вет.н., проф. академік УАН, зав. каф. нормальної та патологічної фізіології ЛНУВМБТ;
І.М.ОЩИПОК – д.т.н., професор;
П.П.УРЬЯНОВИЧ – д.вет.н., проф. каф. патанатомії і гістології ЛНУВМБТ;
Н.М. ХОМИН – д.вет.н., проф. каф. хірургії ЛНУВМБТ;
А.О. ФЕДОРЧУК – д.х.н., проф. біохімії, біотехнології та загальної хімії ЛНУВМБТ;
П.В.ФІЛЕВИЧ – д.ф.-м.н., проф. каф. інформаційних систем менеджменту ЛНУВМБТ;
Б.Р.ЦІЖ – д.т.н., проф., зав. каф. загально-технічних дисциплін та контролю якості продукції ЛНУВМБТ;
О.Й. ЦСАРИК – д.с.-г.н., проф., зав. каф. технології молока і молочних продуктів ЛНУВМБТ;
С.Г. ШАЛОВИЛО – д.с.-г.н., професор, зав. каф. технології виробництва молока і яловичини ЛНУВМБТ;
М.Г.ШУЛЬСЬКИЙ – д.е.н., доц., зав. каф. менеджменту ЛНУВМБТ;
З.Є.ШЕРБАТИЙ – д.с.-г.н., зав. кафедри генетики, проф., декан біолого-технологічного факультету ЛНУВМБТ;
І.Д.ЮСЬКІВ – д.вет.н., проф. каф. паразитології, іхтіопатології та ветеринарно-санітарної експертизи ЛНУВМБТ

Усі статті проходять обов'язкове рецензування членами редакційної колегії, докторами наук з відповідного профілю наук або провідними фахівцями (докторами наук) інших наукових і освітніх установ. Статті написані здобувачами, аспірантами і кандидатами наук обов'язково представляє доктор наук з відповідного профілю.

Рекомендовано Вченою Радою ЛНУВМБТ імені С.З.Гжицького (протокол № 3 від 9.07.2013 р).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 14133-3104 ПР від 11.06.2008 року

Науковий вісник внесено в Перелік наукових фахових видань України з економічних наук (Постанова ВАК України № 1-05/2 від 10 березня 2010 р.)

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКТІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

ECONOMIC EFFICIENCY OF PRODUCTION AND AGRICULTURAL PRODUCTS ALTERATION

УДК 658:338.432

Батюк Б.Б., к.е.н., доцент, **Пенцак Т.Г.**, к.е.н., доцент ©
*Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького.*

УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ В ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМАХ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

В статті розглядається процес прийняття управлінських рішень в аграрному виробництві. Аналізуються особливості реалізації функцій менеджера в окремих напрямках аграрного виробництва та в залежності від розмірів підприємства. Авторами описано процес та терміни реалізації прийнятих управлінських рішень в різних структурних формах сільськогосподарського виробництва та вплив цих факторів на цілі аграрного підприємства.

Ключові слова: *управлінські рішення, мале та середнє виробництво, аграрне виробництво, цілі підприємства, господарська діяльність.*

Постановка проблеми. Управлінський процес - комплекс безперервних взаємопов'язаних рішень, які виконуються в певній послідовності та спрямовані на розв'язання конкретних завдань підприємства. Реалізація управлінських рішень в аграрному виробництві вимагає додаткової оперативності, а результат є невизначеним. Ряд управлінських рішень в аграрному виробництві вимагає поетапної реалізації або попередньої підготовки. За цей час кон'юнктура аграрного ринку та ринку продовольства може кардинально змінитися. Тому рішення менеджера аграрного виробництва містять значно більше ризиків ніж у інших галузях економіки. А завданням менеджера будь-якого рівня є мінімізувати ризики ще в процесі прийняття управлінського рішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження особливостей прийняття управлінських рішень, їх реалізації, ефективності та відповідності

проводяться тривалий період часу. Такі дослідження проводили Г.Спенсер, Ф.Пананті, Р.Л.Дафт, П.Друкер, М.Х.Мескон, Р.Фатхундинов, М.Долішній, В. Ромашенко, В.Василенко. Останні публікації, що стосуються особливостей прийняття управлінських рішень в аграрному виробництві опубліковано в працях Б.Данилишина, М.Дем'яненка, П. Саблука, І.Власенка та інших українських науковців.

Мета статті. Вибрати оптимальну форму господарювання за напрямком аграрного виробництва для ефективної реалізації функцій менеджера, тобто ефективного прийняття управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу. Сільськогосподарське виробництво України характеризується багатовекторними напрямками розвитку як по регіонах, так і по напрямках сільгоспвиробництва. Стосовно прийняття управлінських рішень, крім виду діяльності та природно-кліматичних умов не менш важливе значення має господарська форма підприємства та його розміри. На даний час, в аграрному секторі виділяють наступні три категорії сільськогосподарських виробників:

- особисті селянські господарства (домогосподарства) – це малі індивідуальні або сімейні господарства, які використовують свої земельні ділянки (переважно невеликої площі або зовсім малі) насамперед для задоволення власних потреб, а також для отримання відносно невеликого прибутку, який, зазвичай буває єдиним джерелом грошового доходу для цих суб'єктів сільськогосподарської діяльності;

- фермерські господарства – переважно дрібні та середні виробники, які ведуть свою діяльність на власній або орендованій землі, а також часто переробляють та збувають вироблену продукцію;

- сільськогосподарські підприємства – це переважно великі і дуже великі (агрохолдинги) господарства, які можуть мати різні форми власності та управління.

Окремою групою виділяються сільськогосподарські кооперативи, які складаються з окремих домогосподарств, але є, водночас, юридичними особами, що відіграють значну роль в аграрному виробництві. Умовно, всі форми господарювання в аграрному виробництві можна розділити на три категорії: домогосподарства, агрохолдинги, мале та середнє виробництво (господарства, що мають в своєму обробітку до 3 000 га землі та є юридичними особами). По цих категоріях зосереджено в обробітку, приблизно, по одній третій частині всіх орних земель.

Для уточнення: у 2011 році 28,9% усіх орних земель оброблялись особистими селянськими господарствами, 32,3% орних земель знаходились у користуванні великих сільськогосподарських підприємств та агрохолдингів, і 38,8% орних земель в Україні оброблялись підприємствами малого та середнього виробництва [1].

У структурі малого та середнього виробництва найбільшу питому вагу займають господарства з розмірами орних земель від 1 тис. до 3 тис. га.

Загальна площа посівних земель, що обробляються сільгосп підприємствами категорії малого та середнього виробництва, становила 11 млн.га., з яких:

- 450 тис. га (4,1% від загальної посівної площі підприємств малого та середнього виробництва) знаходилась у користуванні господарств розміром до 50 га;

- 833 тис. га (7,6%) – господарства розміром 50-200 га;

- 1291,2 тис. га (11,7%) – господарства розміром 200-500 га;

- 1876,6 тис. га (17,1%) – господарства розміром 500-1000 га;

- 6553,7 тис. га (59,6%) – господарства розміром 1-3 тис. га.

Варто додати, що це є загальна характеристика малого та середнього виробництва по Україні в цілому. Але структура малого та середнього виробництва по окремих регіонах суттєво відрізняється.

Таблиця 1

Структура малого та середнього аграрного виробництва по областях
(станом на 1 серпня 2012 року)

Область	До 50 га		50-200 га		200-500 га		500-1000 га		1-3 тис.га		Всьогога
	га	%	га	%	га	%	га	%	га	%	
АР Крим	14256	4	24694	7	38792	11	73834	20	216977	59	368553
Вінницька	18403	3	44405	7	73672	11	110835	16	435116	64	682432
Волинська	8043	6	14825	10	21806	15	29255	20	71138	49	145067
Дніпропетровська	48646	6	66927	8	101766	12	123245	15	476716	58	817302
Донецька	20100	4	28071	5	54415	11	67515	13	346701	67	516
Житомирська	8729	3	21324	7	34949	12	66281	23	157994	55	289277
Закарпатська	6949	30	4025	18	47773	21	5786	25	1331	6	22864
Запорізька	28049	4	60778	8	95625	13	122814	17	415854	58	723121
Івано-Франківська	4666	6	7194	10	8771	12	14334	20	37019	51	71984
Київська	17437	3	31802	5	67365	11	102956	17	372700	63	592260
Кіровоградська	33605	4	70393	9	87773	11	132102	16	495598	60	819470
Луганська	14647	3	32338	7	51401	12	74764	17	270310	61	443460
Львівська	8889	7	22677	17	27923	21	28305	22	43733	33	131919
Миколаївська	50615	7	73615	10	91354	13	123148	17	379187	53	717919
Одеська	40783	5	63076	7	99770	12	138593	16	499873	59	842094
Полтавська	22748	4	47360	8	71609	12	81750	14	355	61	579383
Рівненська	5191	5	12640	11	20554	18	26068	23	49477	43	113930
Сумська	8137	2	19609	5	40836	11	56256	15	254028	67	378866
Тернопільська	8085	3	15413	7	29482	12	59713	25	124242	52	236934
Харківська	13076	2	34672	5	59807	9	107453	17	421314	66	636923
Херсонська	30680	6	47674	9	65445	13	95338	18	278513	54	517650
Хмельницька	14325	6	47674	9	65445	13	95338	18	278513	59	343824
Черкаська	14316	3	40401	7	49573	9	79187	14	372089	67	555569
Чернівецька	3792	5	6452	9	11641	15	24011	32	29354	39	75249
Чернігівська	5741	2	18793	5	35249	9	77326	20	244837	64	381945
Всього	449908	4	833062	8	1291194	12	1876564	17	6553676	60	11004404

Для різних областей цей показник коливається від 2% (Чернігівська область) до 30% (Закарпатська область). Відносно високою частка підприємств даної категорії є у Львівській, Миколаївській (по 7%), Херсонській, Івано-Франківській та Волинській областях (по 6%), де є сприятливі кліматичні умови для ведення господарства на невеликих за розміром площах (переважно овочівництво) [1].

Варто зазначити, що, в разі успішного ведення бізнесу, домогосподарство переростає в фермерське господарство або приватне підприємство, а ті, в свою чергу, кожного року збільшують площі оброблюваних земель. І, можна припустити, що кожне домогосподарство здійснює свою діяльність наслідуючи приклади великих аграрних підприємств. Але це припущення є хибним, так як, домогосподарства на противагу великим підприємствам досягають успіху за окремими напрямками аграрного виробництва, які є збитковими для масштабного виробництва. Таким прикладом може бути овочівництво, зокрема вирощування картоплі. Головною характеристикою овочівництва в Україні є те, що майже 95% посівних площ (а, відповідно, і виробництва) під овочами обробляються особистими селянськими господарствами [1].

Тобто, для повноцінного аналізу менеджменту в аграрній сфері необхідно розглядати прийняття управлінських рішень і в домогосподарствах. Так як, за деякими видами продукції саме домогосподарства виробляють більше половини всього виробленої продукції, а площі, які знаходяться в обробітку домогосподарств займають значну питому вагу у структурі всіх сільськогосподарських угідь. Варто зазначити, що саме домогосподарства є, так мовити, структурними одиницями сільськогосподарських кооперативів, які, останнім часом, зазнають все більшого розповсюдження. А згідно Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» будь-який з його дійсних членів може стати головою кооперативу, тобто, повноцінним менеджером достатньо великого підприємства.

Різниця управлінської діяльності менеджерів дрібних і великих підприємств полягає, в основному, в оперативності прийняття рішень. Чим менше підприємств, тим більш швидко воно реагує на зміни у зовнішньому середовищі. Це зумовлено не тільки мобільністю колективу підприємства і його простою організаційною структурою, а, в основному, відносно незначними затратами на зміну технічного оснащення або зміну сорту чи породного складу. В даному випадку йде мова про розміри господарських ризиків, якими оперує аграрне підприємство.

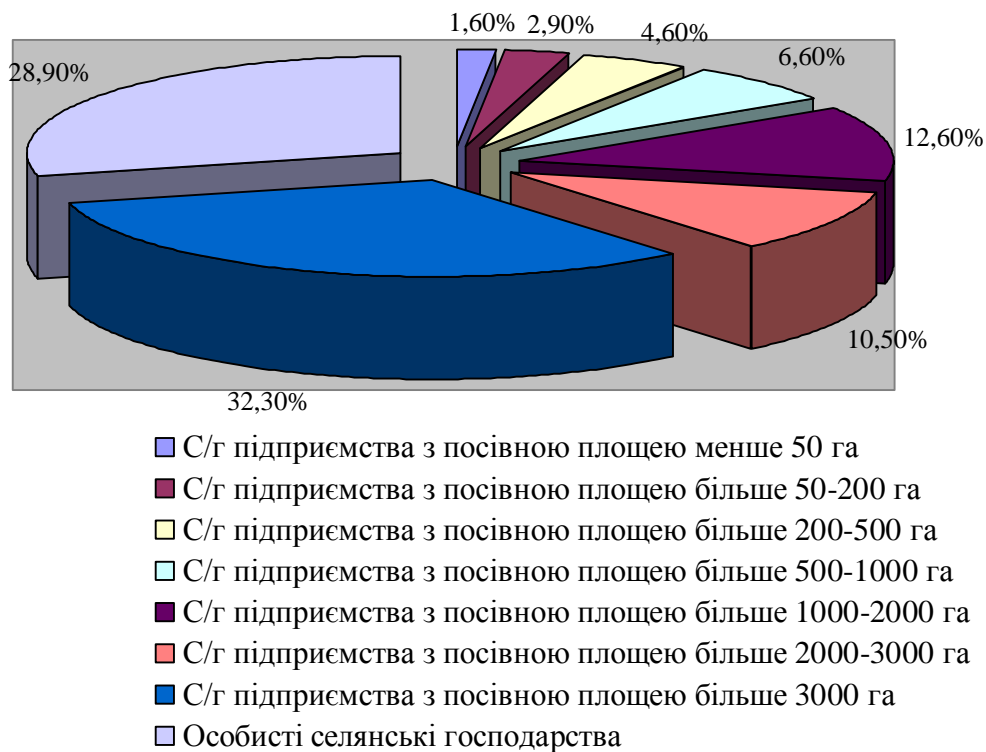

Рис. 1. Структура посівних площ по розмірах оброблюваної орної землі, станом на 1 серпня 2012 р.

Управління ризиками є відносно новим терміном для сільгоспвиробників, але не є новим поняттям. Ризик завжди супроводжував і був частиною сільськогосподарського виробництва нарівні з управлінням підприємством, але раніше ці слова не використовувались разом. Управління ризиками включає вибір альтернатив, за допомогою яких можна зменшити ризик в ході операції, перенести ризик за межі операції або підвищити здатність операції витримати цей ризик. Ставлення сільгоспвиробників до ризиків є різним, так само, як, і цілі сільськогосподарської діяльності та матеріальна база кожного з сільгоспвиробників, і тому, будь-який план управління ризиками не може бути придатним для всіх, без винятків, та у будь-який час.

Управління ризиками – це безперервний процес, над якими керівник сільгоспідприємства має працювати так само, як і над процесом виробництва. Це означає, що сільгоспвиробник також має займатися плануванням бізнесу, виробництвом, маркетингом, управлінням фінансовими ресурсами, юридичними ризиками, кадрами і, водночас, включенням управління ризиками у кожний з цих етапів або галузей процесу виробництва. Прийняття рішень вимагає ретельного обмірковування різних стратегій та можливих наслідків кожної з них. Сільськогосподарське виробництво – один з найбільш

ризикованих видів господарської діяльності. На його результати впливає багато чинників – природно-кліматичні умови, забезпечення сільгоспвиробників необхідними фінансовими та матеріальними ресурсами, коливання цін на сільгосппродукцію та інше. Тому правильна побудова прийняття рішення, з врахуванням всіх можливих ризиків, є важливим фактором сталого розвитку галузі та забезпечення доходів сільгоспвиробників.

Таблиця 2

Посівні площі під овочами, що обробляються малим та середнім бізнесом і домогосподарствами, у структурі всіх земель під овочами

Область	МСБ		Господарства населення		Всього, га
	га	%	га	%	
АР Крим	2428,7	5,8	39025,2	93,1	41929
Вінницька	2559,0	2,0	125453,6	97,9	128193
Волинська	1943,0	2,4	80492,2	97,6	82447
Дніпропетровська	4620,6	5,2	82452,4	93,3	88369
Донецька	2171,1	2,3	90757,1	96,8	93722
Житомирська	3281,9	4,6	65412,1	91,8	71268
Закарпатська	852,4	1,7	48468,2	98,3	49321
Запорізька	3290,8	5,7	52863,1	91,9	57529
Івано-Франківська	626,3	0,9	70300,1	99,0	70993
Київська	6792,3	5,4	118661,6	97,5	126158
Кіровоградська	635,5	1,0	60906,6	97,5	62464
Луганська	1941,2	3,8	49120,8	95,6	51403
Львівська	3123,1	2,6	116433,2	96,1	121201
Миколаївська	4448,5	10,6	35599,4	84,7	42052
Одеська	6145,3	8,1	69192,1	91,1	75939
Полтавська	1664,0	1,8	92214,2	97,4	94711
Рівненська	1600,8	2,0	79144,1	97,6	81120
Сумська	879,9	1,1	76697,9	98,7	77693
Тернопільська	2647,8	3,4	71823,5	93,3	76998
Харківська	2554,2	2,0	121888,5	97,8	124635
Херсонська	16244,6	15,9	84025,3	82,4	102022
Хмельницька	1730,7	2,2	78347,4	97,6	80283
Черкаська	4312,1	5,1	76178,2	90,0	84678
Чернівецька	535,4	1,1	46237,9	98,8	46794
Чернігівська	5316,7	5,5	89695,6	93,1	96349
Всього	82345,9	4,1	1921389,9	94,7	2028271

І для різних категорій аграрних виробництв ці ризики навіть у вирощуванні однієї культури відрізняються. У випадку домогосподарства чи малого виробництва зміна, як приклад, пшениці на картоплю відіб'ється тільки вартістю додаткового навісного обладнання для міні-трактора чи мотоблоку. А для великого господарства така зміна вирощуваної культури відображається на зміні в майже всього парку техніки, сховищ для зберігання продукції, мережі логістики і системи маркетингу. Тому, для домогосподарства чи малого виробництва прийняття рішення є оперативними і менш ризикованими, а результати такого рішення стають відомі менше ніж за 6 місяців (час отримання готової сільгосппродукції від моменту посіву). Для великого аграрного підприємства прийняття рішення про зміну посівної культури – це тривалий процес аналізу доцільності зміни технічного оснащення підприємства у порівнянні з вигодами, що отримуються. Крім того, велике підприємство

проводить зміни поетапно. Тобто, остаточні результати прийнятого рішення будуть відомі не раніше ніж за 2-3 роки.

Але, крім оперативності прийняття рішення і отримання ефекту від його реалізації, для менеджера є важливим досягнення загальних цілей свого підприємства.

Будь-яка організація в основі та на початку своєї діяльності встановлює конкретні цілі. В загальному існує два типи цілей з тієї точки зору, який період часу потрібен для їх досягнення. Це довгострокові та короткострокові цілі. В принципі, в основі розділу цілей на ці два типи лежить часовий період, пов'язаний з тривалістю виробничого циклу. Цілі, досягнення яких припускається до кінця виробничого циклу, - довгострокові цілі. Звідси виходить, що в різних галузях повинні бути різні часові проміжки для короткострокових та довгострокових цілей. Однак на практиці звичайно короткостроковими вважаються цілі, які досягаються на протязі одного року, і відповідно довгострокові цілі досягаються через два-три роки.

В залежності від поставлених перед організацією цілей виробляються певні критерії для прийняття управлінських рішень. Тобто, будь-яке рішення керівника чи керівництва повинно сприяти досягненню цілей підприємства. Отже, так як цілі підприємства поділяються на короткострокові та довгострокові – відповідно критерії прийняття рішень можна умовно поділити на короткострокові та довгострокові.

Визначення критеріїв вимагається для кожного ключового результату, який менеджери вважають важливим для досягнення успіху. Існують два типа ключових критеріїв: ті, які відносяться до фінансової діяльності, і ті, які відносяться до показників стратегічної діяльності компанії.

В залежності від специфіки галузі, особливостей становища середовища, характеру та змісту місії в кожній організації встановлюються свої особисті критерії, особливі як по набору параметрів організації (бажане становище яких виступає у вигляді загальних цілей організації), так й по кількісній оцінці цих параметрів. Однак, не дивлячись на ситуаційність у виборі цілей, виділяють чотири сфери, стосовно до яких організації встановлюють свої критерії, виходячи з своїх інтересів. Цими областями є:

- доходи організації;
- робота з клієнтами;
- потреби і добробут співробітників;
- соціальна відповідальність.

Найбільш поширеними напрямками, по яким в ділових організаціях встановлюються критерії прийняття рішень, являються наступні: прибутковість, положення на ринку, продуктивність, фінансові ресурси, потужності організації, розробка, виробництво продукту та оновлення технології, зміни в організації та управлінні, людські ресурси, робота з покупцями, надання допомоги суспільству.

Крім цього, в кожному підприємстві складається ієрархія цілей. Особливість ієрархічної побудови цілей в організації полягає в тому, що, по-

перше, цілі більш високого рівня завжди носять більш широкий характер і мають більш довгостроковий інтервал досягнення. По-друге, цілі низького рівня виступають свого роду засобами для досягнення цілей високого рівня. Ієрархія цілей в організації відіграє дуже важливу роль, так як вона встановлює структуру організації та забезпечує орієнтацію діяльності усіх підрозділів організації на досягнення цілей верхнього рівня. Якщо ієрархія цілей побудована правильно, то кожний підрозділ, в процесі досягнення своїх цілей, вносить необхідний внесок в діяльність організації по досягненню цілей організації в цілому.

Висновки. При аналізі управлінських рішень розглядаються менеджери не тільки агрохолдингів, великих аграрних підприємств, а, і менеджери середніх та малих аграрних виробництв. При чому особлива увага приділяється управлінським рішенням сегменту господарств з 50 га і менше орної землі в обробітку і, в тому числі, домогосподарствам. Так як даний сегмент аграрних виробників є визначальним у вирощуванні овочів, зокрема, картоплі. Крім того, дрібні агровиробники приймають виключно оперативні рішення і від їх ефективності залежить розвиток власного агровиробництва. При цьому існує чітка тенденція до поступового і поетапного зростання дрібного виробництва за обсягами орних земель і обсягами реалізованої продукції. Тобто, їх прийняті управлінські рішення є успішними. Тому, дрібні агровиробники на рівні з великими аграрними підприємствами приймають активну участь в ефективності управлінських рішень в розвитку сільського господарства в цілому.

Будь-яке аграрне підприємство в момент його заснування чи в процесі свого розвитку ставить перед собою певні цілі. Цілі підприємства умовно поділяються на фінансові та стратегічні. Для здійснення виробничої діяльності та її розширення необхідно знайти джерела фінансування у власному виробництві або скористатись залученими коштами. Але, при цьому, підприємство рухається до стратегічної цілі, термін виконання якої становить 3-5 років. При цьому, у виробництві виникає ряд господарських ризиків щодо здійснення поставлених завдань. Щоб уникнути ризиків або мінімізувати їх дію менеджер будь-якого рівня повинен приймати певні управлінські рішення, від яких залежить виконання поставлених стратегічних цілей та існування самого виробництва.

Ефективність управлінської діяльності, на даний час, вимірюється, в основному, показниками прибутковості підприємства чи обсягами продаж. Проте, хоча це і дуже вагомі показники, оперативні управлінські рішення не можна орієнтувати на такий напрямок вирішення. В аграрному виробництві існує багато внутрішніх і зовнішніх чинників, які загрожують існуванню підприємству, так як, сільськогосподарське виробництво є одним з найбільш ризикованим. І для досягнення перспективних стратегічних цілей (досягнення запланованого рівня прибутковості, наприклад) необхідно, не здійснюючи додаткових затрат, готувати базу для вирішення цих питань, а саме: постійно підвищувати кваліфікацію персоналу, забезпечувати мотивацію до виконання

посадових обов'язків, шукати організаційні резерви для майбутньої економії витрат тощо.

Література

1. Аналітичний огляд поточного стану агрокредитування малих і середніх сільськогосподарських виробників.: Київ: березень 2013, звіт підготовлений виконавцем дослідження – компанією ТОВ «Ті Ей Консалт-Україна» на замовлення Проекту USAID АгроІнвест.
2. Василенко В.О. Теорія та практика розробки управлінських рішень: Навчальний посібник Видання 2-ге, виправлене та доповнене. – Київ: ЦУЛ, 2005.
3. Вудкок М., Френсис Д. Раскрепощенный менеджер. М.: Дело Лтд, 1994.
4. Карамушка Л.М. Психологічні особливості прийняття управлінських рішень українськими менеджерами: результати кроскультурних досліджень. – К.: Проблеми загальної та педагогічної психології, Т.4, 2002.

Summary

Batyuk B.B., Pentsak T.G.

ORGANISATIONAL MANAGEMENT SOLUTIONS FORMS OF AGRICULTURAL PRODUCTION.

The article considers decision-making in the agricultural production. The features of the functions manager in certain areas of agriculture and depending on company size. The authors describe the process and timing of administrative decisions in different structural forms of agricultural production and the impact of these factors on the entire agricultural enterprise.

Keywords: *management decisions, small and medium manufacturing, farming, target enterprise, economic activity.*

Рецензент – к.е.н., доцент Гримак О.Я.

УДК 631.115.1 (477.83)

Березівський П. С., д.е.н., професор¹, **Березівський Я. П.**, к.е.н.²©¹Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни²Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

ПІДСУМКОВІ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ПОРЕФОРМЕНИЙ ПЕРІОД

На основі проведеного аналізу розвитку сільськогосподарського виробництва, технічного забезпечення дано підсумкові оцінки розвитку фермерських господарств Львівської області у пореформений період.

Ключові слова: фермерське господарство, підсумкові оцінки, сільськогосподарське виробництво, ресурсне забезпечення, пореформений період.

Постановка проблеми. Створення фермерських господарств повинно було забезпечити формування різноукладності в аграрному секторі економіки, стимулювати формування приватного укладу. Перші фермерські господарства в Україні почали створюватися в 1990 р., як загальносоюзна тенденція. Однак уже той факт, що з 27,5 тисяч фермерських господарств, створених у Радянському Союзі станом на 1 липня, лише 12 було створено в Україні, вказує на те, що ця форма господарювання не сприймалася, насамперед, тодішніми владними структурами держави, а також на місцях.

За 1990 р. в Україні було створено лише 82 фермерських господарства, із них 46 (56,1%) – у Карпатському регіоні, в тому числі 36 одиниць у Львівській і 10 в Івано-Франківській областях. Отже, на фоні України чітко відрізняється активність двох західних областей – Львівської та Івано-Франківської. Чим же зумовлена така активність в становленні та розвитку фермерських господарств саме тут. Очевидно, що слід виділити сукупність причин, і не тільки економічних.

Насамперед це історичні традиції. Саме в Галичині менш тривалим було існуванням тоталітарного режиму і, відповідно, колгоспно-радгоспного способу організації виробництва. Старші жителі регіону ще пригадують часи, коли володіли певною власністю і мали у власності декілька "моргів поля". Саме цим визначався добробут колишніх "газдів" та їх соціальний статус на селі. Таке почуття власності передавалося наступним поколінням, що й зумовило більшу сприйнятливність місцевим населенням приватного господарювання та можливість реалізувати десятилітні прагнення мати власну приватну землю.

Другу сукупність чинників започаткування і швидкого розвитку фермерства в Галичині складають політичні. Передусім це обрання демократичних рад, які першими в державі, незважаючи на відсутність відповідного законодавства, прийняли курс на проведення аграрних

© Березівський П.С., Березівський Я.П., 2013

перетворень, насамперед земельної реформи. При цьому ними започатковано інші способи приватизації землі і майна, передача землі сільським радам. Це, з одного боку, сприяло започаткуванню тут фермерства, а, з іншого боку, ширшого розвитку, особливо пізніше (2000 р.), особистих господарств населення.

Третя група чинників – економічні. Основними з них стали відмінності регіону, насамперед низький рівень землезабезпеченості сільських жителів, порівняно дрібні розміри колективних і державних сільськогосподарських підприємств, безперспективність колективних форм господарювання в гірській та передгірській місцевості, наростаючі тенденції до розукрупнення господарств та їх реформування.

Наступну групу складають соціальні чинники, які особливо проявилися в порівняно нижчій проти середньої в Україні матеріальній зацікавленості працівників у колективних і державних сільськогосподарських підприємствах та в досить високому рівні ведення особистих підсобних господарств, що забезпечувало основну частку доходів селянських сімей.

Особливого розвитку процес становлення фермерських господарств набув із прийняттям Верховною Радою України Закону України “Про селянське (фермерське) господарство”, введеного в дію відповідною постановою від 20 грудня 1991 р., а також у процесі реалізації Указу Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” від 3 грудня 1999 р. На сьогодні діяльність фермерських господарств регулюється Законом України “Про фермерське господарство” від 19 червня 2003 р.

У пореформений період (2001-2011 рр.) основними способами формування фермерських господарств, розширення їх розмірів за площею сільськогосподарських угідь були: 1) за рахунок розширення особистих селянських господарств із набуттям статусу юридичної особи; 2) у результаті трансформаційних процесів дрібних фермерських і особистих селянських господарств на основі асоційованого членства у фермерські господарства ринкового спрямування; 3) розширення землеволодіння фермерських господарств за рахунок оренди землі в особистих селянських господарств тощо. Сьогодні є необхідність зробити підсумкові оцінки розвитку фермерських господарств області і визначити шляхи їх подальшого функціонування, що й зумовило актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реформування аграрного сектору економіки, формування ефективних організаційно-правових структур ринкового спрямування, у тому числі фермерських господарств, розвитку різноукладності та розробки механізмів їх реалізації, аналізу ефективності господарської діяльності фермерських господарств та обґрунтування шляхів їх подальшого розвитку постійно перебували і перебувають у полі зору вітчизняної економічної науки. Теоретичні, методологічні, методичні та прикладні аспекти реформування АПК, формування нових організаційно-правових форм господарювання в сільському

господарстві, у тому числі й фермерських господарств, їх розвитку і формування оптимальних розмірів, кооперування і розвитку інтегрованих формувань досліджені й опубліковані в наукових працях вітчизняних учених економістів-аграрників. Вагомий внесок у дослідження цих проблем внесли такі вчені, як В. Я. Амбросов, В. Г. Андрійчук, П. С. Березівський, В. Х. Брус, Л. Б. Гнатишин, В. П. Горьовий, В. К. Збарський, В. В. Липчук, М. Й. Малік, В. Я. Месель-Веселяк, О. М. Онищенко, П. Т. Саблук, М. Г. Шульський, В. В. Юрчишин та ін.

Водночас, в економічній літературі вказується, що більшість досліджень зосереджена на окремих питаннях економічного зростання фермерства без урахування сучасного етапу трансформаційних змін та регіональних відмінностей у створенні і функціонуванні фермерських господарств. Недостатньо висвітленими залишаються питання розвитку нової і водночас специфічної форми підприємництва на селі, фермерських господарств, у напрямі створення конкурентно-ринкового середовища та забезпечення формування середнього класу на селі [3, с. 4].

Очевидно, слід також погодитись із твердженням М. Г. Шульського про те, що немає не результативних форм господарювання, а існують недосконалі механізми забезпечення ефективного їх функціонування [5, с. 5]. З цього приводу В. П. Горьовий зауважує, що останніми роками в Україні спостерігається тенденція до сповільнення темпів приросту чисельності фермерських господарств, а в окремих регіонах – навіть до прямого їх скорочення. Основними причинами цього є незадовільна макроекономічна ситуація в країні, використання недостатньо обґрунтованих підходів до організації раціональних за розмірами і спеціалізацією фермерських господарств стосовно місцевих умов виробництва, слабкість кооперативного руху, відсутність належної державної підтримки та допомоги, диспаритет цін на промислову і сільськогосподарську продукцію, нерозвиненість виробничої та соціальної інфраструктури. Фермерські господарства слабо інтегровані в загальну систему АПК [2, с. 5-6]. З цією думкою, очевидно, слід погодитись і взяти до уваги в наукових дослідженнях.

Проведені нами раніше дослідження формування та розвитку фермерських господарств у Львівській області теж засвідчують, що вивчення розміру і спеціалізації фермерських господарств ще раз підтверджує необхідність урахування особливостей кожної зони, в якій вони знаходяться, адже це значною мірою визначатиме їх ресурсозабезпеченість, рівень господарювання та особливості агросервісного обслуговування [1, с. 138]. Стосовно цього, створення належної ресурсної бази та узгодженості і збалансованості її окремих елементів є особливо важливим для фермерського господарства, адже саме з цього, зокрема з обмежених можливостей розширення земельних наділів та придбання технічних засобів, фермер виходить при формуванні своєї виробничої програми. З іншого боку, виробнича програма фермерського господарства повинна бути такою, щоб сприяти відтворенню господарства і нарощуванню ресурсного потенціалу [1, с. 142].

Звідси, проведені наукові дослідження вченими-економістами є ґрунтовними, але все-таки існує необхідність у регіональному аспекті досліджувати і давати оцінку організаційно-економічним трансформаціям у розвитку фермерських господарств, обґрунтовувати шляхи їх подальшого розвитку.

Мета статті. Метою дослідження є на основі аналізу дати підсумкові оцінки розвитку фермерських господарств Львівської області у пореформений період.

Виклад основного матеріалу. Кількість фермерських господарств у Львівській області в пореформений період має незначну загальну тенденцію до їх зменшення (з 1164 одиниць на початок 2001 р. до 945 одиниць на початок 2012 р. або на 18,8%). Водночас, площа сільськогосподарських угідь, що знаходяться в користуванні фермерських господарств, за цей період збільшилась на 5,5%, ріллі відповідно на 15,8% (табл. 1). Ці процеси позитивно вплинули на збільшення розмірів фермерських господарств за площею сільськогосподарських угідь і ріллі в розрахунку на одне господарство. Зокрема, якщо на одне фермерське господарство в області на початок 2001 р. припадало 45 га сільськогосподарських угідь і 37 га ріллі, то на початок 2012 р. ці розміри відповідно становили 58 і 53 га або збільшились на 28,9% і 43,2%.

Таблиця 1

Кількість фермерських господарств та їх розміри за площею земельних угідь у Львівській області (на початок року)*

Показник	2001 р.	2006 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. до 2001 р., %
Кількість фермерських господарств, од.	1164	1194	1082	1033	956	945	81,2
Площа сільськогосподарських угідь, га	52136	54112	66085	61547	52066	55012	105,5
у тому числі ріллі, га	42981	47421	60288	56474	47450	49766	115,8
Припадає на одне фермерське господарство, га:							
сільськогосподарських угідь	45	45	61	60	55	58	128,9
ріллі	37	39	56	55	50	53	143,2

*Джерело: складено за даними [4, с. 11, 23, 25].

Наймовірніше, що надалі чисельність фермерських господарств збільшуватиметься за рахунок розширення розмірів особистих селянських господарств і перетворення їх в підприємницькі структури, адже окремі сім'ї вже тепер обробляють 2-3 га землі, утримують 3 і більше корів, 5-10 голів свиней. Процеси становлення фермерських господарств і формування фермерського субукладу характерні не тільки зростанням кількості господарств, а й нарощуванням ресурсного потенціалу, стабілізацією виробничих параметрів, зростанням обсягів виробництва і реалізації продукції, зміцненням їх фінансового стану. Ці показники значною мірою залежать від

розміру господарства, головним чином площі його землекористування. Розміри господарства, з одного боку, – важливий чинник ефективності господарювання, а з іншого, – результат його діяльності. Вони формуються у такий спосіб, щоб забезпечити раціональніше використання системи машин, повну зайнятість трудових ресурсів сім'ї фермера впродовж року та гарантувати найбільшу віддачу на одиницю вкладеного капіталу. Фермер крім того повинен мати вигоду від застосування сучасних технологій і, головне, одержати найбільшу суму прибутку. Тому з'ясування розмірів фермерських господарств, їх варіації, можливостей та наслідків розширення має винятково важливе значення для оцінки перспективності розвитку фермерства.

На сьогоднішній день розміри фермерських господарств ще достатньо не обгрунтовані, тому вони змінюватимуться, причому за умови широкого розповсюдження цієї форми господарювання можна очікувати, що середні розміри господарств в області суттєво зменшуватимуться за рахунок новостворюваних дрібних господарств, оскільки останні формуватимуться переважно шляхом розширення особистих селянських господарств.

Розміри фермерських господарств тісно пов'язані з їх спеціалізацією, оскільки, з одного боку, виходячи з наявної площі землекористування, це необхідно для найефективнішого використання землі, вкладеного капіталу і трудових ресурсів сім'ї, а з іншого боку, сформована спеціалізація виробництва і здійснені задля цього відповідні інвестиції змушують фермера приймати рішення з розширення чи обмеження земельних угідь, залучення найманої робочої сили. Залежно від типу спеціалізації та природно-кліматичних умов кожне господарство потребуватиме різних земельних наділів для свого ефективного ведення.

Більшість фермерських господарств Львівської області займається виробництвом зерна, овочів, картоплі, м'ясо-молочним скотарством, свинарством, птахівництвом. Спостерігається чітка тенденція до нарощування обсягів виробництва продукції тваринництва у фермерських господарствах (табл. 2).

Валова продукція сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.) у фермерських господарствах області у 2011 р. порівняно з 2000 р. збільшилась у 17,9 раза, відповідно продукції рослинництва у 7,5 раза, а продукція тваринництва – у 75,3 раза. У структурі валової продукції фермерських господарств питома вага продукції тваринництва збільшилась з 15,4% у 2000 р. до 64,5% у 2011 р., а продукції рослинництва – відповідно зменшилась з 84,6% до 35,5%. Питома вага валової продукції фермерських господарств у загальному обсязі виробництва усіх категорій господарств збільшилась з 1,1% у 2000 р. до 6,3% у 2011 р.

Виробництво основних видів продукції тваринництва у фермерських господарствах Львівської області за 2000-2011 рр. має загальну тенденцію до збільшення (табл. 3). Зокрема, у 2011 р. вирощено худоби і птиці у 94,1 раза більше ніж у 2000 р., відповідно м'яса (реалізація худоби і птиці на забій) у живій вазі у 82,3 раза, молока вироблено за цей період на 14,1% більше, а яєць –

у 69,0 рази. Відповідно питома вага виробництва основних видів продукції тваринництва у фермерських господарствах області у загальному обсязі виробництва усіх категорій господарств теж має загальну тенденцію до збільшення (табл. 4). Питома вага вирощеної худоби і птиці у фермерських господарствах області у загальному обсязі виробництва усіх категорій господарств збільшилась з 0,4% у 2000 р. до 22,8% у 2011 р., відповідно м'яса (реалізація худоби і птиці на забій) у живій вазі з 0,5% до 22,6%, молока – з 0,4% до 0,7%, яєць усіх видів – з 0,1% до 2,8%. У 2011 р. фермерськими господарствами вироблено 8,3% вовни від загального обсягу виробництва в усіх категоріях господарств області.

Таблиця 2

Валова продукція сільського господарства у фермерських господарствах Львівської області (у постійних цінах 2010 року), млн грн*

Показник	2000 р.	2005 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011 р. до 2000 р., %
Валова продукція сільського господарства – всього	29,3	148,0	467,9	469,5	502,2	525,7	у 17,9 рази
у т.ч.: рослинництва	24,8	94,4	181,8	170,1	166,9	186,7	у 7,5 рази
тваринництва	4,5	53,6	286,1	299,4	335,3	339,0	у 75,3 рази
Структура валової продукції фермерських господарств, %:							
рослинництво	84,6	63,8	38,9	36,2	33,2	35,5	-49,1
тваринництво	15,4	36,2	61,1	63,8	66,8	64,5	+49,1
Питома вага валової продукції фермерських господарств у загальному обсязі виробництва усіх категорій господарств, %	1,1	2,1	6,2	6,1	6,8	6,3	+5,2

*Джерело: складено за даними [4, с. 12].

Таблиця 3

Виробництво основних видів продукції тваринництва у фермерських господарствах Львівської області, тонн*

Показник	2000 р.	2005 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011 р. до 2000 р., %
Виробництво худоби і птиці	368	6310	30368	30915	33745	34615	у 94,1 рази
М'ясо (реалізація худоби і птиці на забій) у живій вазі	458	5104	29126	39765	33683	37675	у 82,3 рази
Молоко	4045	3394	3848	3732	3776	4614	114,1
Яйця усіх видів, тис. шт.	220	5526	12761	17200	23833	15181	у 69,0 рази
Вовна, ц	–	–	–	–	0,6	0,9	х

*Джерело: складено за даними [4, с. 13].

Поголів'я худоби у фермерських господарствах області теж має загальну тенденцію до збільшення (табл. 5). Зокрема, поголів'я великої рогатої худоби у фермерських господарствах області на початок 2012 р. збільшилась порівняно з початком 2001 р. на 25,2%, корів – відповідно на 17,9%, свиней – у 10,7 раз, овець та кіз – у 14,4 раз, коней – зменшилось у 3,0 рази. У розрахунку на одне господарство утримується досить мале поголів'я усіх видів худоби, хоча прослідковується в динаміці тенденція до його збільшення.

Таблиця 4

Питома вага виробництва основних видів продукції тваринництва у фермерських господарствах у загальному обсязі виробництва усіх категорій господарств Львівської області, %*

Показник	2000 р.	2005 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Вирощування худоби і птиці	0,4	5,0	20,4	20,9	22,4	22,8
М'ясо (реалізація худоби і птиці на забій) у живій вазі	0,5	4,1	18,9	19,1	20,4	22,6
Молоко	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,7
Яйця усіх видів	0,1	1,0	2,3	3,0	4,1	2,8
Вовна	–	–	–	–	8,3	8,3

*Джерело: [4, с. 13].

Таблиця 5

Поголів'я худоби у фермерських господарствах Львівської області (на початок року), гол.*

Показник	2001 р.	2006 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. до 2001 р., %
Велика рогата худоба	5889	6138	7136	6902	6662	7371	125,2
у т.ч. корови	2388	2191	2506	2864	2777	2815	117,9
Свині	1706	2815	19904	23799	22783	18231	у 10,7 раз
Вівці та кози	76	148	494	843	884	1092	у 14,4 раз
Коні	642	368	191	160	164	142	22,1
Припадає на одне господарство: великої рогатої худоби	5,1	5,1	6,6	6,7	7,0	7,8	152,9
корів	2,1	1,8	2,3	2,8	2,9	3,0	142,9
свиней	1,5	2,4	18,4	23,0	23,8	19,3	у 12,9 раз
овець та кіз	0,07	0,12	0,46	0,82	0,92	1,16	у 16,6 раз
коней	0,6	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	33,3

*Джерело: розраховано за даними [4, с. 11].

Що стосується розвитку рослинницьких галузей у фермерських господарствах області, то слід відзначити, що в структурі посівних площ у 2011 р., 68,4% займали зернові і зернобобові культури і 14,6% кормові культури. Ці тенденції підтверджує і динаміка посівних площ сільськогосподарських культур, а також валові збори. Урожайність сільськогосподарських культур у фермерських господарствах області за 2000-

2011 рр. загалом має тенденцію до зростання, але слід відзначити, що все-таки вона залишається низькою за всіма сільськогосподарськими культурами.

Використання найманої праці є одним із найбільш дискусійних питань у практиці організації фермерських господарств, адже багато прихильників колгоспно-радгоспної системи і консервативні сили пов'язують найм робочої сили з капіталістичним виробництвом і експлуатацією селян. І все-таки, основний обсяг робіт у фермерському господарстві виконується переважно фермером і членами його сім'ї, однак у найнапруженіші періоди залучається і наймана робоча сила. Характерною тенденцією в останні роки є зменшення чисельності постійних працівників у середньому на одне господарство при зростанні чисельності найманих працівників. У 2011 р. з 2,4 осіб працівників з розрахунку на одне фермерське господарство області тільки 0,8 осіб були працюючими членами фермерського господарства, усі решта – наймані працівники або залучені на сезонну роботу. Забезпеченість фермерських господарств області технічними засобами є вкрай мізерна і не дозволяє виконувати ті роботи, які потребують механізації. Рівень загального забезпечення енергетичними потужностями з розрахунку на одне господарство збільшився з 176,2 к.с. на початок 2001 р. до 207,4 к.с. на початок 2012 р. або на 17,7%. Але все-таки ці дані засвідчують, що фермерські господарства області не дуже добре забезпечені енергетичними потужностями. Зокрема, на 100 фермерських господарств області на початок 2012 р. припадало 90 тракторів, 47 причепів, 30 зернозбиральних комбайнів, 34 плуги, 34 сівалки, проти 91, 40, 25, 40 і 34 одиниць відповідно на початок 2001 р.

Звідси, у фермерських господарствах енергозабезпеченість виробництва повинна бути вищою порівняно з господарствами колективних форм організації праці. Тобто, потрібно виходити з того, що кожне фермерське господарство, зважаючи на великий обсяг робіт, необхідність їх оперативного виконання, зростаючі обсяги реалізації продукції, комерційну діяльність та психологію фермера як власника засобів виробництва, повинно мати хоча б один трактор. У цілому, проведений аналіз ресурсозабезпеченості фермерських господарств показує, що формування їх ресурсного потенціалу проводиться стихійно, без урахування наявних можливостей, передусім ресурсів праці.

Висновки. Підсумкові оцінки розвитку фермерських господарств Львівської області у пореформений період засвідчують, що дана форма господарювання займає в аграрному секторі вагоме місце і прогресивно розвивається. Збільшуються розміри господарств за площею землі, інтенсивно нарощується виробництво продукції, особливо тваринництва. Фермерські господарства на відміну від особистих селянських господарств мають вищий рівень товарності, не є суто трудовими, що передбачає і найм робочої сили, а також є основним місцем праці та основним джерелом доходу фермера. Перспективним напрямом їх розвитку є формування раціональних розмірів за площею землі шляхом оренди земельних ділянок. Важливим є створення належної ресурсної бази та узгодженості і збалансованості її окремих елементів, адже саме з цього, зокрема з обмежених можливостей розширення земельних

наділів і придбання технічних засобів, фермер виходить у формуванні своєї виробничої програми.

Література

1. Березівський П. С. Формування та розвиток фермерських господарств / П. С. Березівський, Я. П. Березівський // Аграрна політика в умовах ринкової трансформації економіки агропромислового комплексу: колективна монографія / за заг. ред. П. С. Березівського. – Львів : Львівський держ. аграр. ун-т, 2006. – С. 122-143.
2. Горьовий В. П. Фермерство України: теорія, методологія, практика : монографія / В. П. Горьовий. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 540 с.
3. Липчук В. В. Фермерські господарства: стан, проблеми та стратегії розвитку / В. В. Липчук, Л. Б. Гнатишин, О. М. Кордоба. – Львів, 2010. – 236 с.
4. Фермерські господарства Львівщини: стат. зб. – Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2012. – 114 с.
5. Шульський М. Г. Фермерство: проблеми становлення і розвитку : монографія / М. Г. Шульський. – Львів, 2004. – 392 с.

Summary

Berezivskiy P.S.¹, Berezivskiy Ya. P.²

¹*Lviv National Agrarian University*

²*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Hzhyskyi*

THE FINAL RESULTS OF FARM DEVELOPMENT IN LVIV REGION IN POST - REFORM PERIOD.

Based on the conducted analysis of the development of agricultural production and technical support the final evaluation of farm development in Lviv region in post-reform period have been presented.

Key words: *farm, final evaluation, agricultural production, resources support, post-reform period.*

Рецензент – к.е.н., доцент Гримак О.Я.

УДК 338.43.01

Бодак Г.І., аспірант©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З.Гжицького***ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

У статті обґрунтовано та досліджено діяльність підприємств за організаційно-правовими формами господарювання. Запропоновано шляхи покращення розвитку підприємств.

Ключові слова: організаційно-правові форми господарювання, розвиток, удосконалення, реформування, прибуток, збиток, рентабельність, виробництво.

Постановка проблеми. Україна – велика аграрна держава, стратегічними ресурсами якої є родючі ґрунти і працьовите населення. Але постає тоді питання, чому сільське господарство знаходиться в занедбаному стані, хоча в ньому, як і в минулих десятиріччях, зайнята значна частина працездатного населення? Тому розвиток і відродження сільського господарства, села і селянства загалом – основне завдання сьогодення.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню розвитку організаційно-правових форм приділяли увагу такі вчені: П.Т.Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, П.С.Березівський, В.Г. Андрійчук, Л.Я.Балаш, І.Р.Михасюк, М.М.Федоров та інші. Проте, з кожним роком в аграрному середовищі відбуваються значні зміни, які слід брати до уваги, реалізуючи їх для покращення діяльності підприємств.

Метою роботи є визначення найефективніших підприємств за організаційно-правовими формами господарювання, визначення шляхів їх подальшого функціонування, оскільки новостворені агроформування відіграють ключову роль у аграрному виробництві.

Виклад основного матеріалу. Реформування аграрного сектору економіки, яке бере свій початок у минулому столітті істотно змінило умови суспільно-господарського життя. Все більше і більше людей пов'язують своє майбутнє із самостійною підприємницькою діяльністю. На базі реформованих створились і функціонують нові структури ринкового типу за різними організаційно-правовими формами господарювання: приватне підприємство, державне підприємство, господарські товариства, виробничі кооперативи, міжгосподарські та інші.

Аналізуючи реформування аграрного сектору слід відмітити, що дана реформа є непродуманою, наслідком якої являється відсутність радикального

©Науковий керівник: Шулський М.Г.- професор, д.е.н.
Бодак Г.І., 2013

і ефективного оновлення сільськогосподарського виробництва, про яке йшлося на початках. Реформування у нашій державі виявилось занадто складним із негативними наслідками, тоді як у інших країнах, таких як Польща, Чехія, Угорщина чи Словенія, соціальний розвиток сіл був набагато вищий і там реформа була більш вдалою. Сільське господарство України, починаючи, з початку 90-х років опинилося в глибокій економічній кризі, яка триває до сьогоднішніх днів і аграріям важко справитись із її наслідками.

Те, як вплинула аграрна реформа на розвиток підприємств, свідчать дані наступної таблиці.

Таблиця 1

Показники розвитку господарських формувань Львівщини за організаційно - правовими формами господарювання

Показник	Приватні підприємства	Державні підприємства	Виробничі кооперативи	Міжгосподарські та інші	Господарські товариства	Приватні підприємства	Державні підприємства	Виробничі кооперативи	Міжгосподарські та інші	Господарські товариства
	2005р.					2011р.				
Кількість підприємств – всього	157	8	4	3	193	93	5	2	-	104
у тому числі: збиткових	64	5	3	1	92	28	4	-	-	39
одержано збитку, тис. грн.	4274	328	185	6,1	15321	8689	395	-	-	22901
сума збитку на одне підприємство	66	65,7	61,7	6,1	166	310	98	-	-	587
прибуткових	93	3	1	2	101	65	1	2	-	63
одержано прибутку, тис. грн.	16261	1,4	735,3	1389	63074	79504	240	81,9	-	308843
сума прибутку на одне підприємство	174	0,5	735,3	694	624	1223	240	40	-	4902
рівень рентабельності- всього, %	-0,5	-28	9,5	10,6	11,9	16,9	-2,5	1,0	-	23,3
рослинництва	-6,1	-21	29,9	10,9	26	24,3	2,9	11,3	-	28,0
тваринництва	4,8	-37	-4,3	4,7	-6,8	-3,3	-8,4	-1,3	-	9,9

Джерело: розраховано на основі даних [2, с.53, с.54]

Проаналізувавши показники розвитку господарських формувань за організаційно - правовими формами господарювання, можна трактувати наступне. У 1996 році усе аграрне виробництво зосереджувалось в колективних державних господарствах, тоді як уже у 2005 році кількість приватних підприємств перевищує кількість державних. Коли у 2005 році кількість державних підприємств становила 8, приватних - 157, виробничих кооперативів - 4, господарських товариств - 193. У 2011 році їх кількість скоротилась і

відповідно становить -5(62,5%); 93(59,2%); 2(50%); 104(53,8%) господарств. Прибуток отримало: господарських товариств-101, приватних підприємств-93, виробничих кооперативів 1, міжгосподарських-2, державних-3. У 2011 р. показники склали відповідно: 63(62,3%); 65(69,8%); 2(200%); 0; 1(33,3%). Зміни відбуваються у підприємствах, що отримали збитки. У 2005 році збиткових приватних підприємств-64, державних-5, виробничих кооперативів-3, міжгосподарських та інших-1, господарських товариств-92. У 2011 році кількість складає 28(43,7%); 4(80%); 0; 0; 39(42,3). Щодо рівня рентабельності, рентабельні у 2005 році виробничі кооперативи(9,5%), господарські товариства(11,9%), міжгосподарські та інші(10,6%). У 2011 році рентабельні приватні підприємства(16,9%), виробничі кооперативи(1%) та господарські товариства(23,3%). Зауважимо, що лише у підприємствах державної форми власності нерентабельне виробництво продукції як у 2005 році, так і у 2011 році.

Оскільки важливу роль у сільськогосподарському виробництві відіграє показник рентабельності, що характеризує рівень віддачі витрат або ступінь використання ресурсів, що наявні на господарстві, в процесі виробництва і реалізації продукції, проаналізуємо його детальніше.

Таблиця 2

Рівень рентабельності основних видів продукції сільського господарства у різних господарських формуваннях Львівщини, %

Види продукції	Приватні підприємства	Державні підприємства	Виробничі кооперативи	Міжгосподарські та інші	Господарські товариства	2005р.		2011р.		
						Приватні підприємства	Державні підприємства	Виробничі кооперативи	Міжгосподарські та інші	Господарські товариства
Зерно	-4,4	-	48	2,4	5	19,9	4,1	18,8	-	4,8
Цукрові буряки	-9,8	22,9	-	-	-17	37,4	-	-5,7	-	21,7
Картопля	-36	-	-	36,5	47,3	23,2	-	22,6	-	26,5
Овочі відкритого ґрунту	79,5	-	50,7	24,2	30,4	36,4	-	102,6	-	7,6
Молоко і молочні продукти	15,1	-5,5	17,3	-10,8	0,5	19,9	1,4	41,6	-	26,3
М'ясо ВРХ	-29,4	-	-	-9,7	-40,3	-	-26,5	-31	-	-
М'ясо свиней	4,1	-	-	9,6	-30	-12	-33,7	-64,3	-	22,5
М'ясо овець і кіз	-48,8	-	-	-	-	-	-	-	-	-
М'ясо птиці	40,1	-	-	-	-9,6	1,8	-	-	-	1,5
Яйця	-8,2	-	-	-	19	5,1	-	-	-	-
										19,9

Джерело: розраховано на основі даних [2, с.52]

Аналізуючи дану таблицю, видно, як змінюється рівень рентабельності окремих видів продукції у підприємствах різних організаційно-правових форм. Якщо у приватних підприємствах, господарських товариствах і виробничих кооперативах ситуація тримається на середньому рівні, то у державних підприємствах показники найнижчі. Негативна ситуація у міжгосподарських підприємствах, оскільки вони у 2011 році припинили свою діяльність.

Головною причиною зниження рентабельного виробництва стає відсутність власних ресурсів. Оскільки підприємства не в змозі справитись із ситуацією, їм потрібна матеріальна допомога держави, якої, на жаль немає, і неможливо взяти кредити із низькими процентними ставками. Крім того, неможливість реалізації виробничої продукції на ринку, привело підприємства до невизначеності. Конкурентоспроможні товари стають нерентабельні. Місцеве виробництво неспроможне конкурувати за кордоном, адже там товари реалізуються на ринку за нижчими цінами, витісняючи вітчизняні.

Отже, проаналізувавши діяльність підприємств, слід наголосити, що їм необхідно боротися із проблемами, які все-таки існують і стоять на заваді до успішного розвитку та ефективної діяльності. Тому, щоб розв'язати задачі, які стоять перед ними, пропонуємо наступне.

Для покращення ефективності підприємств автором Шпикуляком О. висвітлено наступні тези: збільшення експортного потенціалу вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції; налагодження сучасної інфраструктури аграрного ринку за допомогою створення інфраструктури для консалтингу, навчання та підвищення кваліфікації фермерів і сільськогосподарських спеціалістів; посилення кооперації виробників сільськогосподарської продукції; поліпшення доступу до ринків збуту та посиленні конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва шляхом зростання обсягів вітчизняних та іноземних інвестицій в агропромисловий комплекс; створення спеціалізованих банків для кредитування сільськогосподарських підприємств на пільгових засадах; формування сприятливого фінансово – кредитного клімату за активної участі держави на ринку фінансів для забезпечення розширеного відтворення та інноваційного розвитку сільського господарства; техніко-технологічна модернізація матеріально-технічної бази агропромислового виробництва, спрямована на високотехнічне і технологічне переоснащення сільськогосподарського виробництва; переведення сільського господарства на інноваційно-інвестиційну модель розвитку шляхом створення системи мотивацій суб'єктів господарювання до впровадження наукоємних технологій, формування агротехнологічних парків, підтримки міжнародного співробітництва в інноваційній сфері [3, с.122].

Підводячи підсумки по даній темі необхідно сформулювати наступне. Формування раціональної організаційно-правової структури сільськогосподарського виробництва в аграрному секторі України є динамічним процесом, а забезпечення його ефективності триватиме і надалі через подальшу реорганізацію: злиття, приєднання, поділ, виділення,

перетворення створених структур. Серед основних чинників цього процесу слід виділити такі, як рух земельних та майнових ресурсів до більш ефективного господаря, пошук досконаліших механізмів розподілу прибутку, організації управління та відносин власності оргструктур, концентрація виробництва та переробки в різних формах агропромислових формувань. Перспективними напрямками наукових розвідок у дослідженні проблеми формування й розвитку нових організаційно-правових форм є обґрунтування функціонування таких форм господарювання, де відчуття власності є максимальним, а мотивація праці наближена до мотивації власника, тобто щоб кожний працівник будь-якої організаційно-правової форми був мотивований до ефективної діяльності так, як власник, добробут якого безпосередньо залежить від якості підприємницьких рішень, що ним приймаються. Саме це й визначає оптимальність цієї форми господарювання в конкретних соціально-економічних умовах [1, с.8].

Висновки. Отже, на даному етапі у сільському господарстві, хоча сформовано фундамент ринкової економіки, проте кризові ситуації не перестають полишати підприємств. Як показує досвід, на даний час не усім підприємствам вдається вижити, тим паче показати хороші результати. Вживають ті підприємства, які найбільш правильно зрозуміли тактику ринкової економіки, організували виробництво конкурентоспроможної продукції та правильно підібрали персонал. Тому вміле та правильне використання перелічених чинників зможе забезпечити покращення ситуації та задоволення головної мети - збільшення прибутковості. Лише за допомогою спільних зусиль працівників і підтримки держави можна подолати збитки та покращити ситуацію на ринку та у підприємствах зокрема.

Література

1. Березівський П. С. Регіональні зрушення у розвитку організаційно-правових форм господарювання Львівської області / П. С. Березівський // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. – 2011. – Т. 13, № 1(47), ч. 2. – С. 3-10. – (Серія “Економічні науки”).

2. Сільське господарство Львівщини./ Статистичний збірник/ За ред., Г.М. Корисько.- Львів 2012р.-172с.

3. Шпикуляк О. Проблеми розвитку та регулювання аграрного ринку // Економіка АПК. – 2009. – №7. – с.120-127.

Summary

Bodak H.I.

TRENDS ORGANIZATIONAL AND LEGAL FORMS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

In the article the activities of enterprises and investigated by organizational and legal forms. Ways to improve enterprise development.

Keywords: legal forms of entities, development, improvement, reform, profit, loss, profitability, production.

Рецензент – к.е.н., доцент Гримак О.Я.

Власенко І.В., к.е.н., доцент ©
Вінницький національний аграрний університет

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ АГРАРНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Наведені історичні аспекти розвитку земельної реформи, та сучасний погляд на неї. Проаналізовано результати проведення земельної реформи зазначено, подолання державної монополії на земельну власність; проведено роздержавлення земель, показано передачу землі у власність недержавних сільськогосподарських підприємств, висвітлено розпайовання землі недержавних сільськогосподарських підприємств. Показані негативні сторони агрохолдингів, при запровадженні ринку землі сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: *землекористування, земельна реформа, ринок землі, мараторій, агрохолдинги, монополія.*

Перехід України до відкритої соціально орієнтованої ринкової економіки супроводжується радикальними перетвореннями в усіх сферах життєдіяльності суспільства, особливо в сільському господарстві.

Важливим етапом у розвитку аграрного природокористування стала Декларація про державний суверенітет від 16 липня 1990 р., яка проголосила, що земля є власністю українського народу. Характерно, що ще до прийняття Акту проголошення незалежності України Верховна Рада прийняла Постанову "Про земельну реформу". Водночас наголошувалося, що з 15 березня 1991 р. усі землі України є об'єктом земельної реформи. Невдовзі, у жовтні 1991 р., затверджено концепцію роздержавлення та приватизації землі. Земельний кодекс України, який прийнятий 18 грудня 1990 р., принципово відрізнявся від попередніх двох кодексів (1922 та 1970 рр.). Він передавав функції власника – володіння, користування та розпорядження землею – народу України. Кодекс передбачав рівноправний розвиток різних форм господарювання на землі на основі добровільного вибору громадянами видів землеволодіння та землекористування із запровадженням системи захисту їхніх прав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження питань економічних інтересів і вирішення окремих соціальних питань, що виникли у процесі проведення земельної реформи, здійснили такі вітчизняні вчені, як В.Я. Амбросов [2], Ю.Д. Білик, М.С. Богіра [3], Л.М. Бойко [4], І.С. Будзилович, В.П. Галушко, О.А. Грішнова, А.С. Даниленко, Л.М. Колот [10], А.Г. Мартин, Л.Я. Новаковський [5], М.А. Пилипенко, А.М. Третяк [11] й ін. Тому на сучасному етапі існує нагальна потреба дослідження питання сучасної моделі вітчизняного розвитку сільського господарства, визначення місця агропромислових формувань нового типу в контексті земельної реформи.

Метою статі, є аналіз сучасної моделі вітчизняного розвитку сільського господарства, визначення місця агропромислових формувань нового типу.

Викладення основного матеріалу. Слід зазначити, що спочатку земельна реформа не передбачала створення інститутів приватної власності на землю. Мета полягала лише в розподілі землі шляхом надання громадянам ділянок на правах довічного успадкованого користування (із правом передання у спадщину) і надання землі колективним і державним господарствам на правах постійного користування. Незважаючи на початкову мету земельної реформи, Україна швидко перейшла до розуміння запровадження приватної власності на землю в реформуванні земельних відносин. Уже 1992 р. право приватної власності на землю було закладене у змінах до Земельного кодексу і в Законі України "Про форми власності на землю" (від 30 січня 1992 р.), який визначає три форми земельної власності – приватну, колективну і державну. Україна вже завершила два етапи земельної реформи і зараз реалізує третій етап.

Перший етап, який тривав з 1991 по 1995 рр., можна визначити як ліквідацію державної монополії на землю і встановлення колективної та приватної власності. Основними ознаками цього етапу була передача сільськогосподарської землі з державної у колективну власність.

Другий етап – 1995 по 2000 рр. – полягав у розпаюванні землі і скасуванні колективної власності. На цьому етапі здійснювалася передача землі з колективної у приватну власність.

Третій етап земельної реформи – це формалізація прав на приватну власність на землю. Після Указу Президента від 1999 р. процес підготовки і видачі державних актів на право приватної власності на землю значно прискорився. Починаючи з 1 лютого 2002 р. понад 6,4 млн. користувачів земельних ділянок отримали державні акти на право власності на земельні ділянки в обмін на земельні сертифікати. Загальновизнаний факт, що Україна має найкращі у світі землі, природно-кліматичні умови та необхідні трудові ресурси для ведення сільського господарства, є достатньо дослідженим і в історичному, і технолого-економічному аспектах. Однак ефективність використання землі, у першу чергу багатой чорноземами, як і раніше, залишається низькою.

Аналізуючи результати проведення земельної реформи слід зазначити, що майже за 20 років від її початку виконано значний обсяг робіт, зокрема: подолано державну монополію на земельну власність; проведено роздержавлення земель і сформовано землі запасу та резервного фонду; передано землі у власність недержавних сільськогосподарських підприємств; розпайовані землі недержавних сільськогосподарських підприємств, чим вирішено питання надання земель у власність тим, хто на ній працює; завершується процес видачі державних актів на право на земельну частку (пай), розмежування земель державної та комунальної власності, відкриття Поземельної книги, присвоєння кадастрових номерів земельним ділянкам.

Логічним продовженням земельної реформи в аграрній сфері стало паювання земель у недержавних сільськогосподарських підприємствах. Цей

процес проведено у 1996–1998 рр. за Указом Президента України № 720/95 від 08.08. 1995 р. "Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям".

Своїм правом на приватизацію скористалися 12,2 млн. громадян (85,7% загальної кількості громадян, які мають на те право). Вони одержали 16,9 млн. земельних ділянок загальною площею 3,972 млн. га. Середній розмір земельної частки (паю) по регіонах України коливається в межах від 1,08 га в Івано-Франківській області до 8,88 га – у Луганській.

В Україні 6,917 млн. громадян набули право на земельну частку (пай), із яких 6,823 млн., або становить 98,6%, отримали сертифікати на право на земельну частку (пай). Громадянам оформлено 6,412 млн. державних актів на право власності на земельні ділянки, що становить 93,9% від кількості тих, хто отримав сертифікати, та видано 5,933 млн. державних актів, або 86,9%.

Новостворені на базі колективних сільськогосподарських підприємств агроформування України та наявність у них сільськогосподарських угідь за станом на 1 січня 2008 р. наведені в табл. 1

Таблиця 1

Результати агроформувань ринкового типу на 1 січня 2008 р.

Агроформування ринкового типу	Одиниці виміру (тис.)	% від загальної кількості
Фермерські господарства	10741	33,0
Товариства з обмеженою відповідальністю	7300	22,4
Приватні (приватно-орендні)	5191	16,0
Акціонерні товариства	726	2,2
Сільськогосподарські	1323	4,1
Інші суб'єкти господарювання	7240	22,3

У результаті реформування створено 32,5 тис. нових агроформувань ринкового типу, серед яких переважають фермерські господарства – 10,7 тис. (33,0% від загальної кількості), товариства з обмеженою відповідальністю – 7,3 тис. (22,4%), приватні (приватно-орендні) – 5,2 тис. (16%), акціонерні товариства – 0,7 тис. (2,2%). На 1 січня 2008 р. кількість фермерських господарств становила 10 741 юридичних осіб. У користуванні фермерів перебуває 2 677,9 тис. га сільськогосподарських угідь (14,4%) (пересічно на одне господарство припадає відповідно по 73,7 га). Тривалий час земельна реформа передбачала зміну форм господарювання на селі лише за рахунок розвитку фермерських господарств. Створені в перші роки реформи, ці господарства в цілому поки що не виправдовують покладених на них сподівань, не вийшли на рубіж домінуючих у забезпеченні населення продуктами харчування. Кількість фермерських господарств тривалий час майже не змінюється. Певна їх частина припиняє діяльність, натомість з'являються нові ентузіасти фермерського руху. У той же час найменші середні розміри сільськогосподарських угідь залишаються в Закарпатській (7 га) та Чернівецькій (13 га) областях, найбільші – у Луганській (142 га) та Харківській (137 га).

За даними Державного агентства земельних ресурсів України, станом на 1 січня 2011 року реформовано 11,9 тис. недержавних сільськогосподарських підприємств, на базі яких створено 34,7 тис. нових господарських формувань ринкового спрямування, у тому числі: 7,9 тис. товариств з обмеженою відповідальністю, 5,3 - приватних (приватно-орендних) підприємств, 0,7 - акціонерних товариств, 1,0 - сільськогосподарських кооперативів, 11,9 - фермерських господарств і 7,8 тис. інших суб'єктів господарювання.

Істотною особливістю розвитку вітчизняного сільського господарства є те, що поряд із дрібними суб'єктами господарювання на селі (особисті селянські господарства з приєднаними земельними паями, чимало фермерських господарств, що не орендують великих масивів земель) функціонує багато середніх і великих аграрних підприємств та агропромислових вертикально інтегрованих структур - агропромислових формувань нового типу - з величезними площами землі в обробітку. Зокрема, функціонує 1633 аграрних підприємств, що мають 3 тис. га і більше, а також 83 аграрно-промислових формувань (АПФ) з площею 20 та більше тисяч гектарів сільськогосподарських угідь. Причому загалом станом на 2012 рік вони орендували, за спостереженнями окремих науковців, до 6,5 млн. га. Значимо зразу, що згадані вертикально інтегровані агропромислові формування послідовно й інтенсивно нарощують свій «земельний банк». За даними УКАБ у період з липня 2010 року по липень 2011 року зазначені формування збільшили площу орендованих земель на 1 млн. га. За неповними даними у 2012 році їхній «земельний банк» в очікуванні ринку землі зріс ще на 1 млн. га і становить нині, як уже зазначалося, 6,5 млн. га.

Нині є всі підстави стверджувати, що ми знову повертаємо не в той бік: на цей раз йдемо латиноамериканським шляхом завдяки створенню величезних латифундій як за розмірами оброблюваних земель (100-480 тис. га), так і капіталу. За останні 10 років площа сільськогосподарських угідь в агро - та агропромислових холдингах за експертними оцінками зросла в 12 разів (з 0,5 до 6 млн. га). Водночас землі державних підприємств скоротилися майже в 2 рази (з 1,85 до 1 млн. га), інших традиційних сільськогосподарських підприємств (СВК, ТОВ і т.п.) в 2,6 раза (з 27,1 до 10,3 млн. га, а землі фермерських господарств зросли в 2 рази (з 2,2 до 4,3 млн. га) і господарств населення в 1,8 раза (з 8,6 до 15,4 млн. га).

Апологети розвитку агрохолдингів в Україні до їхніх переваг відносять: вищу продуктивність праці й рівень рентабельності виробництва, нижчу собівартість продукції за рахунок високої спеціалізації та концентрації виробництва. На перший погляд усе правильно, якщо не враховувати те, що, поперше, практично всі агрохолдинги спеціалізуються на виробництві тільки висококомеханізованої і високорентабельної продукції (кукурудзи, озимої пшениці, ячменю, соняшнику, ріпаку, курячих яєць, м'яса бройлерів), а по-друге, якщо під час визначення ефективності враховувати тільки економічну й не брати до уваги (як це робиться в цьому разі) ні соціальну, ні екологічну ефективність.

Що чекає на українське село, коли більшість земель перейде у власність, користування і розпорядження земельних олігархів? Це не так важко спрогнозувати, аналізуючи теперішні їхні «здобутки»: орієнтація виключно на високоефективні галузі рослинництва призвела до порушення сівозмін, зниження родючості ґрунтів, до знищення тваринництва в тих селах, де господарюють олігархи. А це - зменшення кількості робочих місць, безробіття, ненаповнені бюджети сільських рад, бо їхні компанії зареєстровані у великих містах. Як наслідок розвалена соціальна сфера села.

Висновки. По-перше, враховуючи катастрофічні для українського села наслідки двох попередніх етапів, не можна допустити, щоб знову, вже втретє за останні 100 років, повторювати ті самі помилки: замість апробованого більш ніж столітнім європейським досвідом шляху кооперування селян, пішли латиноамериканським шляхом створення величезних латифундій.

По-друге, враховуючи концепцію багатофункціональності сільського господарства, генеральною лінією аграрної політики держави має стати: на землі повинен працювати й управляти той, хто на ній живе і кому вона належить. А звідси - необхідність інституціонального обмеження в Законі «Про ринок землі» розмірів латифундій і державна підтримка тих організаційно-правових форм господарювання, які закріплюють на землі селянина з діда-прадіда: фермерських господарств, кооперативів тощо.

По-третє, не поспішати з відміною мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, пам'ятаючи, що ринок землі - це не тільки (і не стільки) її продаж, а й оренда. Так, фермери США і Західної Європи господарюють тільки на 40-45% власної землі, а решта - орендована.

Література

1. Азізов СМ. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах / С.М. Азізов, П.К. Кенійський, В. М. Скупий ; за ред. С.П. Азізов;; К.: ІАЕ, 2001. -С. 251-252.
2. Амбросов В.Я. Переход к рыночным земельным отношениям / В.Я. Амбросов // Стратегії реалізації земельної реформи. - 2011. -№1.-С.39-41.
3. Богіра М. Земельна р і стан формування справжніх господарів на селі / М. Богіра // Землевпоряд. вісн. - 2008. - № 2. - С. 37-59.
4. Бойко Л. Розмір землекористувань сільгосппідприємств у системі чинників ефективності господарювання / Л. Бойко // Землевпоряд. вісн. - 2008. - №6. - С. 63.
5. Ношковський Л.Я. Соціально-економічні проблеми сучасного землекористування / Л.Я. Новаковський, М.А. Олещенко. - 2-ге вид., доп. - К.: Урожай, 2009. - С (
6. Осадча І. Складові формування сталого аграрного землекористування /І. Осадча // Землевпоряд. вісн. - 2009. - № 1. - С. 35,
7. Передумовою економічного зростання має бути стабільність // Праця і зарплата. -2011. -№21(745). -С. 3.
8. Про внесення змін до методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів: Постанова Кабінету

Міністрів України від 31.10.2011 № 1185 з 01.01.2012 р. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1185-2011-%DO%BF>.

9. Про оренду землі: Закон країни від 19 червня 2003 р. № 962-IV.

10. Соціальна відповідальні теорія і практика розвитку: монографія / [А.М. Колот, ОА. Грішнова та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук А.М. Колота. - К.: КНЕУ, 2012 -501 с.

11. Третяк А. Стан та шлях розвитку земельних відносин і системи землекористування в аграрному комплексі України / А. Третяк // Землевпоряд. вісн. - 2008. -№ < 5.

12. Шпаар Д. Зерновые культуры (выращивание, уборка, доработка и использование) ; под общей ред. Д. Шпаара. - М.: ИДООО «DVL АГРОДЕЛО», 2008. - С.507

Summary

Vlasenko I.V. PhD, Associate Professor

Vinnitsia National Agrarian University

AS REFORMING LAND USE PROVIDING PEOPLE WITH FOOD

These historical aspects of land reform and modern look to it. The results of the land reform states overcome the state monopoly on land ownership; conducted privatization of land and formed a land reserve and contingency fund shows the transfer of land ownership of private farms covered rozpayovannya private farm land. The following disadvantages holdings, in implementing the agricultural land market.

Key words: *land use, land reform, land market maratoriy agriholdings monopoly.*

Рецензент – к.е.н., доцент Гримак О.Я.

УДК 338 43 01/477. 83/

Вовк М. В., к.е.н., старший викладач ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького*

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У даній статті подано загальну характеристику виробництва сільськогосподарської продукції. Проаналізовано динаміку та структуру обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції за категоріями господарств у Львівській області.

Ключові слова: *сільськогосподарські підприємства, аграрне виробництво, інвестиції, основні засоби, валова продукція, рентабельність.*

Матеріал і методи. У зв'язку з наявними тенденціями в динаміці показників чисельності сільськогосподарських підприємств, трансформаціями організаційно-правових форм, виникненням одних господарств і банкрутством інших, очевидними є зміни і у факторах виробництва. Ці зміни зумовлені насамперед погіршенням основних показників господарської діяльності, а саме скороченням обсягів і зниженням ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, реалізація якої не забезпечує одержання прибутків. Такий стан зумовлений насамперед нееквівалентністю цін на сільськогосподарську продукцію і засоби виробництва промислового походження.

Мета статті. Виходячи з принципу системності та комплексності, аналіз основних показників сільськогосподарського виробництва вимагає застосування системного підходу, тобто, потрібно дати загальну характеристику основних показників сільського господарства, показати динаміку обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції, а також проаналізувати результати господарювання у Львівській області протягом останніх років за категоріями господарств.

Результати дослідження. Для кращого розуміння процесів, які відбуваються в аграрному виробництві проаналізуємо основні економічні показники, які характеризують галузь сільського господарства, а саме обсяг валової продукції сільського господарства, рентабельність сільського господарства, забезпеченість технікою та основними засобами, чисельність працівників та середню оплату їх праці, обсяг виробництва основних видів продукції тощо (табл. 1).

Обсяг виробництва валової продукції сільського господарства у 2011 році збільшився на 385,9 млн грн порівняно з попереднім і більш ніж у три рази відносно рівня 2000 року. В основному цей приріст відбувся за рахунок приросту виробництва продукції рослинництва. При цьому частка області у

валовому виробництві сільськогосподарської продукції України збільшилась у 2011 році на 0,6 пункти порівняно з 2000 роком проте на 0,1 пункт зменшилась в порівнянні з попереднім роком. Аналіз рентабельності сільськогосподарської продукції показав значний ріст рівня рентабельності порівняно з 2000 роком – на 39,6 пункти, хоча порівняно з найприбутковішим попереднім періодом рентабельність сільськогосподарського виробництва у Львівській області зменшилась на 12,1 пунктів. Причини такого стану полягають в тому, що поряд із збільшенням потоку інвестицій збільшились витрати на переустаткування, вплив погодного чинника, а також коливання світових цін на продукцію сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 1

Основні показники сільського господарства Львівської області*

Показник	2000р.	2009р.	2010р.	2011р.	2011 р. до, %	
					2000р.	2010р.
Обсяг валової продукції сільського господарства у постійних цінах 2010 року, млн грн	679,8	1801,4	1862,2	2248,1	330,7	120,7
- у відсотках до загального в Україні	1,2	1,5	1,9	1,8	+0,6	-0,1
Рентабельність сільськогосподарського виробництва, %	-18,2	22,4	27,6	21,4	+39,6	-6,2
- відхилення (+;-) від середнього в Україні	-17,2	+8,6	+6,5	-5,6	+11,6 п	-12,1
Основні засоби на кінець року, млн грн	3037,4	1433,7	1664,2	1733,3	57,0	104,1
- у відсотках до загального в Україні	3,5	2,5	2,7	2,6	-0,9 п	-0,1 п
Інвестиції в основний капітал, млн грн	11,6	549,8	321,9	431,0	у 37,2 рази більше	133,8
- у відсотках до загального в Україні	0,5	5,1	4,8	4,7	+4,2	-0,1 п
Середньорічна кількість найманих працівників, тис. осіб	77	18	15	14	18,2	93,3
- у відсотках до загального в Україні	3,1	2,1	1,9	2,0	-1,1 п	+0,1 п
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників, грн	68	1232	1517	1879	у 27,6 рази більше	123,8
- у відсотках до середнього в Україні	61,3	102,1	106,1	104,1	+42,8 п	-2,0 п

* Джерело: [3].

З позитивного боку характеризує привабливість сільського господарства Львівщини той факт, що протягом 2009-2010 років рентабельність виробництва

продукції в області була значно вищою, ніж загалом у державі, проте у 2011 році даний показник значно понизився.

Напевно, чи не найкращим показником цієї таблиці є суттєве збільшення потоку інвестицій в основний капітал сільського господарства. Цей показник збільшився у 2011 році порівняно з 2000 роком на 419,4 млн грн, або аж у 37,2 рази. Найбільший потік вкладеного капіталу в основні засоби сільського господарства – 549,8 млн грн – зафіксований у 2009 році. Зросла також частка області в загальному обсязі вкладених в основний капітал інвестицій. Такий темп приросту інвестицій пояснюється розвитком програми ріпаківництва в Україні, що спрямувало в сільське господарство Львівщини потоки іноземних інвестицій.

Цікавим є факт, що при зростанні обсягу інвестицій вартість основних засобів сільського господарства зменшилась. Причиною цього вбачаємо реорганізацію капіталу сільськогосподарських підприємств та списання зношеної техніки, що відображається вже у рості даного показника починаючи з 2009 року.

Аналізуючи основні показники діяльності сільського господарства Львівської області, особливу увагу треба приділити тому, що зростання обсягу виробництва, підвищення рентабельності та нарощування інвестиційного капіталу відбулося на фоні зменшення чисельності найманих працівників та зростання їх заробітної плати, що говорить про намагання інтенсифікувати галузь.

Щодо валового збору сільськогосподарських культур (табл. 2), то область залишається лідером у виробництві картоплі та цукрових буряків, хоча і їх виробництво дещо знизилось порівняно з іншими областями за останній рік.

Протягом аналізованого періоду нарощується виробництво всіх основних сільськогосподарських культур. Обсяги виробництва зерна та ріпаку були найвищі за останні десять років (виробництво ріпаку збільшилося у 2011 році порівняно з 2000 роком аж у 6 разів). Отже, область надалі посідає одне з чільних місць у їх виробництві.

У галузі тваринництва спостерігається нарощування обсягів виробництва м'яса та яєць, хоча виробництво останніх у 2011 році дещо зменшилось в порівнянні з попередніми роками, проте на 16,7% більше рівня 2000 року. Натомість зменшились валові надії молока, що призвело до зменшення питомої ваги області у його загальному виробництві на 2,0 пункти.

Незважаючи на зростання обсягів виробництва як валової продукції сільського господарства, так і окремих її видів, обсяг виробленої продукції з розрахунку на 1 грн вкладеного капіталу суттєво знизився порівняно з 2000 роком. Причин цього є декілька: по-перше, у 2000 році сільськогосподарські підприємства працювали, спираючись на ще радянську технічну базу, через суцільний брак коштів інвестування у сільське господарство відбувалось у мізерних обсягах. З часом матеріально-технічна база дуже застаріла і потребувала негайної заміни, що поряд з активізацією інвестиційного процесу

привело до збільшення обсягу вкладень; по-друге, вкладені у 2010-11 роках кошти дадуть ефект у наступних періодах.

Таблиця 2

Динаміка обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції у Львівській області *

Показник	2000р.	2009р.	2010р.	2011р.	2011 до, %	
					2000р.	2010р.
Валовий збір, тис. т:						
зерна	481,4	822,5	622,7	961,6	199,7	154,4
цукрових буряків	400,6	316,2	529,5	673,8	168,2	127,2
картоплі	1510,3	1504,0	1258,8	1824,9	120,8	144,9
овочів	268,6	412,0	411,9	469,6	174,8	114,0
ріпаку	14,2	91,4	97,2	86,3	у 6 разів більше	88,7
Валове виробництво, тис. т:						
молока	1032	682,5	656,2	629,6	61,0	95,9
яєць, млн шт.	465,9	571,5	576,8	544,0	116,7	94,3
м'яса усіх видів (у живій вазі)	68,4	107,5	115,1	116,5	170,3	101,2
Вироблено валової продукції, тис. грн:					у 3,5 разів більше	
на 1 га угідь	0,6	1,7	1,8	2,2		122,2
на одного працівника	2617	3018	2894	3304	126,2	114,1
на 1 грн вкладень в основний капітал, грн	341,18	50,77	20,34	7,82	2,3	38,4

* Джерело: [2].

Особливістю сільського господарства Львівщини є те, що їй притаманна типова для Західної України організаційна побудова сільського господарства, де значну частку у виробництві аграрної продукції становлять господарства населення. Львівська область була першою у запровадженні розпаювання колгоспного майна, що призвело до ліквідації великотоварних господарств. Безумовно, у період тотального скорочення обсягів виробництва в сільськогосподарських підприємствах кінця 90-х років, посилення безробіття в сільській місцевості та посилення соціальної напруженості напівтоварне виробництво господарств населення стало виходом із складної ситуації, внаслідок чого основна питома вага у виробництві сільськогосподарської продукції за основними її видами перемістилась у сектор господарств населення (табл. 3).

Практично всі види продукції вирощуються господарствами населення, і результати вражаючі. Якщо порівнювати ситуацію тільки за останній звітний період, то видно, що виробництво картоплі у господарствах населення у 24,6 рази перевищує виробництво цього продукту в сільськогосподарських підприємствах, правда, починаючи з 2008 року питома вага сільськогосподарських підприємств у валовому зборі картоплі зростає. Обсяг виробництва овочів, молока, яєць у господарствах населення перевищив

аналогічний показник у сільськогосподарських підприємствах у 20,2, 27,5 та 3,2 рази відповідно.

Дещо інша ситуація склалася з вирощуванням зерна. Тут лідерство займають сільськогосподарські підприємства, які вирощують його лише на 26,1 тис. т більше, ніж господарства населення. Це порівняно з іншими видами продукції не так багато, але якщо брати до уваги те, що вирощування зерна завжди було пріоритетом великих сільськогосподарських підприємств, у зв'язку з наявністю техніки та інших специфічних засобів, то ситуація явно не на користь останніх.

Таблиця 3

Структура виробництва основних видів сільськогосподарської продукції за категоріями господарств у Львівській області, % *

Продукція сільського господарства	Сільськогосподарські підприємства				Господарства населення			
	2000р.	2008р.	2009р.	2010р.	2000р.	2008р.	2009р.	2010р.
Зерно	56,5	57,4	56,7	52,0	43,5	42,6	43,3	48,0
Цукрові буряки	47,6	78,3	88,9	93,8	52,4	21,7	11,1	6,2
Картопля	1,1	2,6	3,6	3,9	98,8	97,4	96,4	96,1
Овочі	4,5	6,6	4,8	4,7	95,5	93,4	95,2	95,3
М'ясо	10,4	34,1	37,7	41,9	89,6	65,9	62,3	58,1
Молоко	6,4	3,2	3,6	3,5	93,6	96,8	96,4	96,5
Яйця, млн шт.	11,9	23,5	23,9	23,6	88,1	76,5	76,1	76,4

* Джерело: [2].

Але якщо проаналізувати динаміку виробництва зерна за категоріями господарств, то завдяки вищим рівням урожайності у 2009–2010 роках, господарства населення виробляли більше половини зерна. Тому показники звітнього періоду вказують на те, що сільськогосподарські підприємства знову починають відвойовувати свої позиції принаймні у зерновиробництві.

Що ж до цукрових буряків, то їх виробництво майже в 15,2 рази більше у сільськогосподарських підприємствах, ніж у господарствах населення. Їх питома вага у структурі виробництва основних видів сільськогосподарської продукції за категоріями господарств у Львівській області складає 93,8%, тоді як питома вага господарств населення у виробництві цього продукту – 6,2%. Варто зазначити, що таке суттєве збільшення відбулося за останні 3 роки. Така ситуація швидше не виняток, а закономірність. Адже виробництво цукрових буряків багато в чому залежить від збуту цієї продукції, а через те, що за останні роки різко скоротилась кількість цукрових заводів в області, селянам стало не вигідно вирощувати цю культуру.

Висновки. Таким чином, сільське господарство Львівської області характеризується вагомою часткою на вітчизняному ринку овочів, картоплі, цукрових буряків, молока та м'яса. Середньорічний темп зростання обсягів виробництва валової продукції сільського господарства за останні дев'ять років становить 1,1%. Основне виробництво продукції зосереджене у господарствах населення, а серед сільськогосподарських підприємств – у господарських товариствах і приватних підприємствах, що вказує на високий рівень

конкуренції в галузі. Найбільше прибутку від здійснення виробничої діяльності отримують підприємства з великим розміром землекористування. Галузь характеризується сезонністю виробництва, слабозвиненою вертикальною та горизонтальною інтеграцією, традиційними підходами до технології вирощування сільськогосподарських культур та вирощування тварин. Лише у деяких підприємствах, які вже є реципієнтами інвестованого капіталу, переважно в галузі птахівництва, свинарства та ріпаківництва застосовуються новітні технології аграрного виробництва. Продукція сільського господарства Львівщини характеризується достатньо високим рівнем якості, турбує лише великий відсоток фуражного зерна у 2010 році та невідповідність виробництва продукції тваринництва європейським стандартам, що й позначається на зниженні закупівельної ціни. Рентабельність сільського господарства області загалом та галузі рослинництва зокрема є вищою від середнього рівня, встановленого в Україні.

Література

1. Лузан Ю. Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України : монографія / Лузан Ю. Я. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 472 с.
2. Сільське господарство Львівщини у 2011 році : стат. зб. – Львів : ГУСЛО, 2012. – 174 с.
3. Сільське господарство України, 2011 рік: стат. зб. – Київ : Державна служба статистики України, 2012 – 386 с.

Summary

Vovk M. V.

Lviv national university of veterinary medicine and biotechnology.
**COMMON TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL
PRODUCTION IN LVIV REGION**

This article presents an overview of agricultural production. The dynamics and structure of production of major agricultural products by category farms in the Lviv region are analyzed.

Рецензент – к.е.н., доцент Гримак О.Я.

УДК 7.075: 339.54

Гірняк К.М., к.е.н., ст. викладач[©]
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

МІЖНАРОДНИЙ ЕТИКЕТ В ДІЛОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Розкрито сутність міжнародного етикету: організація ділових контактів; ділова субординація; рекомендації щодо формування зовнішнього обліку ділової людини.

Описано складові підприємницької етики та культури ведення ділових переговорів між потенційними партнерами. Подано роль ділових переговорів різних країн з встановлення контактів, обговорення проектів майбутніх угод, сумісних дій, вирішення питань, які становлять взаємний інтерес для сторін.

Ключові слова: міжнародний, етикет, середовище, підприємство, поведінка, бізнес.

Постановка проблеми. В міжнародному етикеті існує багато інструментів координації діяльності людей залучених в ділове спілкування, але особливу цінність набувають такі моральні якості як чесність, ввічливість, тактовність, коректність, точність і порядність. Іспанський філософ-мораліст XVII ст. Бальтасар Грасіан писав: “Грубість шкодить усьому, навіть справедливому і розумному, люб'язність усе скрашує: позолотить “ні”, підсолодить істину, підрум'янить навіть старість. У всіх правилах важливо “як...”. Американський підприємець К. Редолл писав, що в бізнесі необхідно звертати увагу на сумлінність людини або її відповідальність.

Дотримання правил та норм міжнародного етикету - це один з необхідних елементів професіоналізму, вплив яких не потребує додаткових зусиль, але суттєво підвищує імідж підприємства у діловому середовищі. Без дотримання цих норм та правил неможливі політичні, економічні, культурні відносини, бо не можна існувати не поважаючи одного, не накладаючи на себе певних обмежень.

Етикет міжнародного характеру повинен регламентувати права, традиції, звичаї й умовності, яких дотримуються ділові партнери у спілкуванні. Однак кожна країна має свої особливості, тому для іноземного партнера важливим є ознайомлення з протоколом держави перебування. Знання основних традицій та особливостей культури країн, з партнерами яких будете мати певні ділові стосунки, сприяє розвитку ефективних ділових контактів та укладанню взаємовигідних ділових угод. Адже правила міжнародного етикету вироблені сторіччями і направлені зокрема на запобігання конфліктів і поліпшення відносин між людьми, ґрунтуються на принципах ввічливості та поваги до всього, що символізує державу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Великий тлумачний словник сучасної української мови, подає таке визначення етикету: «Установлені норми поведінки і правила ввічливості в якому-небудь товаристві». Слово «етикет» французького походження і має два значення: «ярлик» або «церемоніал» (тобто правила поведінки). Свого часу Джон Д. Рокфеллер сказав наступне: «Уміння поводитися з людьми – що товар, який можна купити точно так само, як ми купуємо цукор і каву ... І я заплачу за таке вміння більше, ніж за що-небудь інше на світі» [6]. Конфуцій писав, у людини є три шляхи, щоб робити розумні вчинки: перший, найблагородніший – роздуми, другий, найпростіший – копіювання, третій, найбільш гіркий – досвід [1]. Йоганн Гете писав, якщо хочете знати як себе поводити то поцікавтесь у ввічливих жінок [9].

Міжнародний бізнес-етикет - поняття досить містке і не обмежується питаннями ділової субординації і переговорним процесом. Основними складовими є: правила привітання; правила звертання; правила представлення; організація ділових контактів (переговорів, зустрічей, прийомів, ділового листування); ділова субординація; рекомендації щодо формування зовнішнього обліку ділової людини.

Зокрема Г. Кессем сформував п'ять аксіом ведення бізнесу, найперша з яких стосується питання етики бізнесу. Він сказав: чистий бізнес переживе менш чистий, і чесність отримає більший доход, ніж шахрайство. Тому жодна компанія не змогла б за допомогою шахрайства та неетичної поведінки протриматися довгий час. Однієї спритності для ведення бізнесу недостатньо. М. Романов зауважив "шлях до успіху лежить через знання норм і правил спілкування людей у різних ситуаціях. Ці правила допоможуть підтримувати ділові стосунки різних країн" [5, с. 7].

Культура ділового етикету та спілкування є об'єктом дослідження сучасних вчених, зокрема: Козака Ю.Г., Ковалевського В.В., Завальницької Н.Б., Осипова В.М., Сайтарли І.А., Чугаєнко Ю.О. та ін.

Мета статті. Метою статті є висвітлення особливостей міжнародного етикету в діловому середовищі і на основі набутих досліджень проаналізувати та з'ясувати основні риси ділових етичних норм в бізнесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим аспектом формування репутації та іміджу підприємства є налагодження позитивних емоційних контактів з іноземними партнерами. Наприклад, чи міг би існувати бізнес, якщо б усі знали заздалегідь, що договір не буде виконаний, і один партнер, позичивши гроші в іншого на ділові інвестиції, не має жодного наміру їх повертати. За таких обставин звичайно бізнес діяти не може, бо лише на принципах моралі та етики повинно триматися виконання договірних зобов'язань.

Аналіз свідчить, що в Україні багато вигідних зовнішньоекономічних проектів залишилися нереалізованими через помилки у виборі виду міжнародного бізнесу, недооцінку різноманітних форм регулювання зовнішньоекономічної діяльності в країні, нечіткий розподіл функціональних обов'язків між працівниками та ін. Однією з найсуттєвіших причин провалу цих

проектів є відсутність у наших менеджерів знань та вмінь про те, як встановлювати контакти, враховувати національні та психологічні особливості іноземних партнерів, дотримуватися ефективної тактики ведення переговорів, індивідуальної бесіди, презентації тощо [4, с. 54]. Також дослідження вчених показали [1], що керівники підприємств стали більш цинічно, ніж 15 років тому, ставитися до етики поведінки керівництва в цілому. Те, що робить і як поводить господар, - основний фактор впливу на поведінку підлеглого. Підлегли підсвідомо наслідують його поведінку навіть під час переговорів із діловими партнерами інших держав. Таким чином, поводячись етично, керівник може помітно впливати на етику поведінки своїх підлеглих.

У підприємницькій діяльності зустрічаються випадки більшого чи меншого відхилення від суспільних норм, що, власне, і є неетичною поведінкою. Причинами неетичної діяльності можуть бути: конкурентна боротьба; бажання мати великі прибутки; невміле стимулювання керівників за етичну поведінку; зменшення значення етики в суспільстві; бажання досягти мети та виконати місію організації будь-якою ціною; неетична поведінка партнерів (суміжників, засновників, постачальників тощо); виникнення конфліктних, стресових та інших подібних явищ в організації; невдалий підбір та невміле застосування стилів керівництва в організації; занадто складна система розробки та прийняття рішень в організації [3, с. 17].

На нашу думку, етикет - набір моральних принципів і цінностей, що керується поведінкою людини чи групи людей і визначає позитивні та негативні оцінки їх думок і дій. Внутрішній кодекс законів, що визначає, як можна поводитися, а як не можна, які рішення можна приймати, а які ні, де проходить межа між добром і злом. Етика пов'язана з внутрішніми цінностями, а вони, у свою чергу, є частиною корпоративної культури і впливають на прийняті рішення, визначають їх соціальну припустимість у рамках зовнішнього середовища. Етична проблема виникає в тому випадку, коли дії окремої людини чи організації можуть завдати шкоди чи, навпаки, принести користь іншим.

Складовою підприємницької етики є культура ведення ділових переговорів між потенційними партнерами. Ділові переговори проводяться з метою встановлення контактів, обговорення проектів майбутніх угод, сумісних дій, вирішення питань, які становлять взаємний інтерес для сторін.

Організація ділових переговорів вимагає ретельної підготовки, вивчення можливостей потенційного партнера, вміння спілкуватися в будь-якому культурному середовищі, знання національних традицій, звичок, правил етикету. Оволодіння мистецтвом ведення переговорів є основою для встановлення щирих і міцних відносин між бізнесменами.

Сучасний етикет успадковує звичаї практично всіх народів, в їх основі лежать правила поведінки, які є загальними, оскільки вони дотримуються представниками не тільки якогось даного суспільства, але і представниками різноманітних соціально-політичних систем, що існують у сучасному світі. Народи кожної країни вносять в етикет свої корективи і доповнення,

обумовлені суспільним устроєм країни, специфікою її історичної будови, національними традиціями і звичаями.

Незнання національних особливостей ділового етикету може негативно вплинути на партнерів, призвести до серйозних непорозумінь, зашкодити взаємодії як на стадії переговорного процесу, так і при реалізації тих чи інших сумісних проектів. Отже, зупинимось на національних особливостях культури ділового спілкування більш детально.

Американська культура ділового спілкування належить до монохромної, неформально-ієрархічної, помірно-експресивної бізнес-культури, орієнтованої на угоду. Американці досить прагматичні, їм притаманна впевненість у власних силах, жорсткість. Вони наполегливі в досягненні мети, тому одразу ж після знайомства з потенційним партнером і встановлення дружньої атмосфери намагаються перейти до справи [7, с. 217].

Американський стиль ведення переговорів проявляється в прагненні обговорити не тільки загальні підходи, але й деталі, пов'язані з реалізацією домовленостей. Американцям імпонує не дуже офіційна атмосфера, відкритість, приязнь. Але вони нерідко проявляють егоцентризм, так як вважають, що при веденні справ їхні партнери повинні керуватися тими ж правилами, що і вони. Тому партнери по переговорам часто вважають американців занадто напористими, агресивними. Американський стиль ведення переговорів характеризується достатнім професіоналізмом. Рідко в американській делегації можна зустріти людину, некомпетентну в питаннях, по яким ведуться переговори (відповідно, американців лякає некомпетентність партнера). Члени делегації на переговорах відносно самостійні при прийнятті рішень. Американці досить наполегливо намагаються реалізувати свої цілі на переговорах, люблять торгуватися. Як правило, не терплять довгих зволікань в веденні переговорів. Вони наполегливо й енергійно відстоюють свою точку зору під час переговорів, не бажаючи втратити елементи вигоди. Проте американці раціоналісти, йдуть на компроміс, коли кращого варіанта немає. Уклавши угоду, вони чесно дотримуються її виконання й вимагають того ж від партнера. Якщо ж партнер починає хитрувати, не виконує хоча б один із пунктів контракту, американський бізнесмен діє безжалісно й негайно доводить справу до суду. В партнері американський бізнесмен насамперед цінує професійність і компетентність [3, с. 128].

Німецькій діловій культурі властиві такі риси, як прагнення до порядку, дисциплінованість, пунктуальність, економність. Головна відмінність німецької манери вести справи – ступінь офіційності. Всі зустрічі призначаються завчасно. Досить несхвально сприймаються раптові пропозиції, зміни. Дуже високо ціняться професіоналізм. Разом з тим німці достатньо комунікабельні, люблять повеселитися, розважитися.

Для німців більш вірогідно вступати в ті переговори, в яких вони з достатньою очевидністю бачать можливості знаходження рішення. Звичайно німці дуже старанно відстоюють свою позицію, в процесі переговорів люблять обговорювати питання послідовно, один за одним. Вони люблять наводити

факти і приклади, небайдужі до цифр, схем, діаграм. Під час переговорів з ними потрібно бути логічним в аргументації і точним в викладенні фактів. Цінять чесність і прямоту. При укладанні угод німці будуть настоювати на жорсткому виконанні прийнятих зобов'язань, а також виплаті високих штрафів в разі їх невиконання.

Англійці характеризуються діловитістю, шануванням власності, традицій, ввічливістю. В спілкуванні вони дуже стримані і педантичні, що іноді сприймається як замкнутість. В бесідах цінуються вміння слухати, в ділових відносинах – пунктуальність. В Англії панує правило «дотримання формальностей». Звернення на «ти» до англійця абсолютно недопустимо, так як і звернення до будь-кого на ім'я без спеціального дозволу. Британці дуже строго додержуються процедури знайомства. Потискання руки прийнято тільки при першій зустрічі. Говорити з англійцем про справи після закінчення робочого дня вважається невірною звичкою, навіть якщо ви випиваєте чи вечеряєте зі своїм діловим партнером.

На відміну від німців англійці менше часу приділяють питанням підготовки до переговорів. Вони підходять прагматично, вважаючи, що в залежності від позиції партнера на самих переговорах і може бути знайдено найкраще рішення. При цьому вони досить гнучкі і охоче відповідають на ініціативу протилежної сторони. Англійці вміють терпляче вислухати співрозмовника, що, однак, не завжди означає згоду. Грубою вважається поведінка, коли занадто багато говорять, тобто, як вважають англійці, силою нав'язують себе іншим. За традицією англійці стримані в судженнях, уникає категоричних тверджень, старанно обходить в розмові будь-які особисті моменти, тобто все те, що було б розцінено як втручання в приватне життя. У них високо розвинуте почуття справедливості, тому при веденні справ вони ведуть чесну гру. У бізнес-відносинах британці зневажають хитрість, підступність, цінують чесну взаємодію, ретельно дотримуються всіх формальностей, вдало уникають гострих кутів, схильні до компромісу, непрямих висловлень [7, с. 203].

Французи, батьківщина яких вважається законодавицею в діловому протоколі і етиці, дуже галантні, вишукані, прагнуть дотримуватися етикету, при цьому в поведінці розковані і відкриті для співрозмовників. Вони дуже цінують інтелект, вміння пояснювати, точно формулювати умови контрактів і угод. Почуття задоволення у французів викликає інтерес до їх культури і мови. В ділових відносинах цінуються особисті зв'язки. Багато важливих рішень приймаються на ділових прийомах (сніданках, обідах, коктейлях).

При проведенні переговорів французи стараються уникати офіційних обговорень питань «один на один», прагнуть зберегти свою незалежність. В той же час їхня поведінка може змінюватися в протилежну сторону, в залежності від того, з ким вони обговорюють проблему. Французи велику увагу приділяють попереднім угодам. Люблять досконало вивчити всі аспекти і наслідки запропонованих пропозицій, тому переговори з ними проходять в значно більш повільному темпі. Будь-які спроби прискорити переговори

можуть лише завдати шкоди справі. При обговоренні питань, аргументація французів традиційно орієнтується на логічні докази. Вони досить жорстко ведуть переговори і, як правило, не мають «запасної» позиції. Французькі партнери можуть перебивати співрозмовника, щоб висловити критичні зауваження чи контраргументи, але вони не схильні до торгу. Контракти, які укладають французи, гранично коректні, точні у формулюваннях і не допускають різного тлумачення [3, с. 230-231]. На відміну від американців вони менш вільні і самостійні при прийнятті кінцевого рішення. Підписані угоди – досить конкретні і не припускають різних варіантів. Французи негативно відносяться до компромісів і в якості офіційної мови переговорів надають перевагу французькій мові.

Японська ділова культура визначається в першу чергу колективізмом, який заснований на традиційній общинній свідомості, ототожнення працівниками себе з фірмою. Колективний характер праці багато в нагадує стиль прийняття управлінських рішень «знизу-наверх». Колективізм проявляється в однаковому робочому одязі рядових співробітників і управлінців, в сумісному проведенні дозвілля. Майже всі фірми мають моральні кодекси, і хоча вони не є формальними атрибутами, їх вимоги добросовісно виконуються. Японці уникають суперечностей і конфліктів, прагнуть до компромісів. Конфлікти вирішуються за допомогою переговорів з метою знаходження згоди. В діловій етиці дуже цінуються працьовитість, старанність. Японці відрізняються пунктуальністю і майже ніколи не запізнюються на зустрічі. Характерною рисою японців є чутливість до громадської думки, точність і обов'язковість.

Під час переговорів японці приділяють розвитку особистих взаємовідносин з партнерами. Японці часто демонструють увагу, слухаючи співрозмовника. Часто така поведінка інтерпретується як вияв згоди із викладеною точкою зору. Насправді вони лише спонукають співрозмовника продовжувати. Прагнення японців не використовувати слово «ні» і вживати слово «так» в значенні, що вас слухають, людину яка про це не знає може ввести в оману. Знайомий з японським етикетом іноземець побачить відмову в словах «це важко», в посиланні на погане самопочуття і т.п., а згоду – в словах «Я розумію». Механізм прийняття рішень у японців передбачає досить довготривалий процес погодження і утвердження тих чи інших положень. Терпіння вважається в Японії однією з головних рис характеру, тому обговорення ділових питань часто починається з другорядних деталей, і йде дуже повільно. Японці надзвичайно делікатно і досить відповідально відносяться до прийнятих зобов'язань. Для успішного підписання угоди доцільно справити приємне враження на японців з першої зустрічі, уникати суперечок на релігійно-філософську тематику, проявляти інтерес до історії та культури Японії [3, с. 152-154].

Китайці звичайно чітко розмежовують окремі етапи переговорного процесу: початкове уточнення позицій, їх обговорення, заключний етап. На початковому етапі велику увагу приділяють зовнішньому вигляду партнерів,

манері їх поведінки. На основі цих даних робляться спроби визначити статус кожного із учасників. В подальшому в значній мірі йде орієнтація на людей з більш високим статусом, як офіційним так і не офіційним. Кінцеві рішення приймаються китайською стороною, як правило, не за столом переговорів, а вдома. Китайці роблять поступки, як правило, під кінець переговорів, після того як оцінять можливості іншої сторони. Велике значення китайська сторона надає виконанню досягнутих угод.

В ділових відносинах з арабами необхідно пам'ятати про обов'язкове дотримання ісламських традицій. В місяць Рамадан мусульманину не можна нічого їсти від сходу до заходу сонця. В перший місяць мусульманського нового року не варто влаштовувати прийоми. Не варто з представниками ісламського світу заводити мову про політику, необхідно з'являтися в установлене місце вчасно, хоча ваш партнер може затриматися. Арабам, скоріш за все, важко буде мати ділові відносини з представницями жіночої статті.

Для арабів одним з важливих елементів на переговорах є встановлення довіри між партнерами. Вони надають перевагу попередньому опрацюванню деталей питань, які будуть обговорюватися на переговорах, а також «торгу» за столом переговорів. Завжди намагаються залишити за собою можливість продовжити контакти, якщо на цей раз згоди досягнути не вдалося (при цьому відмова від угоди супроводжується похвалами в адресу партнера і відхиленої угоди).

Наведені особливості національного етикету відносні, але багато в чому відповідають думці, яка склалася в практиці міжнародних відносин. Необхідними елементами етики ділового спілкування є подання знаків поваги до тих, з ким ведуться переговори.

Таким чином, дуже важливо, щоб керівники високого рівня відповідали рольовими моделями належної етичної поведінки, а організації мали можливість підвищити свої етичні стандарти.

Висновок. Зневажання ділового етикету в українському бізнесі полягає в етичності або неетичності тих чи інших вчинків, які не є визначені ні законом, ні особистим вибором, або диктуються, необхідністю вижити в умовах невизначеності, ризику та недобросовісної конкуренції.

Отже, сформулюємо чотири сфери дії підприємства: - чесна робота з іноземними партнерами; поліпшення ситуації всередині колективу – підвищення відповідальності й мотивації співробітників, зниження плинності кадрів, підвищення продуктивності; професійна робота над репутацією, оскільки погіршення репутації неминуче позначиться на результатах роботи підприємства; чітка робота з нормативними актами й фінансами — тільки суворе дотримання законів держави уможливує створення довгострокового майбутнього для підприємства, а також міжнародного співробітництва.

Література

1. Батюк Б.Б. Етикет зовнішньоекономічних відносин. Навчальний посібник. – Львів: ЛНУВМ БТ, 2012. – 109 с.

2. Дипломатичний і міжнародний діловий протокол та етикет. Навчально-методичі матеріали // Ю.О. Чугаєнко. – К.: Національна академія управління, 2012. – 82 с.

3. Економіка зарубіжних країн / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, В. М. Осипова. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Центр навч. л-ри, 2007. – 544 с.

4. Кириченко О., Кавас І., Ятченко А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності. — К., 2000.

5. Романов М. В. Справочник по етикету для бизнесменов, туристов и отправляющихся в гости за рубеж. — К., 1992.

6. Сагайдак О. П., Олійник В.М. Принцип міжнародної ввічливості в дипломатичному протоколі. — Л., 2011.

7. Сайтарли І. А. Культура міжособистісних стосунків / І. А. Сайтарли. – К. : Академвидав, 2007. – 240 с.

8. Снітинський В.В., Завальницька Н.Б., Брух О.О. Діловий етикет в міжнародному бізнесі: Навчальний посібник.- Львів, 2008. // <http://www.megos.org.ua/etyket.1.5.html>

Summary

Girnyak K.M.

ETIQUETTE IN INTERNATIONAL BUSINESS ENVIRONMENT

The essence of international etiquette: the rules of greeting, addressing rules, rules of representation, organization of business contacts, business subordination; recommendations for the development of external accounting business person.

We describe the components of business ethics and culture of doing business negotiations between potential partners. Posted role of business meetings in different countries of networking, discussion of future agreements, joint action, issues of mutual interest to the parties.

Keywords: *international, etiquette, environment, business, conduct business.*

Рецензент – к.е.н., доцент Гримак О.Я.

УДК 33.636.3338.43

Гордієвич О. А., директор (rivne_centro_agro@ukr.net) ©*Рівненський науково-дослідний центр продуктивності агропромислового комплексу***ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В НОРМАТИВНОМУ УПРАВЛІННІ ВИТРАТАМИ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА**

Висвітлено роль математичного моделювання в управлінні витратами. Побудовані економіко-математичні моделі впливу виробничих витрат на собівартість 1 ц. молока, показані способи їх розв'язання.

Ключові слова: *нормативне управління, витрати, собівартість, моделювання.*

Вступ. В умовах ринкової економіки актуалізується проблема управління витратами, оскільки витрати на виробництво продукції є основним фактором формування собівартості та прибутку підприємства. Сучасні сільськогосподарські підприємства працюють у режимі обмеженості фінансових та матеріальних ресурсів, тому оптимізація структури витрат шляхом розробки нормативної собівартості методом економіко-математичного моделювання є важливим механізмом в їх управлінні.

Застосування сучасних комп'ютерних засобів і вже розроблених методів математичного моделювання нормативної собівартості дає змогу істотно підвищити рівень математичного забезпечення управління витратами підприємства. Реалізація такого підходу, а також перенесення досвіду управління витратами у виробництво робить тему дослідження актуальною.

Мета досліджень полягає у вдосконаленні нормативного управління витратами шляхом використання економіко-математичного моделювання для розрахунку нормативної собівартості продукції молочного скотарства.

Матеріали і методи досліджень. Для досягнення поставленої мети використані показники статистичної звітності ф. 50 с.-г сільськогосподарських підприємств Рівненської області за 2008-2012 роки.

Об'єктом дослідження був процес формування оптимальної структури витрат у молочному скотарстві Рівненської області. В процесі досліджень використовувались методи: економіко-математичний – для оптимізації структури витрат галузі молочного скотарства, системного аналізу та синтезу – для встановлення причинно-наслідкових зв'язків між собівартістю та витратами на корову.

Результати досліджень. Нормативне управління витратами трактується як встановлення міри належного – норми, за допомогою якої здійснюється вплив на об'єкт управління з метою зміни сутнісного і перевіряється результат цього впливу шляхом зіставлення сутнісного з належним [2]. Ключовим поняттям у визначенні сутності нормативного управління є норма. В

економічних виданнях норму визначають як встановлену міру витрат різноманітних ресурсів (або витрат живої і уречевленої праці) на виробництво одиниці продукції, у конкретному періоді залежно від умов виробництва [3]. Така оцінка норми зумовлена характером її зв'язків з показниками прогнозів, планів, розрахунків.

Для здійснення ефективного планування та економічного аналізу виробничих процесів необхідно використовувати методи економіко-математичного моделювання, які дають можливість знайти кількісне вираження взаємозв'язку між показниками, що вивчаються, та факторами, що впливають на їх величину [4].

Практичним завданням економіко-математичного моделювання є: аналіз економічних об'єктів і процесів; економічне прогнозування, передбачення розвитку економічних процесів: вироблення управлінських рішень на всіх рівнях господарської ієрархії управління [5].

Для дослідження можливості і доцільності використання регресійного аналізу в управлінні витратами, нами були побудовані математичні моделі, в яких використані показники звітності сільськогосподарських підприємств Рівненської області за 2008-2012 роки по трьох групах підприємств: I група до 200 гол., II група від 201 до 400 гол., III група – 401-600 гол.

Для побудови математичної моделі були використані наступні показники: X_1 – витрати на оплату праці, тис. грн/гол, X_2 – витрати на корми, тис. грн/гол, X_3 – витрати на нафтопродукти, тис. грн/гол, X_4 – витрати на оплату робіт сторонніх організацій тис. грн/гол, X_5 – інші матеріальні витрати тис. грн/гол, X_6 – загальновиробничі витрати тис. грн/гол. Показник собівартості 1 ц. молока було прийнято як залежна змінна Y .

За наявними вихідними даними трьох групи підприємств, були вибрані кінцеві математичні моделі які мають ступеневу функцію і найбільш адекватно відображають математичну залежність між досліджуваними чинниками і очікуваним середнім значенням результативного показника (нормативною собівартістю).

Одержані результати (табл. 1) свідчать, про високу адекватність отриманих моделей реальним економічним процесам. Коефіцієнт множинної детермінації становить 0,98-0,99 вказує на тісний зв'язок між результативною та факторними ознаками. Варіація результативної ознаки на 99,42% пояснюється визначеними факторами і лише 0,58% – іншими факторами, що не враховані моделлю, критерій Фішера знаходиться в межах 71,75-338,61.

Найбільший вплив на собівартість 1 ц. молока справляє показник X_2 – витрати на корми у двох групах підприємств, коефіцієнт еластичності якого становить (-0,26528; -0,43158).

Витрати на оплату праці (X_1) є значущим показником для формування собівартості молока у трьох групах підприємств, причому у двох із них він є позитивним, оскільки із збільшенням витрат на оплату праці відбувається зниження собівартості.

Суттєвий вплив на собівартість молока справляють витрати на нафтопродукти (X_3) з коефіцієнт еластичності від $-0,24952$ до $-0,42553$.

Таблиця 1

Економіко-математичні моделі впливу виробничих витрат на собівартість 1 ц. молока

Форма залежності	Коефіцієнт регресії та еластичності	Вільний член рівняння	Витрати на оплату праці тис. грн/гол.	Витрати на корми, тис. гол/гол.	Витрати на афто-продукти, тис. грн/гол.	Витрати на оплату робіт і послуг сторонніх організацій.	Ігні матеріальні витрати, тис. грн/гол.	Загально виробничі витрати, тис. грн. гол..	Коефіцієнт множинної детермінації
		0	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	D
Поголів'я до 200 гол.									
Ступе-нева	a	202,649	-28,5687	-	-91,152	-377,448	-115,288	252,948	0,988926
	K_{el}		-0,37864		-0,42553	-0,25374	-0,58505	1,6969	
Поголів'я 201 – 400 гол									
Ступе-нева	a	71,7503	2,54132	-	-1,3003		-	0,335042	0,994244
	K_{el}		0,20615	-	0,28057		0,010359	-	
Поголів'я 401 – 600 гол									
Ступе-нева	a	338,61	-118,698	-	-15,412			35,8851	0,987405
	K_{el}		-0,41007	-	-0,24952			0,2713	

Таблиця 2

Розрахунок нормативної собівартості 1 ц. молока ДПДГ "Білокриницьке" Рівненського району Рівненської області

Роки спосережень	Витрати на оплату праці, тис. грн/гол	Витрати на корми тис. грн/гол	Витрати на нафтопродукти тис. грн/гол	Витрати на оплату робіт стор. організацій тис. грн/гол	Інші матеріальні витрати, тис. грн/гол	Загальновиробничі витрати, тис. грн./гол	Собівартість 1 ц. молока, грн.		Відхилення (+; -), %
							Фактична	розрахункова (нормативна)	
	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	Y_{ϕ}	Y_n	$Y_{\phi} - Y_n$
2008	1,13	2,12	0,22	0,00	0,43	0,35	159,99	166,63	-4,15
2009	1,09	1,40	0,45	0,03	0,00	0,55	165,51	161,54	2,40
2010	0,61	1,08	0,10	0,07	0,35	0,23	250,50	249,90	0,24
2011	1,61	2,35	0,35	0,18	0,47	0,66	270,03	262,38	2,83
2012	2,31	3,46	0,51	0,00	0,61	0,87	296,98	303,95	-2,35

Відхилення фактичних значень собівартості 1 ц. молока від нормативних по всіх досліджуваних господарствах за період 2008-2012 років не перевищує 7,7%. Покажемо це на прикладі ДПДГ “Білокриницьке” Рівненського району.

Дані табл. 3 свідчать, що відхилення фактичних значень від нормативної собівартості розрахованої по досліджуваному підприємстві знаходяться в межах 0.24-4,15%, що свідчить про високий рівень адекватності отриманої математичної моделі реальним економічним процесам на фермі із середньорічним поголів'ям корів 401-600 гол.

Висновки. Отже розрахована нормативна собівартості 1 ц молока за допомогою методів економіко-математичного моделювання є одним із способів ефективного управління витратами галузі молочного скотарства.

На основі аналізу та економічної інтерпретації результатів математичного моделювання нормативної собівартості можна планувати її розмір на майбутнє, розробляти практичні організаційно-управлінські заходи з метою підвищення ефективності виробництва молока. За допомогою розробленої моделі можна простежити зміну показників витрат за минулі роки у динаміці та зробити їх прогнозування і на основі цього приймати управлінські рішення.

Література

1. Дем'яненко С. І. Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві : навч. посіб. / С. І. Дем'яненко // К. – 1998. – 242 с.
2. Вітвіцький В. В. Управління галузевими системами економічних норм і нормативів АПК / В.В. Вітвіцький // К.: Агрпромпраця, 2001. – 568 с.
3. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устинко – Львів, Світ. – Т.1 – 2005. – 616 с.
4. Балабанов И. Т. Финансовый анализ и планирование хозяйственного субъекта. – 2-е изд., доп. / Балабанов И.Т. // М. Финансы и статистика, 2000. – 208 с.
5. Вітлінський В. В. Моделювання економіки : навч. посіб. / В. В. Вітлінський // К. – 2003 – 404 с.

Summary

O. A. Gordicvich, director

Rivnenskiy research center of agroindustrial complex

ECONOMIC MODELING IN REGULATORY COST MANAGEMENT DAIRY CATTLE

The role of mathematical modeling in management costs. Constructed economic-mathematical models influence production costs to the cost of 1 kg milk are shown how to solve them.

Key words: *regulatory control, cost, simulation.*

Рецензент – к.е.н., доцент Гримак О.Я.

УДК 338.242.4:619:615.1

Гримак О.Я., Оленич І.Р., Гутий Б.В., Харів І.І., Смолинець І.Б. ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького***ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СФЕРІ ЗБУТУ**

В статті розглядається сучасна політика держави у сфері забезпечення лікарськими препаратами шляхом раціонального поєднання вітчизняних та імпортованих лікарських засобів на українському ринку

Актуальність теми. Сучасна політика держави і реформа у сфері забезпечення населення України лікарськими препаратами переслідує цілі підвищення його ефективності шляхом раціонального поєднання вітчизняних та імпортованих лікарських засобів на українському фармацевтичному ринку. З іншого боку, розвиток вітчизняної фармацевтичної індустрії, наближення її до міжнародних стандартів дає реальну можливість виходу на зовнішні ринки. Здійснення експортно-імпортованих операцій потребує використання тих методів розподілу і реалізації фармацевтичної продукції, які відповідатимуть можливостям зацікавлених сторін і законодавству України.

Мета та завдання досліджень. Метою даної роботи було розглянути збутову політику у зовнішньоекономічній діяльності фармацевтичних підприємств.

Результати досліджень та їх обговорення. У міжнародній торговельній практиці, як правило, використовується два методи здійснення комерційних операцій: прямий і непрямий.

Прямий метод передбачає встановлення прямих зв'язків між постачальником (експортером) і кінцевим споживачем (імпортером) та подальше постачання (закупівлю) товару на підставі договору купівлі-продажу.

Прямий метод частіше використовується у випадках: продажу чи закупівлі на зовнішніх ринках промислової сировини на підставі довгострокових контрактів; експорту великогабаритного і дорогого обладнання; експорту стандартного дрібносерійного обладнання через власні закордонні філії і дочірні компанії, що мають свою роздрібну мережу; закупівлі сільськогосподарської продукції безпосередньо у фермерів-виробників.

Непрямий метод передбачає закупівлю і продаж товарів через торговельно-посередницьку ланку на підставі спеціального договору (угоди) з посередником, який обґрунтовує виконання останнім певних зобов'язань, пов'язаних з реалізацією товару продавця. Непрямий метод доцільний при: реалізації другорядних видів продукції; постачанні товарів на віддалені і недостатньо вивчені ринки, ринки малої ємкості; просуванні нових товарів; відсутності в країнах-імпортерах власної збутової мережі, а також, коли ринки

деяких товарів цілком монополізовані і, таким чином, недоступні для встановлення прямих контактів між експортером та імпортером.

Комбінований або змішаний метод збуту трапляється не дуже часто і здійснюється через організації, до складу яких входять власні збутові структури виробника і незалежні збутові фірми. Прикладом можуть служити спільні підприємства. Вибір методу організації збуту на зовнішньому ринку без сумніву залежить від цілей підприємства-експортера, його розмірів, характеру товару. Разом із тим, існують загальні фактори, які не пов'язані з виробником та його товаром, але які необхідно враховувати при виході на зовнішній ринок. До них належать: наявність каналу збуту чи умов для його створення; обсяг продажу, який повинен відповідати каналу збуту, його потужності, а не потенційній ємкості ринку; витрати збуту, до яких відносять витрати щодо організації і подальшого вмісту каналу збуту; потреба в інвестиціях, якщо обраний комбінований метод збуту; персонал, який за своїм складом і кваліфікацією повинен відповідати товару, що продається, і структурі каналу збуту; ризик, який розподіляється між учасниками каналу збуту залежно від обраного методу збуту; контроль, ступінь якого для фірми-виробника зменшується або він зовсім відсутній залежно від рівневої структури каналу та методу збуту; гнучкість, тобто можливість фірми ефективно перебудувати канал збуту відповідно до змін на ринку, обсягів продажу товару тощо.

Особливість лікарських засобів як товару і пов'язані з цим законодавчі обмеження щодо їх увезення-вивезення, рівень розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і певна новизна ринку України для іноземних контрагентів, сформована ринкова інфраструктура у сфері розподілу продукції і її економічне становище показують переважність непрямого і комбінованого методів розповсюдження лікарських засобів.

Зараз іноземні фармацевтичні фірми, що зареєстровані в Україні, здійснюють свою діяльність шляхом відкриття представництв, через систему дистриб'юторів або створення спільних підприємств.

Розширенню імпорتنих операцій із лікарськими засобами сприяє активне розміщення на території України консигнаційних складів. Консигнація - це одна з форм комісійного продажу. Відповідно до умов консигнації експортер (консигнант) постачає товари на склад посередника (консигнатора) для реалізації їх на ринку протягом певного строку. Обов'язковою умовою консигнаційної угоди є збереження за консигнантом права власності на товар до моменту його реалізації. Консигнатор здійснює платежі консигнанту у міру реалізації товару зі складу. Не продані до встановленого строку товари консигнатор має право повернути консигнанту. По суті, експортер кредитує посередника на термін реалізації товару.

Для підвищення надійності збуту товарів поряд із простою консигнацією застосовують частково-поворотну і безповоротну консигнацію. При частково-поворотній консигнації консигнатор бере на себе зобов'язання після закінчення встановленого терміну купити у консигнанта не менше погодженої в договорі кількості нереалізованого товару. При безповоротній консигнації консигнатор

позбавляється права повернення і весь нереалізований товар повинен бути ним закуплений.

Останнім часом відзначається процес створення роздрібних фірм-дистриб'юторів, серед яких особливої уваги заслуговують фірмові аптеки. Так, зараз у 16 обласних центрах та великих містах України вже функціонують фірмові аптеки заводу "Gedeon Richter" (Угорщина). Однією з головних умов створення і роботи таких аптек є наявність у них усього асортименту лікарських препаратів заводу, зареєстрованих в Україні.

Ліквідація дефіциту так званих старих традиційних лікарських препаратів завдяки масовому випуску генериків у кооперації з інофірмами передбачає використання комбінованого методу збуту. Зараз пріоритетного значення у зовнішньоекономічних зв'язках фармацевтичної промисловості України набувають такі напрямки, як: закупівля фармацевтичних субстанцій у іноземних фірм і виготовлення на їх основі готових лікарських засобів для внутрішнього ринку; закупівля ліцензій на виробництво найважливіших фармацевтичних субстанцій і виготовлення з них відповідних лікарських препаратів на власних підприємствах; створення спільних підприємств з розроблення, виготовлення та реалізації готових лікарських препаратів.

Одним з перших спільних підприємств є українсько-бельгійське підприємство "Магік". Воно виробляє лікарські препарати таких важливих фармакотерапевтичних груп, як протимікробні та бактеріостатичні, засоби, що діють на серцево-судинну та центральну нервову системи, а також анальгетики і жарознижуючі, антигістамінні, вітамінні, гормональні засоби. На сировині та обладнанні із використанням технологій бельгійської фірми "Сетра" СП "Магік" здійснює функції виробництва та збуту продукції. У структурі підприємства виділена служба комерційного директора, до якої входить відділ маркетингу, розвитку, бізнесу та реалізації, склад готової продукції, транспортний відділ, регіональні представництва.

Поступове зростання експортного потенціалу вітчизняних виробників фармацевтичної продукції призвело до певних змін в організації та структурі збуту. Основними імпортерами української продукції є Росія, Білорусь, Узбекистан, Грузія, Азербайджан. Згідно з міжурядовими (міжгалузевими) угодами щодо співробітництва в галузі фармацевтичної промисловості в цих країнах передбачається відкриття торговельних представництв, консигнаційних складів, фірмових аптек.

У рамках міжгалузевої угоди досягнута домовленість щодо реєстрації значної кількості вітчизняних лікарських препаратів у Міністерстві охорони здоров'я Республіки Польща. Один із лідерів фармацевтичної галузі України ВАТ "Фармак" створив у Польщі спільне підприємство ЗАТ "Варшава-Фармак", що займається розфасуванням готових лікарських засобів, виготовлених із вітчизняної сировини.

Для збереження та збільшення експортної активності українських фармацевтичних підприємств зовнішньоекономічна політика Коммедбіопрому в галузі збуту передбачає: розширення асортименту конкурентоспроможної

фармацевтичної продукції; підвищення рівня сервісу під час роботи з покупцями; організацію спільних підприємств із виробництва і реалізації ліків на території країн СНД за участю вітчизняних підприємств; створення в інших країнах оптово-роздрібною мережі збуту тощо.

Висновки. Для координації зовнішньоекономічної діяльності галузевих виробників, експортерів та імпортерів, розширення ринків збуту продукції, покращення забезпечення населення України готовими лікарськими засобами наказом Коммедбіопрому створено галузеву Раду виробників, імпортерів та експортерів. Серед основних завдань Ради визначено підготовку пропозицій щодо просування українських фармацевтичних товарів на світові ринки, освоєння нових ринків збуту, координацію діяльності з відкриття галузевих торгових представництв, консигнаційних складів, фірмових аптек за кордоном тощо.

Література

1. УРСР. Закони. Закон УРСР Про зовнішньоекономічну діяльність // Голос України.- 1991.- 12 черв.
2. Україна. Закони. О режиме иностранного инвестирования: Закон // Діло.- 1996.- № 33. С. 2-3.
3. Україна. Закон. О лекарственных средствах: Закон // Голос України.- 1996.- 7 мая.
4. Борищук В.О. Про перебудову організаційно - фармацевтичної діяльності виробничих об'єднань "Фармація", за нових умов господарювання // Фармац. журн.- 1990.- № 1.- С. 6-10.
5. Ермоленко Н.Н., Борсученко З.И. Основные тенденции предпринимательства в странах с развитой рыночной экономикой.- К., 1992.- С.- 1-12
6. Криков В.И., Прокопишин В.И. Организация и экономика фармации.- М.: Медицина, 1991.- 624 с.
7. Огородник В.Н. Работа внешнеторговой фирмы предприятия.- М. Экономика, 1991.- 139с.

Summary

O. Grimak, I. Olenich, B. Ghutij, I. Khariv, I. Smolynets FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY PHARMACEUTICAL COMPANIES IN SALES

This paper reviews the current policy of the state in the area of drugs by rational combination of domestic and imported drugs on the ukrainian market.

Рецензент – к.е.н., доцент Поперчний С.І.

УДК 368.54

Дадак О.О., к.е.н., Дорош М.М., к.е.н.,
Гачек Т.С., к.е.н., Дудяк Р.П., к.е.н. ©

Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С.З. Гжицького

СТРАХУВАННЯ ВРОЖАЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР ТА ЙОГО ЕФЕКТИВНІСТЬ

У статті розглянуто основні залежності попиту на послуги страхування сільськогосподарських ризиків.

Ключові слова: агростраховання, аграрії, страховики, страхова сума, страхова премія, страховий тариф, збиток, страхове відшкодування, франшиза, врожайність, субсидії.

Постановка проблеми. Страхування – це один з найефективніших методів управління ризиками в агропромисловому комплексі. Але через високий ступінь ризику в сільському виробництві страхування врожаю є доволі коштовним, тому для забезпечення його доступності для аграріїв здійснюється державна підтримка за рахунок коштів бюджету. Головною метою державної підтримки страхування врожаю сільськогосподарських культур має бути захист майнових інтересів аграріїв від можливого збитку, що пов'язаний з наявністю природно-кліматичних факторів ризику. Сьогодні агростраховання здійснюється за нормативами страхових компаній без урахування вимог виробників сільськогосподарської продукції майже завжди на добровільній основі. Відшкодування збитків у такому випадку також проводиться згідно з правилами страхування конкретних страховиків. Інший шлях – обов'язкове страхування врожаю, регламентоване законодавчими документами. Участь держави в процесі страхування регламентована Законами України [1] та [2], а також прийнятими Постановами до цих Законів, але фактично узгодження інтересів агровиробників, страховиків та держави існуючими методиками розрахунків не передбачено.

Україна як аграрна країна має великий потенціал розвитку і можливості виходу на міжнародний ринок. Разом з тим розвиток сільського господарства тісно пов'язаний з високим рівнем ризику. Ризик у сільському господарстві полягає у відсутності гарантій отримання результатів виробничої діяльності під впливом різних чинників, насамперед природних. Одним із способів зменшення та розподілу ризиків є передача їх за певну плату професійним організаціям, тобто страховим компаніям. У розвинених країнах світу агростраховання давно набуло поширення і стимулює розвиток агропромислового комплексу.

На жаль, в Україні подібний підхід до зниження ризиків сільськогосподарських товаровиробників не набув поширення, тому актуальною залишається проблема не лише підвищення страхової культури

серед населення, зокрема серед вітчизняних аграріїв, але й запровадження нових підходів до системи страхового захисту як з боку держави, так і національних страхових організацій.

Агровиробник зацікавлений в тому, щоб відшкодувалася не лише втрата всього врожаю, а й недобирання до запланованих обсягів. А, в свою чергу, страховики, вводячи в договори страхування завелику франшизу, довели цей вид страхування, фактично, до страхування лише катастрофічних ризиків. При цьому, якщо тариф задовольняє фінансовим можливостям сільгоспвиробника найчастіше цей тариф охоплює мінімальний набір умов договору страхування, що робить страхування формальним процесом, виконаним на вимогу певних фінансових установ.

Мета статті. Визначення залежностей між вартістю страхових послуг, відшкодуванням збитків та продуктивністю агровиробництва. На підставі цього аналізу виконується розробка рекомендацій для аграріїв та страховиків, що спрямована на підвищення ефективності страхової діяльності та поліпшення сільськогосподарського виробництва.

Виклад основного матеріалу. Україна як аграрна країна має великий потенціал розвитку і можливості виходу на міжнародний ринок. Разом з тим розвиток сільського господарства тісно пов'язаний з високим рівнем ризику. Ризик у сільському господарстві полягає у відсутності гарантій отримання результатів виробничої діяльності під впливом різних чинників, насамперед природних. Одним із способів зменшення та розподілу ризиків є передача їх за певну плату професійним організаціям, тобто страховим компаніям. У розвинених країнах світу агрострахування давно набуло поширення і стимулює розвиток агропромислового комплексу.

На жаль, в Україні подібний підхід до зниження ризиків сільськогосподарських товаровиробників не набув поширення, тому актуальною залишається проблема не лише підвищення страхової культури серед населення, зокрема серед вітчизняних аграріїв, але й запровадження нових підходів до системи страхового захисту як з боку держави, так і національних страхових організацій.

Страховими ризиками визнаються:

- ✓ засуха,
- ✓ заморозки,
- ✓ вимерзання
- ✓ випрівання,
- ✓ надмірна волога,
- ✓ град,
- ✓ буря,
- ✓ пилова буря,
- ✓ дощі та зливи.

Для агровиробників важливим моментом при страхуванні є те, щоб вартість послуг страхування окупалась якістю самих послуг. Найпривабливішим варіантом, який може спонукати аграрія страхувати свій

врожай, є такий, при якому він отримує не менше, ніж заплатив, тобто, щоб кошти, сплачені ним як страхові премії страховим компаніям за певний період, не перевищували суми, отримані від страховиків у вигляді відшкодування та від держави у вигляді субсидій.

В середньому, раз на 4-5 років несприятливі погодні умови призводять до значної втрати врожаю, тому за ряд років при щорічному страхуванні повинен підтримуватися баланс між сплаченими на страхування коштами сільгоспвиробником та отриманими ним від страховика та від держави. Тоді аграрій буде мати фінансову зацікавленість у страхуванні.

Попит на страхові послуги в цій галузі страхування врожаю сільськогосподарських культур обмежується площами, призначеними для посіву сільськогосподарських культур, та врожаєм засіяних культур на цих площинах.

У всьому світі агрострахування визнане надійним і ефективним інструментом управління сільськогосподарськими ризиками. Зважаючи на те, що Україна є аграрною країною і має великий потенціал, існує гостра необхідність у залученні аграрного сектору України до послуг агрострахування.

Сільськогосподарське виробництво характеризується високим ступенем ризиків, пов'язаних, насамперед, з впливом погодних і кліматичних факторів, коливанням цін на внутрішньому та зовнішньому ринках, зміною врожайності, нестабільною економіко-політичною ситуацією в країні. Впливати на усі ці чинники вкрай важко. Тому в багатьох країнах держава активно втручається в ситуацію, намагаючись у такий спосіб зменшити проблеми, пов'язані з ризиками сільгоспвиробництва.

Але не можна вважати, що в агрострахуванні, як і в страхуванні взагалі, основною умовою є те, щоб завжди страхувальник отримував коштів у відшкодування не менше, ніж сплатив премію, оскільки страхування покликане захищати майнові інтереси страхувальника від ризиків, що мають ознаки ймовірності та випадковості настання, а страховий платіж є платою страхувальника за спокій, що можливі збитки, що можуть відбутися з предметом договору страхування, будуть покриті.

Серед проблем, що перешкоджають розвитку агрострахуванню в Україні можна виділити:

- ✓ низький рівень страхової культури серед сільськогосподарських товаровиробників;
- ✓ недовіра до вітчизняних страхових компаній;
- ✓ низький рівень юридичної підтримки у питаннях агрострахування;
- ✓ відсутність поряд із встановленням обов'язковості страхування належного впливу держави на якість страхових продуктів;
- ✓ складність та непрозорість договорів страхування, а відповідно можливість їх неоднозначного тлумачення;
- ✓ обмежений перелік страхових продуктів, здатних задовольнити різні категорії виробників;

- ✓ відсутність повноцінного законодавчого регулювання страхування у сільському господарстві;
- ✓ низька забезпеченість кваліфікованими кадрами у даній сфері;
- ✓ погане розуміння механізмів управління ризиками в сільському господарстві;
- ✓ недостатня технічна спроможність страхових організацій

З метою покращення ситуації на аграрному страховому ринку України і, зокрема, в механізмі страхування урожаю сільськогосподарських культур, необхідно вжити низку заходів, реалізація яких значною мірою дасть можливість налагодити відносини між аграрним сектором і страховими компаніями.

Висновки та рекомендації:

Створити агропромислові страхові організації і товариства взаємного страхування, побудовані на співпраці держави та приватного сектора. Для координації їх діяльності доцільне формування керівного органу у формі агентства, правління, який би виступив як державний агент щодо регулювання і державної підтримки у сфері агропромислового виробництва. Його основними завданнями повинні бути: сприяння розвитку забезпеченого державною підтримкою страхування врожаю сільськогосподарських культур; розробка пропозицій про порядок і умови організації та проведення страхування врожаю сільськогосподарських культур; вирішення питань, пов'язаних із виділенням страховикам коштів державного бюджету на оплату страхових субсидій зі страхування врожаю сільськогосподарських культур та їх використання.

Прийняти Закон України: «Про товариства взаємного страхування»; - для визначення довгострокової політики держави стосовно сільськогосподарського страхування слід прийняти відповідну Програму; внести зміни до Закону України «Про страхування» в частині: запровадити окрему ліцензію по страхуванню сільсько-господарських ризиків з двома основними категоріями (страхування культур і тварин); утворити Аграрний страховий пул.

Крім цього, одним з основних напрямів розвитку страхування в Україні повинно бути співробітництво з іноземними страховиками, інтеграція в структуру світового страхового ринку, вкладення іноземних інвестицій в розвиток страхового ринку. Отже, можна стверджувати, що ефективність страхування врожаю сільськогосподарських залежить від комплексного підходу до вирішення його проблем з боку держави та проведення виваженої політики страховими компаніями. Можливо саме ці зміни нарешті перетворять тріаду сільгоспвиробник-страхувальник-державна на ефективну систему взаємовідносин, яка буде працювати на користь усього суспільства.

Література

1. Закон України «Про страхування», прийнятий ВР України від 07.03.96 р. №85/96-ВР (зі змінами та доповненнями).
2. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства

України», прийнятий ВР України від 24.06.2004 р. №1877-IV (із змінами і доповненнями).

3. Порядок і правила проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності», затверджений Постановою КМУ від 11.07.2002 р. №1000.

4. Словарь страховщика / [Ефимов С. Л., Лозовский Л. Ш., Райзберг Б. А., Ратновский А. А.] – М.: ОАО «НПО «Издательство «Экономика», 2000.— 322 с.

5. Портал про страхування сільськогосподарських ризиків [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.agroinsurance.com/ru/>

Summary

In the article the basic dependences demand for agricultural insurance.

Key words: *agricultural insurance, farmers, insurers, the insurance amount, insurance premium, insurance rates, loss, insurance reimbursement, deductible, yields, subsidies.*

Рецензент – к.е.н., доцент Гримак О.Я.

УДК: 339.9: 636:3

Диндин М.Л., асистент[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького***ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВІВЧАРСТВА***Проаналізовано основні тенденції розвитку системи вівчарства.***Ключові слова:** *вівчарство, поголів'я овець, система, виробництво.*

Постановка проблеми. Розвиток вівчарства залежить від вибору науково-обґрунтованих методів господарювання. Відхід від наукової основи, порушення економічних законів розвитку суспільства привело вітчизняне вівчарство у кризове становище. Тому в сучасних умовах велике значення має активне використання світового досвіду у подоланні кризових ситуацій в економіці сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку галузі вівчарства присвячено багато праць економістів-аграрників, зокрема: Шелест Л. С., Тараненко В. П., Петровської Т. М., Сокола О.І., Коновалова І.В, Туринського В.М. та інш. Проте недостатньо розглянуто розвиток системи вівчарства в сучасних умовах господарювання.

Формулювання цілей статті. Розглянути основні тенденції розвитку системи вівчарства в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вівчарство займає важливе місце в тваринництві багатьох країн світу. До 1991 року спостерігався стійкий ріст поголів'я овець. Однак в силу об'єктивних економічних законів в останні роки у вівчарстві відбулися вагомні структурні зміни як за чисельністю овець, так і у виробництві продукції. Так за даними Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО) протягом останніх років спостерігається зменшення поголів'я овець.

Однак зменшення чисельності поголів'я не вплинуло на виробництво баранини. Застосування інтенсивних технологій у вівчарстві дозволило збільшити виробництво м'яса овець.

Зміна поголів'я і рівень виробництва м'яса в країнах, де вівчарство є традиційним, відображає загальну тенденцію, характерну для всього світу, (табл.1).

Як показують дослідження, сьогодні в світі сформувалась так звана відгодівельна індустрія. Суть її в проведенні інтенсивного вирощування ягнят на м'ясо.

Таблиця 1

Виробництво баранини і козлятини (у забійній вазі), тис. т*

Країна	Рік									
	2000		2005		2008		2009		2010	
	всього-го	вт.ч. баранина	всього-го	вт.ч. баранина	всього-го	вт.ч. баранина	всього-го	вт.ч. баранина	всього-го	вт.ч. баранина
Світ	11429,7	7636,9	12516,9	7881,2	13138,7	8330,0	13119,5	8248,2	13047,9	8109,2
Австралія	725,8	715,0	615,4	595,2	699,8	683,6	710,1	693,8	674,6	658,4
Бразилія	101,1	71,5	105,4	76,0	107,4	78,0	108,8	79,3	108,8	79,3
Казахстан	96,7	91,7	106,6	93,6	123,6	104,3	131,0	110,4	134,9	113,9
Китай	2721,3	1523,0	3504,3	1800,0	3829,7	2000,0	3806,3	1978,0	3867,3	2014,0
Марокко	145,5	125,0	137,0	115,0	142,0	120,0	142,0	120,0	142,5	120,0
Росія	134,1	114,1	152,3	134,4	167,9	149,6	174,2	156,2	182,6	164,5
США	101,2	101,2	84,8	84,8	104,1	82,6	104,3	81,7	103,0	80,4
Турція	351,0	303,0	315,0	272,0	323,0	280,0	319,6	278,0	299,0	262,0
ЄС-27	1158,3	1066,7	1154,9	1056,2	1097,1	1001,6	1023,7	932,2	945,5	859,5
Австрія	8,0	7,2	7,3	6,6	6,3	5,7	7,8	7,3	7,1	6,5
Бельгія	5,2	5,2	3,3	3,3	3,3	3,3	3,1	3,1	3,1	3,1
Великобританія	267,0	267,0	331,0	331,0	325,0	325,0	326,0	326,0	302,6	302,6
Італія	66,2	62,1	61,6	58,6	61,3	59,1	59,7	57,3	41,0	39,6
Люксембург	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1
Польща	1,3	1,3	1,2	1,2	1,5	1,5	1,4	1,4	1,2	1,2
Швеція	3,9	3,9	4,1	4,1	4,6	4,6	4,6	4,6	5,1	5,1

*Станом на 1 січня

Джерело: розраховано за даними [14].

В наслідок різних природнокліматичних умов в різних країнах здійснюється диференційний підхід годівлі овець. Наприклад, в Австралії і Новій Зеландії ягнят відгодовують на пасовищі. Забій молодняку проводять в ранньому віці, коли середня маса туші досягає 13,3 кг.

Аналіз спеціальної літератури показав, що майже у всіх країнах світу широко використовують попередній нагул молодняку овець на звичайних і засіяних пасовищах. Такий спосіб забезпечує отримання найбільш дешевої баранини. Після закінчення нагулу проводиться заключна відгодівля молодняку. Його здійснюють на площадках. Відгодівля на механізованих площадках розповсюджена в Болгарії, Чехії, Угорщини, США, Німеччині і інших країнах. В Австралії і США одночасно на площадці в середньому розміщують до 35 тисяч голів.

Для Португалії характерно наявність дрібних ферм. Вівці в основному утримуються в загонах. Забій проводять при живій масі 12-15 кг.

У Франції, більше уваги приділяють отриманню товарного молока, а ніж відгодівлі молодняка. Однак відгодівля ягнят теж проводиться. Молодняк вирощують до віку 187 днів і отримання маси туші 22,7 кг.

За даними ФАО, в більшості країн, де вівчарство займає вагоме місце в тваринництві, питома вага баранини в загальному виробництві м'яса дуже висока: так в Австралії і Новій Зеландії – 23,3 – 37,9%, в Пакистані і Туреччині - 32,6 – 36,9%, в Ірані 27,5%, Марокко – 26,1%, Судані – 26,8%. Отриманню молодого ягнятини надається велика увага у Франції, Новій Зеландії, США, Туреччині, Пакистані і в інших країнах. Це пов'язано з тим, що ціни на молоду баранину є високими в порівнянні з цінами на м'ясо інших видів тварин.

Однак потенціал продуктивності овець для отримання м'яса в більшості країн використовується недостатньо.

Для світового виробництва шерсті в цілому характерні ті ж тенденції, що і для світового виробництва ягнятини і баранини, так як вівчарство більшості країн м'ясний напрям.

Проведені дослідження показали, що в структурі світового виробництва вовни на частку тонкої і напівтонкої припадає дві треті, напівгрубої і грубої - одна третина обсягів. Різноманітність виробленої вовни зумовлено як попитом, так і породами овець, а територіальне розміщення порід, у свою чергу, залежить від кліматичних умов регіону.

Високоцінну однорідну тонку, напівтонку і напівгрубу шерсть виробляють в Австралії, Новій Зеландії, Аргентині і ПАР. У цих країнах широкого поширення набула технологія цілорічного пасовищного утримання овець.

Як показують дослідження, в США, країнах Західної Європи та Азії в основному застосовується пасовищне-стійлового технологія утримання овець. Тому в собівартість продукції включаються додаткові витрати на утримання приміщень, енергопостачання, заготівлю та роздачу кормів та інші. Отже, виробництво вовни стає вже не таким рентабельним, як у країнах Океанії, Південної Африки і Південної Америки. Тому основним напрямком розвитку вівчарства в даних регіонах світу є м'ясо-вовняне.

Вивчення міжнародного досвіду реалізації вівчарської продукції показує, що в країнах, які займають провідні позиції з виробництва та продажу вовни, є добре організований ринок вовни з налагодженими економічними та адміністративними методами його управління, аж до жорсткої централізації і чіткої системи розподілу і кооперації праці.

В Австралії, наприклад, найбільш поширеними прийомами збуту вовни є продаж вовни з аукціону за сертифікатами і збут вовни за скороченим показом кип з доданим сертифікатом. При цьому, координацію технічної політики в галузі випробування вовни та її продажу за дорученням Уряду країни здійснює Австралійська вовняна корпорація.

В Аргентині головна маса експортується вовни йде через кооперативи, а невелика частина - безпосередньо від фермерів. Кооперативи самі проводять всю підготовку вовни до продажу.

У Великобританії діє розгалужена система, що об'єднує всіх виробників вовни. У регіональні відділення фермери завозять вироблену шерсть, тут же проводяться фінансові та інші операції. Зібрана в регіонах шерсть відправляється в центр, де йде її повна класифікація, оцінка якості та перерахунки. Потім оброблена вовна надходить на найбільші в країні аукціони - у Брадфорд та Единбург.

З усього вище викладеного можна зробити висновок, що основним прийомом реалізації вовни у світі є її продаж з аукціону.

Таким чином, у розвитку вівчарства відбуваються суттєві зміни в структурі поголів'я, але при цьому продовжується процес інтенсифікації цієї галузі. У багатьох країнах, в залежності від природно-господарських та економічних особливостей, вівчарство має різний вплив на співвідношення виробництва продукції тваринництва, але його місце в аграрному комплексі є значним і досить диференційованим по окремих країнах.

Вивчення світового досвіду ведення вівчарства дозволило сформулювати нові підходи до питання про виведення вітчизняного вівчарства з кризового стану.

Для вирішення завдань з виведення галузі з кризи і стабілізації його стану потрібен комплексний нормативний документ - система ведення вівчарства, в якому повинні бути дані наукові основи ведення господарства в теперішніх умовах господарювання.

Враховуючи, що агропромислове виробництво - найбільш складний комплекс серед інших галузей народного господарства, від розвитку якого залежить продовольча безпека країни, системи ведення агропромислового виробництва, що інтегрують рішення всього комплексу проблем збільшення продуктів харчування, їх збереження і поліпшення якості в умовах ринку, повинні представляти собою науково обґрунтовані моделі організації раціональної побудови сільськогосподарського виробництва та інших галузей АПК. У них повинні розглядатися не тільки сільське господарство, а й усі галузі агропромислового комплексу та їх взаємодія.

Більшість економістів при розробці систем ведення агропромислового виробництва основним методичним підходом вважають системність, яка дозволить забезпечити на практиці комплексний вплив безлічі заходів на раціональне використання природних, трудових і матеріально-технічних ресурсів, а також вплив комплексу досягнень науково-технічного прогресу на всіх стадіях відтворення з метою отримання прогнозованих обсягів сировини і продовольства в регіоні, в кожному його районі та підприємстві.

Сутність системного підходу зводиться до того, що діяльність будь-якої частини системи робить деякий вплив на діяльність всіх інших її частин. У системному підході в особливий об'єкт дослідження виділяються структура зв'язків між елементами системи і між даною системою і системами, з нею взаємодіючими, при цьому необхідно вивчити всю систему зв'язків і відносин в економіці, весь комплекс окремих підсистем та їх найважливіших параметрів.

Тільки такий підхід дає можливість визначити найкращі шляхи розвитку тієї чи іншої галузі сільського господарства і сприяє виконанню намічених цілей.

На думку економістів, система вівчарства, як організаційно-економічне поняття, повинна включати в себе напрямок продуктивності і породи овець, структуру і відтворення стада, селекційно-племінну роботу, систему кормо виробництва, технологію отримання продукції, організацію і ефективність виробництва.

Сутність системи вівчарства має полягати в тому, щоб на основі науково обгрунтованого комплексу взаємопов'язаних організаційно-економічних, зоотехнічних, агротехнічних і технічних заходів найбільш повно реалізувати досягнення науково-технічного прогресу, передового досвіду та забезпечити максимальне виробництво продукції потрібної якості при високій її ефективності.

Однак, в сучасних умовах господарювання, становище істотно змінилося. Виникло безліч нових організаційно-економічних проблем, пов'язаних з питаннями організації ринку, його інфраструктури, економічного механізму, господарювання, товарно-грошових, розподільних, земельних відносин, відносин власності та іншими.

За останні роки істотні зміни і доповнення внесені наукою в технології вирощування сільськогосподарських культур, утримання і годівлі тварин, ветеринарію, а також у вирішення проблем, пов'язаних з екологією.

Проведені дослідження дозволили нам уточнити і доповнити концептуальні підходи до системи вівчарства. Ми вважаємо, що основними напрямками концепції розвитку вівчарства повинні стати наступні:

- інтегрування економічних інтересів товаровиробників і переробників сировини;
- інтегрування промислових і сільськогосподарських підприємств;
- інвестування проектів з розвитку галузі спільними зусиллями промисловості та бюджету краю;
- підвищення конкурентоспроможності товаровиробників за рахунок інтенсивного ведення господарства та впровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Ефективне зростання виробництва можливе тільки при розвитку широкої мережі ринкових структур, зокрема, наявності ринків товарів і послуг, праці, цінних паперів, інформації.

У зв'язку з повсюдним погіршенням екологічної ситуації в системі вівчарства велике місце має бути відведено охороні природи і навколишнього середовища.

Необхідно звернути увагу також на питання, пов'язані з розвитком соціально-економічних умов трудівників села; підготовкою та перепідготовкою кадрів з урахуванням освоєння механізму ринкових відносин.

Отже, особливу увагу необхідно приділити розробці питань виробничої, ринкової та соціальної інфраструктури в АПК, зокрема, організації та раціонального розміщення підприємств з переробки, зберігання,

транспортуювання, торгівлі, ремонту, будівництва; створення та розміщення в регіоні оптових ринків худоби, вовни і засобів виробництва; організації маркетингової та комерційної служб на всіх рівнях; інформаційного та наукового забезпечення.

Висновки. Підвищення ефективності вівчарства значною мірою залежить від здійснення цілого комплексу організаційно-економічних, технологічних і соціальних заходів, викладених у пропонованій системі вівчарства. Через ігнорування або недооцінку одного з компонентів порушується цілісність системи. Тільки раціональне використання наявних природно-кліматичних ресурсів при багатуокладності економіки, розвиток кооперації та інтеграції різних господарських формувань, вдосконалення відносин власності, земельних, фінансово-кредитних та розподільчих відносин, податкової системи, принципів управління, подальший розвиток виробничої й соціальної інфраструктури створять найкращі умови для організації ефективної роботи підприємств та їх підрозділів.

Література

1.Анализ мирового рынка баранины в2007-2011 гг, прогнозна 2012-2016 гг[Електронний ресурс]. - Доступ до *ресурсу* :<http://marketing.rbc.ru/research/562949982754719.shtml>

2.Анализ мирового рынка баранины: 2005-2014гг:[Електронний ресурс]. - Доступ до *ресурсу* :<http://marketing.rbc.ru/research/562949977216527.shtml>

3.Говядины и баранины на мировом рынке мяса больше нестанет [Електронний ресурс]. - Доступ до *ресурсу* :<http://fermer.ru/news/121872>

4.Желтиков В. П. Экономическая география:уч.пособ. Для студ. эконм. спец.Вузов/В.П.Желтиков//.-2001г.- Ч. 3, Разд. I: [Електронний ресурс]. - Доступ до *ресурсу*: http://www.iu.ru/biblio/archive/zcheltikov_ekonomihetskaja_geogr...

5.Мастер-план развитие производства мяса и м'ясопродуктів :[Електронний ресурс]. - Доступ до *ресурсу* :<https://www.google.com.ua/search?>

6. Мировое производство баранины [Електронний ресурс]. - Доступ до *ресурсу*: http://marketing.rbc.ru/news_research/23/05/2012/5629983920895.shtml

7.Новоставська А.В., Свістула О.В. Світові тенденції розвитку тваринництва/ А.В. Новоставська, О.В. Свістула // Науковий вісник «Асканія - Нова» . – Асканія-Нова,2009 . – вип.2. – С.3-7.

8.Прогноз производства и потребления мяса в мире // Эффективне тваринництво. – 2010 – . № 4(44) . – С.14– 19.

9.Продовольственный прогноз. Анализ мирового рынка: [Електронний ресурс]. - Доступ до *ресурсу*: [http://www.google.com.ua/ur=http%3A%2F%2Fwww.fao.org%](http://www.google.com.ua/ur=http%3A%2F%2Fwww.fao.org%20) .

10.Салай П.В., Гавриляк В.В.,Параняк М.Н. Перспективи розвитку вівчарства в Україні/ П.В.Салай , В.В.Гавриляк , М.Н.Параняк // Эффективне тваринництво. – 2011. – № 4(32) . – С.40-44

11.Сокол О. Основні тенденції розвитку вівчарства в Україні і світі / О.Сокол // Тваринництво України. – 2003. –№4 . – С.5-7

12. Хесс С., Вогет Б., Кузнецова А. Європейські ринки м'яса: реальні можливості для України?: [Електронний ресурс]. - Доступ до ресурсу: [http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CDsQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.ier.com.ua%](http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CDsQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.ier.com.ua%2F)

13. Черты географии животноводства [Интернет ресурс]: http://www.orsha.by/?page_id=94

14.1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка М.В. Зубця П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. –К.; ННЦ ІАЕ, 2011. –1008 с.

Summary

MAIN TRENDS OF SHEEP

The basic trends of sheep.

Keywords: *sheep, system, production.*

Рецензент – к.е.н., доцент Гримак О.Я.

УДК: 339.9

Дорош М.М., фахівець деканату,
здобувач кафедри адміністративного та інформаційного права ©
*Національний університет «Львівська політехніка»
Навчально-науковий інститут права та психології*

ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ В УКРАЇНІ

З метою забезпечення безпеки переміщення через державний кордон за порушення митних правил призначено відповідальність, яка забезпечує правильне виконання та дотримання законодавства України стосовно митної політики.

Ключові слова: митні правила, адміністративне правопорушення, відповідальність, Митний кодекс України, митна політика.

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку нашої держави, все більш частіше виносяться на розгляд суспільства поняття відповідальності, в розумінні як загальної так і окремої категорії. Вже приймаючи Конституцію України громадяни України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу, усвідомлювали відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями [1].

Відповідальність - загальносоціологічна категорія, яка виражає свідоме ставлення особи до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціальних завдань, норм і цінностей. Відповідальність означає усвідомлення суті і значення діяльності, її наслідків для суспільства і соціального розвитку, вчинків особи з погляду інтересів суспільства або певної групи [5].

Відповідальність у митному праві є наслідком скоєного правопорушення. В даному випадку мова йде про порушення митних правил. Відповідно відповідальність за порушення митних правил виступає обов'язком особи, яка їх порушила, нести негативні наслідки матеріального або особистого характеру, що передбачені нормами Митного кодексу України.

Аналіз останніх досліджень. Особливістю сучасного стану митних правопорушень в Україні є те, що вони змушені переглядати майже весь свій зміст. Деякі питання про порушення митних правил та призначення відповідної відповідальності в Україні були відображені у роботах С.В. Ващенко, С.В. Ківалова, В.К. Колпакова, С.В. Кувакіна, С.В. Петкова, Д.В. Приймаченка, В.К. Шкарупи та інших. Проте водночас на даний час питання відповідальності за порушення митних правил практично не досліджувались.

Мета статті полягає у визначенні відповідальності за порушення митних правил в Україні.

Виклад основного матеріалу. Порушення митних правил є різновидом у більшій мірі адміністративного правопорушення - винного діяння, дії чи бездіяльності (протиправні дії осіб), що посягає на встановлений порядок

перетинання митного кордону України та переміщення через нього товарів, транспортних засобів і предметів, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, стягування мита й інших платежів, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи Митним кодексом чи іншими законами України, і за які цим кодексом передбачена адміністративна відповідальність.

Якщо за контрабанду та інші кримінальні злочини відповідальність визначається Кримінальним кодексом України, то за порушення громадянами митних правил ця відповідальність встановлюється Митним кодексом України.

Як і будь-яке інше правопорушення, порушення митних правил має свій склад:

- об'єкт;
- об'єктивна сторона;
- суб'єкт;
- суб'єктивна сторона.

Лише за їх наявності винні особи притягуються у встановленому законом порядку до відповідальності.

Керівники підприємств, установ, організацій та інші посадові особи несуть відповідальність за порушення митних правил, якщо на момент вчинення правопорушення в їх службові обов'язки входила функція забезпечення виконання ними вимог, встановлених чинним законодавством, у тому числі і Митним кодексом та іншими нормативно-правовими актами, що регулюють митну справу.

Варто зазначити, що притягнення до відповідальності за порушення митних правил не звільняє зазначених осіб від обов'язків сплати мита та інших митних платежів.

Адміністративна відповідальність за порушення, передбачені Митним кодексом, настає в разі, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

Суб'єктами відповідальності за порушення митних правил можуть бути громадяни, які на момент вчинення такого правопорушення досягли 16-річного віку, а також посадові особи підприємств [4].

За порушення митних правил можуть бути накладені наступні стягнення:

- попередження;
- штраф;
- конфіскація товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів зі спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортних засобів, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України.

Попередження або штраф можуть застосовуватися тільки як основний вид стягнення за вчинене правопорушення.

Штраф як адміністративне стягнення за порушення митних правил полягає у покладенні на особу, яка притягується до адміністративної відповідальності за таке правопорушення, обов'язку сплатити до державного бюджету грошові кошти у сумі, яка визначається Митним кодексом України залежно від виду та характеру вчиненого правопорушення.

Сплата штрафу, якщо при цьому не застосовується адміністративне стягнення у вигляді конфіскації товарів, транспортних засобів, зазначених у пункті 3 статті 461 митного кодексу, не звільняє особу, яка вчинила порушення митних правил, від сплати митних платежів, крім випадків, передбачених самим кодексом.

Конфіскація товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів зі спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортних засобів, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України, може застосовуватися як основний і як додатковий вид стягнення.

За одне й те саме порушення митних правил може накладатися тільки основне або основне й додаткове стягнення. Якщо статтею, якою встановлюється відповідальність за порушення митних правил, передбачається основне й додаткове стягнення, застосування лише додаткового стягнення без основного не допускається, за винятком деяких випадків, передбачених Митним кодексом України.

Стягнення за порушення митних правил не може бути застосовано інакше, як на підставі та в порядку, встановленому Митним кодексом та іншими законами України.

Дотримання вимог законодавства в разі застосування стягнень за порушення митних правил забезпечується здійсненням систематичного контролю з боку митних органів вищого рівня та їхніх посадових осіб, права оскарження та інших установлених законодавством України заходів.

Адміністративні стягнення у вигляді попередження, штрафу можуть бути накладені не пізніше як через два місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні - два місяці з дня його виявлення.

Проведення у справі про порушення митних правил включає в себе виконання процесуальних дій з проведення митних обстежень, розгляд справи та винесення постанови. Проведення у справах про порушення митних правил здійснюється відповідно до Митного кодексу України, а в частині, що не регулюється ним, - відповідно до законодавства України про адміністративні правопорушення.

Військовослужбовці і призовані на збори військовозобов'язані, а також особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ та інші, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних положень про дисципліну, несуть відповідальність за порушення митних правил на загальних підставах [3].

Види порушень митних правил та відповідальність за такі правопорушення зазначені у Митному кодексі України.

Висновки. З метою посилення відповідальності за порушення митних правил, норм та стандартів, що стосуються забезпечення безпеки переміщення через державний кордон, і подальшого вдосконалення законодавства необхідно внести доповнення і зміни до відповідних законодавчих актів України. Новий Митний кодекс України передбачає збільшення відповідальності за порушення митних правил.

Проте, варто звернути увагу на те, що ефективність правового регулювання припускає не тільки наявність законодавства, що адекватно відображає закономірності і потреби розвиненого суспільства, але і систему заходів щодо створення умов для точного виконання юридичних вимог.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 року
2. Митний кодекс України від 13.03.2012 року
3. Дудчак В.І. Митна справа. / В.І. Дудчак, О.В. Мартинюк. - 2002. - 100 с.: іл.
4. Крегул Ю.І. Навч. посібник - К.:КНЕУ, 2003 - 431 с.
5. Українська радянська енциклопедія: У 12 т. 2-е вид. - К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1974.

Summary

For security movement across the border for violation of customs regulations intended responsibility that ensures proper implementation and enforcement of Ukraine on customs policy.

Рецензент – к.е.н., доцент Батюк Б.Б.

УДК 65.612.8

Живко З.Б., к.е.н., доцент ©
Львівський університет внутрішніх справ

НЕДЕРЖАВНІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ – ГАРАНТ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ

Постановка проблеми. В сьогоднішніх умовах тягар наповнення бюджету та ВВП країни цілком лежить на суб'єктах підприємницької діяльності недержавної форми власності. Саме тому від ефективності їх господарювання залежить економічна незалежність України та її сталий розвиток. Окрім поповнення бюджету й інші функції, які раніше виконувала держава, у повній мірі або частково перекладені на плечі приватних підприємницьких структур. Зокрема, забезпеченням безпеки підприємств займалися державні структури, то при переході до ринкових відносин ці функції відійшли до самих суб'єктів господарської діяльності, а відтак питання гарантування безпеки підприємств незалежно від форми їх власності виходять на перший план та є актуальними в ринкових умовах.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню питань щодо підтримки достатнього рівня економічної безпеки підприємства багато уваги приділяють вітчизняні науковці, зокрема В. Андрійчук, З. Варналій, О. Власюк, Т. Васильців, А. Гальчинський, В. Гець, Я. Гончарук, О. Ляшенко, В. Мунтян, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, С. Реверчук В. Франчук, О. Черняк, М. Швець, та ін. Поруч з цим окремі аспекти процесу гарантування економічної безпеки, зокрема організаційні, залишаються мало дослідженими.

Метою дослідження статті є визначення теоретико-методологічних засад формування системи економічної безпеки підприємства через розгляд організаційних аспектів та обґрунтування можливих варіантів взаємодії суб'єктів безпеки для найбільш ефективного виконання ними функцій щодо забезпечення необхідного сталого розвитку безпеки.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на спроби адаптації досвіду європейських країн, протягом усього періоду існування незалежної України фактично не вдалося створити ефективну систему безпеки підприємництва відповідно до запитів та інтересів національної економіки.

Підвищення криміногенної ситуації в країні, зростання корупції, недосконалість юридичних механізмів захисту прав людини спричинили нездатність державних правоохоронних структур мобільно та повністю власними силами забезпечити безпеку у всіх соціальних сферах життєдіяльності суспільства. Крім того має місце недооцінка власниками бізнесу необхідності забезпечення безпеки підприємств, попри те, що вона є фундаментом існування та розвитку суб'єкта господарювання.

Органи державної влади, суб'єкти надання послуг у сфері безпеки, неурядові та громадські організації за активної участі вітчизняного бізнесу

повинні вибудувати чіткі, прозорі й ефективні відносини у процесі організації безпеки підприємницької діяльності, інтенсивного формування відповідного ринку послуг, забезпечення його необхідною підтримкою та ресурсами на рівні сучасних вимог і потреб, що у сукупності повинно сприяти досягненню необхідного для розвитку рівня безпеки на мікрорівні, а відтак і національної економіки в загальному.

Зроблене узагальнення є підставою для ретельного розгляду, класифікації та характеристики суб'єктів безпеки на мікрорівні за такими ключовими ознаками:

Залежно від середовища функціонування:

- до зовнішніх суб'єктів належать органи законодавчої, виконавчої і судової влади, покликані гарантувати безпеку всіх без винятку законотворчих учасників підприємницьких відносин, причому діяльність цих органів не можуть контролювати самі підприємці. Ці органи формують законодавчу основу функціонування і захисту підприємницької діяльності в різних її аспектах і забезпечують її виконання.

- до внутрішніх суб'єктів належать особи, що безпосередньо здійснюють діяльність із захисту економічної безпеки певного суб'єкта підприємництва. Суб'єктами можуть виступати: працівники власної служби безпеки фірми (підприємства) та запрошені працівники із спеціалізованих фірм, що надають послуги із захисту підприємницької діяльності.

Залежно від приналежності:

- власні служби безпеки, що входять в структуру господарюючих суб'єктів і повністю утримуються за їх кошти. Структура цих підрозділів базується залежно від рівня становлення фірми, масиву питань, вирішення яких покладає на ці служби керівництво підприємства на тому чи іншому етапі її розвитку;

- функціонуючі як самостійні комерційні чи державні організації, що наймаються господарюючим суб'єктом для виконання функцій щодо забезпечення окремих або всіх аспектів його безпеки. Такі суб'єкти, як правило, спеціалізуються або на чисто режимно-охоронних послугах (охорона будівель, споруд, транспорту, окремих працівників підприємств, установ, членів їх сімей тощо), або – на суто економічних, правових чи консультаційних послугах.

Залежно від безпосередньої участі у забезпеченні безпеки підприємства:

- спеціальні суб'єкти, що створені виключно для виконання функцій щодо забезпечення безпеки фірми, як то її власна служба безпеки так і залучена на умовах договору;

- напівспеціальні суб'єкти, до безпосередніх функцій яких входять ряд таких, що спрямовані на забезпечення безпеки підприємства. Таким суб'єктами є відділ кадрів, фінансово-кредитний відділ, медична частина тощо;

- решта персоналу та структурні підрозділи, участь яких у здійсненні заходів щодо забезпечення безпеки підприємства носить винятковий характер.

Залежно від форми власності та підпорядкування:

- державні органи – здійснюють повноваження щодо безпеки суб'єктів фінансово-господарської діяльності, в структуру яких вони входять, або ж надають послуги стороннім фірмам на умовах укладених договорів, прикладом чого є діяльність Державної служби охорони МВС України щодо заходів безпеки усіх без виключення комерційних банків в Україні;

- недержавні органи – що представлені охоронними організаціями, аналітичними центрами, інформаційними та консалтинговими службами, які за відповідну плату на умовах договору надають послуги щодо охорони об'єктів, здійснюють захист інформації, комерційної таємниці тощо. Оцієї групи суб'єктів належать і власні служби безпеки підприємства недержавної форми власності.

Залежно від правової основи функціонування (легітимності) суб'єктів:

- офіційно-функціонуючі органи, в рамках чинного законодавства України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

- нелегітимні структури, діяльність яких відбувається поза правовим полем України. Наразі їх функціонування має динаміку до зменшення, що викликано відмовою суб'єктів бізнесу від їх «послуг», однак відкидати їх існування не варто. Зазначені суб'єкти, іншими словами «дах» пропонують свої послуги через погрози, насилля, погроми гарантуючи при цьому захищеність від подібних структур. Зазвичай такі послуги пропонуються суб'єктам бізнесу, діяльність яких повністю або ж частково відбувається в тіні, що є підставою до шантажу.

Складність трансформаційного періоду та невисокий темп побудови ринкової економіки в Україні вимагає комплексного підходу до вирішення проблеми безпеки, тобто пріоритетним є не функціонування поодиноких суб'єктів безпеки, а формування системи забезпечення безпеки підприємницької діяльності відповідно до європейської та світової практики, важливими складниками якої є державні і недержавні структури та їх тісна взаємодія у такому складі [6-7]:

- державна система представлена правоохоронними органами та спецслужбами;

- недержавна система об'єднує приватні охоронні, охоронно-технічні та детективні підприємства, комерційні служби безпеки, підприємства різної форми власності, інформаційні бюро, служби безпеки банків, навчальні центри, профільні фонди, науково-дослідні структури, профільні факультети вищих навчальних закладів.

Приватна детективна (розшукова) діяльність здійснюється задля пошуку, збирання та фіксації інформації, розшуку предметів, майна, людей і тварин, установлення фактів та з'ясування різних обставин на замовлення клієнтів.

Для досягнення означеної мети суб'єкти приватної детективної (розшукової) діяльності надають приватні детективні послуги із застосуванням засобів та методів, не заборонених чинним законодавством України:

- 1) збирання відомостей по цивільних, господарських справах на договірній основі з учасниками процесу;
 - 2) вивчення ринку, пошук і збір із відкритих джерел інформації з метою підготовки ділових переговорів, з'ясування фінансової, майнової та комерційної спроможності і благонадійності потенційних ділових партнерів (юридичних і фізичних осіб);
 - 3) з'ясування обставин неправомірного використання в підприємницькій діяльності фірмових знаків та найменувань, недобросовісної конкуренції, а також розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю;
 - 4) з'ясування біографічних та інших даних, що характеризують особу, стосовно окремих громадян (з їх письмової згоди) при укладенні ними трудових та інших договорів, виявлення їхніх ділових зв'язків, у тому числі в регіонах і за кордоном;
 - 5) пошук осіб, місцезнаходження яких невідоме, з'ясування причин і обставин зникнення, можливостей і умов їх повернення, розшук осіб, які втратили родинні та дружні зв'язки;
 - 6) розшук зниклого (втраченого або викраденого) майна, тварин;
 - 7) пошук, збирання та фіксація відомостей в кримінальному провадженні на договірній основі з стороною кримінального провадження з боку захисту;
 - 8) реалізація заходів по відтворенню втраченої (зниклої) інформації з питань законних прав та інтересів замовників;
 - 9) пошук і збір даних, які можуть бути приводом або підставою для звернення до правоохоронних органів або до суду;
 - 10) виявлення фактів незаконного (несанкціонованого) збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну таємницю замовника, а також фактів незаконного (несанкціонованого) збирання стосовно фізичних осіб конфіденційної інформації;
 - 11) пошук і виявлення фактів незаконного використання прав інтелектуальної власності, що належать замовнику;
 - 12) пошук боржників та осіб, які ухиляються від виконання своїх договірних обов'язків; вирішення в порядку, встановленому законодавством України, питань щодо повернення боргів та виконання договірних обов'язків.
- Суб'єкти приватної детективної (розшукової) діяльності можуть надавати й інші детективні послуги, якщо вони не суперечать вимогам чинного законодавства України [20].

Недержавна та державна система безпеки будучи спрямовані на забезпечення безпечних умов розвитку підприємництва, водночас володіють і рядом відмінних базових параметрів, які їх певним чином диференціюють:

1. У ході здійснення недержавної правоохоронної діяльності підлягають охороні та захисту недержавні (приватно-правові) інтереси. Захист суспільних, державних інтересів у цій ситуації є переважно похідною метою.

2. Недержавні правоохоронні суб'єкти (носії недержавної правоохоронної діяльності) не виступають від імені держави, не є її агентами або повноважними

офіційними представниками, а діють винятково за дорученням своїх клієнтів, що їх найняли, від їхнього імені.

3. Недержавні правоохоронні суб'єкти у ході здійснення недержавної правоохоронної діяльності не мають права застосовувати до порушників закону заходи юридичної відповідальності, включаючи санкції.

4. На відміну від державної, недержавна правоохоронна діяльність переважно є сукупністю договірних відносин, в яких чітко визначаються межі та час виникнення і припинення цих відносин. Державна правоохоронна діяльність за обсягом, часом та колом осіб обмежень не має.

5. Контроль за недержавною правоохоронною діяльністю здійснюють МВС України та інші суб'єкти контролю, зокрема ті державні органи, які здійснюють контрольну діяльність за дотриманням законодавства у галузі підприємницької діяльності. Контроль МВС України здійснюється у формах цільових перевірок, інспектуванні зонального контролю. Вимогами, що висуваються до контрольної діяльності, є: результативність, гласність, об'єктивність, універсальність, систематичність, своєчасність, всеохопний характер.

У відповідності до визначених та охарактеризованих параметрів недержавна система безпеки перебуває у двох вимірах:

є об'єктом забезпечення безпеки з боку держави;

виконує роль суб'єкта гарантування безпеки підприємницьких структур з якими укладено відповідну угоду.

Важливе місце в діяльності СЕБП повинна займати постійна її взаємодія з правоохоронними органами, й передусім, з органами внутрішніх справ, яка може здійснюватися у напрямках: кадрового забезпечення - перевірка правоохоронними органами кандидатів на роботу, підготовка за допомогою правоохоронних органів працівників служби економічної безпеки; інформаційного забезпечення - взаємний обмін інформацією про факти та способи вчинення протиправних дій, потенційно небезпечних осіб, осіб, які перебувають у розшуку та ін.; організаційно-технічному - передбачає створення системи спільної протидії злочинним посяганням з боку конкурентів та злочинних угруповань, різних фізичних і юридичних осіб на власність та працівників підприємства (організація охорони, установка сигналізації, системи швидкого оповіщення місцевого органу внутрішніх справ тощо).

Висновок. Підводячи підсумки у проведеному дослідженні, потрібно ще раз підкреслити, що служба економічної безпеки є найважливішим елементом комплексної системи економічної безпеки суб'єкта підприємства й посідає в його ієрархічній побудові високе становище. Проте, необхідно пам'ятати, що СЕБП зможе вирішувати поставлені завдання за умов, якщо вона буде працювати, як єдиний, невід'ємний, складовий механізм всього підприємства, коли її практичні дії із забезпечення безпеки бізнесу будуть відповідати його стратегічним цілям розвитку.

Література

1. Економічна безпека : навч. посіб. / В. І. Франчук, Л. В. Герасименко, В. О Гончарова, З. Б. Живко та ін.; за ред. В. І. Франчука. — Львів : ЛьвДУВС, 2010. — 348 с.
2. Економічна безпека підприємств: підруч. / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін.; — К.: Алерта, 2011. — 704 с.
3. Живко З. Б. Системний підхід до функціонування інформаційно-управлінської системи та системи управління якістю / З. Б. Живко / Проблеми науки. Міжгалузевий науково-практичний журнал. — Київ: ЦНТЕІ, 2010. — № 4. — С. 24—32.
4. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : моногр. / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. — К.: Лібра, 2003. — 280 с.
5. Колосов А. М. Організаційна поведінка підприємства в умовах мінливого середовища (150 питань теорії і практики організації : монографія / А. М. Колосов. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. — 344 с.
6. Сачаво А. Г. Адміністративно-правові основи діяльності приватних охоронних структур та їх взаємодія з ОВС України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / А. Г. Сачаво // Національна академія внутрішніх справ України. — К., 2004. — 18 с.

Рецензент – к.е.н., доцент Батюк Б.Б.

УДК 631.3 : 681.3

Козій Б.І., к.т.н., професор[©]**Демчук М.В.**, д.вет.н., професор*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З.Гжицького*

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ОЦІНКИ ВПЛИВУ ВЕТЕРИНАРНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ТВАРИН НА ЇХ ПРОДУКТИВНІСТЬ

Пропонується математична модель для кількісної оцінки впливу факторів, які враховують захворюваність тварин стада і якість ветеринарного обслуговування на їх продуктивність та методика такої оцінки засобами табличного процесора Excel.

Ключові слова: продуктивність тварин, ветеринарне обслуговування, математична модель, табличний процесор.

Постановка проблеми. Продуктивність стада сільськогосподарських тварин залежить від одержаного по спадковості генетичного потенціалу, від забезпеченості кормами та їх згодовування, від створення на фермах і комплексах відповідних умов утримання, що разом гарантують благополуччя ферми відносно поширення незаразних та заразних хвороб. При інтенсивному веденні відповідної галузі тваринництва слід пам'ятати, що лише здорова, належно утримана тварина може проявити максимальну продуктивність, яка зумовлена її спадковістю. Оскільки на здоров'я тварини впливають різноманітні фактори середовища, виникає потреба створення методики врахування сумарного ефекту такого впливу.

Аналіз останніх досліджень. В запропонованій раніше [1] математичній моделі, за допомогою якої можна оцінити вплив різноманітних факторів на продуктивність тварин, вважається, що фактична продуктивність тварини P_{ϕ} може бути обчислена за формулою:

$$P_{\phi} = P_{\zeta} * \kappa_{zn},$$

де P_{ζ} - максимальна продуктивність тварини, що відповідає її генетичному потенціалу; κ_{zn} – коефіцієнт зниження генетично обумовленої продуктивності внаслідок наявних умов утримання тварини.

В загальному випадку значення цього коефіцієнта може коливатися в межах

$$0 < \kappa_{zn} \leq 1$$

і залежить від багатьох факторів, які можна об'єднати у такі групи:

- дотримання екологічних вимог;
- технологія і система утримання тварин;
- ґрунти, рослини, якість кормів;
- стан будівель, внутрішнього обладнання, механізмів
- відповідність вибраного варіанту технології;
- якість води та напування тварин;
- годівля, збалансованість раціонів;
- мікроклімат та біоценоз тваринницького приміщення;
- кадри, їх кваліфікація, дотримання вимог добробуту тварин;
- захворюваність тварин стада.

Кожна з цих груп факторів може бути оцінена в межах 5-ти бальної шкали [1]. В свою чергу, кожна з цих груп факторів може містити ряд складових, що впливають на кінцеву її оцінку, а, отже, кількісна оцінка групи факторів повинна бути деякою інтегральною величиною, яка враховує оцінки складових.

Мета статті. В даній статті зроблено спробу створення математичної моделі для оцінки впливу захворюваності тварин та якості їх ветеринарного обслуговування як групи факторів, які впливають на продуктивність цих тварин.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку до таких факторів можна віднести:

1. Наявність та налагодженість систематичного ветеринарного обслуговування.
2. Наявність плану проведення профілактичних ветеринарних заходів.
3. Дотримання графіку виконання щеплень тварин.
4. Дотримання графіку проведення ветеринарно-санітарних заходів.
5. Дотримання графіку проведення діагностичних заходів.
6. Наявність та облік механічних травм тварин.
7. Наявність та облік незаразних захворювань тварин.
8. Наявність та облік отруєнь тварин.
9. Наявність та облік заразних захворювань тварин.
10. Наявність загиблих та вимушено забитих тварин.

Отже, маємо десять факторів, які дають змогу оцінити вплив захворюваності тварин та якості ветеринарного обслуговування тваринницького підприємства на продуктивність тварин. Інтегральна оцінка IO такого впливу може коливатися, відповідно до наших припущень, в межах від 5 («відмінно») до 1 («дуже погано»), тобто:

$$1 \leq IO \leq 5 \quad (1)$$

З другої сторони, оскільки на величину такої оцінки впливають перераховані вище фактори, можна записати:

$$IO = IO_{\text{макс}} \cdot K_{\phi}, \quad (2)$$

де $IO_{\text{макс}} = 5$ – максимальне значення інтегральної оцінки впливу захворюваності тварин та якості ветеринарного обслуговування тваринницького підприємства тварин на їх продуктивність;

K_{ϕ} – коефіцієнт зменшення IO за рахунок того, що окремі фактори (або усі фактори) не відповідають вимогам. Очевидно, що

$$0 < K_{\phi} \leq 1. \quad (3)$$

Перші п'ять з наведених вище факторів можна оцінити за такими параметрами:

- задане номінальне числове значення – A_{ni} , де $i = 1, 2, \dots, 5$ (наприклад, для першого фактора – повне (100%) виконання запланованого ветеринарного обслуговування;

- реальне числове значення – A_{pi} (у відсотках від плану).

Фактори з шостою по десятою враховують відхилення здоров'я тварин, які можуть виникати в процесі їх експлуатації. Тут номінальне числове значення параметра $A_{ni} = 0$ ($i = 6, 7, \dots, 10$), що відповідає умові про відсутність захворювань, а реальне числове значення A_{pi} - частці тварин (у відсотках від загальної кількості), у яких виникли відповідні відхилення від норми.

Тут слід зазначити, що для окремих видів сільськогосподарських тварин та птиці залежно від технології утримування можливе вибракування нежиттєздатних тварин або їх природний відхід. Якщо об'єм такого відходу не перевищує планового показника, то його не слід враховувати.

Очевидно, що вплив відхилення кожного з перших п'яти факторів від заданого стандарту на інтегральну оцінку може бути більш або менш суттєвим. Тому використаємо поняття ваги кожного фактора - $\epsilon_{\phi i}$, кожний з яких буде коливатися в межах:

$$0 < \epsilon_{\phi i} < 1 \quad (i = 1, 2, \dots, 5). \quad (4)$$

Сумарна вага усіх факторів, очевидно рівна 1:

$$\sum \epsilon_{\phi i} = 1 \quad (i = 1, 2, \dots, 5). \quad (5)$$

Для факторів, які враховують захворювання чи загибель тварин стада (фактори 6, 7, ... 10) поняття ваги фактора не існує, оскільки захворювань, отруєнь та іншого при правильній організації обслуговування тварин не повинно бути. Очевидно, що на зменшення інтегральної оцінки впливають усі фактори даної групи. Тому можна записати:

$$K_{\phi} = K_{\phi 1} \cdot K_{\phi 2} \cdot K_{\phi 3} \cdot K_{\phi 4} \cdot K_{\phi 5} \cdot K_{\phi 6} \cdot K_{\phi 7} \cdot K_{\phi 8} \cdot K_{\phi 9} \cdot K_{\phi 10}, \quad (6)$$

де κ_{fi} – коефіцієнт зменшення IO за рахунок i – го фактора ($i = 1, 2, \dots, 10$).

Оскільки для кожного фактору величина коефіцієнта κ_{fi} залежить від відносної різниці номінального та реального значення фактора, то з врахуванням ваги фактора можна записати для факторів 1, 2, ..., 5

$$\kappa_{fi} = 1 - (A_{ni} - A_{pi}) / A_{ni} \cdot \kappa_{fi} \quad (i = 1, 2, \dots, 5). \quad (7)$$

Для факторів від 6 по 10 величина коефіцієнта κ_{fi} залежить від відносної різниці співвідношення реального та номінального значення фактора, а тому маємо:

$$\kappa_{fi} = 1 - A_{pi} / 100 \quad (i = 6, 7, \dots, 10). \quad (8)$$

На основі запропонованої математичної моделі нами розроблено програму обчислення та аналізу оцінки впливу захворюваності тварин та якості їх ветеринарного обслуговування як групи факторів, які впливають на продуктивність цих тварин засобами табличного процесора MS Excel. Вигляд електронної таблиці з відповідними розрахунковими формулами наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Вигляд електронної таблиці для обчислення коефіцієнта впливу факторів ветеринарного обслуговування та захворюваності тварин на їх продуктивність

	A	B	C	D	F	G	H	I
1	Фактори, які враховують захворюваність тварин протягом заданого періоду							
2	Фактори	Факт	Норма	Різниця	Відносне значення фактора	Відносна різниця	Вагомість фактора	Коефіцієнт
3	Наявність систематичного ветеринарного обслуговування	90	100	=C3-B3		=D3/C3	0.2	=1-G3*H3
4	Наявність плану ветеринарних заходів	90	100	=C4-B4		=D4/C4	0.2	=1-G4*H4
5	Дотримання графіку проведення щеплень	90	100	=C5-B5		=D5/C5	0.2	=1-G5*H5
6	Дотримання графіку проведення вет-сан заходів	90	100	=C6-B6		=D6/C6	0.2	=1-G6*H6
7	Дотримання графіку проведення діагностичних досліджень	90	100	=C7-B7		=D7/C7	0.2	=1-G7*H7
8	Наявність механічних травм тварин	2	0		=B8/100			=1-F8
9	Наявність незаразних захворювань тварин	2	0		=B9/100			=1-F9
10	Наявність отруєнь тварин	2	0		=B10/100			=1-F10
11	Наявність заразних захворювань тварин	2	0		=B11/100			=1-F11
12	Наявність загиблих та вимушено забитих тварин	2	0		=B12/100			=1-F12
13							=СУММ(H3:H7)	=ПРОИЗВЕД(I3:I12)
14		Результат	=5*113					

Тут у стовпчику «Норма» знаходяться бажані (номінальні) числові значення факторів, а у стовпчику «Факт» - реальні величини цих факторів. Вважається, що усі фактори мають однакову вагу (у табл. 2 це величина 0,2 у стовпчику «Вагомість фактора»). Їх сума завжди рівна 1 (клітина **Н13**). Величина коефіцієнта зменшення $IO K_{\phi}$ обчислюється у клітині **Н13**, а сама величина IO обчислюється у клітині **С14**.

Таблиці 2 та 3 містять результати обчислення інтегральної оцінки IO впливу захворюваності тварин та якості їх ветеринарного обслуговування як групи факторів, які впливають на продуктивність цих тварин. У табл. 2 наведено випадок, коли реальне числове значення фактора (стовпчик «Факт») рівна номінальному значенню фактора («Норма»). Тоді коефіцієнт зменшення інтегральної оцінки K_{ϕ} буде рівний 1 (клітина **Н13** табл. 2), а, відповідно інтегральна оцінка IO впливу групи буде рівна:

$$IO = IO_{\text{макс}} \cdot K_{\phi},$$

тобто, оскільки $IO_{\text{макс}} = 5$, $IO = 5 \cdot 1 = 5$ (див. табл. 2, клітина **С14**).

Таблиця 2

Вигляд електронної таблиці при умові, що реальні числові значення факторів дорівнюють їх номінальним значенням

	A	B	C	D	F	G	H	I
1	Фактори, які враховують захворюваність тварин протягом заданого періоду							
	Фактори	Факт	Норма	Різниця	Відносне значення фактора	Відносна різниця	Вагомість фактора	Коефіцієнт
2								
3	Наявність систематичного ветеринарного обслуговування	100	100	0		0	0,2	1
4	Наявність плану ветеринарних заходів	100	100	0		0	0,2	1
5	Дотримання графіку проведення щеплень	100	100	0		0	0,2	1
6	Дотримання графіку проведення вет-сан. заходів.	100	100	0		0	0,2	1
7	Дотримання графіку проведення діагностичних досліджень	100	100	0		0	0,2	1
8	Наявність механічних травм тварин	0	0		0			1
9	Наявність незаразних захворювань тварин	0	0		0			1
10	Наявність отруєнь тварин	0	0		0			1
11	Наявність заразних захворювань тварин	0	0		0			1
12	Наявність загиблих та вимушено забитих тварин	0	0		0			1
13							1	1
14		Результат	5					

У табл. 3 наведено випадок, коли реальні числові значення факторів не рівні номінальним значенням. Тоді коефіцієнт зменшення інтегральної оцінки K_{ϕ} буде рівний 0,81707 (клітина **Н13** табл. 3), а, відповідно інтегральна оцінка IO впливу групи факторів буде рівна $IO = 5 \cdot 0,81707 = 4,0854$ (див. табл. 3, клітина **С14**).

Таблиця 3

Вигляд електронної таблиці при умові, що реальні числові значення факторів не дорівнюють їх номінальним значенням

	A	B	C	D	F	G	H	I
1	Фактори, які враховують захворюваність тварин протягом заданого періоду							
2	Фактори	Факт	Норма	Різниця	Відносне значення фактора	Відносна різниця	Вагомість фактора	Коефіцієнт
3	Наявність систематичного ветеринарного обслуговування	90	100	10		0,1	0,2	0,98
4	Наявність плану ветеринарних заходів	90	100	10		0,1	0,2	0,98
5	Дотримання графіку проведення щеплень	90	100	10		0,1	0,2	0,98
6	Дотримання графіку проведення вет-сан. заходів.	90	100	10		0,1	0,2	0,98
7	Дотримання графіку проведення діагностичних досліджень	90	100	10		0,1	0,2	0,98
8	Наявність механічних травм тварин	2	0		0,02			0,98
9	Наявність незаразних захворювань тварин	2	0		0,02			0,98
10	Наявність отруєнь тварин	2	0		0,02			0,98
11	Наявність заразних захворювань тварин	2	0		0,02			0,98
12	Наявність загиблих та вимушено забитих тварин	2	0		0,02			0,98
13							1	0,817072807
14		Результат	4,0854					

Висновки. Таким чином, використовуючи запропоновану методіку визначення бальної оцінки впливу захворюваності тварин та якості їх ветеринарного обслуговування, можна одержати інструмент для оцінки такого впливу на продуктивність тварин.

Література

1. Козій Б.І., Демчук М.В. Математична модель оцінки впливу зовнішнього середовища на продуктивність сільськогосподарських тварин. // Науковий вісник ЛНУВМ та БТ ім. С.З. Гжицького, т. 12, № 1 (43). – Львів, 2010. – с. 282-288.

Summary

Kozij B.I., Demchuk M.V.

Mathematical model of influence valuation of veterinary maintenance of animals on their productivity

Mathematical model is proposed for the quantitative valuation of factors influence which are taking into account the sickness rate of animal herd and the quality of veterinary maintenance on their productivity and the methodic of such valuation with the help of table processor Excel.

Key words: animal productivity, veterinary maintenance, mathematic model, table processor.

Рецензент – к.е.н., доцент Батюк Б.Б.

УДК : 351.9

Кондратюк О. І., к.е.н, доцент (kondratk@ukr.net) ©*Київський національний торговельно-економічний університет*

ЕФЕКТИВНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА - ЗАПОРУКА ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

У статті розглянуто основні проблеми ефективного розвитку підприємств зернопродуктового підкомплексу та визначено його вплив на формування конкурентоспроможності

Ключові слова: *зернопродуктовий підкомплекс, ефективність, ефективний розвиток, сталий розвиток, конкурентоспроможність, інтеграція*

Вступ. Проблема підвищення стабільності і ефективності виробництва зерна і хлібопродуктів є однією з ключових у національній аграрній політиці, особливо актуально це на сучасному етапі розвитку економіки у зв'язку з посиленням дефіциту сировинних ресурсів, посиленням конкуренції та процесами глобалізації. Головними пріоритетами розвитку зернопродуктового підкомплексу є забезпечення виробництва високоякісного зерна, стримування негативних процесів, що мають місце в сфері реалізації та просування товару до споживача, нарощування експортного потенціалу як зернової, так і зернопереробної галузей, тому ефективний розвиток зернопродуктового підкомплексу потребує комплексного вирішення багатьох економічних, організаційних та правових питань.

Матеріал і методи. Проблеми розвитку підприємств зернопереробного підкомплексу розглядаються у працях О. В. Захарчука [1], В. Я. Месель-Веселяка [2], П. Т. Саблука [3], С. М. Чмиря [4], О. М. Шпичака [5], та інших. Але питання ефективної діяльності підприємств зернопродуктового підкомплексу ще й досі залишаються не розкритими, особливо якщо їх розглядати з точки зору забезпечення конкурентоспроможності, сталого функціонування, системи інтеграційних зв'язків між його окремими ланками та орієнтації на інноваційні напрямки розвитку.

Метою дослідження є визначення особливостей розвитку підприємств зернопродуктового підкомплексу в умовах аграрних трансформацій та його впливу на конкурентоспроможність вітчизняної сільгосппродукції.

Результати дослідження. Зернопродуктовий підкомплекс виступає стратегічно важливим сектором агропромислового комплексу, основним призначенням якого є задоволення потреб населення у зерні та продуктах його переробки. Зернопродуктовий підкомплекс являє собою складну виробничо-економічну систему взаємопов'язаних виробництв і галузей сільського господарства, зернопереробної і харчової промисловості, торгівлі та обслуговуючих галузей, об'єднаних спільною метою - задоволення потреб зерном і продуктами його переробки.

Враховуючи місце та роль зернопродуктового підкомплексу в економічному та соціальному розвитку держави, можна зробити висновок, що від підвищення ефективності його функціонування залежить вирішення проблеми економічного зростання. Розвиток підприємств зернопродуктового комплексу пов'язаний з такими складнощами як: незбалансованість різних ланок підкомплексу через відсутність міжгалузевих зв'язків; диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію промислових підприємств; монополізація зернового ринку посередницькими структурами, в результаті чого товаровиробники втрачають значну частину прибутку; низький рівень платоспроможності сільськогосподарських підприємств; зношеність виробничих потужностей підприємств.

Імперативом успішного функціонування суб'єктів господарювання у сучасних умовах є збалансованість внутрішніх і зовнішніх можливостей із спрямованістю на забезпечення соціальних інтересів. Згідно з цим провідною ідеєю концепції управління у XXI ст. є необхідність гармонійного розвитку підприємства, що передбачає орієнтацію на поєднання та збалансування інтересів суб'єктів господарювання, споживачів і суспільства в цілому [6].

Розвиток підприємства - це, з точки зору А. Н. Петрова, «така зміна ресурсів підприємства, при якому господарські зв'язки збільшуються не за рахунок кількості самих елементів, а за рахунок зміни їх якісних ознак і співвідношень» [7]. На розвиток підприємства впливають різноманітні чинники, які можна згрупувати у фактори макро-, мезо-, та мікросередовища (рис 1.).

Але сам по собі розвиток не вказує на позитивні тенденції на підприємстві. Розвиток може відбуватися як екстенсивним так і інтенсивним шляхом. Саме інтенсивний розвиток із застосуванням інновацій може позитивно вплинути на підприємство. Слід вказати, що критерієм господарської діяльності сільськогосподарських виробників є витрати на виробництво і збут продукції, реалізаційна ціна. Ефективність господарювання оцінюється за одержаними доходами, прибутками.

Таким чином, розглядаючи розвиток підприємства необхідно розглядати його через ефективність діяльності. Ефективність займає провідне місце серед сукупності проблем, що стоять перед суспільством. У ринковій економіці виживають лише ті підприємства, які узгоджують свої доходи з витратами і величиною вкладеного капіталу, які виробляють конкурентоспроможну продукцію з використанням сучасного обладнання. Для успішного функціонування підприємств зернопродуктового підкомплексу необхідно прагнути до більш раціонального використання ресурсів, збільшення прибутковості та якості виробленої продукції. Якщо підприємство здійснює свою діяльність з мінімальними витратами усіх факторів виробництва, то прийнято говорити про ефективність виробництва даного господарського суб'єкта. Іншими словами, чим менше об'єм витрат і чим більше величина, в якій втілений результат господарювання, тим вища ефективність.

Рис 1. Фактори, що впливають на розвиток підприємства, авторська розробка

Ефективність розвитку є найважливішою якісною характеристикою господарювання на всіх рівнях, показником діяльності виробництва по розподілу й переробці ресурсів з метою виробництва товарів. Ефективний розвиток підприємств полягає в зниженні витрат, збільшенні випуску готової продукції, використанні досягнень науково-технічного прогресу, а також в активізації інвестиційної діяльності.

Економічна стійкість підприємства - це ефективний розвиток і здатність швидко реагувати на вплив зовнішніх і внутрішніх факторів, не знижуючи при цьому основних економічних показників [8]. Основним критерієм економічної стійкості підприємств зернопродуктового підкомплексу є здатність видозмінюватися залежно від сучасних вимог ринку.

Тому актуальною умовою конкурентоспроможності підприємства є забезпечення його стратегічної гнучкості, тобто здатності до здійснення превентивних управлінських заходів та швидкого реагування на зовнішні зміни, постійний пошук нових можливостей у зовнішньому середовищі.

Для забезпечення стійкості підприємство повинно своєчасно враховувати вплив дестабілізуючих факторів та адекватно реагувати на них.

Поряд з ефективним розвитком щодо діяльності підприємств використовується термін «сталій розвиток»: «Сталій розвиток - це такий розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [9].

На сталий розвиток та життєздатність, а отже й на конкурентоспроможність суттєвий вплив мають саме економічні складові. До них слід віднести: кадрові ресурси, виробничі можливості і потенціал, рівень науково-інноваційної та основні результати виробничої діяльності підприємства.

У сучасних умовах жорсткої конкурентної боротьби за споживача все ширше застосовується ефективний інструмент, який забезпечує успіх на ринку, а саме – система якості. Основою цієї системи є механізм стандартизації та сертифікації. Стандартизація направлена на поліпшення якості продукції, підвищення ефективності виробництва, а також впорядкування об'єктів стандартизації для прискорення науково-технічного прогресу та розвитку міжнародного економічного, наукового і технічного співробітництва.

Сертифікація створює передумови для успішного розв'язання низки важливих соціальних та економічних проблем і завдань. Важливим економічним результатом сертифікації є більш повне задоволення потреб споживачів, зниження витрат споживання або витрат на продукцію, збільшення збуту і, як наслідок, збільшення прибутку виробника й економія витрат споживача [10].

Зернопродуктовий підкомплекс, на відміну від інших продуктових вертикалей, одночасно охоплює технологію первинної та вторинної переробки зерна, вирізняється вищою мобільністю та кращими можливостями щодо тривалого зберігання більшості видів продукції та її транспортування на значні відстані.

У зернопродуктовому підкомплексі досить різноманітне інфраструктурне забезпечення: спеціалізований транспорт для перевезення борошна, хліба та інших продуктів, науково-дослідні інститути, селекційні станції, конструкторські бюро, які забезпечують селекцію культур, насінництво та агротехніку їх вирощування, технологію зберігання і переробки зерна, борошномельної, круп'яної, хлібопекарної та пивоварної промисловості.

Тому важливого значення набуває питання інтеграції у зернопродуктовому підкомплексі. Зерновий ринок належить до тих сфер сільського господарства, які не характеризуються розвиненою системою інтеграційних форм. Така ситуація, на думку М. В. Калінчик [11], зумовлюється низьким рівнем зацікавленості переробних та інших підприємств в об'єднанні із аграрними формуваннями.

Розвиток інтеграції сільського господарства та переробної промисловості характеризується створенням спеціалізованих агропромислових систем, які б на добровільних засадах і взаємовигідних умовах об'єднали інтереси виробництва сировини, її переробки та реалізації готової продукції. Особливе місце тут займають інтеграційні процеси, здійснення яких спрямовується не лише на технологічне об'єднання діяльності сільськогосподарських і переробних підприємств, а й на їх органічне злиття у майбутньому.

Розвиток відносин між виробниками зерна і переробними підприємствами повинен базуватися на тому, що дана продукція має бути власністю виробників зерна, а розрахунок за переробку здійснюватися або в грошовій формі або адекватною кількістю сировини чи продуктами його переробки.

В сучасних умовах відсутність економічного механізму інтеграції сільськогосподарських виробників зумовлює повільний процес їх об'єднання для здійснення спільного бізнесу на взаємовигідних умовах. Тому все більше сільськогосподарських підприємств намагаються створити, або розширити переробку своєї продукції безпосередньо на місцях. Одним з найпоширеніших видів внутрішньогосподарської переробки є переробка зерна, це дає змогу отримувати додатковий прибуток, і забезпечує зайнятість сільського населення.

Поряд з цим, розбалансованість процесу міжгалузевої агропромислової інтеграції за рахунок непомірного зростання монополізму переробних галузей з одного боку, і розгортання міні-переробки продукції в аграрних підприємствах з іншого боку, не слід розглядати як фактор компенсації витрат.

Але формування зернопродуктового підкомплексу в даний час відбувається однобоко, тому що пріоритетною ланкою все більше стає торгівля. Склалася ситуація, за якої потоки готової продукції переробки до споживачів проходять через кількох торговельних посередників, внаслідок чого роздрібна ціна непомірно зростає, а продукція стає неконкурентноспроможною [12]. Водночас потенціал продуктивності зернових культур використовується неповністю, оскільки їх урожайність нижча, ніж у розвинених країнах світу. Проблема низької ефективності зернового сектора зумовлена, передусім, високим рівнем витрат.

Підвищення ефективності виробництва можна досягти за рахунок впровадження ресурсозберігаючих технологій, інтенсифікації виробництва, використання прогресивних форм організації виробництва, забезпечення ефективного функціонування інфраструктури аграрного ринку, удосконалення економічного механізму відносин між суб'єктами агропромислового комплексу, поглиблення інтеграційних зв'язків між виробниками сільськогосподарської продукції та переробними підприємствами, стимулювання розвитку науково-технічного прогресу шляхом підвищення ефективності використання наявного науково-технічного потенціалу АПК тощо.

Таким чином, функціонування підприємств в сучасних умовах неможливе без ефективного розвитку. Саме він визначає наскільки підприємство є дієздатним та конкурентоспроможним на ринку.

Конкуренція є досить тонким та гнучким поняттям. В умовах скорочення попиту на товар або послугу найбільших труднощів зазнають виробники неякісної продукції, неефективні підприємства. При всій масштабності конкурентної боротьби виграє той, хто аналізує і бореться за свої конкурентні позиції.

Однією з головних причин низької конкурентоспроможності підприємств зернопродуктового підкомплексу на сьогодні є неспроможність вітчизняних підприємств відстоювати та розширювати частку ринку, просувати товари та задовольняти інтереси споживача у повній мірі.

Система забезпечення високої конкурентоспроможності має охоплювати наступні напрями [13]:

- 1) заходи, орієнтовані на підвищення технічного рівня і якості продукції;
- 2) заходи, спрямовані на зниження ресурсоемності продукції, витрат виробництва;
- 3) заходи щодо вдосконалення сервісного обслуговування, реклами, вивчення ринку збуту.

На реалізацію цих заходів необхідно направити економічні та організаційні важелі управління.

Отже, забезпечення високої конкурентоспроможності продукції передбачає розробку цілісної системи взаємопов'язаних елементів, що мають за основу процеси управління нею.

Забезпечення конкурентоспроможності продукції підприємств зернопродуктового підкомплексу в сучасних умовах вимагає від вітчизняних товаровиробників виробництва продукції з якомога вищою якістю та з мінімальними витратами. Зменшення виробничих витрат можна досягти застосовуючи інтенсивні енергозберігаючі технології вирощування сільськогосподарських культур, впроваджуючи нормативний метод планування, аналізу і контролю витрат, прогресивні форми організації виробництва та праці.

Отже, існуюча чотирьохступенева схема виробництва сільськогосподарської продукції – продаж сировини – переробка сировини – продаж виробленої продукції, при якій за суб'єктами господарювання на землі залишається лише мізерна частина виручки грошових коштів - позбавляє можливості розвитку конкурентоспроможного землекористування через відсутність належного фінансування виробництва, недостатню забезпеченість технікою та ін.

Але незважаючи на це вітчизняний ринок зерна є конкурентним і характеризується великою кількістю учасників ринкових відносин. Тому товаровиробники зерна змушені приділяти велику увагу якості продукції, так як за умов конкуренції без цього неможливо провести збут продукції в необхідних обсягах і за вигідною ціною. Основні напрями формування конкурентоспроможності підприємства наведено на рис 2.

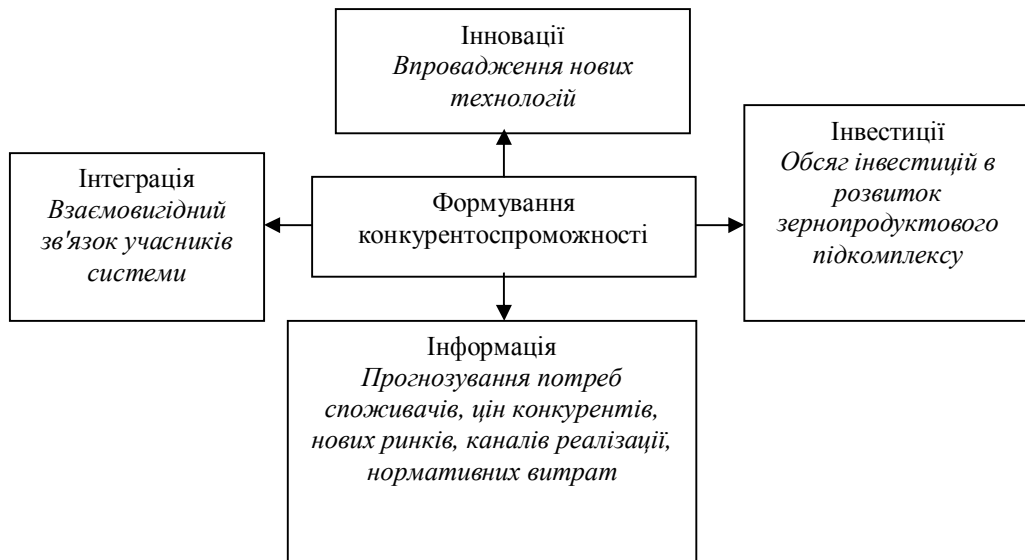

Рис. 2. Основні напрями формування конкурентоспроможності [14]

Так, основними факторами, що впливають на конкурентоспроможність української продукції є: природні, трудові, наукові і виробничі ресурси, умови попиту на внутрішньому ринку, наявність споріднених галузей, пов'язаних з потенційно конкурентоспроможними галузями, стратегія підприємств щодо досягнення конкурентних переваг і характер конкурентної боротьби на внутрішньому ринку.

Зерно як товар відноситься до групи промислових товарів і являє собою товар-сировину, необхідну для виготовлення продуктів першої необхідності. Специфіка виробництва визначається насамперед невідповідністю періоду виробництва та робочого періоду, тобто характеризується сезонністю. Самі процеси виробництва зернових взаємопов'язані та визначаються основним засобом та предметом виробництва [15] – якістю землі та інтенсивністю її використання.

Отже, продовольча конкурентоспроможність - це постійно змінювана величина, збереження якої неможливе без докладання додаткових зусиль. Сутність продовольчої конкурентоспроможності полягає також у тому, що саме через неї відбувається вплив на сферу виробництва продуктів харчування. Цей зв'язок має важливе значення, оскільки сприяє формуванню широкого ринкового асортименту виробленої продукції під споживчий попит, а її обсяг визначає необхідну для цього кількість ресурсів, що виробляють та переробляють сировину. Продовольча конкурентоспроможність хоча і обумовлена природою виробництва, в той же час володіє значною самостійністю і активно впливає на всі відтворювальні процеси, їх кінцеві результати та ефективність.

Висновки. Отже, для підтримання та підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства необхідно прогнозувати події для з'ясування тенденцій його розвитку в умовах постійної зміни інноваційних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Так як, конкурентоспроможність є категорією динамічною, що обумовлена зовнішніми і внутрішніми чинниками, які можуть розглядатися як керовані параметри, то для забезпечення розширеного відтворення необхідні: підтримка конкурентного середовища через сприяння формуванню різних торговельно-закупівельних структур, кооперативних та інтегрованих об'єднань; створення всім учасникам порівняно рівних умов доступу до елементів інфраструктури зернового ринку; стимулювання попиту на зерно і пов'язані з ним продукти через підтримку цінової стабільності на зерновому ринку в неврожайні роки за допомогою інтервенцій і створення резервного фонду зерна, регулювання цін на зерно та продукти його переробки в рамках формування регіонального продовольчого фонду, використання різних заходів соціальної підтримки малозабезпечених верств населення.

Саме тому, в умовах розвитку аграрного виробництва під впливом глобалізації та інтеграції посилюється взаємозалежність учасників процесу від надзвичайного зростання зовнішніх впливів, і тому центральним стає питання формування конкурентоспроможних підприємств ринкового типу і забезпечення на цій основі сталого поступального розвитку.

Література

1. Захарчук О. В. Інтеграція – як фактор ринкового розвитку економічних відносин у зернопродуктовому підкомплексі / О. В. Захарчук // Організаційно економічні проблеми розвитку АПК.– Збірник ІАЕ УААН, ч. 2.– К.– 2001.– С. 115–118.
2. Месель-Веселяк В. Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. -2009, №10. –С.7-14.
3. Саблук П. Т. Фінансові проблеми розвитку ринку зерна в Україні / П. Т. Саблук, О. Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 69–75. 4. Чмирь С. М. Стратегія розвитку зернового господарства / С. М. Чмирь // Вісник аграрної науки. – 2007. - №19. – С. 63 - 74.
5. Шпичак О. М. Економіко-організаційні проблеми якості сільськогосподарської продукції та продовольства / О. М. Шпичак // Економіка АПК, 2010. № 11.-С.51-59.
6. Геэць В.М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: монографія. Частина 1, 2008 [Електронний ресурс] <http://uchebnik-besplatno.com/> / uchebnik-natsionalnaya-ekonomika/prioriteti-natsionalnogo-ekonomichnogo146.html
7. Петров А. Н. Стратегическое планирование развития предприятия:уч. пособие / А. Н. Петров – СПб: Изд-во СПб Университета экономики и финансов, 1993.

8. Игонина, Л. Л. Инвестиции: учеб. пособие [Текст] / Л. Л. Игонина; под ред. В. А. Слепова. – М.: Экономистъ, 2004. – 478 с.
9. Ежелев, Д. Школа лизинга / Д. Ежелев // Бизнес – актив. – 2007. - № 18. - С. 24 – 27.
10. Управління якістю, основи стандартизації та сертифікації продукції / [Л.І.Боженко, О.Й. Гутта]. – Л. : 2001. – С. 165– 176
11. Калінчик М.В. Стабілізація виробництва зерна в Україні / М. В. Калінчик, В. С. Шовкалюк, І. М. Калінчик // Економіка АПК, 2004.–№ 4.– С.31-40
12. Ольвач В.І. Підкомплекс по виробництву та переробці зернових культур: сутність, структура, специфіка формування Випуск 2 (8), 2010 Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту.- С. 108-115.
13. Управление конкурентоспособностью продукции [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://chtivo.biz/ekonomika/307-upravlenie_konkurentosposobnostju_produkcii.html?showall
14. Дорофей Т. Ю. Формування конкурентоспроможності та якості ринку зерна в регіоні / Т. Ю. Дорофей // Вісник Хмельницького національного університету 2010, № 2, Т. 1 С.183 – 186.
15. Формування і розвиток ринку зерна в Україні / О.Г. Шпикуляк, Ю.П. Воскобійник, Р.П. Саблук, О.В. Овсянніков – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 190 с.

Рецензент – к.е.н., доцент Батюк Б.Б.

УДК : 351.9:351.823.1:061.2

Куницький В.В., Генеральний директор виконавчої дирекції АФЗУ,
аспірант НАДУ, м. Київ**Куницька-Іляш М.В.**, к.е.н., асистент**Бричка Б.Б.**, асистент[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З.Гжицького*

РОЗВИТОК АПК В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Визначено роль держави у здійсненні аграрної реформи. Узагальнено теоретичні засади ефективності державного управління аграрною галуззю економіки, що передбачає розробку органами влади довгострокових цілей, політики, установок, орієнтирів, напрямків діяльності. Проаналізовано стратегічні чинники внутрішнього та зовнішнього середовища. Надано економічну оцінку розвитку аграрної галузі та розглянуто прорахунки і недоліки уряду у здійсненні аграрних реформувальних заходів. Обґрунтовано стратегію трансформації організаційно-правових форм господарювання. Визначено напрямки вдосконалення державного регулювання АПК.

Ключові слова: стратегічні чинники розвитку АПК, новітня аграрна політика, ефективність державного управління галуззю АПК, державні програми розвитку сільських територій.

Постановка проблеми. Розвиток аграрного сектору економіки сьогодні спроможний здійснити потужний стабілізуючий вплив на економіку України загалом, зміцнити перспективи розвитку конкурентоспроможного аграрного виробництва нашої держави серед країн ЄС, і в комплексному поєднанні з розбудовою сприятливих умов для розвитку сільських територій, зробити аграрну галузь національним пріоритетом. Однак, розмірковуючи про основні принципи та зміст сучасної державної аграрної політики, необхідно враховувати систему базових соціально-економічних цінностей, які мають бути покладені в їх основу.

Що ж стосується самого поняття «економічних цінностей новітньої аграрної політики», то необхідно розуміти, що визначальними тут вважаються засади гарантування продовольчої безпеки країни, сталий розвиток сільського господарства, виведення його на конкуренто-спроможний рівень в умовах глобалізації світових загальноекономічних і агропродовольчих процесів.

Аналізуючи наукові праці економістів-аграрників І.Ф. Баланюка, М.Я. Дем'яненка, В.Г. Галанця, С.М. Кваші, І.Г. Костирка, М.І. Кропивка, Ю.М. Лупенка, І.І. Лукінова, О.М. Онищенко, П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина, Л.О. Шепотько та багатьох інших, в яких йдеться про необхідність розробки і реалізації новітньої аграрної політики України, пересвідчуємося, що державі

потрібна стратегія розвитку села, де актуальним постає завдання комплексного підходу до розвитку сільських територій, при якому в центрі уваги має бути людина, що живе в сільській місцевості. Основою аграрної політики повинен стати єдиний суспільний інтерес держави та безпосередньо села і селян.

Мета статті. Провести аналіз сучасного стану сільського господарства в контексті ефективності державного управління галуззю АПК та розкрити механізми формування нової державної аграрної політики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні уряд України взяв курс на вироблення та прийняття нової економічної програми «Стратегії розвитку аграрного сектора економіки України (на період до 2020 року)».

Головним ідеологічним стрижнем Стратегії є місія аграрного сектора, яка полягає у стабільному забезпеченні населення країни якісним, безпечним, доступним продовольством, соціальних та екологічних інтересів суспільства а також активній участі нашої держави у світовому аграрному ринку.

За прогнозами уряду України, реалізація Стратегії дасть змогу забезпечити:

- потреби суспільства у сільськогосподарській продукції та продовольстві, а переробну і харчову промисловості сільськогосподарською сировиною;

- підвищення доходності виробників сільськогосподарської продукції та її конкурентоспроможності, запровадження високопродуктивних ресурсозберігаючих технологій виробництва сільськогосподарської продукції;

- провідні позиції сільського господарства України в постачанні продукції на міжнародний ринок при оптимальному забезпеченні потреб внутрішнього ринку;

- підвищення заробітної плати працівників сільського господарства та рівня життя сільського населення;

- збільшення обсягу надходжень до бюджетів усіх рівнів;

- збільшення обсягу видатків на соціальну розбудову села.

Ідеологія зазначеної вище стратегії вже дала свої результати. Обсяги випуску промислової продукції галузі у січні-квітень 2013 р. порівняно з січнем-квітнем 2012 р. збільшились на 2,5%, у т.ч. на підприємствах молочної промисловості – на 7,4%, м'ясної – на 7,3%, з перероблення та консервування овочів та фруктів – на 5,9%, олії та жирів – на 4,4%. Виробництво сільськогосподарської продукції в усіх категоріях господарств за січень-квітень 2013 р. зросло на 5,1% порівняно з відповідним періодом попереднього року, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 9,7%, у господарствах населення – на 1,3%.

За січень-квітень 2013 р. порівняно з січнем-квітнем 2012 р. в усіх категоріях господарств обсяги виробництва м'яса (реалізація худоби та птиці на забій у живій вазі) збільшились на 7,3%, яєць – на 4,0%, молока – на 0,9%.

Загальний обсяг реалізації сільськогосподарської продукції, виробленої аграрними підприємствами, за січень-квітень 2013 р. порівняно з відповідним періодом 2012 р. зменшився на 11%, у тому числі продукції рослинництва – на 21%, а обсяг продукції тваринництва збільшився на 8%.

Середні ціни продажу аграрної продукції сільгосппідприємствами за січень-квітень 2013 р. порівняно з відповідним періодом 2012 р. зросли на 4%, у т.ч. продукції рослинництва - на 19%, однак тваринництва знизилися на 5% [1].

Починаючи з осені 2012 року сільгоспвиробники змогли мінімізувати збитки від несприятливих погодних умов за рахунок державної дотації у розмірі 50% від вартості сільськогосподарської рослинницької продукції на випадок її загибелі.

Вперше в історії незалежної України з метою захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників та забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві, прийнято Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою».

З метою реалізації положень прийнятого Закону, постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня поточного року № 813 затверджено Порядок та умови надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій), яким передбачається:

- надання сільгосптоваровиробникам з державного бюджету субсидій у формі компенсації до 50 % вартості страхового платежу;
- здійснення субсидування страхування перезимівлі озимої пшениці;
- використання стандартних страхових продуктів при страхуванні сільськогосподарських культур за державної підтримки;
- пропорційність розподілу бюджетних коштів;
- створення регіональних комісій з метою визначення переліку страхувальників, які мають право на отримання державної підтримки;
- створення комісії Мінагрополітики для надання фінансової підтримки з державного бюджету.

Середній стандартний страховий тариф – 65 грн/га, розрахований, виходячи із середньої вартості витрат – 1250 грн/га, страховому покритті на рівні 80 % витрат або 1000 грн/га та з урахуванням природно-кліматичних зон, в яких розташовані землі сільськогосподарського призначення, що підлягають страхуванню [2].

За останні роки, в результаті частоті зміни урядів і Верховної Ради України, мало місце несвоєчасне прийняття законодавчих актів з розвитку аграрного сектора країни, і Укази Президента України до деякої міри стабілізували аграрні перетворення, сприяли формуванню приватної власності на землю і майно, що забезпечило відповідне нарощування виробництва сільськогосподарської продукції. Однак, на думку науковців-аграрників, сьогодні в Україні необхідно змінити співвідношення кількості відповідних Законів України і Указів Президента щодо аграрної політики на користь парламенту. Верховна Рада України має визначити основи, пріоритети державної аграрної політики, формувати відповідну законодавчу базу і здійснювати парламентський контроль за її втіленням. В свою чергу Кабінет Міністрів України покликаний організувати вироблення на основі чинної законодавчої бази основних напрямів аграрної політики, експертним шляхом за

участю громадськості оцінювати ці розробки, передавати проекти Верховній Раді України, здійснювати в наступному узгоджену політичну лінію і нести відповідальність за одержання передбачених нею результатів. При такій постановці питання, «в країні діятиме не державна аграрна політика, а збалансована аграрна політика Уряду» [3, с.70], зросте відповідальність чиновників за її реалізацію.

Відродно, що за період незалежності в Україні нагромаджено значний вітчизняний досвід реформування земельних і аграрних відносин, а реформа дала реальні економічні і соціальні результати. В державі напрацьовано ряд законів, законодавчих актів і загальнодержавних програм розвитку українського села і аграрного виробництва. Зокрема, у прийнятому в 2005 р. Законі України «Про основні засади аграрної політики до 2015 року» [4] вперше концептуально визначено стратегічну мету і ключові завдання державної аграрної політики, механізми і напрями її втілення у життя. Особливу увагу в Законі приділено вирішенню соціальних проблем українського села, передбачалося здійснити заходи з подолання проблем розвитку сільських територій, окреслено найголовніші завдання політики сільського розвитку.

У новій Загальнодержавній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 р., затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р., дано оцінку сучасного стану розвитку аграрного сектора економіки, його зростаючої ролі і значення у нарощуванні виробництва сільськогосподарської продукції, забезпеченні продовольчої безпеки країни, створенні фонду споживання населення. У Програмі винятково важливе значення приділено фінансовому забезпеченню і її практичному втіленню, вкотре наголошено на важливості державної підтримки аграрного виробництва.

Безумовно, на даному етапі розвитку сільського господарства України особливою є роль держави у розвитку агропромислового комплексу країни. В сучасних економічних умовах, у світовій практиці аграрного господарювання використовуються переваги ринкової теорії управління, яка ґрунтується на принципах виваженого лібералізму. Наукові дослідження, щодо прискореного виходу аграрного сектора України із кризи, на етапі переходу до ринкової економіки, підтверджують пріоритетне значення державного регулювання економіки з оптимальним поєднанням з ринковими регуляторами.

У виборі напрямів державного впливу на розвиток аграрного виробництва слід враховувати історично визначені періоди розвитку агропродовольчої ситуації, коли в країні: існує дефіцит сільськогосподарської продукції; попит на неї і пропозиція відносно збалансовані; пропозиція сільськогосподарської продукції перевищує попит на неї.

Як вважають окремі науковці, оскільки «...в Україні склалася ситуація дефіциту сільськогосподарської продукції, враховуючи ресурсний потенціал, в найближчому майбутньому роль держави і її органів повинна бути особливо активною і спрямованою на стимулювання виробництва і збільшення пропозиції товарної продукції» [5, с. 290]. Нині ж державна підтримка сільськогосподарських виробників України перебуває у стані ринкової трансформації і відповідно має свої позитивні і негативні сторони.

Основними інструментами державної підтримки виступають безвідсоткові бюджетні кредити аграрним виробникам, звільнення від оподаткування, списання і реструктуризація боргів, часткова компенсація витрат на придбання сільськогосподарської техніки і обладнання.

Однак, система державної підтримки та регулювання сільського господарства в Україні деформована і відстає від цивілізаційного розвитку й від європейських стандартів. З переходом до ринку відбулося значне скорочення державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, яка у 1986-1988 роках становила 78 % валового доходу галузі й була вдвічі вищою, ніж у країнах Європи (37 %). У 2001-2003 роках державна підтримка галузі скоротилася до нуля, а в країнах Європи збереглася на рівні 32 %. На фоні зменшення загальної суми аграрних видатків у бюджеті 2013 року, на фінансування заходів у агропромисловому секторі із загального фонду держбюджету передбачено лише - 91,8 млн. грн., що майже у 12 разів менше, ніж у 2012 р., коли сума фінансової допомоги закладалася на рівні 1,2 млрд. грн.

Прикро також те, що держава фактично недофінансовує заплановані видатки на заходи фінансової підтримки аграріїв із загального фонду держбюджету, навіть у тих мізерних обсягах, що плануються.

Так, із передбачених бюджетом на 2012 рік 1,2 млрд. грн. реально розподіленими станом на кінець грудня 2012 року були усього 421,3 млн. грн., у тому числі 152,5 млн. грн. прийшлося на часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, 90 млн. грн. - на фінансову підтримку із здешевлення кредитів та 100 млн. грн. становила бюджетна тваринницька дотація та державна підтримка виробництва продукції рослинництва [6].

Із детального аналізу Державного бюджету на 2013 рік впливають значні скорочення фінансування інших програм в аграрному секторі в порівнянні з бюджетом на 2012 рік, який і так був досить жорстким в цьому плані. Так, згідно додатку № 3 бюджету на 2013 рік, передбачається значне зменшення видатків по статті «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі» - 96,8 млн. грн. проти 827 млн. грн. у 2012 році. Передбачається виділити 650 млн. грн. зі спеціального фонду на державну підтримку галузі тваринництва (проти 732 млн. у 2012 році).

Зменшиться фінансування досліджень, прикладних наукових та науково-технічних розробок, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням - до 117,5 млн. грн. проти 166 млн. грн. у 2012 році.

На фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу буде виділено 8,8 млн. грн. проти 30 млн. у 2012-му. У той же час, бюджет 2013 року містить витрати на збільшення статутного капіталу НАК «Украгролізинг» для закупівлі технічних засобів для агропромислового комплексу з подальшою передачею їх на умовах фінансового лізингу - 100 млн. грн. з загального фонду і 58 млн. - зі спеціального (по цій статті у 2012 було передбачено 80 млн. грн. лише зі спеціального фонду).

З видатків Мінагрополітики зникла програма «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і

нагляд за ними», на яку у 2012 році у спецфонді було передбачено 1075 млн.грн. Згідно закону про Держбюджет на 2013 рік 1,5% збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства має зараховуватися до загального фонду Державного бюджету. Як повідомив у ЗМІ Міністр аграрної політики і продовольства України М. Присяжнюк, фінансування галузі буде проводитися за рахунок залишків, які не були використані у 2012 році (біля 500-600 млн.грн.) [7].

Таким чином, зменшення бюджетних видатків у розпорядженні Мінагрополітики на 100 млн грн означає, що реальне фінансування сектору зменшується в той час, коли загальні витрати держбюджету зросли майже на 15%. Більш суттєвим є падіння частки видатків розвитку в загальних витратах. У 2013 році на фінансування видатків розвитку передбачено 1,4 млрд. гривень, що дорівнює лише 17% від «аграрного бюджету» країни, тоді коли у 2012 році ці видатки склали 43% [8].

Отже виходячи з наведеного вище, можна зробити висновок, що Державний бюджет 2013 року для аграріїв є дуже жорстким, і що підтримка сільськогосподарського сектору в поточному році буде формальною.

За прогнозами економістів-аналітиків у першому півріччі 2013 року витрати Державного бюджету України на підтримку аграрного сектора становитимуть 3-5 % бюджетних видатків. Разом з тим, бюджетна підтримка практично повністю нівелюється існуючим диспаратом цін. На 100 грн. бюджетних виплат припадає в кращому випадку 100 грн цінних витрат. В ЄС, навпаки, на 100 євро бюджетних виплат фермерам припадає 130 євро цінної підтримки [9].

Крім того, довгий час в Україні існує практика, що державна підтримка цін і виробництва надається сільськогосподарським підприємствам, в яких виробляють лише 40,7 % валової продукції галузі і зайнято менше третини працездатних сільських жителів [7]. Селянські та переважна більшість фермерських господарств такої підтримки практично не одержують. Тому постає питання вдосконалення цінової політики, яка б відновила паритетність і забезпечила позитивну цінову підтримку сільськогосподарських виробників.

Констатуючи необхідність і важливість уваги держави до розвитку агропромислового комплексу, слід зазначити, що понад 30 % населення проживає у сільській місцевості та кожен третій має аграрну професію, чверть валового продукту виробляється в АПК. Важливим соціальним фактором є і те, що 2/3 сільськогосподарської продукції (а трудомісткої тваринницької і овочевої – значно більше) країни виробляють селянські господарства населення.

Отже, вектор державної підтримки дрібних товаровиробників та виробників середньої ланки, як однієї з складових новітньої аграрної політики, має бути змінений з орієнтацією на підтримку фермерських господарств та селянських господарств населення, розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, системи дорадництва. Прикладом цього є практика аграрного господарювання останніх років, зокрема в країнах ЄС, яка засвідчує нову тенденцію зменшення загального обсягу економічної

підтримки сільського господарства. Починаючи з 1962 року, коли була розроблена Єдина сільськогосподарська політика (ЄСП) країн Європейської співдружності, фермери отримують прямі виплати із бюджету ЄС на підтримку ринкових цін, виплати залежно від обсягу виробництва сільськогосподарської продукції, розміру посівних площ, кількості поголів'я тварин, цільового використання субсидій. Завдяки реалізації вищевикладених заходів продовольча програма в країнах ЄС була успішно виконана, зросли забезпечення європейських громадян продуктами харчування за доступними цінами та рівень життя сільських товаровиробників.

Отже, при формуванні нової аграрної політики слід врахувати досвід країн ЄС, трансформаційні процеси у вітчизняному аграрному секторі. Разом з тим вона повинна мати зовнішньополітичне, інтеграційне спрямування, зумовлене вступом України до СОТ і підготовкою до вступу в ЄС. До того ж, в процесі формування і реалізації нової аграрної політики України слід врахувати особливості, принципи і негативні тенденції дії по відношенню до країн, які готуються стати членами Європейської спільноти, нинішньої Спільної аграрної політики ЄС (САП ЄС), яка є самостійною складовою економічної політики Євросоюзу.

Нинішня Спільна аграрна політика ЄС базується на розробленій Єдиній сільськогосподарській політиці (ЄСП) країн Європейської спільноти (1967 р.), яка зазнала кількох етапів реформування. Остання включала у себе заходи, спрямовані на всебічну підтримку фермерських господарств країн членів ЄС, з метою достатнього забезпечення європейських громадян продуктами харчування за доступними цінами і достойного життя сільських товаровиробників. У програмному документі були передбачені різні компенсаційні пільги, а прямі виплати фермерам із бюджету ЄС здійснювалися за наступними напрямками: підтримка ринкових цін; виплати залежно від обсягу виробництва сільськогосподарської продукції, розміру посівних площ, кількості поголів'я тварин; цільового використання субсидій.

Слід зазначити, що завдяки продуманій, економічно виправданій підтримці сільського господарства продовольча програма в країнах ЄС була виконана: значно зміцніла матеріально-технічна база фермерських господарств, продуктивність сільськогосподарського виробництва. І уже у вісімдесятих роках минулого століття в країнах ЄС виникла проблема перевиробництва сільсько-господарської продукції. Постала проблема обмеження обсягів виробництва продукції (в основному економічними методами), підвищення її якості, посилення уваги до охорони навколишнього середовища, підвищення ролі ринкових механізмів у системі ціноутворення, спрямування коштів на реконструкцію фермерських господарств, екологію [10].

Отже, оцінюючи історичні етапи формування сучасної спільної аграрної політики ЄС, слід акцентувати особливу увагу на існуючій чіткій закономірності у регулюванні величини економічної підтримки виробництва сільськогосподарської продукції фермерами країн європейської спільноти: зменшення такої підтримки здійснювалося відповідно до зростання

продуктивності сільського господарства, нарощування його матеріально-технічної та економічної могутності [3, с. 94].

Напрями аграрної політики кожної країни, що входить до складу ЄС, формуються згідно основних орієнтирів діяльності і цілей Спільної аграрної політики (САП) країн-членів Спільноти, які викладені в ст. 33 Договору про створення Європейського Союзу: підвищення продуктивності сільського господарства шляхом сприяння науково-технічному прогресу, раціоналізації сільськогосподарського виробництва та оптимального використання факторів виробництва, особливо робочої сили; збільшення доходів селян, перш за все за рахунок підвищення доходів сільськогосподарських товаровиробників, забезпечивши їм життєвий рівень міського населення; стабілізації ринків; забезпечення продовольчої безпеки; постачання населенню аграрних продуктів за прийнятними цінами.

Нині в Україні напрацьовано ряд законодавчих і нормативних актів щодо розвитку аграрної сфери, в тому числі і в контексті вступу в Світову Організацію Торгівлі (СОТ). Ще більше законодавчих актів слід розробити у підготовчий період до вступу в Європейський Союз (ЄС) у зв'язку з необхідністю адаптації до вимог Спільної аграрної політики.

Разом з тим, підсумовуючи дію розроблених і прийнятих Законів, законодавчо-правових актів, програм з розвитку агропромислового комплексу, необхідно зазначити, що окремі проекти законів, програм, інших нормативних актів так і залишилися проектами, а прийняті реальні перспективні програми були відмінені урядом. У даному випадку маємо на увазі «Державну цільову економічну програму підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року», затверджену постановою КМУ від 03.06.2009 року № 557. Метою Програми було удосконалення правових, соціально-економічних та організаційних умов для створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, формування їх інфраструктури, зняття перешкод на шляху до організованого аграрного ринку особистим селянським, фермерським господарствам та фізичним особам - сільськогосподарським товаровиробникам, підвищення рівня добробуту і зайнятості сільського населення.

Разом з тим, програмою було запропоновано шляхи і способи розв'язання проблем розвитку фермерських та особистих селянських господарств, що полягали у наступному:

- удосконалення нормативно-правової бази, що регламентує діяльність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- надання організаційної підтримки створенню сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- поліпшення матеріально-технічної бази сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Програма повинна була виконуватися трьома етапами.

Перший етап (2009 рік) - розроблення та прийняття нормативно-правових актів, створення в кожній області п'яти - шести показових

сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, організація та проведення моніторингу за виконанням заходів Програми.

Другий етап (2010-2011 роки) - удосконалення механізму державної підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та створення до 2,5 тис. таких кооперативів.

Третій етап (2012-2015 роки) - забезпечення виконання заходів, визначених Програмою, у повному обсязі.

Виконання заходів Програми повинно було сприяти інтеграції України до аграрного простору Європейського союзу, а саме - розбудові інфраструктури кооперативного сегмента аграрного ринку, розвитку сільської місцевості, розширенню сфери зайнятості сільського населення та підвищенню рівня його добробуту.

Ресурси, передбачені Програмою, мали би бути спрямовано на підтримку діючих та створення нових молочарських, м'ясопереробних, плодоовочевих, багатофункціональних і зернових кооперативів, кооперативів з обробітку землі та збирання врожаю сільськогосподарських культур.

Фінансування Програми мало би здійснюватися за рахунок коштів державного бюджету в межах бюджетних призначень, передбачених на відповідний рік, коштів особистих селянських і фермерських господарств та фізичних осіб - сільськогосподарських товаровиробників, залучених інвестицій та інших передбачених законодавством джерел.

Орієнтовний обсяг коштів державного бюджету, необхідний для виконання Програми, становив 6489 млн. гривень. Обсяг фінансування Програми визначається щороку з урахуванням наявних фінансових ресурсів, що спрямовуються на державну підтримку підприємств аграрного сектору економіки.

Економічні показники програми виглядали наступним чином:

Таблиця 1

Джерела фінансування	Обсяг фінансування	У тому числі за роками						
		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Державний бюджет	6489	90	632,7	1630,5	1300,9	1116,2	977,3	741,4
Інші джерела	720	9	70,3	181,2	144,5	124	108,6	82,4
Усього	7209	99	703	1811,7	1445,4	1240,2	1085,9	823,8

Очікувані результати виконання Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року

Таблиця 2

Найменування завдання	Найменування показників виконання завдання	Одиниця виміру	Значення показників			
			усього	у тому числі за роками		
			2009	2010	2011-2015	
1. Збільшення кількості суб'єктів ринкової інфраструктури на кооперативних засадах за безпосередньою участю сільськогосподарських товаровиробників	кількість створених сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів	тис.	10,5	0,1	1	9,4
2. Зростання обсягу послуг, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам, порівняно з 2008 роком	обсяг послуг	млн. гривень	2250	27,4	225	1997,6
3. Зростання обсягу надходжень до зведеного бюджету України від сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами	сума надходжень від сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) до зведеного бюджету України	-"-	523,2	21	49,8	452,4

4. Збільшення кількості робочих місць у сільській місцевості	кількість робочих місць	тис.	107,5	1,3	10,2	96
5. Підвищення рівня доходів членів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів	фонд заробітної плати сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів	млн. гривень	1012	12,3	96,3	903,4

Джерело: постанова КМУ № 557 від 03.06.2009 року «Про затвердження Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року».

Із поданих вище таблиць видно, що Програма була реальною і могла забезпечити на належному рівні розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації впродовж визначеного терміну. Саме тому у другому півріччі 2009 року було розпочато реалізацію заходів економічного стимулювання діяльності СОК. Відповідно до «Порядку використання у 2009 році коштів Стабілізаційного фонду для державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів», затвердженого постановою КМУ від 1 липня 2009 р. № 723, у 2009 році було виділено кошти на фінансову підтримку СОК для придбання сільськогосподарської техніки та/або технологічного обладнання. Фінансова підтримка надавалась державою кооперативу у розмірі 90% вартості зазначених техніки та/або технологічного обладнання за умови попередньої оплати кооперативом постачальнику не менше 10% їх вартості. У таблиці 1 чітко видно обсяги та джерела фінансування СОК на період 2009 – 2015 років. У таблиці 2 наводиться економічний ефект від реалізації урядової Програми [11].

Слід зазначити, що в 2009 році із запланованих 90 млн грн. державної фінансової допомоги СОК фактично було виділено 38,8% коштів, (35 млн грн.), а освоєно 75,7% виділених коштів. Таким чином фінансову підтримку отримали 47 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативи у 16 областях України.

Надання державою фінансової підтримки СОК стало поштовхом для розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, економічними важелем підтримки дрібних найменш захищених виробників сільгосппродукції, і їх кількість у 2009 році зросла на 30% порівняно з 2008 роком.

Однак у 2010 - 2011 роках розміри державної підтримки були мізерними, а пізніше було відмінено і саму Державну програму підтримки СОК.

Таким чином, непослідовність державної аграрної політики, її поверховість та недалекглядність у даному випадку призвели до припинення розвитку СОК та збитковості селянських господарств населення, що в свою чергу стало причиною зменшення голів ВРХ, птиці, значно знизилися обсяги заготівлі овочів та молока від населення і таке інше.

Аналізуючи вищевикладене, можна зробити *висновок*, що надзвичайно важливим завданням для уряду України сьогодні є формування виваженої, науково обґрунтованої, конструктивної аграрної політики, яка б за своєю логікою та принципами не лише тримала курс на цивілізовану ринкову трансформацію економічної системи країни, але й була її провідною ланкою.

Практика України 2000-2010-х років переконливо показала, що без створення стабільної законодавчої бази АПК не може ефективно функціонувати.

Тому, держава в особі відповідних органів управління центрального та місцевого рівнів повинна забезпечувати основні функції з регулювання розвитку АПК, до яких належить: пріоритетне спрямування інвестицій у розвиток окремих аграрних галузей, регулювання земельних відносин, здійснення заходів щодо стабілізації продовольчого постачання, забезпечення підтримки пріоритетних галузей і сфер АПК через пряме бюджетне фінансування, механізм дотацій, цільове субсидювання, вироблення механізму формування державних замовлень та контрактів на поставку до державних ресурсів сільськогосподарської продукції та сировини, регулювання ціни на деякі види продовольства, визначення рівня орієнтовних закупівельних стартових цін і механізмів їх індексації відповідно до інфляційних процесів.

Метою державного регулювання агропромислового комплексу є забезпечення населення продуктами харчування, а також іншими товарами з сільськогосподарської сировини в поєднанні з вирішенням соціальних та економічних проблем галузі АПК.

Література

1. Основні показники економічного та соціального розвитку України. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=38501/
2. Постанова КМУ від 15 серпня 2012 р. N 813 «Про затвердження Порядку та умов надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій) і переліку сільськогосподарських культур та видів страхових ризиків (продуктів), на які у 2012 році надається компенсація вартості страхових платежів (премій)» Електронний ресурс. Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-porjadku-ta-umov-nadannja-silskogospodars-doc111116.html>
3. Андрійчук В.Г., Зубець М.В., Юрчишин В.В. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. – К.: Аграрна наука, 2005. – 140 с.
4. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року»//Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 1. –Ст.17.

5. Основи аграрної економіки: Підручник // В.П.Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, О.А.Ковтун та ін. – К.: Вища освіта, 2003. – 399 с.
6. УАК: Аграрний "мізер" Держбюджету-2013. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://agroconf.org/content/uak-agrarniy-mizer-derzhbyudzhetu-2013>.
7. Жулканич Н. М. Перспективи реалізації новітньої державної аграрної політики України. Електронний ресурс. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/nvuu/Ist/2008_21/011.htm.
8. Бюджет 2013 року знову зменшує видатки. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.zerno.org.ua/41>
9. Розвиток сільських територій України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2006. – 740 с.
10. Дем'яненко С. А. Яка аграрна політика потрібна Україні? // Дзеркало тижня. – № 17 (492). – 2004. – 30 квітня-15 травня.
11. «Про затвердження Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року». Постанова КМУ від 3 червня 2009 р. № 557 . Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/557-2009-%D0%BF>
12. Агропромисловий комплекс України: стан та перспективи розвитку (1990-2000)/ За ред. П.Т.Саблука, М.Я.Дем'яненка, М.Ф.Кропивка. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 1999. – 335 с.
13. Гайдуцький П.І. Аграрна реформа: міфи й істина / Економіка АПК. – 2004. – № 1. – С.3-
14. Гайдуцький П.І. Україні потрібна нова аграрна політика // Економіка АПК. – 2005. – № 10. – С.3-7.
15. Геєць В.М. Перспективи аграрних трансформацій та їх вплив на розвиток подій в економіці України. / Економіка АПК. – 2006. – № 7. – С.11-14.
16. Каденюк О. Аграрна історія України. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2005. – 300 с.; Каденюк О.С. Аграрна реформа в Україні: науковий аспект. – К. – Кам'янець-Подільський, 1996.
17. Кириленко І.Г. Аграрний сектор України: уроки, завдання/ Економіка АПК. – 2004. – № 1. – С.3-11.
18. Онищенко О. Нові форми господарювання та їх результативність у сільськогосподарському виробництві Словаччини// Економіка України. – 2002. – № 1. – С.60-65.; Онищенко О.М. Особливості сучасних земельних відносин в Україні/ Економіка України. – 2001. - № 4. – С.56-62.; Онищенко О.М., Юрчишин В.В. Сільське господарство, село і селянство України у дзеркалі пострадянської аграрної політики./ Економіка України. – 2006. – № 1. – С.4-13;
19. Прибиткова І.М. Основи демографії: Посібник для студентів гуманітарних і суспільних факультетів вищих навчальних закладів. – К.: Арттек, 1997. – 256 с.

20. Рябоконт В.П. Відродження українського села – пріоритетний напрям аграрної політики держави// Економіка АПК. – 2007. – № 12. – С.3-7; Саблук П.Т. Розвиток земельних відносин в Україні. – К., ННЦ ІАЕ, 2006. – 396 с.; Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / Економіка АПК. – 2005. – №11. – С.4-12.

21. Саблук П.Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. Науково-популярні нариси у трьох томах. Т.1. Економіка періоду диктатури влади. – К.: Інститут аграрної економіки, 2001. – 432 с.

22. Юрчишин В.В. Від антиполітики – до глибокої кризи аграрної політики// Віче. – 2003. – № 11. – С.54-59; Юрчишин В.В. Концептуальні основи розробки новітньої аграрної політики та її реалізації // Економіка АПК. 2003. – № 8. – С.3-8.; Юрчишин В.В. Формування і системна розбудова новітньої державної аграрної політики// Економіка України. -2007. – № 10. – С.4-14.

23. Юрчишин В.В. Деякі узагальнення і проблеми сучасної аграрної політики / Економіка АПК. – 2007. – № 4. – С.3-12.

Summary

The role of the state in the implementation of agrarian reform is defined. Theoretical principles of effectiveness the governance management of agricultural sector of the economy that involve the development of government long-term goals, policies, attitudes, orientations, activities are considered. Strategic factors of internal and external environment are analyzed. Economic evaluation the development of agricultural sector and failures and shortcomings of the government in the implementation of agrarian reforms are considered in the article. Strategy of transforming organizational and legal forms of business is grounded. Directions of improvement the governance management of agricultural sector are determined.

Key words: *strategic factors of agricultural sector, modern agriculture policy, the effectiveness of government management of agricultural sector, government programs of rural development.*

Рецензент – к.е.н., доцент Батюк Б.Б.

УДК.: 338.24:636.2

Левків Г.Я., к.е.н., доцент ©*Львівський державний університет внутрішніх справ***Каньоса А.М.**, к.і.н., доцент*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК

У статті розглядаються поняття та основні характеристики конкурентоспроможності агропромислового комплексу. Досліджено сукупність факторів конкурентоспроможності АПК та проведена їх класифікація. Надано пропозиції щодо підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкуренція, агропромисловий комплекс (АПК), продукція, якість.

Постановка проблеми. Розвиток української економіки залежить від ефективного функціонування агропромислового комплексу України та його галузей. Конкурентоспроможність – один з найважливіших чинників, що забезпечує сталий розвиток галузі та будь-якого підприємства, зокрема. Наразі, з розвитком ринкових відносин питання підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК є особливо актуальним.

Ринкова транзитивність аграрного сектору України призвела до появи приватних форм власності, різних форм господарювання та широкого впровадження елементів ринкових відносин в практику діяльності підприємств. Зміни економічної ситуації потребують докорінних перетворень щодо організації конкурентоспроможного виробництва продукції, як в галузях, так і на підприємствах, спроможних вести жорстку конкурентну боротьбу, швидко і адекватно реагувати на постійні зміни ринку, мобільно переходити на випуск нових видів високоякісної продукції, забезпечувати ефективність діяльності, як виробників, так і переробників.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням конкурентоспроможності агропромислового комплексу, окремих його аспектів займається багато вітчизняних та зарубіжних вчених: А. Сміт, Д. Рікардо, А. Курно, Е. Хекшер, Дж. Робінсон, Е. Чемберлін, П. Сраффі, Ф. Хайек, М. Портер, Г. Азоєв, І. Ансофф, А. Томпсон, А. Юданов, А. Стрікленд, Р. Фатхутдинов та ін. Серед вітчизняних вчених, які займались дослідженням питань конкурентоспроможності АПК, вагомий внесок зробили Б. Данилишин, О. Кваша, О. Кописко, О. Ліпанова, В. Міланич, О. Піменова, Л. Прокопець, Б. Супіханов, П. Чайковський, І. Чемерис, І. Яців І та ін. Незважаючи на велику кількість досліджень, проблема є не достатньо розкритою та потребує подальшого розгляду. При цьому необхідно зазначити, що більшість публікацій,

присвячених конкуренції і конкурентоспроможності продукції належать зарубіжним вченим переважно з економічно розвинених країн світу, досвід яких не може бути автоматично перенесений на сучасні економічні умови України.

Метою дослідження статті є визначення конкурентоспроможності АПК та його складових, а також надання пропозицій щодо підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу України.

Виклад основного матеріалу Конкурентоспроможність продукції (товару) є складною, багатовимірною характеристикою з великою кількістю взаємопов'язаних показників. Розуміння цієї категорії базується на виділенні певних закономірностей, які дозволяють класифікувати її характеристики на технічні, технологічні, економічні, екологічні та організаційні параметри. Так, параметри технічної ефективності характеризують науково-технічний рівень товару, а технологічні - відповідність нормативних якісних характеристик продукції існуючим стандартам у державі. Комплекс економічних параметрів пов'язаний з витратами і обсягами виробництва та каналами реалізації і цінами на продукцію. Екологічні параметри впливають з необхідності збереження довкілля і врахування екологічного фактору при виробництві продукції та забезпечення її екобезпечності при споживанні. Організаційні параметри включають способи просування товару на ринок, умови поставок і платежів, терміни та умови гарантії, систему знижок. Провідна роль в оцінці конкурентоспроможності відводиться економічним показникам, які повинні об'єктивно відображати інтереси споживачів та виробників продукції.

Сутність конкурентоспроможності товару (продукції) полягає в сукупності її властивостей відповідати вимогам ринку на певний момент часу і характеризується відповідними споживчими властивостями, затратами споживача та кон'юнктурою ринку відповідних товарів. Відповідно до цього можна навести таке визначення конкурентоспроможності агро продукції - це система якісних і економічних параметрів та сукупності споживчих властивостей продукції як товарів, які відповідають санітарно-гігієнічним та екологічним вимогам при їх споживанні і задовольняють потреби потенційних покупців сировини для переробки за технологічними, економічними і екологічними характеристиками та забезпечують виробникам продукції ефективну довготермінову виробничо-комерційну діяльність порівняно з конкурентами на продуктових ринках. По суті мова йде про здатність товару відповідати вимогам ринку даного виду товару.

На особливості формування і ефективного функціонування організаційно-економічного механізму підвищення конкурентоспроможності агро продукції впливає цілий комплекс чинників, які можна виділити в окремі блоки. Це, насамперед:

- протекціоністська аграрна, кредитна, податкова і митна політика держави, адаптація реформованих сільськогосподарських підприємств до ринкового середовища;

- матеріально-технічне забезпечення реформованих господарств;

інвестиційна та інноваційна політика;

- еколого-економічні чинники виробництва;
- розвиток кормової бази, стан генофонду популяції худоби і породного складу стада;
- спеціалізація, концентрація і кооперування виробництва; розвиток селекційно-племінної справи у скотарстві;
- ветеринарне забезпечення галузі;
- інтеграція сільськогосподарських і переробних підприємств;
- фінансова стійкість товаровиробників; кон'юнктура продовольчого ринку і маркетингова стратегія.

Важливою умовою забезпечення конкурентоспроможності підприємств є ефективне використання ресурсів, залучення кваліфікаційного персоналу, досягнень сучасного менеджменту, інноваційних, фінансових та інформаційних можливостей підприємства, що в сукупності являють собою його потенціал, який, у свою чергу, також повинен бути конкурентоспроможним. Без цього стає неможливим переведення національного АПК на інтенсивний, екологічнобезпечний та конкурентоспроможний напрям розвитку. Це, в свою чергу, визначається підтримкою з боку держави господарського управління інноваційного розвитку й ефективного використання найновіших технологій. [3].

Підвищення якості і конкурентоспроможності продукції тісно пов'язана з удосконаленням системи управління, стандартизації і сертифікації продукції. Цю проблему неможливо вирішити без впровадження системного підходу до управління якістю на рівні підприємств і організацій, а також правового регулювання на макрорівні. Досвід розвитку передових країн свідчить, що забезпечення високої якості продукції має стати національним завданням, вирішення якого вимагає постійного навчання кадрів масових професій, високої професійної підготовки фахівців аграрної сфери. В усьому світі, як відомо, різко зріс попит на професіоналів з управління якістю, і перш за все безпосередньо на виробництві. Нині серед складових конкурентоспроможності товару ціна вже не домінує, а на лідируючі позиції виходять споживчі якості та рівень сервісу.

Це вказує не тільки на необхідність удосконалення організаційно-економічного механізму підвищення конкурентоспроможності агро продукції, а й пристосування його до міжнародних стандартів якості та екологічної безпеки продукції.

Проблема якості і конкурентоспроможності продукції тісно пов'язана з управлінням якістю, стандартизацією і сертифікацією продукції. Одночасно вирішити проблему поліпшення якості і зниження ціни споживання на продукцію неможливе без впровадження комплексного системного підходу до управління якістю на рівні підприємств і організацій.

Основним важелем забезпечення конкурентоспроможності агропромислового комплексу є ефективність господарської діяльності підприємств.

Виокремлюють такі складові як: конкурентоспроможності підприємства, конкурентоспроможності виробництва, конкуренто-спроможності продукції.

Розглянемо конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства визначається такими параметрами:

1) здатність підприємства ефективно функціонувати на внутрішньому та зовнішньому ринках;

2) спроможність продукції даного підприємства конкурувати на ринку з аналогічною продукцією;

3) отримання підприємством конкурентних переваг на основі продукції відповідної якості;

4) ефективне використання технологій, ресурсів, методів управління, навичок і знань персоналу, компонентів маркетингової діяльності, які відображаються на якості та конкурентоспроможності продукції, прибутковості підприємства [4, с. 115].

Загалом, сутність комплексу заходів щодо удосконалення механізму підвищення конкурентоспроможності агропродукції в ринкових умовах зводиться до створення ефективного механізму функціонування галузі на основі витратно-цінового аналізу, удосконалення організаційно-технологічного рівня виробництва продукції, впровадження системи контролінгу для комплексного забезпечення конкурентоспроможності продукції та бази для розробки і корегування маркетингової стратегії сільськогосподарських товаровиробників та формування консалтингових структур в регіонах.

Висновок. Отже, основними напрямками формування конкурентоспроможного виробництва агропродукції повинні стати: розвиток та впровадження інноваційних технологій виробництва, посилення інвестування з боку держави та приватних інвесторів; створення систем аналізу та прогнозування потреб споживачів, цін конкурентів, нових ринків, каналів реалізації.

Для вирішення проблем ефективності розвитку аграрної галузі потребують вивчення і подальшого розвитку питання удосконалення системи цін, дотацій, кредитів, оподаткування. Необхідно посилити також державний контроль за якістю сільськогосподарської продукції.

Література

1. Копистко О.В. Теоретичні основи конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції / О.В. Копистко // Економіка АПК. – 2010. – №1. – С. 61– 63.

2. Ліпанова О.І. Формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації / О.І. Ліпанова // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 8. – С.13 – 17.

3. Левків Г.Я. Теоретичні засади забезпечення конкурентоспроможності молочно-товарної продукції / Г.Я. Левків // Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету. – 2006. – №61/84. – С. 464-468.

4. Прокопець Л.В. Складові підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] : ЧНУ ім. Федьковича / Л.В. Прокопець

Режим доступу:http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpn/2011_7/37SPK.pdf.

5. Супіханов Б.К. Про підвищення конкурентоздатності аграрного виробництва в сучасних умовах / Б.К. Супіханова // Економіка АПК. – 2008. – №5. – С. 11-15.

Summary

The article discusses the concept and main characteristics of the competitiveness of agriculture. Studied a set of competitive factors and the AIC held their classification. The proposals to improve the competitiveness of agriculture.

Рецензент – к.е.н., доцент Батюк Б.Б.

УДК 338.43: 636

Макар І.А., аспірант[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

ПОНЯТТЯ ЕФЕКТИВНОСТІ В ДОСЛІДЖЕННІ ГАЛУЗІ СКОТАРСТВА

В статті проаналізовано різні підходи щодо визначення поняття ефективності. Обґрунтовано та узагальнено систему показників для комплексної оцінки ефективності галузі скотарства.

Ключові слова: ефективність, скотарство, категорія, ефект, результат, показник, система показників.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми, недостатність її вивчення і висвітлення в економічній літературі зумовили потребу в проведенні даного дослідження. Питання поняття ефективності на всіх етапах розвитку суспільства – одна з основних в економіці й економічній теорії. Враховуючи сучасний стан розвитку сільського господарства, першочерговим завданням є підвищення ефективності виробництва продукції, в тому числі і продукції галузі скотарства.

Фундаментальні зміни в економіці нашої країни, які відбулися за останні роки, вимагають перегляду теорії ефективності. Категорія ефективності є досить складною у вивченні.

Аналіз останніх досліджень. Проблема поняття ефективності займалися такі вчені-аграрники: В. Алферьев [2], С.П. Азізов [1], В.Ю. Гринчук, О.М. Варченко [3], О.А. Жигадло, І.В. [4], А.М. Москаленко, А.І. Бойченко, М.А. Латинін, П.Ф. Куценко [6], Охріменко [7], та ін. Проте досі в економічній науці вчені не є однастайними з приводу цього питання. Це ще раз підтверджує складність і багатогранність цього питання та зумовлює необхідність нашого подальшого дослідження.

Мета статті. Основним завданням даної статті є виклад результатів дослідження існуючих точок зору на сутність поняття ефективності та її показників.

Виклад основного матеріалу. Зміни в економіці нашої країни, які відбулися за останні роки, вимагають критичного перегляду теорії ефективності. Суспільство в найбільшій мірі зацікавлене у збільшенні виробництва продукції і зниженні витрат на її продукування. Цим визначається сутність ефективності виробництва.

Підвищення ефективності завжди було одним із основних завдань як для аграрного виробництва, так і в цілому для народного господарства країни.

[©] Науковий керівник – д.е.н., професор Шульський М.Г.

[©]Макар І.А., 2013

Важко назвати господарський рівень, економічний ресурс, процес, важіль чи явище, стосовно яких не визначалася б ефективність.

Для дослідження поняття «ефективності», на нашу думку, слід звернутися до довідкових видань. У цьому контексті доцільно зазначити, що «ефективність» є похідним від терміну «ефект», який запозичено з латинської мови. Отже, цей термін походить від латинського «effektus», що в перекладі означає виконання, дія, вплив, результат, і пов'язане з дієсловом «efficio» – виготовляю, виконую, доводжу [8, с.173-174]. Крім цього, у найзагальнішому розумінні ефект трактується як результат яких-небудь причин, заходів, дій [5, с. 283].

Цілком правомірним визначати суть ефективності аграрного виробництва потрібно саме з позицій сільського виробництва. Як вихідне, автор [7, с. 375-376] у своїй роботі, використав відоме положення про багатофункціональність сільського господарства.

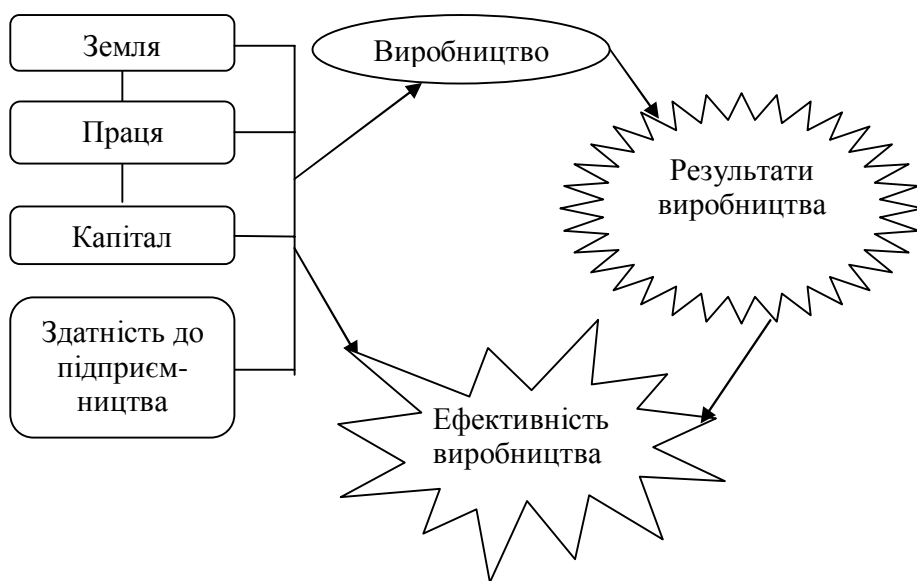

Рис. 1. Формування ефективності виробництва*

*Джерело: власні дослідження.

Наслідком виконання кожної функції є певний результат (ефект). Тому визначення ефективності аграрних підприємств та інших господарських одиниць може бути таким: ефективність – це ступінь повноти виконання суб'єктами господарювання функцій сільського господарства як багатофункціональної системи.

Ефективність виробництва – це складне і багатогранне явище. Сільськогосподарське виробництво вимагає поєднання і взаємодії таких чотирьох факторів як земля, праця, капітал і здатність до підприємництва.

Виробництво передбачає витрати ресурсів і одержання певних результатів. Але на однакову кількість витрачених ресурсів підприємства

можуть одержувати далеко не однакові за величиною результати. В такому випадку кажуть, що підприємства ведуть виробництво з різною ефективністю (рис. 1).

Розвиток сільського господарства значною мірою залежить від ефективності виробництва продукції тваринництва, важливою складовою якого є галузь скотарства.

Скотарство – одна з провідних галузей тваринництва, що обумовлюється широким розповсюдженням великої рогатої худоби в різних природно-економічних зонах і високою часткою молока і яловичини в загальній масі тваринницької продукції.

Виробництво і переробка продукції скотарства зіткнулися з великими труднощами, що спричинили високі темпи скорочення поголів'я худоби, зниження її продуктивності, особливо в суспільному секторі. У зв'язку з цим, переробна промисловість молочного та м'ясного підкомплексів скоротила обсяги переробки продукції скотарства, а її виробничі потужності використовуються неповністю.

Більш високі темпи зростання цін на молочно-м'ясну продукцію порівняно з доходами населення зумовили скорочення споживання цих цінних продуктів харчування. Отже, обґрунтування заходів щодо стабілізації і підвищення ефективності виробництва продукції скотарства є загальнодержавним завданням стратегічної ваги.

Ефективність має якісний і кількісний виміри. Для оцінювання ефективності виробництва застосовують критерій і систему показників.

Показники ефективності виробництва повинні характеризувати рівень його результативності, що дозволить провести їх порівняльну оцінку.

В.Ю. Гринчук і О.М. Варченко [3, с. 87] пропонують на різних етапах оцінки виробництва розрізняти технологічну, економічну і комерційну ефективності. Технологічна ефективність характеризується виходом продукції на 1 корову і дорівнює економії ресурсів на одиницю виробленої продукції порівняно із базовим показником. Економічна ефективність характеризується рівнем окупності виробничих витрат. Критерієм ефективності виробництва молока є величина чистого доходу у розрахунку на одиницю продукції. Підсумковий результат діяльності підприємств з виробництва молока характеризується прибутком, який є критерієм комерційної ефективності.

У скотарстві такими технологічними показниками є надій молока на одну корову, вихід приплоду на 100 корів основного стада, середньодобовий приріст живої маси молодняка тварин і тварин на відгодівлі, а показниками якості — вміст білка і жиру в молоці, категорія вгодованості тварин (вища, середня, нижчесередня, худа). Саме за допомогою технологічних показників можна визначити якість продукції, що вказує на її важливість у системі формування видів ефективності у скотарстві. Адже в сучасних умовах попит на продукцію та рівень її споживання зумовлений забезпеченням належної якості продукції, а оскільки попит породжує пропозицію, то це призводить до зростання кількості продукції.

С.П. Азізов, П.К. Канінський вважають, що економічна ефективність виробництва молока на підприємстві характеризується такою системою натуральних та вартісних показників, а саме: чисельністю поголів'я великої рогатої худоби, у тому числі корів; надоєм від однієї корови; валовим виробництвом молока; виходом телят; витратами кормів та праці у розрахунку на 1 ц молока; собівартістю 1 ц молока; ціною реалізації 1 ц молока; валовим обсягом реалізованого молока; рівнем жирності; товарністю молока; собівартістю реалізованого молока; виручкою від реалізації; прибутком від реалізації; рівнем рентабельності [1, с. 312].

А.М. Москаленко та інші учені [6, с. 76–77] для визначення економічної ефективності виробництва продукції тваринництва пропонують використовувати таку систему показників: надій молока від однієї корови, трудомісткість виробництва 1 ц молока, виробнича собівартість 1 ц молока, прибуток або збиток у розрахунку на 1 ц молока та на 1 голову худоби, рівень товарності продукції, рівень рентабельності продукції.

О.А. Жигadlo [4, с. 154] у своїй роботі зазначає, що ефективність має три складові – економічну, соціальну та екологічну. Тобто цілком правильно є аналіз ефективності в розрізі економічного, соціального, екологічного, технологічного аспектів.

Показники соціальної й екологічної ефективності є трохи загальними, і їх визначення доцільніше й поширене на рівні підприємства, регіону. Хоча частково вони характеризують і ефективність виробництва окремих видів продукції.

Соціальна ефективність відображає покращення соціальних умов життя суспільства: поліпшення умов праці, побуту, довкілля, підвищення рівня зайнятості і безпеки життя людей, скорочення тривалості робочого тижня без зменшення заробітної плати та ін. За однакових інших умов соціальна ефективність буде тим вищою, чим вищого рівня економічної ефективності досягнуто. Слід відмітити, що вона є похідною від економічної ефективності і не завжди може бути кількісно визначена.

Щодо екологічної ефективності, то, на нашу думку, є досить важливою саме на даному етапі розвитку економічних відносин. Її мета – це гармонійний розвиток виробництва, який буде безпечний для людей, тварин і довкілля.

Висновки. Отже, поняття «ефективність» є загальним і може застосовуватися у різних галузях і сферах економіки. Воно представляє собою відношення кінцевого ефекту до величини витрат ресурсів. Щодо галузі скотарства, то безперечно ефективність як і в інших галузях потрібно розглядати не тільки економічну, але і соціальну, технологічну і екологічну ефективності. Ефективність скотарства неможливо оцінити за допомогою одного, навіть найбільш узагальнюючого показника. Виникає необхідність застосування системи показників, яка формується відповідно до уявлень про суть категорії ефективності та чинників, що визначають її рівень і динаміку.

Література

1. Азізов С.П. Організація аграрного виробництва і бізнесу: підр. [для студ. вищ. навч. закл.] / С.П. Азізов, П.К. Канінський. – К. : Фенікс, 2006. – 790с.
2. Алферьев В. Стратегия, эффективность и опыт производственно-технического обеспечения сельского хозяйства во второй половине XX века / В.Алферьев // АПК: экономика, управление. – 2005. – №5. – С. 74-75.
3. Гринчук В.Ю. Показники і чинники ефективності економічних відносин у молокопродуктовому підкомплексі АПК / В.Ю. Гринчук, О.М. Варченко // Економіка та управління АПК: збірник наукових праць / Міністерство аграрної політики та продовольства України, Білоцерківський національний аграрний університет. – Біла Церква. – 2010. – №3 (75). – С. 85–89.
4. Жигadlo О.А. Ефективність галузевої структури підприємств різних організаційно-правових форм / О.А. Жигadlo // Економіка АПК. – 2011. – №8. – С. 154-158.
5. Глуначний словник сучасної української мови: Загальноживана лексика: Близько 60000 слів / За заг. ред. проф. В.С. Калашника. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2009. – 960 с.
6. Економіка підприємства : навч. посіб. / А.М. Москаленко, А.І. Бойченко, М.А. Латинін, П.Ф. Куценко. – Чернігів : Чернігівські береги, 2005. – 154 с.
7. Охріменко І.В. Поняття і типологізація економічної ефективності аграрних підприємств / І.В. Охріменко // Вісник Луганського аграрного університету. – 2010. – №15. – С. 374-380.
8. Етимологічний словник української мови: В 7 томах / АН УРСР. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні; Редкол. О.С. Мельничук (головний ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1985. Т. 2: Д–Копці / Укл.: Н.С. Родзевич та ін. – 1985. – 572 с.

Summary

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhyskij, Ukraine*

A CONCEPT OF EFFICIENCY IS IN INVESTIGATIONAL INDUSTRIES OF CATTLE BREEDING

In the article different approaches are analysed in relation to determination of concept of efficiency. Grounded and generalized system of indexes for the complex estimation of efficiency of industry of the cattle breeding.

Key words: *efficiency, cattle breeding, category, effect, result, index, system of indexes.*

Рецензент – к.е.н., доцент Батюк Б.Б.

УДК: 637:339.562 / 564

Минів Р.М., к.е.н., доцент
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕКСПОРТУ – ІМПОРТУ М'ЯСНИХ ПРОДУКТІВ

Приведено результати аналізу експорту – імпорту м'ясних продуктів в Україні.

Ключові слова: експорт, імпорт, м'ясні продукти

Постановка проблеми. Вплив умов членства України в СОТ на розвиток окремих галузей тваринництва є неоднаковим. В одних випадках ідеться про можливість різкого збільшення експорту продукції, в інших – про загрозу експансії імпорту на ринок нашої країни, що значно ускладнить перспективи виживання вітчизняних товаровиробників. Останнє особливо актуальне для м'ясопродуктового підкомплексу України, який на сьогодні неспроможний сповна задовольнити внутрішні потреби в м'ясопродуктах.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблемі розвитку зовнішньоекономічної діяльності галузі тваринництва та його ролі у міжнародних інтеграційних процесах присвячена значна кількість наукових публікацій, серед яких праці П.Саблука, І.Кириленка, В.Трегобчука, В.Дем'янчука, О.Бородіної та ін. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу в умовах лібералізації зовнішньоекономічних відносин аналізують у своїх працях В.Бойко, В.Власов, А.Діброва, В.Кадієвський, А. Кандиба, Р. Логоша, М. Месель-Веселяк, Т.Мостенська, В. Топіха, Л. Г.Шморгун та ін. Однак, питанням диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків України в контексті вступу України до СОТ та впливу глобалізації на відтворення сільськогосподарської продукції і визначення ефективних форм співробітництва, які були б адекватними вимогам та тенденціям розвитку світового сільськогосподарського виробництва в умовах загострення продовольчої ситуації, приділяється ще недостатньо уваги.

Мета статті. Проаналізувати сучасні тенденції експорту – імпорту м'ясних продуктів в Україні.

Виклад основного матеріалу. За інформацією митних органів, у січні – березні 2013 року експорт м'ясної продукції збільшився на 13,8 тис. тонн, або на 61,7% і досяг 36,1 тис. тонн на суму 78,6 млн. дол. США. Членство у СОТ відкриває додаткові можливості для збільшення експорту продукції, однак вітчизняні виробники м'яса не змогли досі належним чином їх використати.

Найбільша частка експорту м'ясопродуктів припадає на м'ясо та харчові субпродукти птиці (80,1% від загального експорту м'яса та м'ясопродукції у перерахунку на м'ясо, або 29,21 тис. тонн), яловичину свіжу та охолоджену

(7%, або 2,54 тис. тонн), яловичину морожену (5,7%, або 2,08 тис. тонн) та свинину (4%, або 1,46 тис. тонн) (рис.1).

Рис.1. Динаміка експорту м'ясопродуктів у січні – березні 2012 – 2013 років, тис. тонн.

Крім того, експортовано 0,32 тис. тонн (1,3%) консервованих м'ясопродуктів, 0,27 тис. тонн (1,2%) ковбасних виробів, 0,18 тис. тонн (0,5%) субпродуктів харчових великої рогатої худоби та інших тварин і 0,03 тис. тонн (0,1%) харчових субпродуктів солоних, сушених або копчених.

У січні – березні 2013 року проти січня – березня 2012 року зроста середня митна вартість 1 тонни субпродуктів великої рогатої худоби, свиней, овець – на 76,2%, ковбасних виробів – на 36,3, харчових субпродуктів солоних, сушених або копчених – на 17,6, м'яса та харчових субпродуктів птиці – на 7,4, та консервованих м'ясопродуктів – на 5,8%. Водночас середня митна вартість 1 тонни яловичини та телятини мороженої зменшилась на 15,9%, яловичини та телятини охолодженої – на 14,5 та свинини – на 8,5 %.

Експорт м'яса та м'ясопродуктів у перерахунку на м'ясо у січні – березні 2013 року становить 36,5 тис. тонн, що проти січня – березня 2012 року більше на 13,6 тис. тонн, або на 59,3%.

Імпорт м'ясопродукції у січні – березні 2013 року порівняно з січнем – березнем попереднього року збільшився на 16,2%, або на 9,9 тис. тонн, і становив 71,5 тис. тонн на суму 127,4 млн. дол. США.

Найбільше імпортувалося свинини (32,53 тис. тонн, або 41,5% від загального імпорту м'яса та м'ясопродукції у перерахунку на м'ясо), м'яса і харчових м'ясопродуктів птиці (17,24 тис. тонн, або 22%), сала, свинячого та пташиного жиру (9,66 тис. тонн, або 17,3%), субпродуктів харчових великої рогатої худоби та інших тварин (9,02 тис. тонн, або 11,5%), а також консервованих м'ясопродуктів (1,96 тис. тонн, або 3,6%), яловичини мороженої

(0,82 тис. тонн, або 1,1%), ковбасних виробів (0,25 тис. тонн, або 0,5%) та яловичини свіжої чи охолодженої (0,02 тис. тонн, або 0,02%) (рис.2).

У січні – березні 2013 року порівняно з тим же періодом 2012 року збільшилася середня митна вартість 1 тонни імпортованих м'ясопродуктів, а саме: на ковбасні вироби – на 86,3%, сало, свинячий та пташиний жир – на 62,3, яловичину морожену – на 62,2, субпродукти харчові великої рогатої худоби та інших тварин – на 28,1, яловичину свіжу та охолоджену – на 22,1, м'ясо і харчові м'ясопродукти птиці – на 16, свинину – на 7,2 та консервовані м'ясопродукти – на 4%.

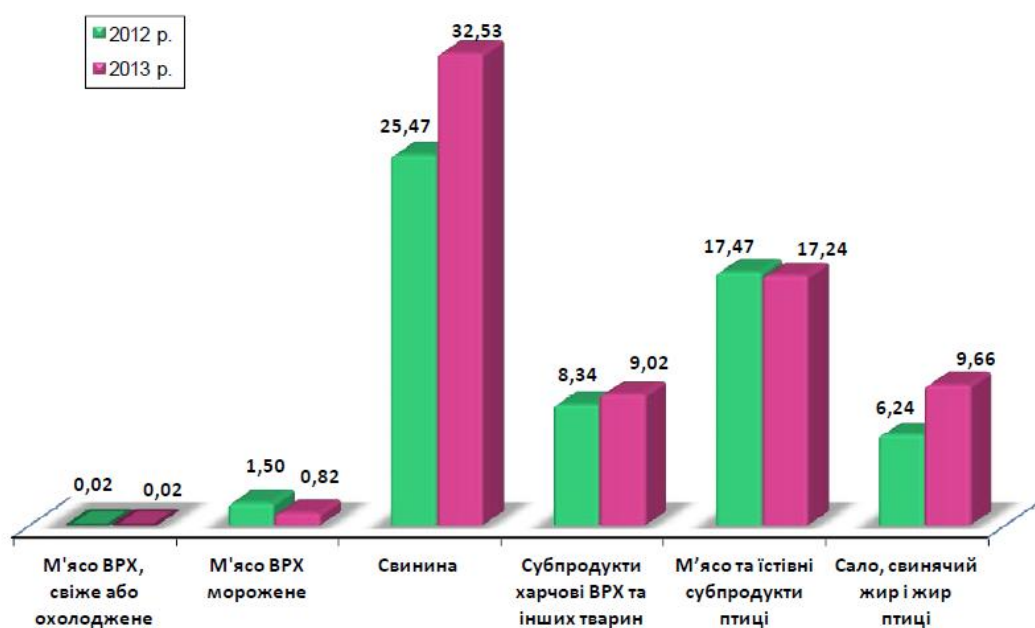

Рис. 2. Динаміка імпорту м'ясопродуктів у січні – березні 2012 – 2013 років, тис. тонн

Імпорт м'яса та м'ясопродуктів у перерахунку на м'ясо у січні – березні 2013 року становив 78,3 тис. тонн, що більше проти аналогічного періоду 2012 року на 10,8 тис. тонни, або на 16,0%. У січні – березні 2013 року імпортовано 32,53 тис. тонн свинини (свіжої, охолодженої та мороженої), що на 27,7% більше ніж за відповідний період 2012 року (рис.3).

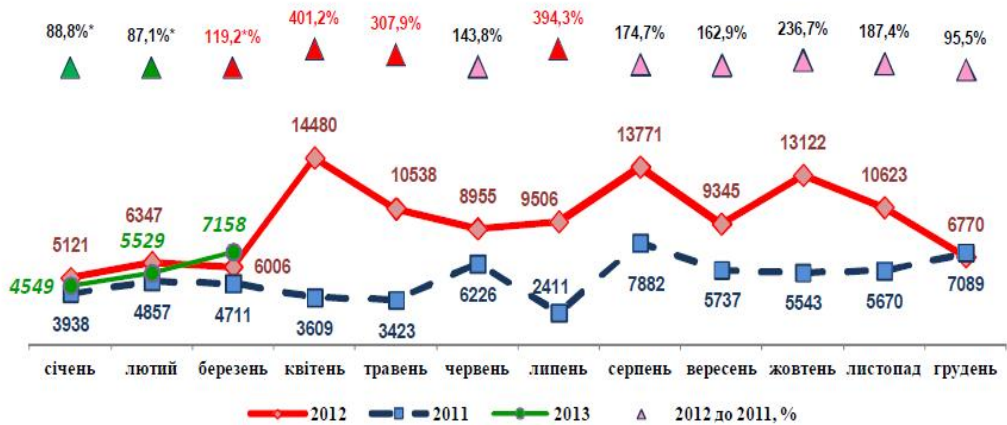
З метою протистояння імпорту державним органам необхідно активніше використовувати дозволені СОТ нетарифні методи – технічні бар'єри, які передбачають недопущення на внутрішній ринок продукції низької якості. Застосування таких методів вимагає формування команди кваліфікованих фахівців, обізнаних з особливостями застосування норм СОТ на практиці в різних категоріях країн.

Рис. 3. Обсяги імпорту свинини, тонн

Середня ціна завезеної свинини становила 2,16 дол./кг (17,26 грн.), що на 7,2% вище ніж у січні-березні 2012 року (2,01 дол./кг). Найбільші обсяги поставок свинини в Україну здійснені з Бразилії – 63,5% (20,67 тис. тонн), Німеччини – 17,7% (5,75 тис. тонн) та Польщі – 7,1% (2,31 тис. тонн) від загального обсягу імпорту свинини. У березні 2013 р. постачання свинини було нижчим на 2,5 тис. тонн (21,5%) порівняно з березнем 2012 року.

У січні – березні 2013 року імпорт м'яса та їстівних субпродуктів птиці зменшився на 1,4% порівняно з відповідним періодом 2012 року і становив 17,24 тис. тонн. Найбільші постачальники – Німеччина – 47,5% (8,18 тис. тонн), Угорщина – 16,4% (2,83 тис. тонн), США – 9,1% (1,58 тис. тонн) та Польща – 6,8% (1,18 тис. тонн) від загального обсягу імпортованого м'яса та їстівних субпродуктів птиці (рис.4).

* – 2013 рік у % до 2012 року.

Рис.4. Обсяги імпорту м'яса та їстівних субпродуктів птиці, тонн

У створенні умов для розвитку вітчизняного м'ясопродуктового підкомплексу не варто покладатися лише на державу. Для відстоювання своїх інтересів повинні активізуватися галузеві організації, які представляють інтереси м'ясного бізнесу – Національна асоціація виробників м'ясопродуктів України “Укрм'ясо”, Всеукраїнська асоціація “Союз птахівників України”, Всеукраїнська асоціація експортерів м'ясної і молочної продукції” та ін. Вони повинні брати активнішу участь у заходах, які проводить СОТ, тісніше співпрацювати з урядом у відстоюванні своїх інтересів.

Механізмом протистояння імпорту м'ясної сировини має бути система довготермінових контактів між вітчизняними сільгоспвиробниками і переробними підприємствами. Узгодження інтересів обох сторін дасть змогу уникнути невмотивованих різких коливань цін, надасть сільськогосподарським підприємствам певні гарантії у збуті їхньої продукції. Така співпраця дозволить якісно оновити маркетингову діяльність суб'єктів м'ясопродуктового підкомплексу з урахуванням сучасних реалій.

Висновки. Після вступу України до Світової організації торгівлі відбулося збільшення імпорту м'ясних продуктів, однак вітчизняні виробники зуміли зберегти свої позиції на внутрішньому ринку. Водночас низька технологічна й економічна ефективність виробництва м'ясної продукції не дала змоги досягти вагомих успіхів у збільшенні експорту вітчизняних товаровиробників. Зміцнення конкурентних позицій українських виробників м'ясної продукції можливе при концентрації виробництва в спеціалізованих підприємствах, активізації діяльності галузевих об'єднань представників м'ясного бізнесу, підготовці фахівців, обізнаних з принципами ведення цього бізнесу відповідно до вимог та процедур СОТ.

Література

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку)/ [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К.; ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.

2. Аграрний сектор України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://agro.ua.net/economics/documents/category-116/doc-173/>

3. Моніторинг стану галузі тваринництва та ринків м'ясо-молочної продукції за січень-березень 2013 року в цифрах, графіках, діаграмах/ І.М. Демчак, О.В. Сеннь, Д.М. Микитюк, О.Л. Чижевський. – К.; НДІ «Укragenprompromproduktivnist'», 2013. – 47с.

4. <http://agritrade.cta.int>

5. <http://www.sourcejuice.com>

6. <http://www.agronews.ru>

Рецензент – к.е.н., доцент Батюк Б.Б.

УДК 330.322.3

Музика Т.П., здобувач, асистент¹,
Курляк М.Д., здобувач, викладач²©

¹Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

²Львівський державний університет внутрішніх справ

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Економічну безпеку потрібно досліджувати під кутом зору різнобічних теоретико - методологічних засад, вибираючи необхідні предмети дослідження економічної безпеки у системі національної економічної безпеки та механізмів їх взаємодії в кризові періоди розвитку економіки.

Ключові слова: методологічні засади, економічна безпека, структура економічної безпеки, національні інтереси.

Постановка проблеми. Сучасний стан суспільного розвитку набуває досить суперечливого характеру. Поряд із масштабними досягненнями в усіх сферах суспільства виникають різноманітні конфлікти, результати людської діяльності заходять у протиріччя з навколишнім середовищем, часто ставлять під загрозу добробут і навіть життя людей. За цих умов кожна держава в ім'я існування, самозбереження та прогресу вирішує питання національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень. На думку багатьох вітчизняних науковців, сільськогосподарське виробництво та агропродовольчий підкомплекс в Україні, як одні із основних суб'єктів забезпечення продовольчої безпеки держави, характеризуються складною соціально – економічною ситуацією. Незважаючи на здійснення комплексу важливих організаційно – економічних і правових заходів з проведення реформ, галузь вже тривалий час перебуває в кризовому стані в порівнянні з розвинутими країнами ринкової економіки, як в соціально – економічних, так і в політичних питаннях.

В Україні сільськогосподарський підприємець, на думку багатьох вчених аграрників (Андрійчука В.Г., Березівського П.С., Васильчик С.В., Гайдуцького П.І., Гладія М.В., Губені Ю.Е., Маліка М.Й., Меселя-Веселяка В.Я., Саблука П.Т., Шульського М.Г., Юрчишина В.В., та ін.) має бути вихований заново і першочерговим завданням у цьому має бути сприйнятливість до інновацій та трансформаційної політики по відношенню до світового сільськогосподарського ринку. Проте серед досліджень не сформовано єдиної теоретичної і методологічно - обґрунтованої точки зору щодо сутності та економічної безпеки як держави, так і підприємств.

Мета дослідження. Полягає у вивченні системи національної економічної безпеки та розробці і теоретичному обґрунтуванні механізму функціонування економічної безпеки агропідприємницьких структур яка б

передбачила недержавну і державну складові.

Виклад основного матеріалу. Продовольча безпека та продовольчий потенціал громадян України динамічно змінювалися упродовж останніх років, і на сьогоднішній час, не відповідають загальноприйнятим нормам. Для аналізу кількісних показників споживання порівнюється структура реального та нормативного споживання основних продуктів харчування, (10 видів) в Україні (табл.1) та ще в декількох країнах (табл.2).

Таблиця 1

Рівень споживання населенням України основних продуктів харчування(на 1 особу, кг)

№	Вид продуктів	Раціональ на норма	1990	1999	2000	2005	2006	2010
1	М'ясо і м'ясопродукти	80	68	33.1	33	39	42	52.0
2	Молоко і молокопродукти	380	373	209.9	199	226	235	206
3	Риба і рибопродукти	20	18	7.2	8	14	15	14.5
4	Яйця	290	272	163	166	128	250	290
5	Хліб і хлібопродукти	101	171	121.8	125	124	123	111.7
6	Картопля	124	131	121.9	135	136	133	128
7	Овочі та баштанні	161	103	95.9	102	120	127	144
8	Ягоди, плоди, виноград	90	47	22.1	29	37	33	48
9	Цукор	38	50	32.6	37	38	39	37.9
10	Олія	13	12	8.9	9	14	14	14.6

Джерело:[1].

Проаналізувавши наведені дані, можна зробити висновки, що споживання м'яса не відповідає нормам і забезпечується на 52 %, що становить всього 42 кг, у Польщі цей показник складає 67 кг, а у США, Франції і Росії відповідно – 94 кг, 80 кг, 55 кг. Споживання молока також на низькому рівні 235 кг на 1 особу, що становить всього 62% від раціональної норми. Якщо у 1990 р. Середня добова калорійність раціону населення в Україні дорівнювала 3597 Ккал. та наближалось до рівня розвинутих країн і потрібно було лише раціоналізувати структуру споживання, а в сучасних умовах настає кризова ситуація енергетичної цінності харчування населення України. У раціоні харчування середньостатистичного українця було менше м'яса та м'ясопродуктів у 2,4 рази порівняно із раціоном середньостатистичного мешканця країн ЄС, молока в 1,6 раз, фруктів у 3 рази. Рибних продуктів майже в 1,7 раз. Перевищує норму лише споживання хліба і картоплі, оптимізується споживання цукру та олії. Ці тенденції раціонального харчування середньостатистичного українця, нажаль, збереглися і в 2008-2010 роках.

Для дослідження ролі економічної безпеки, агропідприємницьких структур у системі національної економічної безпеки та механізмів її взаємодії,

особливо, є актуальними в кризові періоди розвитку економіки. Якщо економіка не розвивається, то в неї різко скорочується можливість виживання та пристосування до внутрішніх та зовнішніх загроз. Стійкість економіки відображає міць і надійність її елементів. Чим стійкіша економічна система, тим життєздатніша економіка. Порушення пропорцій і зв'язків між різними компонентами економічної системи призводить до її дестабілізації і є сигналом переходу економіки від безпечного стану до небезпечного.

Таблиця 2

Рівень споживання основних продуктів харчування населенням України і окремих країн світу (на 1 особу за 2006 рік, кг)

№	Вид продуктів	Раціональна норма	Україна	США	Франція	Польща	Росія
1	М'ясо і м'ясопродукти	80	42	94	80	67	55
2	Молоко і молокопродукти	380	235	258	317	291	235
3	Риба і рибопродукти	20	15	11	25	14	11
4	Яйця	290	250	250	275	191	245
5	Хліб і хлібопродукти	101	123	105	83	115	122
6	Картопля	124	133	57	84	130	121
7	Овочі та баштанні	161	127	124	136	121	91
8	Ягоди, плоди, виноград	90	33	194	93	57	40
9	Цукор	38	39	30	34	41	36
10	Олія	13	14	19	17	13	12

Джерело: [1].

Отже, у визначенні поняття безпеки пропонуємо піти таким шляхом: визначимо формулу безпеки, проведемо аналіз складових формули, виведемо комплексну оцінку поняття безпеки.

Для визначення формули скористаємося початковими уявленнями і поняттями. Безпека не може бути знеособлена. Цілком природньо, що небезпека (поняття “загроза”) може виходити від когось або чогось (поняття “потенційний супротивник”) і спрямована на когось або щось (поняття “об’єкт”). Тепер можна визначити, на перший погляд, примітивну формулу безпеки: безпека - стан стійкої життєдіяльності об’єкта стосовно впливу загроз потенційного супротивника. Об’єктом може бути усе: фізична і юридична особа, майно, транспорт. В умовах ринкової економіки успіх функціонування первинної економічної ланки – організації (фірми, підприємства) обумовлений ефективним виробництвом товарів, проведенням маркетингової і фінансової діяльності тощо, а також існуванням секретів і таємниць, що дозволяють ефективно реалізувати цілі власної економічної діяльності, підвищувати конкурентоспроможність, отримувати достатні доходи, формувати і підтримувати імідж на ринку і в суспільстві. Але конкурентний механізм ринкової економіки стимулює інтерес до цих секретів і таємниць фірм – конкурентів, щоб використовувати їх на власну користь. Для цього ними використовуються недобросовісні форми і методи конкуренції, які часто

призводять до відкритого протиборства, смерті людей, знищення матеріальних цінностей, захвату чужої власності [2,3].

Окрім цього, високий рівень тінізації економіки та корупції в Україні сприяє криміналізації економіки. Внаслідок чого ефективно працюючі підприємства є об'єктом інтересів кримінальних і тінювих структур. Низький рівень доходів та плінність працівників, знижує їх відповідальність і підвищує ймовірність продажу секретів організації та вчинення інших правопорушень. Таким чином, у процесі діяльності підприємницької структури виникають різні за походженням, характером та впливом загрози [1,3].

У випадку здійснення тієї чи іншої загрози втрати можуть бути моральними і матеріальними. За наслідками - від таких, що обмежують діяльність, аж до виникнення економічної небезпеки, в тому числі кінцевої її стадії - припинення існування організації. Є два підходи до розуміння структури сутності і змісту категорії «безпека». Перший передбачає, що безпека включає в себе ряд елементів: економічна незалежність, економічна стабільність, економічне розширене виробництво, самодостатність, стійкість і розвиток. Але більшість дослідників вважають, що найважливішими функціями життєдіяльності соціально – економічної системи є розвиток і безпека[1,3].

Функції розвитку і безпеки та їх природу, на нашу думку, найкраще розкриває В. Франчук [9], він вважає основними структурними елементами, які найповніше розкривають сутність та змістовну природу:

1. Функції розвитку: Економічна незалежність (наявність необхідних ресурсів та можливостей, які дозволяють власнику або суб'єкту управління вести рівноправні ділові стосунки); Економічне розширене відтворення (наявність необхідних кількісних і якісних перетворень які забезпечують реалізацію економічних інтересів).

2. Функції економічної безпеки. Самодостатність (наявність необхідних ресурсів та можливостей їх застосування як мінімум на рівні, достатньому для забезпечення реалізації функції розвитку); Стійкість (наявність необхідних умов, гарантій та системних зв'язків, між елементами як мінімум на рівні, достатньому для забезпечення реалізації функції розвитку).

Функція розвитку, результатами якої є: значна частка у ВВП, наповнення державного бюджету, формування конкурентоздатної економіки держави, юридичних і фізичних осіб, участь у соціальних програмах держави.

Функція безпеки протидіяти різним загрозам, пов'язаним з недоліками корпоративного управління, корупцією, недосконалістю чинного законодавства, державного управління тощо.

Для того, щоб розробляти заходи і засоби по забезпеченню економічної безпеки потрібно досконало дослідити усі її складові, зокрема:

Фінансову складову, яка вважається провідною й вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є “двигуном” будь-якої економічної системи.

Інтелектуальну й кадрову складову - належний рівень економічної безпеки у великій мірі залежить від складу кадрів, їхнього інтелекту та професіоналізму, охорона інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки охоплює взаємозв'язані і водночас самостійні напрями діяльності того чи того суб'єкта господарювання.

Техніко-технологічну складову - процес охорони техніко-технологічної складової економічної безпеки, як правило, передбачає аналіз ринку технологій стосовно виробництва продукції; аналіз конкретних технологічних процесів і пошук внутрішніх резервів поліпшення використовуваних технологій; аналіз товарних ринків за профілем продукції, що виготовляється підприємством, та ринків товарів-замінників; розробку технологічної стратегії розвитку підприємства та аналіз результатів практичної реалізації заходів щодо охорони техніко-технологічної складової економічної безпеки.

Політико – правову складову - загальний процес охорони політико-правової складової економічної безпеки здійснюється за типовою схемою, яка охоплює аналіз загроз негативних впливів; оцінка поточного рівня забезпечення; планування комплексу заходів, спрямованих на підвищення цього рівня; оперативна реалізація запропонованого комплексу заходів щодо організації належного рівня безпеки.

Інформаційну складову - належні служби підприємства виконують певні функції, які в сукупності характеризують процес створення та захисту інформаційної складової економічної безпеки. Національна безпека будь якої держави, охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства і забезпечується не тільки завдяки зусиллям державних органів і недержавних інституцій.

Такий підхід практикується в усіх економічно розвинутих країнах. З урахуванням того, що інтеграційний розвиток України у напрямі європейських та світових організацій вимагає нових підходів до створення безпеки, окрему увагу необхідно присвятити розвитку міжнародного співробітництва з провідними зарубіжними організаціями в сфері безпеки. Враховуючи приєднання України до СОТ та наступну економічну інтеграцію з країнами ЄС, має відбутися процес структуризації і упорядкування ринку послуг безпеки в Україні, а також приведення стандартів його функціонування до європейських, і зокрема в сфері сільського господарства та агробізнесу [2,3,8].

Висновки.

- Економічна безпека являє собою універсальну категорію, що відображає захищеність суб'єктів соціально-економічних відношень на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином.

- Економічна безпека підприємства - це захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності.

- Економічна безпека - це стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз або це стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнування її

організаційної структури і статусу, а також перешкодам досягнення цілей розвитку.

- Стратегічним ресурсом забезпечення продовольчої безпеки і продовольчої незалежності кожного суспільства є сільськогосподарська земля, що в умовах тотальної глобалізації набуває особливого значення, оскільки продукти землеробства унікальні і нічим не замінимі для людини.

- Економічну безпеку потрібно досліджувати під кутом зору різнобічних теоретико - методологічних засад, вибираючи необхідні предмети дослідження, економічної безпеки агропідприємницьких структур у системі національної економічної безпеки та механізмів їх взаємодії в кризові періоди розвитку економіки.

- Щоб змінити цільові орієнтири вітчизняного аграрного сектора на загальновізані у світі, інституціонально захистити вітчизняний аграрний сектор від експансії великих комерційних, промислових і фінансових компаній, потрібні політична воля, державницька позиція, консолідація сил усіх тих, хто відстоює стратегічні інтереси аграрного бізнесу і українського суспільства. При цьому значно більше уваги, ніж раніше, необхідно приділити фермерським і особистим селянським господарствам.

- Однією з основних складових синергічно – інноваційної моделі розвитку світового аграрного сектору є кооперативний підхід.

Література

1. Васильчак С. В., Музика Т.П. Економічна безпека організаційно – правових форм підприємництва в агропромисловому комплексі України [Зб. наук. праць економістів - аграрників] / Розвиток сільських територій, організаційно – правові форми в сільському господарстві/ [за заг. ред. д.е.н., проф. Музики П.М.]. – Львів: СПОЛОМ, 2013. – 472 с.

2. Геєць В.М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: [монографія] / В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І.Черняк – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.

3. Кваша С.М. Заходи єдиної аграрної політики на сільськогосподарських ринках країн ЄС // Економіка АПК. – 2008. – №11. – С. 144 – 147.

4. Ковальчук Т.Т. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2004. – 638 с.

5. Концепции безопасности. Кн. 1./ Буришев С.А., Лутаев И.В., Прохоров С.Л. – К.: "А-ДЕПТ", 2005. – 363 с.

6. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І.Мунтіян. – К.: КВІЦ, 1999. – 463 с.

7. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: Монографія / Н.Й.Реверчук. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.

8. Тринько Р.І. Продовольча безпека: аналітична діагностика: монографія / Р.І.Тринько. – Львів, 2010. – 167 с.

9. Франчук В.І. Економічна безпека акціонерних товариств в системі національної безпеки України / В.І.Франчук // Збірник наукових праць ЛДУВСУ, 2010. – № 1. – С.43 – 53.

Summary

Muzyka T.¹, Kurljak M.²

*¹ Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
Named after S.Z. Gzhytskyj*

² Lviv State University of Internal Affairs

**FOOD SECURITY OF UKRAINIAN CITIZENS AS A PART
OF STATE ECONOMIC SECURITY**

In the article main tendencies of providing food security of citizens as a part of economic security of Ukraine are considered.

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК 338.242.4:619:615.1

Оленич І.Р., Гримак О.Я., Гутий Б.В., Харів І.І., Смолинець І.Б.[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького*

СУТНІСТЬ І ЦІЛІ МІЖНАРОДНОГО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ

У статті подається характеристика міжнародного маркетингу, який є важливим інструментом діяльності фармацевтичної фірми на світовому ринку.

Актуальність теми. Поняття "міжнародний фармацевтичний маркетинг" потрібно відрізнити від поняття "експорт лікарських засобів". Традиційний експорт полягає в тому, що фармацевтичні виробники однієї країни обмежуються постачанням своїх препаратів фірмам іншої країни, тобто імпортерам. Постачальників не турбує або ж мало турбує те, що з цими препаратами відбувається, наскільки задоволені ними споживачі. Тоді як міжнародний фармацевтичний маркетинг передбачає систематичне, планомірне й активне розроблення міжнародних ринків на різних етапах просування лікарських засобів до покупця. Він виражає масштабність зарубіжної діяльності фармацевтичної фірми. Міжнародний фармацевтичний маркетинг може мати білатеральний (двобічний) характер, коли підприємство, яке освоїло фармацевтичний ринок своєї країни, виходить на ринок іншої держави. Він може бути досить гнучкими й характеризується тим, що фармацевтична компанія, присутня на одному або багатьох ринках, шукає можливість потрапити ще на один ринок або ж одразу на декілька.

Мета та завдання досліджень. Метою даної роботи є здійснити характеристику міжнародного фармацевтичного маркетингу. Розглянути його сутність і цілі.

Результати досліджень та їх обговорення. Основними видами маркетингової діяльності фармацевтичної фірми на міжнародному ринку є: комплексні дослідження конкретного зовнішнього фармацевтичного ринку; розроблення лікарських засобів; ціноутворення; поширення лікарських засобів; просування препаратів на ринку.

Основними цілями міжнародного фармацевтичного маркетингу є:

1. Пошук і встановлення подібностей та відмінностей у потребах споживачів у різних країнах шляхом проведення маркетингових досліджень на зарубіжних фармацевтичних ринках та їх сегментах.

2. Задоволення потреб споживача. Для цього формують структуру комплексу міжнародного маркетингу, тобто приймають рішення щодо міжнародних препаратів, установа на них цін, програми просування лікарських засобів, розроблення своїх каналів розподілу.

3. Успішна конкуренція на зарубіжних фармацевтичних ринках. Для цього оцінюють, моніторять (спостерігають) і контролюють діяльність фірм-конкурентів на цих ринках, реалізують лікарські засоби вищої якості, формують високий імідж власної марки та препаратів, розширюють асортимент, підвищують якість обслуговування покупців і споживачів.

4. Забезпечення ефективної діяльності в межах міжнародного середовища. Для цього усвідомлюють обмеження й особливості конкретної країни, а саме: урядові обмеження та протекціонізм; культурні й економічні особливості; фінансові обмеження, пов'язані з коливанням валютних курсів і рівнем інфляції; відмінності маркетингової інфраструктури на кожному фармацевтичному ринку.

Міжнародний фармацевтичний маркетинг здійснюють міжнародні фірми, тобто підприємства, сфера виробничої і комерційної діяльності яких поширюється на зарубіжні країни.

Проактивні та реактивні мотиви початку діяльності на зовнішніх ринках. Рушійні сили, завдяки яким фармацевтична фірма починає експортувати свою продукцію для використання або розвитку наявних ресурсів з метою досягнення довгострокових та/або короткострокових цілей, називають *мотивами виходу* на міжнародний ринок. Мотиви початку діяльності фармацевтичного підприємства на зовнішніх ринках поділяють на дві групи: про- та реактивні.

1 Проактивні мотиви початку діяльності на зовнішніх ринках - це зовнішні чи внутрішні стимули, що спонукають фармацевтичну фірму починати активні дії, засновані на бажанні використовувати наявні в підприємства конкурентні переваги або ринкові можливості, що відкриваються перед ним. До зазначених мотивів належать:

- *прибуток і ріст.* Можливість швидкого отримання прибутку та різкого збільшення обсягу збуту лікарських засобів завдяки міжнародній економічній діяльності особливо характерна для малих і середніх фармацевтичних підприємств. Прагнення фірми до одержання прибутку і росту буде залежати від результатів розпочатих експортних операцій. Перший досвід продажів лікарських засобів на зовнішніх ринках формує очікування прибутковості зарубіжної діяльності в цілому. Безумовно, очікуваний прибуток і прибуток реальний можуть відрізнятись. Причинами таких розбіжностей часто є невміле планування міжнародного маркетингу, несподівані коливання обмінних курсів валют, форс-мажорні обставини.
- *амбіції та спрямування маркетингологів.* Багато маркетингологів одержує задоволення від того, що бере участь у створенні фармацевтичної компанії, ім'я якої відомо мільйонам людей у різних країнах світу. Широка міжнародна діяльність фірми дає змогу маркетингологам вести цікаве життя, подорожувати і зустрічатися з різними людьми. Частіше прагнення маркетингологів до інтернаціоналізації підприємства є відображенням їхніх підприємницьких нахилів, бажанням постійного росту і розширення ринку збуту препаратів фірми. Так чи інакше, роль маркетингологів у процесі

міжнародного розвитку фармацевтичного підприємства украї важлива. Незалежно від того, чи належить право прийняття рішень, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю, одному з керівників фармацевтичної фірми, чи є прерогативою цілої групи керівників, ці рішення будуть залежати від уявлення маркетологів про закордонні ринки, їх очікувань, а також умов і здатності фармацевтичної фірми працювати на цих ринках. Тому для успішного міжнародного розвитку фармацевтичної фірми велике значення має фаховий рівень маркетологів, наявність у них досвіду зовнішньоекономічної діяльності, культурних і професійних зв'язків з людьми в інших країнах.

- *унікальний лікарський засіб.* Можлива ситуація, за якої фармацевтична фірма виробляє лікарський засіб, який не є широко доступним на закордонних ринках або має істотні показники ефективності. У цьому разі потрібно звернути увагу на такі моменти. По-перше, чи відповідають уявлення маркетологів про унікальність препарату фірми дійсному стану речей? Може статися так, що такий лікарський засіб уже представлений на закордонних ринках або існують його аналоги, що різко знизить шанси препарату на успіх. По-друге, як довго фірма зможе утримувати свою перевагу після представлення лікарського засобу на закордонному ринку? З огляду на бурхливий розвиток технологій і постійне посилення конкуренції, фармацевтична фірма, що бажає зберегти свій відрив від конкурентів, повинна постійно працювати над удосконаленням асортиментної політики.
- *можливості закордонних фармацевтичних ринків.* Можливості, які бачить фармацевтична фірма, аналізуючи закордонні ринки, є стимуляторами тільки в тому разі, якщо вона має у своєму розпорядженні ресурси, необхідні для того, щоб скористатися цими можливостями. Зазвичай маркетологи звертають увагу передусім на ті можливості закордонних ринків, які мають аналоги на внутрішньому. Вирішальне значення має доступ маркетологів до різноманітної інформації.
- *економія на масштабах фармацевтичного виробництва.* Розширення збуту за рахунок зовнішньоекономічної діяльності може дати змогу фармацевтичній фірмі збільшити обсяг виробництва лікарських засобів і тую самим знизити власні витрати.
- *податкові й інші фінансові вигоди.* Іноді податкові та фінансові вигоди, надані підприємствам-експортерам, можуть стати основним стимулом для початку діяльності на зовнішніх ринках.

Реактивні мотиви початку діяльності на зовнішніх ринках припускають, що фармацевтична фірма займає пасивну позицію і лише реагує на загрози, що виникли в її внутрішньому або зовнішньому середовищі. До них належать:

- *непередбачені закордонні замовлення.* Багато невеликих фармацевтичних фірм стали розглядати можливість початку зовнішньоекономічної діяльності завдяки тому, що на їх лікарські засоби почали надходити замовлення від закордонних дистрибуторів. Це може бути наслідком участі фармацевтичної фірми в закордонних виставках або розміщення інформації

про препарати в рекламних виданнях, розповсюджуваних у декількох країнах,

- *тиск конкурентів.* Дії конкурентів - важливий зовнішній чинник, який стимулює процес інтернаціоналізації фармацевтичної фірми. Вона може почати експортувати лікарські засоби, побоюючись втратити частину внутрішнього ринку, через те що конкуренти, які вже мають досвід зовнішньоекономічної діяльності, за рахунок цього досягнуть більшої економії завдяки масштабам виробництва. Крім того, не відповідаючи на спроби конкурентів проникнути на закордонні ринки, фармацевтична фірма може втратити можливість завоювати значну частку цих ринків. Це явище пояснюється існуванням "переваги першої фірми", тобто ситуації, коли фармацевтична фірма, яка перша проникла на той чи інший ринок, одержує на ньому значні конкурентні переваги.
- *недостатні розміри внутрішнього фармацевтичного ринку або зниження активності на ньому.* Необхідність освоєння закордонних ринків може набути особливого значення в разі недостатніх розмірів внутрішнього фармацевтичного ринку. Це трапляється, коли додаткові маркетингові зусилля фармацевтичної фірми приносять менший граничний прибуток. Якщо фірма має зайві виробничі й управлінські ресурси, то вони можуть бути спрямовані на реалізацію можливостей, наданих закордонними ринками.
- *надлишкові виробничі потужності.* У разі неповного завантаження устаткування, що виникло через недостатній рівень попиту на внутрішньому ринку, фармацевтична фірма вкрай зацікавлена в збільшенні обсягу експорту, тому що це дає змогу знизити обсяг витрат. Іноді існування надлишкових виробничих потужностей пояснюють зміною попиту на внутрішньому ринку. Споживачі можуть почати використовувати новий препарат-аналог. У результаті таких зрушень у фармацевтичної фірми з'являється мотив використовувати виробничі потужності, що вивільнилися, для обслуговування зовнішніх ринків.
- *близькість закордонних споживачів.* Фізична чи соціокультурна близькість закордонних ринків може стати поштовхом до початку зовнішньоекономічної діяльності. Проте варто зазначити, що ці чинники не завжди рівнозначні. Багато американських фармацевтичних компаній вважають Велику Британію ближчим партнером, ніж Мексику, що має із США спільні кордони. Це пояснюється тим, що в США і Великій Британії одна і та сама державна мова.
- *моральне старіння власних препаратів.* Пролонгацію життєвого циклу лікарських засобів, що є морально застарілими на внутрішньому ринку, фармацевтична фірма може здійснити шляхом представлення їх як препаратів-новинок на зарубіжному ринку.

Етапи виходу фармацевтичної фірми на міжнародний ринок. Першим кроком є вивчення середовища міжнародного фармацевтичного маркетингу,

тобто наявних торгових обмежень, економічних, політичних і культурних характеристик кожного фармацевтичного ринку. Подальшими кроками є ухвалення рішення про доцільність виходу на зовнішній ринок і вибір перспективних фармацевтичних ринків. Таке рішення потребує визначення обсягу міжнародних продажів, кількості країн, в яких здійснюватиметься продаж, а також рівня ризику міжнародної діяльності.

Важливим кроком є прийняття рішення про вибір методу та форми виходу на міжнародний фармацевтичний ринок. Після цього формують структуру комплексу й організують службу міжнародного маркетингу.

Завершальним кроком виходу фірми на міжнародний ринок є реалізація маркетингової стратегії та контролювання її результатів. Здійсненню маркетингового плану можуть стати на заваді як несподівана конкуренція, такі кардинальні зміни на зовнішньому ринку (революційні перетворення, початок війни й ін.). Тому фірма повинна реально оцінювати результати своїх маркетингових планів, аналізувати успіхи та варіанти цілей і завдань і за потреби адекватно реагувати на зміни в середовищі міжнародного маркетингу.

Висновки. Таким чином, єдина відмінність у визначеннях міжнародного маркетингу та національного маркетингу полягає в тому, що в першому випадку фармацевтична фірма здійснює свою діяльність у більш ніж одній країні. Міжнародний фармацевтичний маркетинг ґрунтується на принципах національного маркетингу і має подібну до нього структуру. Водночас міжнародний маркетинг є специфічним, оскільки має справу із зовнішньоторговельними та валютними операціями, іноземним і міжнародним законодавством. Проте відмінності між міжнародним та внутрішнім фармацевтичним маркетингом слід шукати не в концепціях чи завданнях, а в тому середовищі, в якому буде виконуватися конкретна маркетингова програма. Кожен національний фармацевтичний ринок являє собою унікальну економічну систему. Є подібні між собою фармацевтичні ринки, а є такі, які не вписуються у загальновизнані рамки та моделі.

Література

1. Босак А.О. Комунікації в системі менеджменту: суть та види [Текст] / А.О.Босак // Вісник НУ "Львівська політехніка". - 2007. - № 547. - С 12-21.
2. Виноградова О.В. Реінжиніринг торговельних підприємств: теорія та методологія. – Автореф. дис. на здобуття наук, ступеня д-ра економ, наук: спец. 08.06.01 "Економіка, організація і управління підприємствами" / О.В.Виноградова. – Донецьк, 2008. – 35 с.
3. Лукашова С.В. Життєвий цикл фірми: фактори і напрями впливу [Текст] / С.В. Лукашова // Вісник НУ "Львівська політехніка". – 2006. – № 416. – С 191–196.
4. Масленнікова О.Ю. Вибір методів впливу підприємства на зовнішній ринок в умовах глобалізації / О.Ю. Масленнікова // Торгівля, комерція, підприємництво [Текст]: зб. наук, праць. – Львів: Львівська комерційна академія, 2007. – С 23–26.

5.Юрченко Л А. Мікроекономічний аналіз стратегій вертикальної інтеграції [Текст] / Л.А. Юрченко // Економічні науки. Серія "Економічна теорія та економічна історія": 36. наук, праць Луцького державного технічного університету. – Вип. 3(11). – Луцьк, 2009. – С 217–232.

Summary

I. Olenich, O. Grimak, B. Ghutij, I. Khariv, I. Smolynets

**NATURE AND PURPOSE OF INTERNATIONAL PHARMACEUTICAL
MARKETING**

The paper is fed characteristics of international marketing, which is an important tool of pharmaceutical companies in the world market.

Рецензент - д.е.н., професор Шульський М.Г.

УДК 338.2:658.0(477):65.012

Парфенюк Є. І., к.е.н. ©*Львівський інститут міжрегіональної академії управління персоналом***ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ**

У статті проаналізовано теоретичні положення та сучасний стан державної політики фінансового забезпечення розвитку підприємництва в Україні; обґрунтовано пріоритети та засоби удосконалення системи фінансування розвитку малого підприємництва на інноваційних засадах.

Ключові слова: *мале підприємництво, інноваційна політика, фінансування розвитку.*

Вступ. Розвиток та забезпечення конкурентоспроможності підприємницького сектору економіки істотною мірою визначаються ефективністю фінансування цих процесів. Причому в останні роки все більше актуалізується потреба в нових, інноваційних підходах до державної політики у цій сфері, оскільки традиційні засоби, що використовувалися упродовж останніх 20 років засвідчили недостатньо високу ефективність.

Ці завдання дуже важливі, адже ефективне фінансування підприємництва дозволяє не лише забезпечити функціонування його суб'єктів в умовах посилення конкуренції, але є передумовою соціально-економічного зростання, оскільки сприяє покращенню структурних компонент економічної системи, ресурсного забезпечення господарювання на всіх рівнях ієрархії, належному фінансуванню підприємницького сектору держави.

Проте, недостатньо завершена й ефективна політика гарантування конкурентоспроможності підприємництва і її фінансового забезпечення та посилення дії таких фінансово-економічних ризиків, як підвищення вартості і ускладнення доступу до інвестицій та інновацій, зменшення купівельної спроможності населення та структурні деформації зовнішніх ринків, зростання витратомісткості продукції (послуг), зниження рівня фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності підприємств, збільшення терміну окупності капіталовкладень, посилення дії ризиків інституційного середовища, зменшення капіталізації підприємств істотно погіршили конкурентоспроможність вітчизняного підприємництва.

Матеріали і методи. Процеси формування і розвитку підприємницького сектору знайшли достатньо широке висвітлення у працях З. Варналія, Т. Васильціва, Л. Воротиної, М. Козоріз, О. Кузьміна, В. Мікловди, С. Реверчука та ін. Проте, обмеженість фінансових ресурсів та низька ефективність державних програм з покращення фінансового забезпечення суб'єктів підприємництва є одним з головних чинників зниження рівня конкурентоспроможності вітчизняної економіки, що потребує удосконалення теоретико-прикладного базису інноваційних підходів до державної політики покращення фінансування

підприємницької діяльності.

Відтак, метою статті є наукове обґрунтування теоретико-методологічних засад та засобів державної політики покращення фінансового забезпечення розвитку підприємництва на інноваційних засадах.

Результати дослідження. Дослідження сутнісних характеристик конкурентоспроможності підприємництва базується на теоретичному узагальненні понять підприємництва та конкурентоспроможності підприємства, галузі, сектора, економіки регіону. Узагальнення теоретичних основ вказаних категорій дозволило дійти висновку, що конкурентоспроможність підприємництва залежить від доступу суб'єктів підприємництва до ринків, господарських ресурсів і прав діяльності для задоволення за рахунок них поточних і перспективних потреб. Це більш системна і комплексна категорія порівняно з конкурентоспроможністю економічних агентів, оскільки визначає взаємопов'язаність структурних компонент, факторних конкурентних переваг економічних агентів (інституційно-організаційної, кадрової, інноваційної, майнової, товарної), цільової орієнтації на формування економічного потенціалу, забезпечення структурно збалансованого розвитку на інноваційних засадах.

Своєю чергою забезпечення конкурентоспроможності підприємницького сектору потребує належного фінансування цього процесу. Відтак, під механізмом фінансового забезпечення розвитку підприємництва доцільно розглядати поєднання принципів, методів, засобів, організаційно-економічних та правових інструментів державної політики та регулювання ринків фінансових ресурсів і послуг, сукупності інституцій, правил та норм, економічних інтересів суб'єктів комерційної господарської діяльності, що формують сприятливі умови для фінансування заходів зі зміцнення конкурентоспроможності економічних агентів.

Належним чином сформована система фінансового забезпечення розвитку підприємництва створює передумови сталого соціально-економічного розвитку регіону.

З огляду на різновекторність впливу та взаємозалежність і взаємообумовленість розвитку підприємництва та фінансового забезпечення цього процесу з багатьма характеристиками соціально-економічного зростання, критеріями, за якими варто формувати принципи державної політики, є:

- 1) гарантування структурних складових фінансового забезпечення;
- 2) реалізація фінансових інтересів на різних рівнях фінансових відносин;
- 3) покращення основних структурних елементів розвитку підприємництва;
- 4) забезпечення належного управління цією системою.

У відповідності до цього повноцінний перелік показників-індикаторів оцінювання рівня фінансового забезпечення розвитку підприємницького сектору держави базується на декомпозиції таких структурних складових:

- ресурсна;
- стан розвитку грошового ринку та інфляційних процесів;
- валютна;
- фінансова стійкість, ліквідність та платоспроможність;
- стан розвитку страхового та фондового ринків і доступ до них суб'єктів

підприємництва.

На основі результатів аналізу кількісних параметрів фінансової незалежності, ефективності використання фінансових ресурсів малих підприємств в Україні та здатності до їх збільшення, можна зробити висновок, що рівень фінансового забезпечення вітчизняного підприємництва є недостатньо високим. Про це свідчать: від'ємний фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, низький рівень рентабельності операційної діяльності, перевищення суми кредиторської заборгованості над дебіторською, збільшення частки підприємств, які не здійснюють фінансово-господарської діяльності, велика кількість збиткових підприємств, незначна зайнятість та рівень оплата праці.

Крім того, проявами недостатньо розвинутої системи фінансування розвитку підприємництва є:

- незначні обсяги доходу підприємств таких видів економічної діяльності, як готелі та ресторани, операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, сільське господарство, мисливство та лісове господарство;

- від'ємний фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування у більшості видах економічної діяльності;

- перевищення обсягів зобов'язань підприємств над їх дебіторською заборгованістю;

- низька рентабельність операційної діяльності;

- достатньо велика частка підприємств, які не здійснювали діяльності та збиткових;

- низький рівень середньомісячної заробітної плати у готельному і ресторанному бізнесі, сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві;

- високий рівень зносу матеріально-технічної бази підприємств.

За результатами аналізу виявлено, що рівень фінансового забезпечення розвитку підприємництва у Львівській області поступається середньому по Україні. Зокрема, через погіршення таких показників, як: обсяги реалізованої продукції, фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування та валові капітальні інвестиції у розрахунку на одне підприємство, середній рівень податкового навантаження, рентабельність операційної діяльності, середня місячна заробітна плата персоналу та фондоозброєність.

Найбільш суттєвими негативними наслідками недостатньої ефективності державної політики фінансування розвитку підприємництва в Україні залишаються:

- відсутність передумов для капіталізації підприємств;

- недосконалість спрощеної системи оподаткування, звітності та обліку;

- низький рівень захищеності інтересів інвесторів;

- нерозвиненість системи кредитної інформації;

- критично низька ефективність оподаткування підприємницької діяльності;

- недостатнє використання механізму державної фінансової підтримки підприємництва;

- нестабільність державної політики та корупція в органах державного управління і контролю;
- низький рівень доступу до фінансування;
- високі відсоткові ставки, які збільшують вартість капіталу та стають перешкодою розвитку нового бізнесу.

Відтак, при розробці державних і регіональних стратегічних програмних документів у сфері покращення фінансового забезпечення розвитку підприємництва їх головною метою та операційні цілі необхідно узгоджувати з пріоритетами соціально-економічного розвитку держави та її регіонів за напрямками:

- (1) покращення фінансової незалежності та доступності суб'єктів підприємництва до фінансових ресурсів і ринків;
- (2) гарантування розвитку грошового ринку та стримування інфляційних процесів;
- (3) мінімізацію валютних ризиків суб'єктів господарювання;
- (4) підвищення рівня фінансової стійкості суб'єктів підприємництва;
- (5) покращення ліквідності та платоспроможності підприємств;
- (6) забезпечення захисту суб'єктів підприємництва від фінансово-економічних ризиків.

За кожним з цих напрямів потрібно реалізувати сукупність важливих заходів, спрямованих на посилення конкурентоспроможності підприємства та її фінансового забезпечення. Головними суб'єктами реалізації такої політики мають стати органи державного управління та місцевого самоврядування, державні (державно-комунальні чи комунальні) та недержавні установи фінансово-кредитного сприяння бізнесу, асоціативні підприємницькі об'єднання, підприємства та організації фінансово-кредитної, страхової сфери, суб'єкти підприємницької діяльності, представники ЗМІ, громадськість.

Регіональна політика у цій сфері повинна носити ширший характер із використанням арсеналу інституційних, економічних, фінансових і організаційних засобів та здійснюватися за напрямками:

- покращення фінансового результату і рентабельності суб'єктів підприємництва;
- збільшення кількості та частки діючих і прибуткових підприємств;
- покращення ліквідності і фінансової стійкості суб'єктів підприємництва;
- зміцнення фінансової безпеки сектора малого бізнесу;
- активізація інвестиційно-інноваційної діяльності;
- удосконалення фінансово-кредитної підтримки бізнесу;
- зниження рівня тінізації господарювання.

Зауважимо, що основою розвитку підприємництва є його гарантування на кожному підприємстві. Саме тому регіональним та місцевим органам державного управління необхідно ініціювати та стимулювати посилення фінансового забезпечення на мікрорівні. Операційні, інституціональні та економічні заходи мають здійснюватися у такій послідовності етапів:

- збір, опрацювання інформації, розрахунок внутрішньої, зовнішньої компонент та узагальнюючого рівня фінансового забезпечення комерційної господарської діяльності;

- запровадження постійно діючого моніторингу рівня та характеристик фінансового забезпечення розвитку підприємств;
- розробка заходів з посилення незабезпечених функціональних складників та індикаторів фінансового забезпечення розвитку;
- планування ресурсного забезпечення та очікуваних результатів;
- реалізація заходів, контроль їх результативності та коригування;
- розвиток системи інформаційно-аналітичного забезпечення, стратегічного і тактичного, організаційного і мотиваційного управління системою фінансового забезпечення підприємств та її поступова імплементація в основу загальної планової роботи.

Висновки. Обґрунтовані теоретико-методичні засади, пріоритети та прикладні рекомендації можуть бути використані для удосконалення державної політики розвитку підприємництва в Україні. Зокрема, видається доцільним їх використання як центральними, так і регіональними та місцевими органами державного управління, асоціативними підприємницькими організаціями при розробці ефективних заходів та обґрунтуванні засобів посилення конкурентоспроможності і подальшого розвитку підприємництва як системоутворюючого чинника розвитку продуктивних сил і національного господарства.

Подальші наукові дослідження у цій сфері мають стосуватися розробки рекомендацій з розвитку інституційної інфраструктури інноваційного розвитку суб'єктів бізнесу.

Література

1. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Тарас Григорович Васильців. – Львів: Арал. – 386 с.
2. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур / Надія Йосипівна Реверчук // Нац. банк України ; Львів. банківський ін-т. – Л. : ЛБІ НБУ, 2004. – 196 с.
3. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні / Національна доповідь. – К.: Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва, 2009. – 180 с.

Summary

Parfenyuk Ye.

INNOVATIVE APPROACHES OF FINANCIAL PROVIDING DEVELOPMENT IN ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

In the article theoretical positions and modern state of public policy of the financial providing development in entrepreneurship in Ukraine are analysed; priorities and facilities of the system of financing development improvement in small entrepreneurship on innovative principles are grounded.

Key words: *small enterprise, innovative policy, financing of development.*

Рецензент - д.е.н., професор Шульський М.Г.

Пенцак Т.Г., к.е.н., Назаркевич М.В., аспірант ©
*Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

МАРКЕТИНГОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИБНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

В статті розглядається управління конкурентними перевагами рибницького господарстві. Аналізуються переваги продукції рибництва на противагу іншим напрямкам сільськогосподарського виробництва. Авторами запропоновано рекомендації до зниження собівартості продукції рибництва і, тим самим, збільшення її конкурентних переваг.

Ключові слова: *рибне господарство, ефективність, сільськогосподарське виробництво, рибництво, конкурентні переваги, цілі підприємства, господарська діяльність.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток економіки України характеризується кризовими явищами як економіки держави в цілому, так і її окремих галузей та напрямків. Зважаючи на вплив глобалізації економічних процесів, підвищення вимог конкуренції на національному та міжнародному рівні виникає потреба забезпечення ефективного маркетингового менеджменту на рівні бізнес-процесів. В сучасних умовах існує проблема запровадження дійсно ефективних господарських механізмів, створення доступних продуктів харчування.

Сьогодні основні питання щодо формування стратегії активного розвитку підприємства рибництва досліджуються вченими-економістами, та все ж таки не існує єдиного рецепту щодо розробки та подальшої підтримки цілісної та ефективної системи формування та реалізації стратегії маркетингового менеджменту.

Аналіз останніх досліджень. Проблемами функціонування підприємств рибного господарства займався ряд вчених, зокрема: О. М. Багров, П. П. Борщевський, М. В. Гринжевський, Я. Коуржил, Ю. П. Мамонтов, В. О. Мурін, Є. А. Романов. Проте, на даний час, як засвідчує огляд наукової літератури і реальний стан проблеми функціонування рибницьких господарств, є ще ряд невирішених питань, які потребують поглибленого дослідження і вирішення.

Мета статті. Знайти резерви конкурентоспроможності продукції рибництва для більш успішного просування її на ринок і задоволення потреб споживача.

Виклад основного матеріалу. Жодна з галузей матеріального виробництва не має таких сприятливих передумов як сільське господарство: у зв'язку з зростанням кількості населення у світі дуже велика увага приділяється проблемі збільшення білкових ресурсів і підвищення біологічної цінності різних харчових продуктів. Тому не випадково, що з кожним роком значення

ставкового рибництва зростає. Розширення площі ставкових господарств, вдосконалюється їх техніка, підвищується вихід рибної продукції, а саме ставкове рибництво все міцніше поєднується з сільським господарством як його галузь. Значення риби як досить цінного продукту харчування населення зростає.

Ставкове рибництво має необхідні умови для досить широкого розвитку в господарствах країни. Основне завдання даної галузі – вирощування в спеціально пристосованих водоймах, ставках, озерах риби для постачання населення якісною та живою продукцією.

Розвиток рибного ставкового господарства як галузі сільського господарства визначається тим, що в фонди соціального землекористування входять не тільки землі, але і значна кількість водних угідь, площі яких зростають із року в рік. Відомо, що запаси води мають важливе значення для сільського господарства, особливо в посушливих районах. Використання водних угідь і для розведення риби – один із шляхів підвищення їх рентабельності.

Важливою передумовою розвитку рибного господарства є ціна на м'ясо риби, яка є значно нижчою від ціни на яловичину та свинину.

У таблиці 1 проведено аналіз динаміки цін на окремі продукти харчування у Львівській області у передкризових 2007-2008 рр. та стагнаційному 2011 р.

Таблиця 1

Середні ціни на окремі продукти харчування у роздрібній торгівлі, грн. за кг, л

Вид товару	2007 р.	2008 р.	2011 р.	2011 р. до 2007 р., %
Яловичина	28,79	40,03	53,14	184,6
Свинина	26,49	42,02	46,27	174,7
Птиця	12,27	13,78	21,01	171,2
Сало	10,06	15,97	18,64	185,3
Ковбаса варена	24,03	31,37	38,84	161,6
Риба жива і охолоджена	17,53	21,12	22,07	125,9
Масло вершкове	24,34	28,46	66,80	274,4
Олія	9,77	10,31	16,55	169,4
Молоко	3,32	3,91	7,37	222,0
Сметана	9,84	11,00	19,50	198,2
Яйця	6,34	9,20	9,54	150,5
Цукор	3,56	4,10	8,11	227,8
Борошно пшеничне	2,79	3,27	4,72	169,2
Хліб пшеничний з борошна 1 сорту	2,87	3,29	4,61	160,6
Рис	3,85	11,03	9,52	247,3
Макарони	4,71	5,78	7,00	148,6
Картопля	1,80	2,24	1,40	77,8
Капуста свіжа	2,26	0,76	0,76	33,6
Яблука	8,75	8,00	6,46	73,8

З наведених у цій таблиці видів продовольчих товарів найбільш високими були темпи зростання цін на рис та молокопродукти. Високі темпи зростання цін на молокопродукти пояснюються значним скороченням їх

пропозиції на ринку у зв'язку із занепадом молочного скотарства, який спостерігається як у сфері сільськогосподарських підприємств, так і у сфері особистих селянських господарств.

М'ясо риби найменше зросло в ціні серед продуктів багатих протеїнами та висококалорійних продуктів. Ситуація з цінами на овочеву продукцію та плоди і ягоди пояснюється низьким врожаєм в 2007-2008 рр. . Крім цього, значне зниження цін у 2011 р. порівняно з цінами 2007 р. викликане високим врожаєм цих культур в особистих селянських господарствах, які є основними постачальниками їх на ринок.

Але попит на продукти харчування є лише однією стороною ринкового процесу. Іншою його стороною є пропозиція даного товару на ринку. Насиченість пропозиції певного товару визначає взаємозв'язок між його ринковою ціною і кількістю цього товару, яку виробники хочуть виготовляти і продавати.

В основі прийняття рішень щодо пропозиції лежать в першу чергу витрати виробництва. Виробник постачатиме конкретний вид товару на ринок лише в тому разі, коли ринкова ціна вища від його собівартості. Якщо ж вона нижча, то виробник або притримає товар до кращих часів, або взагалі відмовиться від його виробництва.

Ринкова рівновага є компромісом між покупцем і продавцем. Вона проявляє себе у взаємній згоді здійснити акт купівлі-продажу. Рівноважною ринковою ціною є та, при якій обсяг пропонованого товару рівний обсягу запитаного товару.

Таблиця 2

Кількість окремих продуктів харчування, які можна було придбати на середньомісячну заробітну плату у грудні відповідного року, кг

Вид товару	2007 р.	2008 р.	2011 р.	2011 р. до 2007 р., %
Яловичина	49,3	44,3	47,7	96,8
Свинина	56,5	46,7	54,8	97,0
Птиця	91,4	98,7	120,6	131,9
Ковбаса варена	59,8	56,2	65,2	109,0
Риба жива і охолоджена	84,3	87,2	114,8	136,2
Масло вершкове	64,2	64,2	37,9	59,0
Олія	152,1	175,8	153,1	100,7
Молоко	445,2	451,5	343,7	77,2
Сметана	136,0	143,2	129,9	95,5
Яйця	1942	1693	2655	136,7
Цукор	407,6	434,8	312,4	76,6
Борошно пшеничне	531,9	544,9	536,7	100,9
Хліб пшеничний з борошна 1 сорту	556,5	527,0	570,6	102,5
Рис	375,8	163,0	266,1	70,8
Макарони	304,6	311,4	361,9	118,8
Картопля	723,5	754,4	1809,5	250,1
Капуста свіжа	637,4	2006,1	3333,3	523,0
Яблука	210,0	262,3	392,2	186,8

Тобто, продукція рибництва є більш доступною в умовах кризи і дає вміст необхідних протеїнів та калорій. При цьому, для господарств рибництва постає важливий аспект: забезпечити доступність (врівноваження пропозиції і попиту) своєї продукції і отримати більший прибуток. Тобто, підприємству рибництва потрібно посилювати свої конкурентні переваги.

Отже, варто зазначити, всі без винятку підприємства першочергово мають орієнтуватися саме на економічні конкурентні переваги з подальшим покращенням

якості продукції. Зазначені два аспекти, економічні переваги і підвищення якості продукції, без сумніву, має забезпечити стабільність економічного розвитку держави та соціальну забезпеченість населення.

Вирішенням цих питань є розвиток садкових рибних господарств. Особливістю садкових рибоводних господарств є винятково низькі витрати на їх створення і відповідно швидка окупність. До позитивних рис можна віднести простий контроль над вирощуваною рибою, невелику площу, займану садками, зручне обслуговування. Садкові господарства можуть бути досить ефективними і при неповному виробничому циклі.

Недоліками їх є повна залежність від температурного, гідрохімічного та гідрологічного режиму водойми, в якому встановлені садки, неможливість використання (за деякими винятками) природної кормової бази водойми.

У нашій країні поширені садкові господарства в основному двох типів: озерні форелеві садкові господарства на Північно-заході і в інших регіонах, де є можливість вирощувати форель в літній час, і тепловодного садкові господарства, розташовані на водоймах-охолоджувачах ГРЕС, АЕС і ТЕЦ. У цих господарствах вирощують в зимовий час форель, а в літній - осетрових, коропа, американського каналного сома.

Практично не поширені у нас річкові садкові господарства, хоча саме на річці завдяки течії переваги коштів виявляються особливо сильно. Очевидно, садкові господарства завдяки простоті організації та низьким початковим затратам становлять найбільший інтерес для фермерів, які вирішили зайнятися рибництвом.

Серед садкові господарств існує велика кількість процвітаючих підприємств, хоча є і безліч прикладів невдалої їх експлуатації.

Особливе значення має вибір водоймища і місця розміщення коштів.

Не обов'язково мати повносистемне господарство. Вирощування риби в садках - найбільш гнучка технологія. Вона дає можливість організувати рентабельне виробництво навіть там, де це здається неможливим.

Садкове рибництво зародилося на базі ставкового рибництва і володіє цілим рядом переваг. Зокрема, садкові господарства можна розміщувати безпосередньо у водоймах, у тому числі комплексного призначення, що дозволяє використовувати одні й ті ж водні ресурси як для рибництва, так і для інших галузей народного господарства. І при цьому не потрібно вилучення з обігу значних площ сільськогосподарських угідь для будівництва ставків, так як в садкові господарствах витрачається значно менше коштів, ніж у ставкових. На відміну від басейнових господарств при вирощуванні риби в садках не потрібно примусового водообміну і витрати енергії на перекачування води. Садкові господарства розміщують у великих за площею та глибоких (5-6 м) водоймах з наявністю великих резервів місцевих кормів у вигляді малоцінної риби, молосків, зоопланктону. Садки встановлюють в захищених від вітру затоках та добре проникних садках з капронової діли, і навіть при щільних посадках риби створюється такий же фізико-хімічний режим, як і у водоймах, в яких вони встановлені. Це дає можливість підбирати для різних видів риб водойми зі сприятливим для них температурних і гідрохімічними режимом, що дозволяє розширити, в порівнянні зі ставками, кількість вирощуваних об'єктів за рахунок цінних порід риб.

Висновки. Стабільний розвиток рибного господарства, метою якого є задоволення потреб населення в рибній продукції, неможливий без ефективної виробничої діяльності, направленої на підвищення його прибутковості.

Після стрімкого падіння, в останні роки відбулася стабілізація діяльності рибного господарства. Проте масове застосування випасної технології, ефективність якої значною мірою залежить від природно – кліматичних умов, призвели до поступового спаду рівня вирощування товарної рибної продукції. Неритмічна робота спеціалізованих рибницьких підприємств відвернула від них переробну галузь, яка стала майже повністю орієнтована на морську сировину. Недостатність якісної вітчизняної продукції, що вирощується на внутрішніх водоймах, негативно впливає на ринок риби та продукції з неї, сприяє заповненню цієї ніші неякісною продукцією. Зменшення обсягів виробництва продукції рибальства та рибництва, зниження економічної ефективності підприємств рибного господарства України в цілому створюють залежність рівня споживання населенням риби та рибної продукції від імпорту.

Головним завданням рибного господарства є забезпечення населення рибою та продукцією із неї при достатній для подальшого розвитку ефективності. Вирішенням такого завдання є запровадження садкових рибних господарств, котрі є найменш витратними в обладнанні та мають можливість мобільності на кожний сезон. Запровадження садкового рибництва є найбільш раціональним напрямом, технологією та моделлю розвитку рибного господарства як в цілому, так і окремих його складових.

Література

1. Гринжевський М.В. Інтенсифікація виробництва продукції аквакультури у внутрішніх водоймах України / М.В. Гринжевський. – К.: Світ, 2000. – 190 с.
2. Вдовенко Н.М. Сучасний стан та напрями розвитку рибного господарства в Україні / Н.М. Вдовенко // Економіка АПК. – 2010. – №3. – С.15-20.
3. Ціноутворення та нормативні витрати в сільському господарстві / [За ред. Саблука П.Т.] : у 2 т. – К.: ІАЕ УААН, 2008. – Т.1. – 698 с.
4. Курганська О.С., Клименко О.В. Сучасний стан, перспективи, проблеми та напрями реформування рибного господарства в Україні. // [Електронний ресурс]. // <http://www.ruba-pidpadar.ukr.net>.

Pentsak T.G., Nazarkevych M.V.

MARKETING ASPECTS OF THE FISHERIES MANAGEMENT

In the article are has the management of fish farms competitive advantage. Analyzed the benefits of fishery products as opposed to other areas of agricultural production. Authors offer recommendations to reduce the cost of production and fish farming, thereby increasing its competitive advantage.

Key words: fisheries, efficiency, farming, fishing, competitive advantages, target enterprise, economic activity.

Рецензент - д.е.н., професор Шульський М.Г.

УДК 658.8.011.1:637.1

Петриняк У.Я.,[©]викладач кафедри економічної політики та економіки праці
ЛРІУ при Президенту України**УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ ЗБУТОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ МАРКЕТИНГУ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

Досліджено основні важелі управління збутовою діяльністю на молокопереробних підприємствах, проаналізовано вплив організаційно-економічних напрямів на виробничу діяльність молокопереробних підприємств. А також запропоновано заходи щодо удосконалення управління збутовою діяльністю підприємств.

Ключові слова: управління, маркетинг, збутова діяльність, молокопереробні підприємства.

Постановка проблеми. Ефективне управління будь-яким підприємством в сучасних умовах неможливе без застосування різних управлінських методів та сучасних маркетингових дій. Продуктивність та ефективність будь-якої господарської системи та загальний ефект управління в кінцевому рахунку завжди визначається її найбільш вузьким місцем, тобто збутом. Вихідним пунктом для формування ефективного управління збутовою діяльністю на даному етапі розвитку економічних відносин є нові умови на ринках як молочної, так і інших галузях. Перенасичення ринків молочною продукцією різних виробників, ціновий тиск та зниження рівня рентабельності зумовлюють тенденції глобалізації та диверсифікації. Зміна ринкових та галузевих границь призводить до їх стирання взагалі та формування нових, внаслідок чого виникають процеси концентрації в промисловості та торгівлі. Молокопереробні підприємства намагаються об'єднати свої ресурси для збільшення впливу на ринках та усунення конкурентів. Ринки в умовах жорсткої конкуренції ставлять нові вимоги до збуту молочної продукції. Тому завдання збуту у сфері контакту із споживачем стають сьогодні складнішими та вимагають зростання компетенції збутових працівників.

Аналіз останніх досліджень. Розвиток інформаційних технологій також зумовив нові шанси для комунікації із споживачами. Дані технології підсилюють інтенсивність конкуренції та динаміку процесів у збуті, одночасно створюючи конкурентні переваги. Прогресивні засоби комунікації висунули нові вимоги до збутових стратегій, збутової організації та збутового персоналу. Вони втілюють в життя бажання багатьох підприємців, а саме заміну масової комунікації із споживачами на індивідуальну цілеспрямовану комунікацію із окремими споживачами. У даному аспекті особливого значення набуває розвиток інтерактивних засобів масової комунікації (інтернет), банків даних,

[©] Петриняк У.Я., 2013

нових технологій у програмному забезпеченні та телекомунікацій.

Поряд з необхідністю вирішення вищезгаданих питань актуальним та необхідним завданням сучасного збутового керівництва є управління збутовим персоналом. Реалізація нових стратегій у збуті наголошує на важливості людського фактору, одночасно змінюючи роль збутових працівників. Тому належне здійснення функцій менеджменту і функцій збуту можливе лише за умов відповідного матеріально-технічного, інформаційного, методичного та кадрового забезпечення. У той же час, здійснення прийнятих рішень можливе лише в межах тих ресурсів підприємства, якими воно володіє, тобто управління збутом має враховувати обмеженість ресурсів.

Управління збутом слід розглядати як інструмент для досягнення поставлених збутових цілей і стратегій, або, іншими словами, для досягнення завдань збутової політики. Згідно з теорією менеджменту [2, с.42], під об'єктом управління збутом можна розуміти структуру організації збуту, на яку направлені управляючі дії, під суб'єктом збуту — орган або особу, які здійснюють управляючі дії.

Чіткого визначення управління збутом в досліджених джерелах не наводиться. Так, О.А.Новіков, В.В.Щербаков розробили графічне зображення принципової моделі управління збутом [1, с.138], але самого визначення управління збутом економісти не наводять (рис. 1.1).

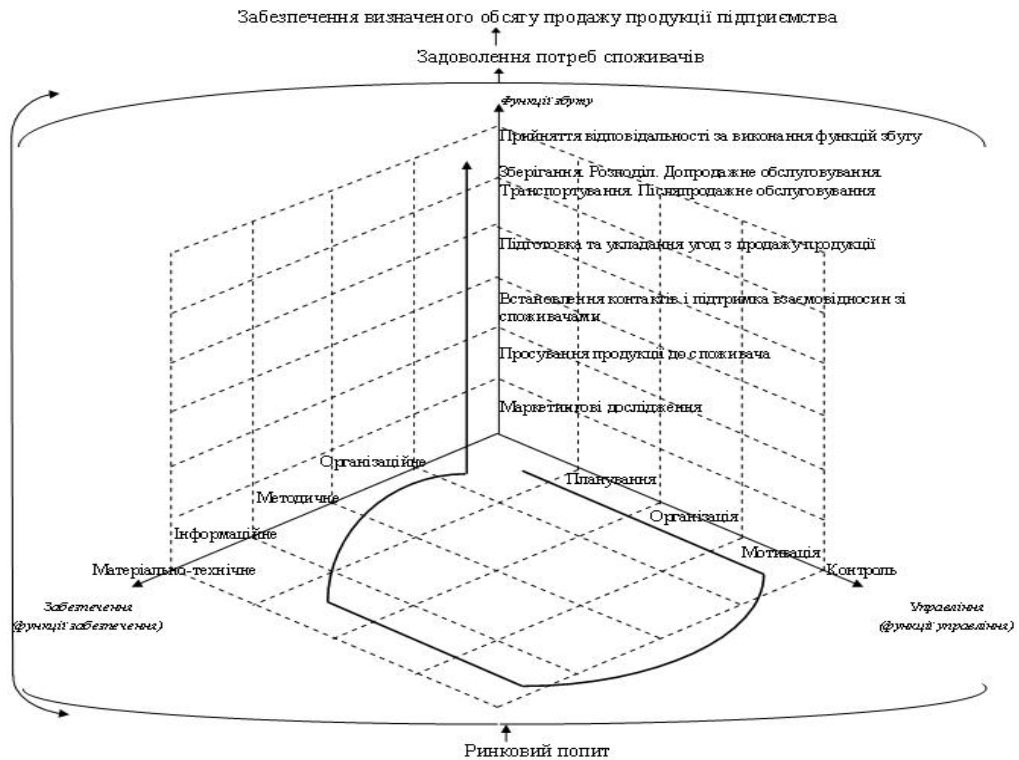

Рис. 1.1. Модель управління збутом із позиції маркетингу

Згідно з трактуванням управління в широкому розумінні [2, с.37], визначимо управління збутом як процес планування, організації, мотивації і контролю збутової діяльності підприємства для формування та досягнення мети збуту.

Виклад основного матеріалу. Сучасне збутове управління ставить нові вимоги до працівників: здатність вирішення комплексних проблем, орієнтація на споживача та здатність роботи в колективі (групі). Крім того, збутовий працівник повинен уміти налагодити і підтримувати довготривалі зв'язки з клієнтами і партнерами в процесі створення якості та вартості товару.

Нові вимоги ставляться сьогодні і до керівників збутових організацій. Їх основне завдання полягає в мотивації персоналу до виконання комплексних завдань. Не вказівки та контроль, а кооперація і партнерство становлять основу управління збутовою діяльністю.

Відповідно до наведеного визначення збутова діяльність молокопереробного підприємства передбачає здійснення основних функцій менеджменту щодо функцій збуту, оскільки виконання саме функцій збуту гарантує реалізацію задач збуту та досягнення мети збуту.

Проведемо аналіз ринку збуту (реалізації) молокопродукції. Преш-за все, за даними Держкомстату дослідимо динаміку розвитку ринку молокопродуктів протягом останніх декілька років (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників реалізації та виробництва молока та молочних продуктів господарствами населення Львівської області

Показники	Роки					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Реалізованого. Кількість, тонн	139419	157615	143542	189140	172963	160937
Вартість, тис.грн.	94276,0	137488,0	120690,0	239429,0	268367,8	3720547,2
Ціна за 1 тону, грн.	676,2	872,3	840,8	1265,9	1551,6	2311,8
В т.ч. переробним підприємствами Кількість, тонн	112456	125150	113091	149600	124948	81142
Питома вага до всього реалізованого, %	80,7	79,4	78,8	79,1	72,2	50,4
Вартість, тис.грн.	68532,0	98665,6	79447,5	168290,7	154926,4	103239,1
Ціна за одну тону, грн.	609,4	788,4	702,5	1124,9	1239,9	1272,3
Виробництво молока	927100	899200	708500	708500	707600	657800
Товарність, %	15,0	17,5	20,3	26,7	24,4	24,5

Все ж таки напрашується висновок, що майбутнє у формуванні пропозиції на сировинному молочному ринку Львівської області належить сільськогосподарським підприємствам. По – перше, рівень товарності виробництва молока в даній категорії господарств становить 83,8% (табл.1), по

– друге, 95,1% із всієї кількості проданого молока, реалізовано переробним підприємствам (рис.1). По – третє, на даний час в умовах підприємства легше забезпечити відповідну якість молока згідно санітарних норм та вимог, що не реально в господарствах населення. Тому важливим є забезпечення розглянутих передумов, які впливають на розвиток та збільшення обсягів виробництва молока.

Обсяг продажу молочних продуктів зростає за рахунок збільшення частоти споживання, збільшується кількість людей, які вживають молокопродукти кожен день.

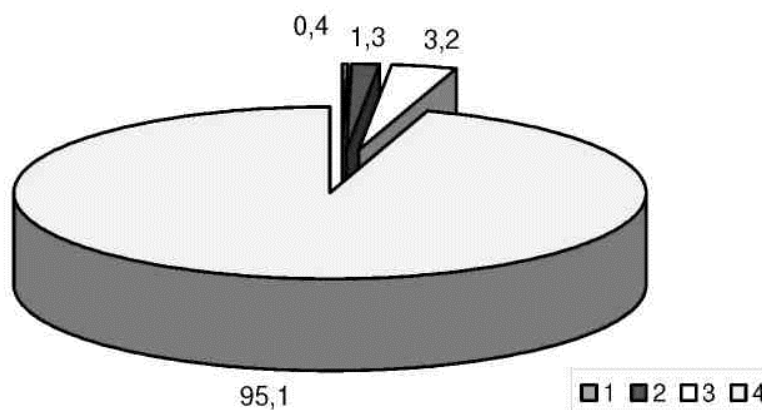

Рис. 2.10. Структура реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами за напрямками в 2009 році, %.

- 1- реалізовано переробним підприємствам;
- 2- реалізовано населенню;
- 3- реалізовано на ринку;
- 4- реалізовано за іншими напрямками.

Підприємства-виробники молока та підприємства переробники молочної сировини тісно взаємопов'язані. Для того, щоб були завантажені виробничі потужності молокопереробних підприємств необхідно збільшувати виробництво молока, необхідною умовою якого є прибутковість та зацікавленість підприємств розвивати виробництво саме даного продукту. Враховуючи взаємозв'язаність між собою учасників ринку молока і молочних продуктів, тобто підприємств виробників та підприємств переробників молочної сировини, однаковою кінцевою метою їх функціонування, необхідний пошук взаємовигідних форм їх співпраці, таких як кооперація та інтеграція. І це має бути предметом відповідної стратегії розвитку Львівської області, і молочної сировинної бази, зокрема.[1, с.72]

Отже, для подолання кризової ситуації, стабілізації та подальшого розвитку виробництва молока й молочних продуктів необхідно: поліпшити селекційно-племінну роботу (збільшення поголів'я, підвищення його

продуктивності); стан кормової бази (забезпечення кормами на науково обґрунтованому рівні з подальшою спеціалізацією підприємств цієї галузі); розвиток фінансово-кредитної системи (надання пільгових кредитів); інформаційної (створення системи моніторингу, ринку молока і молочних продуктів), інноваційної (створення різних нововведень і винаходів), інвестиційної (як вітчизняні, так й іноземні капіталовкладення у розвиток молочного підкомплексу) діяльності, з перспективою виходу на світовий ринок.

Отже, можна стверджувати, що ринок молочної продукції недостатньо наповнений, а попит на ринку є досить значним. Це свідчить про можливість нарощування досліджуваним підприємством своїх потужностей та збільшення об'ємів виробництва продукції.

У системі менеджменту підприємства збутові цілі належать щонайменше до категорії менеджменту середнього рівня і підпорядковуються стратегічним цілям організації. Управління збутом, реалізуючи збутові цілі і стратегії, формує нову площину діяльності відносно збутової політики як інструменту маркетинг-міксу [3, с. 57-59].

Цілі управління збутовою діяльністю слід розглядати в рамках концепцій. Як відомо, концепції є виразом підприємницької ідеї і визначають шляхи від її зародження до реалізації. Вони є на підприємстві фундаментом ринково-орієнтованого підприємництва. На практиці концепції розробляються та реалізуються за таким алгоритмом [4, с. 73]:

- Здійснюється ситуаційний аналіз, в результаті якого встановлюються можливості та обмеження, а також шанси та ризики у збуті.
- Визначаються цілі збуту.
- Проводиться порівняння цілей з існуючою ситуацією, тобто фактичними показниками. На основі виявлених відхилень між цілями та існуючою ситуацією встановлюються пріоритетні заходи та їх фінансування.
- Здійснюється планування заходів для подолання відхилень з одночасним виділенням для цього необхідних ресурсів. Перед безпосередньою реалізацією приймається кінцеве рішення про проект.
- Реалізація запланованого.
- Здійснення контролю над досягненням цілей концепції.

Збутова система або система збуту молокопереробного підприємства є сукупністю суб'єктів з відповідними функціональними обов'язками і повноваженнями, а також організаційно-правовими взаємовідносинами в процесі збутової діяльності. Збутова система формується відповідно до збутової політики, яка має стратегічну направленість на досягнення мети збуту, що зумовлена корпоративною місією виробничого підприємства [5, с.137].

Література

- 1.Петриняк У.Я. Удосконалення маркетингової діяльності молокопереробних підприємств / С.В.Васильчак // Монографія Львів: НВФ „Сполом”, Львів – 2012. -196 с.
2. Кабушкин Н.И.Основыменеджмента: Учеб. пособие.— 3-е изд.— Минск: Новоезнание, 2010.— 336 с.
3. Проненко Г.С. Відділ маркетингу – каталізатор упровадження загального управління якістю (TQM) // Маркетинг в Україні. – 2002. – №2. – с. 57-59.
4. Сакун Л.М. Управління збутом на підприємстві // Регіональні перспективи. – 2002. – №6. – с. 75-77.
- 5.Коммерческаядеятельностьпроизводственныхпредприятий (фирм): Учебник / Под ред. О.А. Новикова, В.В. Щербакова.—СПб.: Изд-воСПбГУЭФ, 2009.— 416 с.

Summary

The article deals with the investigation of small milk production enterprise functioning in the conditions of Lvovregion. Based on got results it was proposed the concrete measures due to the efficiency increase of enterprise leading by small subjects of management. The main problems of management of marketing conception the influence of the milk production economics risks to the activity of the enterprises milk production are analyses. The ways of the improvement of riskmanagement for the farm enterprises are offered.

Рецензент - д.е.н., професор Шульський М.Г.

УДК 35.088.6:378.1

Пуцько Б.М., д.е.н., професор, с.н.с. ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького***СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ:
ПЕРША ОБ'ЄКТИВНО ОБГРУНТОВАНА ПРОГРАМА ВИХОДУ ІЗ
ТУПИКА**

Подається порівняльна оцінка освітніх систем Франції, Німеччини, Польщі та України. Розглянуто об'єктивні критеріальні підстави реструктуризації вищих навчальних закладів Львова та України з урахуванням, власне державної мотивації. Розроблено економіко-математичну формулу та запропоновано об'єктивні критеріальні умови оптимізації кількості інститутів та університетів системи МОН України. Представлений варіант реструктуризації вищих навчальних закладів Львова (як проект до обговорення науковою спільнотою і владою) та перелік, за новими назвами, вищих навчальних закладів Львова після здійснення потенційної процедури їх реструктуризації.

Ключові слова: *порівняльна оцінка, освітні системи, реструктуризація вищих навчальних закладів, оптимізація кількості інститутів та університетів системи МОН України, об'єктивні критеріальні підстави, державна мотивація.*

Постановка проблеми. Науково-обгрунтований, соціально відкритий та владою усвідомлений пошук об'єктивних критеріїв реструктуризації вищих навчальних закладів, пошук шляхів виходу освітньої системи України із тупика є на часі. Проблема є актуальною, є складовою "національних пріоритетів і стратегічних орієнтирів розвитку українського суспільства", які має розробити дане суспільство, а тому вимагає логічного, конструктивного і невідкладного рішення. Українська "криниця знань" потребує очищення від намулу, сміття та інших пострадянських решток.

Аналіз останніх досліджень. Для об'єктивізації підходу щодо реструктуризації вищих навчальних закладів доцільно вивчити досвід окремих країн. Ми зупинилися на дослідженні освітньо-наукової структури навчальних закладів Федеративної Республіки Німеччина, Республіки Польща та Франції.

У Франції існує велика розмаїтість навчальних закладів і спеціалізацій: 71 університет, близько 300 вищих шкіл і дослідницьких центрів. У їхній склад входить 800 факультетів, тобто структурних підрозділів, які називаються "Unités de Enseignement et de Recherche" (U.E.R.), до яких, у свою чергу, приєднані "інститути" (як правило, монодисциплінарні), "школи" (мультидисциплінарні, для підготовки фахівців певного профілю) і "лабораторії" (для проведення наукових досліджень); 5 "католицьких інститутів", трохи "політичних

інститутів", безліч "технологічних інститутів", а також коледжі, ліцеї, бізнес-школи, "школи комерції", школи керування тощо. Вузи Франції визнаються не тільки Міністерством утворення, але й міністерством охорони здоров'я, сільського господарства, оборони. Повноцінну вищу економічну освіту дають не тільки в університеті, але й у навчальних закладах, що носять узагальнену назву "Grandes Ecoles". У галузі економіки й керування ці школи найчастіше називаються "Ecoles Superieures de Commerce", рідше - "Instituts Suprieurs". Таких шкіл у Франції більше 150, у тому числі вищих – 45; Французька особливість - це практично однакова якість навчання як у столиці, так і в провінції. За останнім даними, число школярів і студентів у Франції перевищило 15 млн. чоловік і склало чверть населення країни. У країні близько 7 тис. коледжів, 2600 ліцеїв; система освіти - найбільший роботодавець Франції: у ній зайняте більше половини державних службовців.

Франція перетнула 65-мільйонний бар'єр за кількістю населення, є одним із лідерів у Європі за рівнем народжуваності та середньої тривалості життя. Такі дані опублікував Національний інститут статистичних та економічних досліджень (НІСЕД) Франції. Станом на 1 січня 2011 року Франція налічувала 65 млн. 27 тис. жителів, за рік чисельність населення збільшилася на 358 тис. осіб, впродовж трьох десятиліть населення Франції збільшилося на 10 млн. осіб [1-7].

Після об'єднання у 1992/93 навчальному році в Німеччині стало 318 закладів вищої освіти різного рівня: 91 звичайний та 1 загальноосвітній університети, 11 педагогічних, 19 теологічних, 43 мистецьких і 153 технічних та спеціалізованих ВНЗ. Зі згаданих до недержавного сектору входили 6 університетів, 17 теологічних закладів, 2 мистецьких коледжі, 35 вищих фахових шкіл. Усі заклади вищої освіти поділяються на такі групи: - університети (класичні, технічні, загальноосвітні та спеціалізовані заклади університетського рівня - вищі педагогічні, теологічні та медичні школи). Більшість університетів мають класичну структуру. У них готують і докторів наук; вищі фахові школи зі спеціалізованою фаховою підготовкою, готують спеціалістів з Інженерії, бізнесу, менеджменту; вищі школи (коледжі) мистецтв і музики.

Основою системи вищої освіти є університети, які, зазвичай, мають класичну структуру і завдання: несуть відповідальність за наукові дослідження, навчання, підготовку кадрів вищої кваліфікації, готують докторів наук, наділені правом присуджувати габілітацію (докторат-2) для заміщення посад завідувачів кафедрами. Навчання триває щонайменше чотири роки. Педагогічні вищі школи готують учителів для нижчих рівнів освіти та спеціалізованих шкіл. Вищі фахові школи відіграють важливу роль, готуючи спеціалістів з інженерії, бізнесу, менеджменту тощо; наукові дослідження в них звужено і вони не претендують на фундаментальність. Музичні і мистецькі вищі школи готують фахівців з усіх видів мистецтв і музики, включаючи музикологію, історію мистецтв тощо Населення Німеччини - 83 мільйони мешканців, із них 75 мільйонів з німецьким, а 8 мільйонів із іноземним громадянством. З точки зору

етнографії у ФРН живуть 70 мільйонів німців та 13 мільйонів іноземців (16%). Найбільші групи - турки та курди (3,5 мільйони), поляки (3,0 мільйони), росіяни (4,0 мільйони), італійці, греки та громадяни колишньої Югославії

Польська система освіти розпочалася у м. Кракові – там було засновано перший університет ще 1364 р.; за часів розквіту країни у XVI-XVII століттях відкрилися університети у Вільно (1578 р.) та Львові (1661 р.), які тоді належали до Польщі. У Варшаві університет діє з 1816 р, політехнічний інститут - з 1826 р. Періодами досить значного розвитку вищої школи двічі стали повоєнні роки XX століття, хоча першого разу модель освіти була німецькою, а другого -радянською. За соціалістичного ладу державна вища освіта була безкоштовною. До недержавного сектору належав Люблінський католицький університет, який був чи не єдиним великим недержавним закладом освіти в усьому колишньому "соцтаборі". Політичні та суспільні зміни в державі, впровадження ринкової економіки спонукали і до реформи вищої освіти: ВНЗ отримали значно вищий рівень автономії, право приймати частину студентів з оплатою навчання; урізноманітнися перелік спеціальностей; виникло чимало приватних ВНЗ. Навчання у державних закладах безкоштовне для вступників за конкурсом у межах лімітів. Польща має 11 державних та 1 приватний університети класичної моделі, 15 технічних університетів і 2 інститути, 6 академій економіки, 11 медичних академій, 17 шкіл мистецтв і 6 вищих закладів навчання з фізкультури і спорту. Список недержавних закладів вищої освіти включав вже 84, з яких 9 мали право надавати кваліфікацію "магістр". Чисельність населення - 38,6 млн. чол. (1999 р.) [8-9].

Мета статті. Дати порівняльну оцінку освітніх систем Франції, Німеччини, Польщі та України, представити варіант реструктуризації вищих навчальних закладів Львова (як проект до обговорення науковою спільнотою і владою) та перелік, за новими назвами, вищих навчальних закладів Львова після здійснення потенційної процедури їх реструктуризації. Розглянути критеріальні підстави реструктуризації вищих навчальних закладів Львова та України з урахуванням, власне державної мотивації.

Виклад основного матеріалу. З точки зору запровадження в Україні освітнього досвіду цікаво поглянути на історію Мюнхенського університету Людвіга-Максиміліана (нім. Ludwig-Maximilians-Universität München) - найстаріший вищий навчальний заклад в Мюнхені, Баварії, заснований герцогом Людвігом Багатим та курфюрстом Максом IV Йозефом - звідки і взяв своє ім'я. Університет було засновано в 1472 році в місті Інгольштадт герцогом Людвігом Багатим. Університет керувався єзуїтами та декілька століть був центром антиреформаційного руху. В 1800 р. курфюрст Макс IV Йозеф (пізніше король Максиміліан I) переніс університет в місто Ландсхут. Тільки в 1826 р. король Людвіг I переносить університет в столицю Баварії - Мюнхен. Університет відомий також тим, що під час другої світової війни тут базувався антифашистський рух опору - "Біла троянда" на чолі з Софі та Гансом Шоль. У 2004 р. Мюнхенський університет зайняв 53 місце в світі і перше в Німеччині згідно з Шанхайським рейтингом "Джао Тонг". В рейтингу світових

університетів складеному часописом Н'юзвік у 2006 р. Мюнхенський університет зайняв 63 місце. У 2007 р. Мюнхенському університету було надано фінансування згідно з Ініціативою Відмінності (Exzellenzinitiative) за трьома напрямками: 1) "концепція майбутнього" (Zukunftskonzept), 2) "кластер відмінності" (Exzellenzcluster) та 3) "вищі школи" (Graduiertenschule).

Інколи від наших вчених, "нерідних вузів", скажімо класичних, можна почути, до прикладу, що це за підготовка економістів чи менеджерів у ЛНУВМ та БТ. Але, шановні, подивіться на перелік факультетів у Мюнхенському університеті Людвіга-Максиміліана: 1) факультет католицької теології; 2) факультет евангелістської теології; 3) факультет правознавства; 4) факультет економіки; 5) факультет підприємницької діяльності; 6) факультет медицини; 7) факультет ветеринарії; 8) факультет історії та мистецтвознавства; 9) факультет філософії, теорії науки та релігієзнавства; 10) факультет психології та педагогіки; 11) факультет культурології; 12) факультет мовознавства та літературознавства; 13) факультет соціальних наук; 14) факультет математики, інформатики та статистики; 15) факультет фізики; 16) факультет хімії та фармацевтики; 17) факультет біології; 18) факультет геології.

Чи поставить хто-небудь з наших вчених під сумнів німецьку освіту, німецьку науку, німецьку економіку або німецьке урядування? Звісно ні! Звідси об'єктивно виступає три висновки: висновок 1 - ставлення під сумнів рівня підготовки спеціалістів (магістрів) одним вузом в іншому не що інше, як нездорова конкуренція української ментальності; висновок 2 - не назва вузу, чи галузі мають визначати спеціалізацію університету, а тільки наявність фахівців відповідного рівня, що здатні вести підготовку тих чи інших спеціалістів (магістрів); висновок 3 - рівень науково-педагогічних працівників, їх здатність ефективно готувати спеціалістів (магістрів) залежить: 1) від кадрового науково-педагогічного потенціалу, зокрема наявності докторів наук на провідних посадах; та 2) університетської політики, яку визначає, і за яку несе відповідальність, ректор вузу.

Станом на 1 лютого 2011 року чисельність населення України становила 45760,1 тис. мешканців. З початку року чисельність населення скоротилась на 18,5 тис. осіб (-4,7 на 1000). Кількість закладів (вузів 3-4 рівнів акредитації) України взято із статистичного щорічника (Україна у цифрах у 2006 році), який складає Державний комітет статистики України. У табл. 1 подається порівняльна оцінка освітніх систем Франції, Німеччини, Польщі та України.

Динаміка закладів (очевидно інформація включає коледжі, інститути, університети) є такою: 2000 – 315; 2002 – 330; 2003 – 339; 2004 – 347; 2005 – 345; 2006 – 350. Даних щодо якої-небудь розшифровки закладів за галузями або сферами підготовки, формою власності тощо, ні у цьому щорічнику, ні у Інтернетресурсі не знайдено. "Сіль землі" або "Корінь зла" слід шукати у рішеннях влади та МОН України. Знайдені нами дані інформаційно-аналітичних матеріалів до засідань підсумкових колегій МОН України свідчать про стрімку, навіть вибухову, динаміку кількості ВНЗ у групі "Університети" за період 1998-2009 роки[10-17].

Таблиця 1

Порівняльна оцінка освітніх систем Франції, Німеччини, Польщі та України

Назва показника	Франція	Німеччина	Польща	Україна
Чисельність населення, тис. осіб	65027,0 (на 1.01. 2011 р.)	83000,0 (на 1.01. 1993 р.)	38600,0 (на 1.01. 1999 р.)	45760,1 (на 1.02. 2011 р.)
Всього вищих освітніх закладів (без урахування коледжів і ліцеїв):	526	318	152	350
Державні університети класичної моделі (в т.ч. загальноосвітні і педагогічні)	71	103	11	даних не знайдено
Приватні університети класичної моделі	-	-	1	-
Теологічні університети	5	19	-	-
Технічні та спеціалізовані університети (інститути)	300	153	17	-
Економічні школи	45	-	6	-
Медичні школи	-	-	11	-
Мистецькі школи	-	43	17	-
Школи фізкультури і спорту	-	-	6	-
Інші приватні школи	105	-	83	-
В тому числі, недержавні заклади у цілому:	-	60	84	-
Розрахункові показники				
Кількість вищих освітніх закладів на 1000 осіб	0,008	0,0038	0,0039	0,0076
Коефіцієнт забезпеченості вищими освітніми закладами	0,8	0,38	0,39	0,76
Кількість державних університетів класичної моделі на 1000 осіб	0,001	0,0012	0,00028	-
Коефіцієнт забезпеченості державними університетами класичної моделі	0,1	0,12	0,028	-

Примітка: знайти детальнішого розподілу вищих освітніх закладів за виділеними показниками (наприклад, про кількість медичних, мистецьких шкіл або недержавних закладів у Франції; про кількість медичних та економічних шкіл у Німеччині тощо) не вдалося. Тому дані таблиці за окремими показниками (особливо розрахункові показники) дещо орієнтовні і можуть підлягати уточненню.

Тобто за 10 років в Україні "з'явилося" більше 100 університетів... Цифри свідчать: за станом на 1999 рік в Україні налічувалося 91 інститут та 153 університети, разом – 244 навчальні заклади III-IV рівнів акредитації. За станом на 2010 рік їх стало: 119 інститутів й 196 університетів, разом – 315 ВНЗ. За 10 років кількість інститутів зросла на 28 одиниць, а кількість університетів – на 43 одиниці, всього збільшення на 71 ВНЗ.

Як так склалося? Це питання потребує спеціального осмислення і дослідження, адже заснування нового інституту або університету має підпорядковуватися ряду об'єктивних критеріїв... Це складний і по-стадійний організаційний процес: зміна типу навчального закладу; реорганізація діючої інституційної структури; зміни у якості та змісті освіти у перетвореннях типу: "технікум-коледж-інститут" або "інститут-університет". Головними іміджевими характеристиками інституту або університету є: наукові школи, наукові традиції, організаційна культура; знаність у країні; знаність за кордоном тощо. Іміджеві характеристики не формуються роками, п'ятирічками чи десятирічками – вони формуються століттями...

ВНЗ системи МОН України об'єднуються у кілька освітньо-галузевих груп: класичні, політехнічні, машино-приладобудівні, гірничо-металургійні, будівельні, технологічні, транспортні, економічні, педагогічні, художні. Найбільші зміни відбулися у групі "Педагогічні ВНЗ", у 1997 році було 27 педагогічних ВНЗ (20 інститутів та 7 університетів), а уже за станом на 2000 рік стало на 1 заклад менше по загальній кількості – 26, зате університетів стало – 20, тобто було 7 – стало 20 (двадцять)! Слід акцентувати, що аграрні, ветеринарні, медичні й інші галузеві ВНЗ не взято до уваги – бо це інші міністерства...

Виходить таке доведення теореми – міністерство освіти "наакредитувало" цих закладів, йому і приймати рішення щодо об'єктивної необхідності такої кількості. Ситуація, яка склалася у державі потребує зворотного процесу зменшення кількості університетів, завдяки об'єктивним критеріям оптимізації; перевірки існуючих ВНЗ відповідності якості і змісту освіти та науки; а також кадрового рівня забезпечення надання сучасних фахових послуг. При цьому не повинен бути приниженим ні один ВНЗ з історією у 100 і більше років. Нами подається схема реструктуризації вищих навчальних закладів Львова з урахуванням потенційних змін, приєднання та заміни їх теперішніх назв на нові (рис.1), а також схематичний перелік вищих навчальних закладів Львова після здійснення процедури реструктуризації (рис.2).

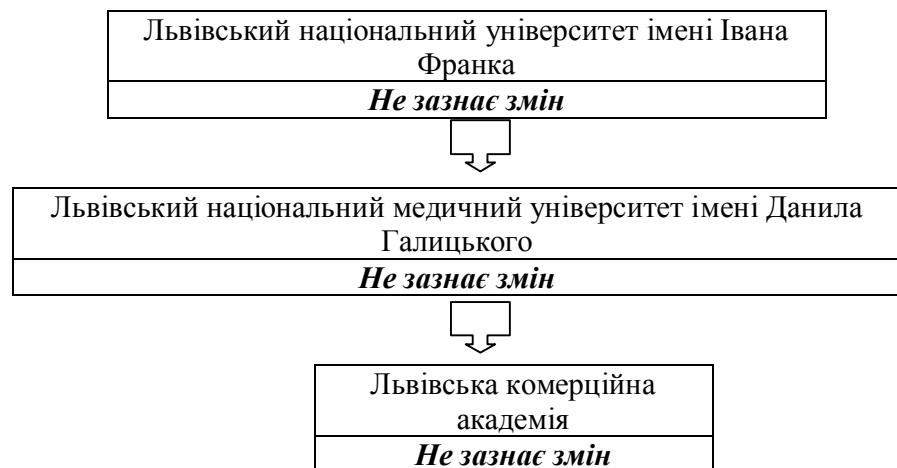

Рис.1. Схема реструктуризації вищих навчальних закладів Львова (як проект до обговорення науковою спільнотою і владою)

Реструктуризована структура ВНЗ Львова з 1.09.2011 р. (з іншої дати за рішенням уряду України та ВРУ) нараховуватиме десять (замість існуючих п'ятнадцяти) вищих шкіл та матиме наступний вигляд. А до Державного комітету статистики України є побажання дати розшифровку закладів за галузями або сферами підготовки, формою власності тощо (можливо такі дані існують...). Бажано в ролі статистичної таблиці застосувати аналогію табл. 1 (за назвою показників).

Відповідні організаційні заходи необхідно здійснити в усіх регіонах України на основі відповідної формули: замість десяти ВНЗ створювати шість вищих шкіл, або кількість вищих шкіл по Україні зменшити на 40%. Економіко-математичною мовою формулу можна представити наступним чином:

$$N_{opt.} = (N_i \times K) / 25 \rightarrow \text{Optimum.} \quad (1),$$

де, $N_{opt.}$ – оптимально допустима кількість інститутів (університетів) для України;

N_i – існуюча кількість інститутів (університетів);

K - 0,4 – заданий коефіцієнт скорочення ВНЗ (на 40%);

25 – кількість регіонів України (областей, республік), щоб усереднити кількість вузів у одному регіоні;

Optimum – найкраща допустима кількість ВНЗ у зв'язку з певними науково обґрунтованими об'єктивними умовами.

При організаційних умовах:

1) виключенням можуть бути Київ, Харків, Львів, Донецьк, Дніпропетровськ та Одеса – як традиційні з усталеними характеристиками освітньо-наукові центри, тут К можна прийняти рівним 0,2-0,3;

2) інститути і університети, які функціонують 100 і більше років не повинні підлягати оптимізації – оптимізувати слід інститути та університети, які створені за радянської доби (1917-1991 роки), та сучасні (1991-2010 роки);

3) не можна приєднувати один інститут до іншого, один університет до іншого – мають реорганізуватися та і інша інституції, з створенням нової юридичної особи, з рівними правами студентів і викладачів, з виборами нового керівництва – ректора інституту або університету (президента), їх проректорів і віце;

4) жодний уряд не може мати монополії при прийнятті системних освітніх рішень – тільки у союзі з науково-освітньою громадськістю, Президентом України та ВРУ;

5) відмінити галузевий принцип підпорядкування при здійсненні оптимізаційних заходів з реорганізації освітньої системи України (відмовитися від галузевих інститутів або університетів, які б підпорядковувалися окремому міністерству, як показує практика, це явище не сприяє розвитку і ефективному функціонуванню галузевих інститутів й університетів).

б) оптимізація структури інститутів та університетів повинна передбачати автономну форму управління, з окремим рядком у бюджеті України (у разі участі держави – державна частка на фінансування наукових проектів, частка державного замовлення на підготовку окремих спеціалістів, магістрів для державних підприємств та органів державного управління).

Приклад розрахунку (для інститутів, за даними 2010 року):

$$N_{\text{opt.}} = (N_i \times K) / 25 = (119 \times 0,4) / 25 = 1,9; \text{ приблизно 2 інститути на 1 регіон.}$$

Приклад розрахунку (для університетів, за даними 2010 року):

$$N_{\text{opt.}} = (N_i \times K) / 25 = (196 \times 0,4) / 25 = 3,1; \text{ приблизно 3 університети на 1 регіон.}$$

Тобто за запропонованою формулою у одному регіоні України може бути 2 інститути та 3 університети у системі навчальних закладів МОН України, так як інститути та університети інших галузей і міністерств тут не враховані. У Києві, Харкові, Львові, Донецьку, Дніпропетровську, Одесі - може функціонувати 3 інститути та 4 університети у системі навчальних закладів МОН України. Таким чином ми матимемо наступні оптимальні значення кількості ВНЗ МОН України: 1) кількість інститутів в Україні - $2 \times 25 = 50$, плюс 6 (Київ, Харків, Львів, Донецьк, Дніпропетровськ, Одеса) = 56; 2) кількість університетів в Україні - $3 \times 25 = 75$, плюс 6 (Київ, Харків, Львів, Донецьк, Дніпропетровськ, Одеса) = 81. А внаслідок реалізованої оптимізації орієнтовно матимемо замість 315 ВНЗ – 137, але це мають бути відповідним чином згруповані і систематизовані за об'єктивними критеріями, з серйозною матеріальною та кадровою базою інститути та університети, з автономною формою управління, з окремим рядком у бюджеті. У разі відміни галузевого

принципу підпорядкування (маються на увазі аграрні, ветеринарні, медичні інститути та університети тощо) при здійсненні оптимізаційних заходів з реорганізації освітньої системи України, кількість ВНЗ у системі МОН України зростає на 1-2 заклади у одному регіоні, тобто число ВНЗ може збільшитися на 25-50 інституцій ($VN3 = 137 + 25 \dots 50$).

У плані реструктуризації ВНЗ, крім зазначених вище аспектів, слід мати на увазі ряд визначальних об'єктивних факторів, які впливають з проблематичного кола "територіально-регіональної гармонізації кількості інститутів-університетів". Цими факторами можуть бути: чисельність населення у регіоні; визначена кількість потенційних абітурієнтів; науково-освітня значущість; традиційні характеристики ВНЗ; осучаснення і адаптація фахових послуг з вимогами НТП суспільства і ринку; урахування державного розвитку у зв'язку з динамічними змінами і ускладненнями технологій тощо.

Розглянемо критеріальні підстави реструктуризації вищих навчальних закладів Львова та України: державна мотивація з урахуванням спеціалізації суспільних інституцій, суспільної економіки та несприятливої демографічної перспективи вже у 2011 р., а також мені, як особистості, не байдуже: "як ламатимуть вищі школи" і я маю право висловити свою ідею-позицію. Головна відповідальність з вирішення цієї непрості проблеми "лягає на плечі" українського уряду. При цьому уряд має озброїтися таким головним правилом: "ніякого лобіювання, ніяких родинно-кланових інтересів, ніяких регіональних поблажок, ніякої партійної маячні – реструктуризація вищих навчальних закладів, це справа української держави для українського суспільства". Уряд має забезпечити: по-перше, щоб усі керівні посади рівні: ректор, усі проректори, усі декани, усі завідувачі кафедр – з певної дати (наприклад з 1.09.2011-12 рр.) у Львові та по Україні займали лише доктора наук (в разі відсутності у вузі необхідної кількості докторів наук відповідні посади повинні реорганізуватися "під доктора наук" або ліквідуватися); по-друге, щоб перелічені посади не займали люди старші 70-ти років (щоб не перетворювати ВНЗ у "дома бравих перестарілих керівників"; окремі з них готові писати заповіді, хто і як має керувати "рідним вузом"; добрий приклад у цьому плані показав Блаженніший Любомир, який сказав, "що краще вчасно піти своїми ногами"); по-третє, дискусійним є питання щодо присвоєння окремим вузам "імені", можливо одним Указом Президента України усім ВНЗ: або присвоїти "імені", або ліквідувати "імені".

Прикладом складності вирішення цих проблем є започаткований процес приєднання ЛНУВМ та БТ імені С.З. Гжицького з ЛНАУ або приєднання Львівського університету до Дублянського (прийнято розпорядження Кабміну та міністра Мінагропроду України). Виникає ряд складних питань. Які об'єктивні критерії розвитку освіти і науки в Україні задіяні при прийнятті такого рішення - розпорядження? Де науково-освітня програма Кабміну: чому не об'єднують інші коледжі, академії, інститути, університети - там існують аналогічні передумови; чому Кабмін не ставить питання про оптимізацію державних замовлень (частка державних замовлень на окремі спеціальності

наближається до нуля...); чому Кабмін не турбується про повернення професорам доплат за вчені звання і стаж?

1. ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
2. ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО
3. ЛЬВІВСЬКА КОМЕРЦІЙНА АКАДЕМІЯ
4. ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
5. ЛЬВІВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
6. УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ ДРУКАРСТВА
7. ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОХОРОНИ СУСПІЛЬСТВА ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
8. ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НОВІТНІХ ПОЛІТЕХНІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА
9. ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЛІСУ І РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ
10. ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА УПРАВЛІННЯ БІОЛОГО-АГРАРНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ
11. ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІНАНСІВ ТА БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Рис.2. Схематичний перелік вищих навчальних закладів Львова після здійснення процедури реструктуризації

Рішенням трудового колективу ветеринарного університету погоджувалася можливість прийняття подібного, хоча завідома хибного рішення, щоб комусь там нагорі догодити, але цим рішенням трудового колективу передбачалося збереження юридичного статусу ветеринарного університету і студентів у ньому? Чому один університет набуває статусу "материнського університету - ЛНАУ", а інший - статус "сиротинського університету - ЛНУВМ та БТ імені С.З. Гжицького", за які гріхи і хто карає?... Де програма "материнського університету - ЛНАУ": про реорганізацію кафедр, факультетів, створення інститутів; про оптимізацію переліку спеціальностей та набору студентів; чи проводилося соціальне дослідження цього питання серед

студентів і викладачів ЛНУВМ та БТ імені С.З. Гжицького та у школах, хоча б, Західного Регіону України? Чи будуть батьки та їх діти здавати документи і поступати у навчальні заклади, які лихоманить реорганізацією? Чи не буде провалена вступна кампанія 2013-2014 року в обох університетах? Чи не знищуються на непродуманих організаційних умовах обидва, традиційно усталені за характеристиками університети?

Реорганізація ветеринарного університету означає його пониження у статусі чи ліквідація повна? Хіба юридично правильно ліквідувати статус "національного університету", який присвоюється Указом Президента України розпорядженням Прем'єр-міністра або наказом Міністра? Якщо пониження у статусі, то чому студентів уже підпорядкували аграрному університету? Напевно правильніше підпорядковувати реорганізовану структуру зі студентами і викладачами? Чи захочуть тисячі студентів бути студентами іншого вузу - ЛНАУ, чи погодяться на це їхні батьки? Незрозуміло скільки триватиме реорганізація? А яка доля ветеринарної школи і науки та їх величнього історичного емпіричного надбання? Яка доля нових зароджуваних науково-освітніх шкіл? Яка доля професорів, доцентів, викладачів - про них у розпорядженні і не згадується? А чи не прийдеться давати відступні кроки, чи є гарантії про успіх реалізації цього хибного проекту? Ні однієї відповіді на поставлені питання у цьому "легковажному розпорядженні" немає...

А вже автономні і вільні університети можуть об'єднуватися у Університети Великого Регіону тощо.

Дана програма оптимізації освітньої системи передбачає також відмову від таких освітніх структур – як технікуми та коледжі. Такі існуючі колективи, здебільшого галузевого спрямування, мають стати складовою частиною університетів та інститутів, останні можуть функціонувати у рамках університетів та незалежно, як юридичні особи. Приватним вузам можна дозволити самостійно вирішувати власні перспективи: якщо вони впораються з конкуренцією, то нехай працюють. Хоча, до прикладу, у штаті таких інститутів економічного спрямування може бути один доктор економічних наук, або жодного, а "велика економічна діяльність" прикривається сумісниками.

Основні узагальнення і висновки. Звичайно, висвітлена проблема потребує громадянської дискусії, але бажано не "заговорити" її, як і багато інших державотворчих основ "забалакали". Не покладатися у цьому питанні на "ректорські рішення", будь-хто з них триматиметься "до останнього", адже виникає об'єктивне неприємне питання – а хто буде ректором після об'єднання? Хіба мова йде про завуальоване бажання зібрати портфелі нажитого ними за чималі роки ректорства, бо побіжать один за одним до міністра, щоб саме його залишили на головній посаді в об'єднаному університеті. Тому вони не можуть бути об'єктивними, так як киватимуть у бік конкурентів, хоча об'єктивний показник – кількість абітурієнтів та кількість студентів, теж є критерієм, але однієї сторони.

У зв'язку з реорганізацією окремих ВНЗ необхідно законодавчо затвердити програми їх оптимізації: перелік спеціальностей за ліцензіями;

обсяги державних замовлень; участь держави та корпоративних структур у формуванні повного пакету замовлень; кількість факультетів; кількість кафедр; кадровий потенціал; матеріальне забезпечення і т.д. Також законодавчо передбачити механізм формування нових владних та організаційних повноважень: положення університету; вченої ради; громадської ради; ректорату та обрання нового ректора тощо.

Другою стороною має виступити держава, державі треба визначитися: кого (за переліком спеціальностей) і скільки готувати. Не можна таким звиклим чином вирішувати проблему об'єднанням державних (національних) університетів: типу "добровільно" або "вони самі об'єднуються". Це або відсторонена політика уряду, або намагання прикривати справжні наміри, або небажання любити правду (не хочу вживати антагонічного синоніма) - у цьому і є звичність, є ж нормальні правові інструменти і процедури. Уряд України має, наголошую, "МАЄ", розробити "Стратегію щодо об'єднання державних університетів України або створення "Університетів Великого Регіону". Така стратегія має вписуватися в "Національні пріоритети і стратегічні орієнтири розвитку українського суспільства". Цю стратегію необхідно обговорити у Верховній Раді України та прийняти спільною Постановою КМУ і ВРУ (можливо й Законом узаконити). Інакше, це все буде ходіння по-болоту, або у класичному розумінні - ходіння по муках!

Автор підтримує ініціативу колишніх міністрів освіти і науки, зокрема, Михайла Згуровського, щодо автономії університетів! Жалко, що пізно він до цього додумався, у розумінні будучи міністром, треба було тоді і реалізовувати. Я за автономію університетів, а також за автономію окремих інститутів у ньому (у рамках структури універсу). Держава не повинна усуватися повністю від цього процесу, держава може мати свою акціонерну (корпоративну) частку в університеті - частку на фінансування наукових проектів, частку державного замовлення на підготовку окремих спеціалістів, магістрів. Тобто держава може виступати тотожним учасником ринку освіти і науки, як і інші корпоративні структури (підприємства, компанії, корпорації), які безсумнівно будуть учасниками інвестування освітніх і наукових проектів, здійснювати підготовку і перепідготовку своїх кадрів. Я теж готовий прийняти участь у розробці такого нового закону про освіту і науку в Україні.

Подальші наукові дослідження необхідно скеровувати на системну розробку "Національних пріоритетів і стратегічних орієнтирів розвитку українського суспільства", де має бути розділ про реструктуризацію і розвиток вищих навчальних закладів України, а також про зміст і якість української освіти (початкової, середньої і вищої).

Література

1. Єгоров Г. Система освіти у Франції // Історія в школі / Г. Єгоров. - 2001. - № 3-4. - С. 13-17.
2. Вачевський М. Сучасна економічна освіта у країнах Західної Європи: формування професійних компетенцій / М. Вачевський // Рідна школа. - 2006. - № 3. - С. 71-74.

3. Зязюн Л. Освітня система Франції / Л. Зязюн // Рідна школа. - 2001. - № 11. - С. 70-74.
4. Книга А. Система вищої освіти в Україні та за кордоном : спроба співставлення / А. Книга // Освіта в Україні. - 2001. - Вип. 3. - С. 14-22.
5. Колодочкіна Е. Франция. Образование - частное, местное, государственное? / Е. Колодочкіна // Эхо планеты. - 2003. - № 28. - С. 20-23
6. Корсак К. Система освіти Франції / К. Корсак // Міжнародна освіта. - 1997. - № 4. - С. 6-13.
7. Шевченко А. Освіта у Франції / А. Шевченко // Рідна школа. - 2001. - № 2. - С. 74-77.
8. Інтернетресурс: www.ostriv.in.ua.
9. Інтернетресурс: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
10. Пунько Б.М. Об'єктивні критерії реструктуризації вищих навчальних закладів // Вища освіта України. – Додаток 2 до №3, том 1 (26) / Б.М. Пунько. Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". – К.: Інститут вищої освіти НАПН України, 2010. - С. 424 – 433.
11. Кузнєцова Н.В. Тенденції розвитку професійно-педагогічної освіти в класичних університетах України // Вища освіта України. – Додаток 2 до №3, том 1 (26) / Н.В. Кузнєцова. Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". – К.: Інститут вищої освіти НАПН України, 2010. – С. 282-287.
12. Вища освіта і наука України: підвищення ефективності вищої освіти і науки як дієвого чинника суспільного розвитку та інтеграції в Європейське співтовариство: інф.-аналіт. матер. до засід. підсумк. Колегії МОН. – К., 2004. – 64 с.
13. Вища освіта і наука – найважливіші сфери відповідальності громадянського суспільства та основа інноваційного розвитку: інф.-аналіт. матер. до засід. підсумк. Колегії МОН. – К., 2005. – 115 с.
14. Підвищення ефективності вищої освіти – визначальний чинник зростання суспільно-економічного потенціалу держави: інф.-аналіт. матер. до засід. підсумк. Колегії МОН. – К., 2006. – 75 с.
15. Вища освіта України – Європейський вимір: стан, проблеми, перспективи: інф.-аналіт. матер. до засід. підсумк. Колегії МОН. – К., 2008. – 103 с.
16. Вища освіта України 2009: інф.-аналіт. матер. до засід. підсумк. Колегії МОН. – К., 2009. – 25 с.
17. Юровська М.Г. Вища освіта України: матер. до засід. підсумк. Колегії МОН України / М.Г. Юровська [За заг. ред. Кремня В.Г.] – К., 2000. – 225 с.

Summary

Served comparative evaluation of educational systems of France, Germany, Poland and Ukraine. Objective criterion grounds restructuring of higher education in Lviv and Ukraine considering actually state motivation. The economic-mathematical formula and the proposed objective criterion optimization of the number of institutes and universities of Education of Ukraine. Presented option of restructuring higher education in Lviv (as a project to discuss the scientific community and government) and list the new names, universities, city after potential treatments and restructuring.

Key words: *Comparative evaluation, educational system, the restructuring of higher education, optimizing the number of institutes and universities of Education of Ukraine, objective criterion reasons, state motivation.*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК 338.43.01(075.8)

Пуцько Б.М., д.е.н., професор, с.н.с. ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З. Гжицького*

СТРАТЕГІЧНІ І ТАКТИЧНІ КОМПОНЕНТИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ЗА ФУНКЦІОНАЛЬНИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ

Сформульовано економічні компоненти найактуальнішої стратегії №1 розвитку АСЕ: «Формування ринку земель в Україні», а також найголовніші тактичні умови-заходи формування ринку земельних ресурсів в Україні. Показано приклад розрахунку питомого обсягу ринку сільськогосподарських угідь в Україні. Узагальнено системні проблеми політико-економічного регулювання інноваційно-інвестиційно-інформаційного розвитку аграрного сектору української економіки. Виокремлено роль державного апарату у системі функціонування сучасних ринкових економічних відносин в Україні (орієнтовано для аграрно-промислового комплексу).

Ключові слова: економічні компоненти; формування ринку земель; тактичні умови-заходи; інноваційно-інвестиційно-інформаційний розвиток; аграрний сектор української економіки.

Постановка проблеми. Питання теоретичної розробки, а особливо реалізації стратегічних і тактичних компонентів формування ринку земельних ресурсів за функціональним призначенням, в умовах української економіки, залишаються актуальними і невирішеними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічні компоненти стратегій розвитку аграрного сектору економіки (АСЕ) відображені автором у ряді опублікованих наукових праць. Серед них можна назвати: методичні підходи до розробки стратегії регулювання АСЕ; інноватизація регулювання відтворення економіко-екологічного потенціалу аграрного сектору і трансформації інституціональних організаційних структур; впровадження інноваційних методів регулювання процесів аграрного відтворення; головні проблеми дерегулювання суспільно-економічної системи «наука – держава – економіка – суспільство – цивілізація» у контексті розвитку аграрного сектору; теоретико-прикладна модель структурно-факторної організації господарської діяльності підприємства; до стратегії аграрної політики і моделювання прогнозних балансів продовольчої безпеки в Україні [1, с. 139-180]; ефективне агроземлекористування і економіко-математичне моделювання економіко-екологічних процесів використання земельних ресурсів [2, с. 180-192]; об'єктивні критерії зростання відкритості та прагматичності національної економіки у глобальному економічному середовищі [3, с. 6-20] та ін.

Мета статті. Сформулювати економічні компоненти найактуальнішої стратегії №1 розвитку АСЕ: «Формування ринку земель в Україні», а також найголовніші тактичні умови-заходи формування ринку земельних ресурсів в Україні. Показати приклад розрахунку питомого обсягу ринку сільськогосподарських угідь в Україні. Узагальнити системні проблеми політико-економічного регулювання інноваційно-інвестиційно-інформаційного розвитку аграрного сектору української економіки. Виокремити роль державного апарату у системі функціонування сучасних ринкових економічних відносин в Україні (орієнтовано для аграрно-промислового комплексу).

Основні результати дослідження. Сформулюємо економічні компоненти найактуальнішої стратегії №1 розвитку АСЕ: «Формування ринку земель в Україні». Окремі дискусійні положення у тріаді [4, с. 233]: 1) ринок землі аморальний, земля має бути загальнонародною власністю; 2) ринкові земельні відносини неможливі без приватної власності на землю; 3) земельні ринкові відносини можна побудувати без купівлі-продажу землі - можна розв'язати наступним чином. В агроземлеробстві треба замінити поняття «приватна власність на землю» на поняття «тимчасово орендована власність на землю» (можна вказувати термін – на 10, 20, 50 років). А поняття «власник землі» на поняття «власник-орендар землі». Ринкові відносини формувати як купівля-продаж орендованої власності, маючи на увазі термінову (часткову) приватну власність. Термін «приватна власність» (безтермінова), у класичному ринковому розумінні товару, можна залишити толерантним стосовно категорій земель: землі комунальних підприємств; зайнятих житловими будинками; господарськими будівлями; подвір'я і присадибні (прибудинкові) огороди і сади. Ці категорії земель не повинні обмежуватися терміном володіння у власності, але вони повинні обмежуватися розмірами площ. Наприклад - 0,10-0,25 га з наявних резервів земель запасу та земель, ненаданих у власність та постійне користування в межах населених пунктів; а також залежно від територіального розміщення: сільські території, приміські території, міські території тощо. Ринкові відносини для цих категорій земель слід визначити, як класична форма купівлі-продажу землі, як товару. Тобто, у цьому випадку розуміти повну (безтермінову) приватну власність на землю.

Для започаткування поетапного (від часткового до повного) ринку земель в Україні, потрібно створити рівні стартові умови для усіх українських родин. Мова йде про українські родини, які не мають пайової долі у сільськогосподарських угіддях. Без дотримання цього положення, започатковувати ринок земель в Україні, у будь-якій формі, буде справді аморальним процесом, з монопольно-лобістськими ознаками, так як одні родини матимуть мало землі, інші багато, а треті – без нічого. Це положення на практиці означає, що кожній родині, якщо вона не відмовляється від земельної ділянки землеробського призначення, слід виділити 0,10-0,25 га землі (залежно від території проживання). Родини-власники мають стати головними суб'єктами повноцінних ринкових відносин. На інші землі (агроземлеробства) має поширюватися презумпція часткових ринкових відносин (обмежених

терміном власності), з правом бути власником-орендарем землі на 10, 20 чи 50 років. У такому разі землеробські поля не будуть просто об'єктом накопичення доданої вартості, а отже прибутків від повторюваного оборотного процесу купівлі-продажу-перепродажу. А будуть об'єктом агроземлекористування і агроземлеробства – з розвитком аграрного і сільськогосподарського товарного виробництва.

У аграрному секторі економіки пропонується виділяти три типи господарських формувань, за уособленням специфіки виробництва: перший - господарські формування, зайняті у аграрному виробництві; другий - господарські формування, зайняті у сільськогосподарському виробництві; третій - господарські формування, зайняті у аграрно-промислово-переробному виробництві, а також четвертий – як комплексне господарське формування – передбачається поєднання аграрного, сільськогосподарського та аграрно-промислово-переробного виробництв (або їх комбінація).

Аграрне виробництво слід ототожнювати з вирощуванням зернових, овочевих, кормових, інших рослинних культур на землеробських полях. Аграрне виробництво є предметом діяльності аграрних організаційних форм господарювання, до яких слід відносити: аграрні фермерські господарства (АФГ), державні аграрні підприємства (ДАП), аграрне кооперативне товариство (АКТ), приватні аграрні підприємства (або публічні акціонерні товариства) (ПАТ) тощо.

Сільськогосподарське виробництво слід ототожнювати з виробництвом сільськогосподарської продукції тваринництва, птахівництва тощо на фермах, включаючи початкову стадію промислово-переробного виробництва у цехах. Сільськогосподарське виробництво є предметом діяльності сільськогосподарських організаційних форм господарювання, до яких можуть належати: державне сільськогосподарське підприємство (ДСГП), сільськогосподарські фермерські господарства (СГФГ), сільськогосподарська колективна спілка (СКС), сільськогосподарське товариство (СГТ), сільськогосподарське кооперативне товариство (СГКТ) тощо.

І аграрне і сільськогосподарське виробництва покликані забезпечувати суспільство такими економічними компонентами, як робочі місця, аграрна і сільськогосподарська продукція, ринки аграрної та сільськогосподарської продукції, виробнича аграрна і сільськогосподарська кооперація. А також - функціонування третього типу господарських формувань аграрно-промислово-переробного виробництва (виробництво плодоовочевих продуктів харчування; виготовлення жирів і жирозамінників; зберігання, консервування та переробка м'яса і молока тощо). До третього типу правових форм підприємств аграрно-промислово-переробного виробництва слід відносити: 1) державне аграрно-промислово-переробне підприємство (ДАППП); 2) приватне аграрно-промислово-переробне підприємство (ПАППП); 3) аграрно-промислово-переробне кооперативне товариство (АППКТ) тощо.

До четвертого типу правових форм комплексних господарських формувань можуть належати: державне комплексне господарське формування

(ДКГФ); приватне комплексне господарське формування (ПКГФ); кооперативне комплексне господарське формування (ККГФ) тощо. Слід зауважити, що не усі названі форми господарювання є визначеними на сьогодні у науковій літературі та законодавстві. Фактично, це новий підхід щодо класифікації і визначення виробничо-господарської та організаційно-економічної суті господарських формувань АСЕ.

В разі стабілізації початкового етапу ринкових відносин, можна буде вдатися до його наступної стадії. На наступному етапі формування ринку земель можна передбачити повну приватну власність і повні ринкові відносини, і для земель агроземлеробства. Але визначити чіткий мораторій або квоту на площу землеробських полів у безтерміновому приватному володінні - десь у межах 40-50 га. Такі розміри площ земель могли б бути, при потребі, заставним фондом для потенційних іноземних інвесторів, при орієнтовній ринковій ціні полів агроземлеробства у 4-5 тис. \$ США за 1 га (за основу взято середні ціни у Польщі). Доречно зауважити, що ціни сільгоспугідь у Європі дуже різняться, якщо ціна гектара у Польщі від 3000 € то у Франції чи Нідерландах – від 10000 до 30000 €. А один і той же землевласник, міг би бути, одночасно, «власником-орендарем» (50-200 га – при більших площах в одному селі буде тільки один «пан», а добре б мати двох...), з терміном власності, й, власником (40-50 га), без терміну на власність. Землі безтермінової власності можна було б продавати і купувати на умовах існуючого призначення - агроземлекористування і агроземлеробство.

Найголовнішими тактичними умовами-заходами формування ринку земельних ресурсів в Україні є: 1) наявність земельних ресурсів, як об'єкту купівлі-продажу, їх залучення в економічний обіг з метою економічного розвитку АСЕ та національної економіки у цілому; 2) наявність першовласників земельних ресурсів, їх особистісна спонукальна мотивація виходу на земельний ринок, як продавців, одночасне стимулювання потенційних платоспроможних покупців; 3) організація регіональних бізнесових і біржових структур національної ринкової інфраструктури земельного ринку; 4) розробка методики параметризації й диференціації ціноутворення, у розрізі категорій земельних ресурсів, з урахуванням ринкової рівноваги та Європейського досвіду; 5) де-юре забезпечення і де-факто створення організаційно-правового механізму оформлення і здійснення контрактних угод з купівлі-продажу земельних ресурсів; 6) цивілізоване поєднання механізмів державного і ринкового регулювання, з елементами ліберальної економіки, ринку земельних ресурсів за функціональним призначенням, з дотриманням екологічних вимог невиснажливого землекористування та наукових положень економіко-екологічного відтворення; 7) громадяни України мають мати право купити земельну ділянку в інших країнах, а громадяни-нерезиденти, мають мати право купити земельну ділянку в Україні – на аналогічних ринкових умовах; 8) Уряд і суспільство, в особі ринкових організацій, мають забезпечити прозорість ринку земельних ресурсів – відмова від "тіньового ринку земель", його юридичне переслідування; 9) політичні важелі сприяння вирішенню виникаючих

об'єктивних ситуацій: а) демократичний цивілізований суспільний лад; б) демократична тотальність політичних інституцій і процедур; в) соціально-орієнтована ринкова економіка – зниження ступеню "олігархізації економіки" та бідності населення.

На 1 січня 2006 року ринок сільськогосподарських угідь виглядав би наступним чином (табл. 1).

Таблиця 1

Розрахунок питомого обсягу ринку сільськогосподарських угідь в Україні

Виконано автором

№ п.п.	Категорії земельних ресурсів	Площа, га	Мінімальний обсяг ринку, \$ США (ціна 1 га – 4,0 тис. \$ США)	Максимальний обсяг ринку, \$ США (ціна 1 га – 5,0 тис. \$ США)
1.	Землі с-г підприємств і господарств	37.039.400	148.157.600.000	185.197.000.000
2.	Громадяни, яким надані землі у власність і користування	14.922.700	59.690.800.000	74.613.500.000
3.	Заклади, установи, організації	162.100	648.400.000	810.500.000
4.	Промислові та інші підприємства	310.700	1.242.800.000	1.553.500.000
5.	Підприємства та організації транспорту, зв'язку	55.600	222.400.000	278.000.000
6.	Військові частини, підприємства, організації, установи, навчальні заклади оборони	65.400	261.600.000	327.000.000
7.	Організації, підприємства, установи природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення	22.500	90.000.000	112.500.000
8.	Лісогосподарські підприємства	129.200	516.800.000	646.000.000
9.	Водогосподарські підприємства	15.500	62.000.000	77.500.000
10.	Спільні підприємства, міжнародні об'єднання і організації з участю українських та іноземних юридичних і фізичних осіб	48.800	195.200.000	244.000.000
11.	Підприємства, що повністю належать іноземним інвесторам	700	2.800.000	3.500.000
12.	Землі запасу та землі, ненадані у власність та постійне користування в межах населених пунктів (які не надані у тимчасове користування)	3.872.300	15.489.200.000	19.361.500.000
Всього земель:		41.722.200	166.888.800.000	208.611.000.000

Розрахунки зроблено за станом на 1 січня 2006 року, так як свіжіших аналогічних даних стосовно повного переліку категорій земельних ресурсів не знайдено [5, с. 104]. Ринок сільськогосподарських угідь в Україні може коливатися, десь у межах, від 166 млрд. 888 млн. 800 тис. \$ США (по ціні 1 га – 4,0 тис. \$ США) до 208 млрд. 611 млн. \$ США (по ціні 1 га – 5,0 тис. \$ США). Або у гривнях: від 1 трильйона 335 млрд. 110 млн. 400 тис. грн. до 1 трильйона 668 млрд. 888 млн. грн. Усі мають зрозуміти, одноразові обсяги ринку земель – це 3-4 річних бюджети України. Питомий обсяг ринку сільськогосподарських угідь в Україні може коригуватися, залежно від впливу наступних факторів: 1) частка площ окремих категорій земельних ресурсів може бути виключена з обсягу ринку сільгоспугідь; 2) надходження до державного бюджету здійснюватимуться у формі ставки оподаткування земельних операцій, тобто активність ринку залежатиме від ставки оподаткування; 3) доходи бюджету характеризуватимуться постійним динамічним зростанням надходжень за рахунок повторюваних 2-го, 3-го і т.д. оборотів купівлі-продажі; 4) по мірі функціонування ринку земель можливе зростання заявлених цін 1 га сільгоспугідь. Роль цього ринку важко недооцінити і переоцінити одночасно, у плані розвитку національної суспільної економічної моделі розвитку. Але такий «новий ринок» для України треба вибудувати на науково-обґрунтованому фундаменті, з урахуванням тенденцій формування сучасної інноваційно-інформаційної економіки у світі, а також її проблематичних аспектів в Україні.

Цей фундамент має складатися з умілого і толерантного поєднання економічних важелів державного регулювання і ліберальної економіки. Необхідно спростити процедуру отримання державних актів на землю, а то у нас держава, в образі чиновника, є уособленням носорога, а економіка, в образі людей і суспільства – уособленням комара. Але ж має бути навпаки. Головною метою ринкової аграрної політики має бути залучення різноманітних форм іноземних інвестицій (вкладення капіталу, оренда і лізинг техніки, ліцензійне впровадження екологічних біотехнологій, створення спільних аграрних і сільськогосподарських підприємств тощо). Головне правило вигідне уряду і суспільству – конкуренція на ринку і недопущення його монопольного розвитку (бо українці перетворяться на «нових кріпаків»). Також слід пам'ятати, що будь-який ринок функціонує тоді, коли є пропозиція (продавець товару) та попит (покупець товару), а також централізовані торговельні майданчики – земельні біржі. На земельних біржах необхідно запровадити публічну інформаційно-комп'ютерну систему для обліку і контролю суб'єктів земельного ринку.

Держава та її представницькі органи влади не повинні відігравати, ні ролі продавця землі, ні ролі її покупця. Державні виробничо-господарські підприємства теж не можуть бути учасниками ринку землі. Землі державного запасу і землі державних підприємств можуть відчужуватися на основі рішень сільських (районних, міських) рад для спеціального і цільового призначення, в тому числі, у формі земельних аукціонів на продаж та оренду землі у ринкове середовище. Таким чином, можна знівелювати моральні і аморальні аспекти, які

впливають із зазначеного трієстого підходу до формування земельних відносин (ринку землі). Головними індикаторами правової чистоти ринку сільськогосподарських угідь в Україні: незмінне виконання ними функцій агроземлекористування і агроземлеробства; недопущення їх перетворення на зони екологічно шкідливого землеробства; на зони неефективного аграрного виробництва; на урбанізовані території; на місця сміттєзвалищ; на депресивні території тощо.

Невід'ємною складовою аграрної політики є дотримання емпіричного надбання (досвід Канади, США, ЄС) правового регулювання землекористування. Головні правові принципи використання земель для аграрного товарного виробництва вбачаються у наступному: 1) дотримання і забезпечення права спадковості на землю, спадкоємець має мати право не лише на володіння землею, але і на отримання часткового доходу від неї, навіть за період часу неоформлення документу на право успадкування, таким фінансовим інструментом може служити рахунок на його ім'я в іпотечному банку (у сільській раді); 2) обов'язковість натуральної або грошової оплати пайовикам за оренду їх земель; 3) контроль за невикористовуваними землями, недопущення заростання земель будь-якої категорії бур'янами; 4) сприяти, на договірній основі, тимчасовому користуванню землями запасу від 1 до 5 років; 5) забезпечувати право пайовиків продати землю, вийти із спілки, об'єднати 2-3 земельні ділянки в одну на основі взаємозамінності суміжних ділянок тощо.

Нижче розглянемо узагальнені системні проблеми політико-економічного регулювання інноваційно-інформаційного розвитку аграрного сектору української економіки (табл. 2) та роль державного апарату у системі функціонування сучасних ринкових економічних відносин в Україні (табл. 3, орієнтовано для аграрного промислового комплексу).

Таблиця 2

Узагальнені системні проблеми політико-економічного регулювання інноваційно-інвестиційно-інформаційного розвитку аграрного сектору української економіки

Сформульовано автором

№ п/п	Назва проблеми	Аналітична характеристика проблеми в контексті необхідності прийняття відповідних політико-економічних рішень
1	2	3
1.	Політико-економічна проблема неперспективного інноваційно-інвестиційного становища України	<ul style="list-style-type: none"> • неспроможність українського суспільства створити дієву демократичну політичну систему, з відповідними політичними інституціями і процедурами; • неспроможність створити ефективну сучасну економічну систему, з відповідними нормами і правилами економічної гри; • неспроможність створити ефективне, у сучасному міжнародному розумінні, інноваційно-інвестиційне конкурентне середовище, коли держава з одного боку, підприємства – з другого, іноземні партнери – з третього, були б зацікавлені у фінансуванні наукових розробок й впровадженні наукових інновацій у сфері виробництва, надання послуг, управління та міжнародної

		<p><i>торгівлі;</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>нерозуміння серед високої наукової еліти, або небажання вирішувати існуючі об'єктивні проблеми, які продовжують формувати фундаментальне протиріччя інноваційного розвитку українського суспільства, яке полягає у невідповідності кадрового наукового потенціалу загальній продуктивності національної економічної системи.</i>
2.	Українська політика і економіка не сприяють інноваційній діяльності	<ul style="list-style-type: none"> ■ без сприяння розвитку в Україні інноваційної діяльності, створенню і використанню прогресивних технологій, реалізації інвестиційних програм, досягнути серйозних змін у напрямку розвитку не вдасться.
3.	Відсутня ефективна політика захисту інтелектуальної власності в Україні	<ul style="list-style-type: none"> ❖ немає належного законодавчого забезпечення; ❖ відсутня правова практика охорони інтелектуальної власності; ❖ складна формалізована система отримання патентів (права мають в основному юридичні особи); ❖ не всім об'єктам охорони інтелектуальної власності надається рівне значення (відсутнє розуміння охорони нетехнічних об'єктів – рукописів дисертацій, монографій, схем, рисунків тощо).
4.	Україна залишається слаборозвинутою країною	<ul style="list-style-type: none"> ➤ українська держава – у категорії найбідніших країн світу, ВВП на душу населення \$ США 600 (Світовий банк); ➤ за період з 1991 по 2000 рр. (формальної незалежності України) валовий вироблений продукт знизився з 90 млрд. \$ США до 9 млрд. \$ США, тобто у 10 разів; ➤ в 2000 році Україна опинилася на 133-му місці у Світі за показником економічної свободи підприємництва, яке, на жаль, в Україні не стимулюється; ➤ за даними ООН, Україна посідає 102-ге місце у світі за індексом людського розвитку (Програма ТАСІС); ➤ збільшується дистанція між народом і владою; ➤ створено негативне соціальне середовище в контексті організації аграрного виробництва, сфер культури, освіти, науки, зайнятості і т.д.
5.	Не створено умов для формування інноваційно-інформаційних організацій	<ul style="list-style-type: none"> ■ немає ефективної системи державного регулювання інноваційного розвитку; ■ фінансова база місцевих органів влади дуже слабка і не в змозі покрити витрат; ■ вкрай не розвинута дорожньо-транспортна система, питання стоїть у тому: чи доженемо братню Білорусь... (Черчілль: "у Росії немає доріг, а тільки напрямки"...); ■ надто обмежені можливості інвестиційного комплексу, не створено дієвих інноваційних структур; ■ починає відставати система освіти, вона вже не може забезпечити підготовку кадрів необхідної кваліфікації для науково-дослідної роботи і інноваційно-виробничої діяльності; ■ слабо розвинене публічне інформаційне забезпечення аналізу і контролю внутрішньоекономічного та зовнішньоекономічного ринків, включаючи перспективи супроводу ринку земель; ■ практична економічна життєдіяльність штучно відірвана від наукової творчості, можливо в Україні це ще одна причина неадекватності наявного наукового потенціалу ефективності суспільства і його продукуючих функцій.

Таблиця 3

Роль державного апарату у системі функціонування сучасних ринкових економічних відносин в Україні (орієнтовано для аграрного промислового комплексу)

Сформульовано автором

№ п.п.	ВИДИ РЕГУЛЯТОРНИХ ФУНКЦІЙ	Державний рівень	Місцевий рівень
1	2	3	4
1.	Стимулювання виробників: (створення земельного іпотечного банку; залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій; дешеві або безпроцентні кредити; лізингове забезпечення засобами виробництва)	так	ні
2.	Створення державних резервів головних видів насіння та стратегічного продовольства	так	ні
3.	Планування і реалізація за державні кошти соціальної інфраструктури на селі (асфальтовані дороги; дитячі садки; тепло-енергопостачання; освітньо-культурне середовище)	так	ні
4.	Моделювання і прогнозування прогнозних продовольчих балансів та кризових періодів в економіці	так	ні
5.	Постійний моніторинг за внутрішнім (на території країни) і зовнішнім ринками (торгівля у рамках СОТ: квоти, елементи товарної структури, показники експорту, імпорту, торгівельного сальдо) за допомогою сучасних комп'ютерних інформаційних систем менеджменту	так	ні
6.	Мінімальне і толерантне регулювання відносин у системі «виробник – посередник – ринок – споживач» лише у кризові періоди і тільки економічними засобами (товарна і цінова інтервенція за рахунок державних можливостей)	так	ні
7.	Формування і реалізація планів соціальної політики в сільському господарстві (організаційні підприємницькі структури; підприємницька свобода та ініціатива; людський фактор і організаційна культура; обсяги робіт, робочі місця; регулювання зайнятості населення; надання соціальних послуг – охорона здоров'я, рекреаційні послуги, туризм і відпочинок)	так	ні
8.	Формування і реалізація планів економічної політики в сільському господарстві (товарне виробництво і товарообмін, експортно-імпортні відносини, надання різноманітних економічних послуг, право власності на майно; володіння капіталом та отримання прибутків)	так	ні
9.	Формування і реалізація планів екологічної політики в сільському господарстві (середовищезахисна роль екосистем; обмеженість і доцільність споживання тих чи інших груп ресурсів і корисностей які вони продукують; раціональне використання, охорона і відтворення природних ресурсів; якість стану довкілля; якість життєдіяльності)	так	ні
10.	Формування і реалізація планів сировинної політики в сільському господарстві (земля, надра, ліси, корисні копалини; харчові, кормові, лікарські, деревинні, технічні, захисні, водні, рекреаційні і естетичні ресурси; продукування фітомаси і кисню)	так	ні

11.	Участь у забезпеченні організації та функціонування ринкових об'єктів(торгівельних місць) для торгівлі сировинною або готовою продукцією	ні	так
12.	Контроль за функціонуванням ринків (наближення до виробників; сприятливі торговельні умови; виважена орендна, податкова і ринкова політика)	ні	так
13.	Забезпечення прав споживачів (насичений ринок; конкуренція продавців; якість за екологічними стандартами ISO; контроль щодо генної модифікації; ветеринарно-санітарний контроль)	ні	так
14.	Планування і формування по-регіональній структури аграрних бізнесових організацій (фермерські господарства; колективні сільськогосподарські підприємства; державні аграрні підприємства; акціонерні аграрні товариства)	ні	так
15.	Контроль за використанням земельного фонду сільськогосподарського призначення (орендування землі, забезпечення прав пайовиків, структура посівів, аграрні технології, зміна полів, якість землі тощо)	ні	так

Не може мати якоїсь особливої земельної преференції, стосовно банків інших форм власності, «Державний земельний банк». Верховна Рада ухвалила цей закон 18 вересня 2012 року, а вступив він у силу 13 жовтня 2012 р. («Урядовий кур'єр», №187 від 13 жовтня 2012 р.). Згідно з текстом закону, він набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, документ вносить зміни до Закону України «Про банки і банківську діяльність» та встановлює особливості функціонування «Державного земельного банку». Зокрема, відносини, пов'язані з функціонуванням «Державного земельного банку» регулюються Законом «Про банки і банківську діяльність» в частині, що не суперечить земельному законодавству. Кабінет міністрів має право сформувати статутний капітал «Державного земельного банку», як за рахунок внесків у грошовій формі, так і у вигляді земельних ділянок (яких коштів, яких земель, чийх коштів, чийх земель цей закон не знає...). Особливості видачі державному земельному банку банківської ліцензії, а також здійснення регулювання та нагляду за «Державним земельним банком» з урахуванням специфіки його діяльності має встановити Національний банк України. Якщо автори цього закону вважають що «Державний земельний банк» має де-факто одноосібно господарити на земельному ринку – то це ще одне помилкове рішення і ще один монопольний крок влади.

У законодавстві про ринок земель пропонується передбачити наступне положення: "Громадянин (громадянка) України, який (яка) має у власності пайову частку земель сільськогосподарського призначення (як працівник сільського господарства або земля успадкована від батьків) в одній області, але в даний час працює на державній роботі та постійно проживає у іншій області, має право замінити власну земельну ділянку на аналогічну ділянку (по площі; за ціною та цільовим використанням) в області постійної праці або постійного проживання (якщо термін праці і проживання на іншій території - не менший 10-ти років). Первинна ділянка землі у попередній області проживання повертається у державний резерв земель сільської ради населеного пункту. Для

здійснення такої ротації, має бути передбачено державний резерв земель, які не підлягають приватизації і купівлі-продажі. Крім того, на території будь-якої місцевої ради, має бути резерв земель для інших перспективних державних цілей: розвиток інфраструктури населеного пункту; розбудова соціальних комунікацій; розвиток галузевої структури тощо. Усього державний резерв земель сільської ради населеного пункту можна передбачити, щонайменше, у обсязі 10% від усього фонду земель сільськогосподарського призначення".

Зміни у функціональному використанні можуть носити характер оптимізації структури земельного фонду. Наприклад, збільшення площ лісів і інших лісо вкритих земель; розширення території соціальної мережі сільських населених пунктів; зменшення площ відкритих земель без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом тощо. Передбачити залучення до оптимізації структури земельного фонду приватного капіталу і приватних власників. Дотримання функціонального призначення земельних ресурсів – головна і пряма регуляторна роль держави. Слід зауважити, що показники структури наземних екосистем; динаміки змін земельного фонду України; загальної земельної площі та розподілу сільськогосподарських угідь по землевласниках і землекористувачах потребують уточнення і актуалізації кожні 5 або 10 років. На скільки відомо автору (звертався у Держкомст.), саме за цими формами (1) структура наземних екосистем України й теоретичні показники її актуалізації; 2) динаміка змін земельного фонду України; 3) загальна земельна площа та розподіл сільськогосподарських угідь по землевласниках і землекористувачах) не подається інформація у динаміці для наукового користування.

Основні узагальнення і висновки. Заключні акорди необхідно присвятити головним ментальним політико-економічним проблемам реалізації українських стратегій. По-перше, відсутня взаємодія влади і науки, влада традиційно «ставити себе у позу носорога», а науку – у «позу комара». Навіть появився вислів – один депутат вартий восьми докторів наук. Ніяка розвинута країна не характеризується такою ознакою. По-друге, чиновники від науки завжди намагалися подружитися із владою і догодити владі. А треба навпаки – нелицеприємно конструктивно, на науковій основі, з науковими фактами, з науковим досвідом, критикувати дії та рішення влади. По-третє, влада без принципів і правил ставиться до витрат на науку з підозрою, і не вбачає у ній, науці, партнера, якщо тільки наука намагається «вільно мислити». Лише наука, яка обслуговує інтереси влади може розраховувати на крихти хліба зі «стола високоповажних престольно поставлених». По-четверте, тільки коли влада поважатиме науку, чиновники від науки поважатимуть науку (розумієте про що йдеться...), тільки тоді можливий науковий поступ суспільства, і, тільки тоді будуть напрацьовуватися реальні стратегії для реальної реалізації у суспільне життя. Англійський економіст П. Друкер навів одну фундаментальну управлінську цитату: "Немає слаборозвинутих країн, а є країни слабо керовані". Об'єктивно, що у царині зміни принципів державного управління, модернізації державної управлінської системи – керівна основа розвитку аграрного сектору.

Головна роль повинна належати розвитку реального (владного і фінансового) місцевого управління, у поєднанні з членством України у СОТ. Наступні річні збори Конгресу вчених економістів-аграрників слід присвятити дослідженню проблеми нереалізації напрацьованих наукою стратегій розвитку аграрного сектору економіки. А у структурі НААН України доцільно було б організувати науково-організаційний напрям: «Економіко-екологічне відтворення і бізнес адміністрування інноваційно-інвестиційно-інформаційної аграрної економіки». Таким чином наблизити АСЕ України до високого економічного рівня передових країн ЄС та Світу.

Поставлену нами мету дослідження виконано: 1) сформульовано економічні компоненти найактуальнішої стратегії №1 розвитку АСЕ: «Формування ринку земель в Україні»; 2) сформульовано найголовніші тактичні умови-заходи формування ринку земельних ресурсів в Україні; 3) показано приклад розрахунку питомого обсягу ринку сільськогосподарських угідь в Україні; 4) узагальнено системні проблеми політико-економічного регулювання інноваційно-інвестиційно-інформаційного розвитку аграрного сектору української економіки; 5) виокремлено роль державного апарату у системі функціонування сучасних ринкових економічних відносин в Україні (орієнтовано для аграрно-промислового комплексу).

Література

1. Пунько Б.М. Економіко-екологічне відтворення: Монографія / Б. М. Пунько [За редакцією академіка НАН України Б. В. Буркинського]. – Львів : Науково-виробнича фірма "Українські технології", друге вид., доп., 2011. – 440 с.
2. Пунько Б.М. Ефективне агроземлекористування і економіко-математичне моделювання економіко-екологічних процесів використання земельних ресурсів // Збірник наукових праць економістів-аграрників. Розвиток сільських територій. Земельна реформа / Б.М. Пунько – Львів, Сполом, 2012. – С. 180 – 192.
3. Пунько Б.М. Об'єктивні критерії зростання відкритості та прагматичності національної економіки у глобальному економічному середовищі // Матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф.: Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи / Б.М. Пунько. - КІБІТ, Житомирська філія. – Житомир, ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 6-20.
4. Хомин П.Я. Земельні відносини в контексті радіально-протилежних поглядів на їхню побудову // Розвиток сільських територій. Земельна реформа: зб. наук. праць економістів-аграрників / П.Я. Хомин. – Львів: Сполом, 2012. – С. 233.
5. Розвиток сільських територій України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2006. – С. 104.

Summary

B.M. Pun'ko

**STRATEGIC AND TACTICAL COMPONENTS OF LAND
RESOURCES BY MARKET FUNCTIONAL PURPOSE**

Formulated economic components most actual strategy number 1 of ACE, "Formation of the land market in Ukraine" and the main tactical conditions-events shaping land market in Ukraine. Shows an example of calculating the specific volume of agricultural land market in Ukraine. Generalized systemic problems of political and economic management of innovation and investment information development of the agricultural sector of the Ukrainian economy. Singled out the role of the state apparatus in the functioning of modern market economic relations in Ukraine (targeted for the agro-industrial complex).

Keywords: *economic components; land market development; tactical conditions-activities; innovation and investment information development; the agricultural sector of the Ukrainian economy.*

Рецензент - д.е.н., професор Шульський М.Г.

УДК 637.54:339.137.2

Сендецька С. В. ©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.С.Гжицького***КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО М'ЯСА ПТИЦІ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ РИНКАХ**

В статті проаналізовано фактори, які впливають на конкурентоспроможність м'яса птиці на вітчизняному та міжнародному ринках, визначено можливі шляхи її підвищення.

Ключові слова: конкурентоспроможність, ринок продукції птахівництва, м'ясо птиці, експорт, імпорт.

Постановка проблеми. Низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції на європейському і світовому ринках є одним з важливих факторів, які негативно впливають на економічну ситуацію в країні. Тому актуальними є дослідження потенційно конкурентоспроможних товарів з тим, щоб відповідні товари та послуги набули тривалих конкурентних переваг.

Одним із найбільш конкурентоспроможних секторів національної економіки є виробництво продуктів харчування, зокрема м'яса птиці. Птахівнича галузь традиційно була і на сьогоднішній день залишається важливою складовою у забезпеченні населення продуктами харчування, а переробної промисловості – сировиною. Протягом останніх років м'ясо птиці є одним з найдоступніших джерел тваринного білку і багатьох поживних речовин у споживчому кошику населення. Завдяки поєднанню державних і ринкових механізмів регулювання ринку птахопідприємства зуміли подолати кризові явища кінця 90-х років і налагодити високотехнологічне виробництво. Сьогодні промислове птахівництво – це одна з небагатьох тваринницьких галузей, яка динамічно розвивається. Україна має можливості для того, щоб не лише поліпшити внутрішнє забезпечення, але й збільшити експорт м'яса птиці, проте потрібно підвищити конкурентоспроможність цієї продукції.

Питання визначення конкурентоспроможності продукції та суб'єктів господарювання достатньо широко висвітлені у науковій літературі. Вони розглядаються у публікаціях українських (Андрійчука В. Г., Балабанової Л. В., Зіновчука В. В., Кардаша В. Я., Куденко Н. В., Маліка М. Й., Осташко Т. О., Перерви П. Г., Павленко О. М., Решетнікової І. Л., Савчука А. В., Ситника В. П., Тивончука І. О., Швеця В. Є. та ін.) та зарубіжних (Котлера Ф., Плясункова А. В., Портера М., Фехнера І., Хрістофера М. та ін.) авторів. Дослідження проблем розвитку птахівництва та функціонування ринку продукції цієї галузі присвячені ґрунтовні праці Мельника Б. А., Мініва Р. М., Топіхи В. І., Ярошенко Ф. О., Ясіновської І. Ф. та інших авторів. Відзначаючи вагомість їх наукового доробку, слід зазначити, що досліджень, пов'язаних з

визначенням механізмів, які дадуть змогу підвищити конкурентоспроможність продукції вітчизняних птахопідприємств є порівняно мало.

Матеріали і методи. В даному дослідженні застосовувалися методи математичної статистики, дані статистичної звітності, Інтернет-ресурси.

Результати досліджень. В останні роки суттєво зростає частка споживання м'яса птиці в загальній структурі споживання м'яса населенням України. Основною причиною цього є значно нижча його ціна порівняно з яловичиною і свининою, що робить м'ясо птиці економічно доступним для широких верств населення.

Обмеження пропозиції на внутрішньому ринку з боку виробників свинини і яловичини сприяло зміцненню конкурентних позицій продукції птахівництва. Обсяги виробництва м'яса птиці у 2011 р. становили майже 40% у загальних обсягах виробництва м'яса в Україні.

Дослідження показують наявність тісного кореляційного зв'язку (0,95) між споживанням м'яса птиці і рівнем доходів населення (рис. 1).

Рис. 1. Споживання м'яса птиці та наявних доходів населення на 1 особу в Україні.

Джерело: за даними Державного комітету статистики України.

Проте щодо птахівничих підприємств проблема конкурентоспроможності набуває особливої гостроти, тому що на ринку вони діють в умовах жорсткої конкуренції із зарубіжними виробниками м'яса птиці. Аналіз зовнішньої торгівлі м'ясом птиці свідчить, що для України характерне від'ємне сальдо. На початку 2000-х років експорт українського м'яса птиці був незначним і у 2004-2006 рр. становив в середньому 200-250 т за рік. (рис. 2). Це можна пояснити дуже високим рівнем внутрішнього попиту та високими, порівняно з іншими країнами, цінами на м'ясо птиці. Лише з 2007 р. спостерігаємо суттєве зростання експорту. У 2011 році складав уже 49,8 тис. т. Українське м'ясо птиці експортували головним чином у Казахстан, Росію, Молдову і В'єтнам.

Імпорт в Україну м'яса птиці зростав з 2001 до 2004 року. Переважно продукцію завозили за пільговою схемою на території пріоритетного розвитку й вільних економічних зон, тобто без сплати ПДВ і митного збору. В Україну надходило м'ясо птиці переважно з країн ЄС і Бразилії. Найбільше м'яса птиці поставлено в Україну у 2004 р., а у 2005 році імпорт скоротився майже удвічі, що пов'язано з припиненням діяльності вільних економічних зон та зон пріоритетного розвитку, які згодом знову були відновлені. У 2008 р. обсяги імпорту м'яса птиці зросли майже в 1,5 рази, що зумовлено передусім вступом України до СОТ. За минулі 3 роки обсяги імпорту суттєво скоротилися і становили у 2011 р. 61,1 тис. т.

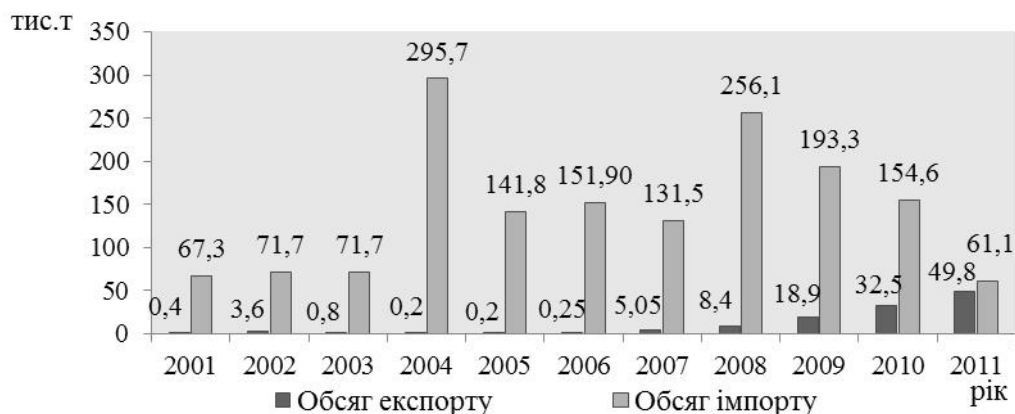

Рис. 2. Експорт-імпорт м'яса птиці в Україні за 2001-2011 рр.

Джерело: за даними Державного комітету статистики України.

Дослідження показників конкурентоспроможності свідчить, про тісний взаємозв'язок категорій рентабельності і цінової конкурентоспроможності.

За даними Держкомстату України та інформаційного агентства УкрАгроКонсалт середня ціна імпортих поставок м'яса птиці у 2011 р. склала 0,99 дол./кг або 7,91 грн/кг, в той час як середня оптова ціна зі складу виробника на охолоджене і заморожене м'ясо птиці – 14,72 грн/кг. Це майже вдвічі більше, ніж вартість імпортного м'яса птиці з урахуванням імпортного мита і ПДВ [2]. Тому завдання вибору правильної регуляторної політики держави, спрямованої на захист вітчизняних виробників курятини, є доволі актуальним. Доцільно обмежити імпорт курятини на внутрішній ринок. Вагомими підставами цього є доказ можливого демпінгу – ціна імпорту на український ринок вдвічі нижча за ціну на ринку країни – імпортера і складає відповідно \$0,99 та \$0,46 за кілограм [3].

Продукція вітчизняного птахівництва стане більш конкурентоспроможною на зовнішньому ринку, якщо в Україні буде встановлено єдиний показник вмісту вологи. Кількість вологи у м'ясі птиці залежить від способу охолодження тушок. При застосуванні гідроаерозольного охолодження, який практикується в країнах ЄС, її в 3 рази менше, ніж при

використанні способу охолодження тушок зануренням у холодну воду, який поширений в Україні.

В країнах ЄС встановлені чіткі вимоги до м'яса птиці (Регламент 543/2008). Так, показник масової частки вологи, що виділяється під час розморожування м'яса, для тушок із вкладеним потрухом та охолоджених у гідроаерозолі, складає 3,3%, а для аналогічних тушок, але охолоджених у ваннах із водою, – 5,1% [1].

Об'єктивною необхідністю є державне регулювання та державна підтримка виробництва продукції птахівництва через здешевлення короткострокових та довгострокових кредитів, надання інформаційної підтримки та ініціювання техніко-технологічного переоснащення виробництва тощо. Запропоновані заходи сприятимуть підтримці вітчизняного виробника м'яса птиці та підвищенню конкурентоспроможності його продукції.

Висновки. Зважаючи на постійне загострення конкуренції на світових ринках продукції птахівництва, особливої ваги набуває завдання вибору правильної регуляторної політики держави, яка повинна бути спрямована на захист вітчизняних виробників курятини. Встановлення єдиного показника вмісту вологи дасть змогу підвищити конкурентоспроможність м'яса птиці, яке надходить на внутрішній ринок.

Література

1. Єдина норма вмісту вологи в курятині підвищить її конкурентоспроможність на зовнішньому ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/3733>.

2. Осташко Т. О. Аналіз конкурентоспроможності товарів м'ясомолочної групи на внутрішньому ринку України в умовах СОТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://amdi.org.ua/docs/Analytics/Comment_of_expert_ukr.doc.

3. Павленко О. М. Регулювання імпорту м'яса та м'ясопродуктів в умовах формування євроінтеграційних процесів України: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук : спец. 08.00.03 – «Економіка та управління національним господарством» / О. М. Павленко. – К., 2010. – 24 с.

Summary

Sendetska S. V.

UKRAINIAN POULTRY COMPETITIVE ABILITY ON THE DOMESTIC AND INTERNATIONAL MARKETS

In this article we analyzed factors that make influence on poultry competitive ability on the domestic and international markets. Also probable ways for decreasing of poultry competitive ability were determined.

Key words: *competitive ability, poultry products market, poultry meat, exports importation.*

Рецензент – к. е. н., доцент Поперечний С. І.

УДК 338. 436: 637. 1

Сенів Р.В., асистент ©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького***РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ
КООПЕРАТИВІВ У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА**

Висвітлено економічні, організаційні та правові проблеми розвитку обслуговуючих кооперативів у сфері виробництва молока. Розкрито основні аспекти функціонування кооперативів та фактори, що гальмують процеси кооперації в Україні.

Ключові слова: *обслуговуючий кооператив, виробництво молока, економічна ефективність, маркетингова діяльність.*

Вступ. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація як форма економічної та соціальної діяльності є важливою інституцією, яка властива всім економічним системам. Метою її є протистояння засиллю спекулятивних посередницьких структур на селі.

Стратегічною метою сільськогосподарської обслуговуючої кооперації є створення фінансово стійких, економічно дієздатних вертикально інтегрованих об'єднань аграрних виробників, здатних забезпечити високу внутрішню і зовнішню конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції, спроможних впливати на кон'юктуру продовольчого ринку та сприяти соціальному розвитку своїх членів. Обслуговуюча кооперація об'єднує товаровиробників на засадах взаємодопомоги та економічного співробітництва.

Мета і завдання дослідження. Метою даної публікації є обґрунтування теоретичних засад з удосконалення діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з виробництва молока та підвищення економічної ефективності їх виробничо-господарської діяльності.

Для досягнення вказаної мети нами були поставлені **завдання:**- здійснити узагальнення та критичний аналіз теоретико-методологічних основ маркетингової діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з виробництва молока;- визначити і обґрунтувати напрями підвищення економічної ефективності діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з виробництва молока; розробити стратегію розвитку молокопродуктового підкомплексу Львівської області з високою економічною ефективністю виробництва.

Матеріали та методи дослідження: *Об'єктом дослідження* є діяльність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з виробництва молока.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних та практичних аспектів з удосконалення маркетингової діяльності кооперативів з виробництва та переробки молока.

Результати досліджень. Для окремих сільських населених пунктів створення молочарських кооперативів є фундаментальною основою підвищення зацікавленості сільських жителів у нарощуванні обсягів молочного скотарства.

Створення і функціонування молочарських кооперативів в умовах інвестиційного дефіциту — чи не єдиний засіб для сільських населених пунктів, який здатен забезпечити необхідні виробничо-технічні умови для заготівлі і зберігання молока, тим самим забезпечивши достатній рівень його якості. З другого боку молочарський кооператив є ефективною формою об'єднання зусиль одноосібників-виробників молока для конкуренції з великими сільськогосподарськими підприємствами.

Так, за даними УКАБ в Україні в 2011 році нараховувалось 603 обслуговуючих кооперативи, в т.ч. 168 молочарських. В порівнянні з 2009 роком їх загальна кількість зросла на 21,6%. У Львівській області загальна кількість кооперативів за вказаний період збереглася стабільною – 38, в т.ч. молочарських -11 (табл.1).

Таблиця 1

Кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в регіонах України, на початок року

Область	2009 р.	2010 р.	2011 р.	З них займаються заготівлею молока
1. АР Крим	40	45	63	8
2. Вінницька	71	76	86	43
3. Волинська	34	27	15	2
4. Дніпропетровська	2	23	32	13
5. Донецька	16	5	7	1
6. Житомирська	93	97	Н/Д	Н/Д
7. Закарпатська	7	14	12	0
8. Запорізька	17	14	12	0
9. Івано-Франківська	20	30	64	10
10. Київська	14	18	19	1
11. Кіровоградська	8	19	23	11
12. Луганська	1	16	18	6
13. Львівська	38	35	38	11
14. Миколаївська	4	8	9	4
15. Одеська	6	41	41	3
16. Полтавська	6	16	18	7
17. Рівненська	8	12	38	8
18. Сумська	18	40	39	15
19. Тернопільська	3	5	3	1
20. Харківська	3	14	12	2
21. Херсонська	13	36	29	13
22. Хмельницька	51	12	12	2
23. Черкаська	9	20	Н/Д	Н/Д
24. Чернівецька	6	11	12	3
25. Чернігівська	8	12	10	2
Всього	496	645	603	168

Примітка: Н/Д – відсутні дані.

Сьогодні, на етапі входження країни у європейську спільноту необхідно враховувати вимоги СОТ, згідно з якими, молоко від населення не прийматиметься у зв'язку із високою бактеріологічною забрудненістю і на роздрібному продовольчому ринку продавати його буде заборонено. Враховуючи те, що для більшості індивідуальних виробників реалізація молока є одним із найважливіших джерел надходження коштів, виникає проблема – куди продати молоко.

СОТ ставить жорсткі вимоги. Так виробники повинні забезпечити доїння корів за допомогою доїльних апаратів. В господарстві повинні бути охолоджувачі молока, власна лабораторія, відповідний мікроклімат в приміщенні, збалансований раціон годування тварин і очищена для них питна вода. Як ми знаємо такі умови більшість індивідуальних селянських господарств не можуть забезпечити. Вони нездатні самостійно адаптуватися до правил СОТ та не можуть виконувати вимоги аграрних ринків відносно виробництва високоякісної і безпечної сільськогосподарської продукції.

Тому, з метою вирішення цих проблем, найбільш доцільним, на нашу думку, є створення в регіоні заготівельно-збутових та обслуговуючих кооперативів для власників індивідуальних селянських господарств. Члени цих кооперативів повинні зробити внесок у формування фондів кооперативу, які будуть складатися з пайових і вступних внесків.

Яскравим прикладом співпраці молокозаводів та молокопереробних підприємств є інноваційний соціальний проект, який стартував у 2010 році і який покликаний об'єднати 2000 сімей – дрібних сільгоспвиробників – шляхом створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК) на території Херсонської, Кіровоградської, Запорізької, Дніпропетровської областей та АР Крим. Проект передбачає загальне фінансування в розмірі 1 100 000 Євро з боку "Екосистем Фонду Данон" та 102 000 Доларів США з боку Хайфер Інтернешнл, за рахунок чого створюється 20 СОК, кожен з яких об'єднує більше 50 сімей. Обслуговуючі кооперативи, що є по суті неприбутковими організаціями, представляють інтереси своїх членів. Кожен кооператив отримує інституційну підтримку, а також обладнання для організації пунктів прийому та охолодження молока, пунктів штучного осіменіння великої рогатої худоби, насіння та добрива для окультурення пасовищ, обладнання для підготовки комбікормів.

Також в рамках проекту, сім'ї членів кооперативів отримують високопродуктивних корів для забезпечення урізноманітнення джерел доходів, а родини, що мають не менше п'яти корів, отримують сучасні доїльні апарати, які дозволяють не тільки скоротити час і полегшити процес доїння, а й істотно підвищити якість молока. Усі учасники проекту пройдуть тренінги з раціонального догляду за тваринами, органічного землеробства та основ бізнес-планування.

Даний проект компанія «Данон» Україна здійснює за підтримки обласних державних обласних адміністрацій у співпраці з Міжнародною

благодійною організацією "Добробут громад", що входить до міжнародної мережі Хайфер Інтернешнл.

Крім того, планується залучення додаткового фінансування за рахунок цільового звернення до приватних донорів у США з боку Хайфер Інтернешнл щодо підтримки членів створюваних сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів племінними нетелями для поліпшення продуктивності місцевого поголів'я. Це допоможе покращити племінні якості корів, збільшити виробництво якісного молока та підвищити доходи власників особистих селянських господарств та дрібних фермерів.

Висновки:

1. Оптимізація організаційних процесів виробництва молока полягає на управлінні суспільно-економічними процесами в підприємстві на інноваційних засадах з використанням досягнень науково-технічного прогресу і впровадження новітніх технологій з метою динамічного достосування молочного підкомплексу АПК до умов середовища.

2. Ми вважаємо, що найдоцільнішим варіантом утворення інтеграційного формування стануть об'єднання підприємств, які повинні формувати завершений цикл виробництва і заготівлі сировини, переробки та реалізації продукції і, обов'язково, із потужним маркетинговим забезпеченням. В структурі таких формувань повинні бути присутні: координаційний центр, який повинен розробляти стратегію розвитку об'єднання і надавати консультаційні послуги; маркетинговий та фінансовий центр; комплекс диверсифікованих виробництв; розгалужена сервісна і збутова мережа; чіткий механізм координації діяльності на ринках, а також розвинута система обміну інформацією, ресурсами, фінансами.

3. Усі маркетингові функції, які товаровиробники самі не можуть виконувати, слід делегувати обслуговуючому кооперативу, що дасть їм можливість здійснювати маркетингову діяльність на професійному рівні. Таким чином, суб'єкти сільськогосподарської діяльності, об'єднуючись у кооперативні маркетингові структури, отримують реальні можливості результативніше й раціональніше використовувати матеріально-технічний і людський потенціал, забезпечувати соціально-економічний захист своїх членів.

4. Ефективний розвиток підприємств з виробництва та переробки молока можливий за умови використання ними маркетингу, організаційне забезпечення якого ґрунтується на формуванні регіональної вертикальної маркетингової системи. Її основою може стати молочарська асоціація. До неї можуть залучатися як сільськогосподарські підприємства-виробники, молокопереробні підприємства, заготівельні кооперативи, оптові та роздрібні торговці, так і фінансово-кредитні установи та підприємства матеріально-технічного постачання.

Література

1. Малік М. Й., Козак О. А. Проблеми та перспективи розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів // Розвиток сільських

територій. Сільськогосподарська кооперація: збірник наук. праць економістів-аграрників / [за заг. ред. голови Львівської аграрної палати, д. е. н., професора Музики П. М.]. – Львів, 2012. – С. 7 – 13.

2. Храпливий Є. Основи кооперативного молочарства. – Львів: Накл. Ревізійного Союзу укр.. кооперативів, 1927. – 179 с.

3. Порівняльний аналіз різних варіантів підтримки виробників молока із урахуванням досвіду інших країн. Проект «Надання послуг з управління двома ланцюгами доданої вартості сільськогосподарської продукції в Україні». УКАБ, 2012. С. 103 <http://www.agribusiness.kiev.ua/img/zstored/files/analytics/dairy%20sector%20report.pdf>

4. Проект «Розвиток молочарських кооперативів в Україні». <http://www.heifer.org.ua/uk/our-work/projects/205.html>

Summary

Seniv R. V.

*Lviv National Universiti of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S. Z. Gzhytskyj*

DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SERVICE COOPERATIVES IN MILK PRODUCTION

Deals with economic, organizational and legal problems of service cooperatives in milk production. The basic aspects of cooperatives and the factors hindering cooperation in Ukraine.

Key words: *service cooperatives, milk production, economic effectiveness, marketing activity.*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК 658.331.108.45.

Смолинець І.Б., асистент ©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З. Гжицького*

УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКИМ ФОРМУВАННЯМ АПК У КОНТЕКСТІ ПРОГРАМУВАННЯ ЙОГО ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ

Систематично узагальнено ключові теоретико-методологічні та прикладні аспекти категорійного поняття «управління», як функцією організованих систем та «управління організацією» – господарським формуванням. Представлено структурно-логічну схему моделі управління господарським формуванням в АПК та сформульовано її понятійний апарат. Охарактеризовано прикладні засоби забезпечення фінансово-економічної стійкості підприємства. На основі теоретичного узагальнення наведено приклади ведення опису грошового потоку підприємства, формування внутрішніх й зовнішніх джерел фінансової санації підприємства та методи їх мобілізації.

Ключові слова. *Управління, як функція організованих систем; управління господарським формуванням; фінансово-економічна стійкість; грошовий потік; внутрішні та зовнішні джерела фінансової санації; методи мобілізації джерел фінансової санації.*

Постановка проблеми. Проблематика управління господарським формуванням АПК у контексті програмування його фінансово-економічної стійкості є актуальною та набуває особливого значення в умовах макроекономічної кризи та занадто «великої дерегулятивної уваги» влади до організаційних формувань.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні судження з літературних джерел колишнього СРСР щодо науки управління носять відверто ідеологічний характер. Вони присвячені, в основному, критиці, так званих, буржуазних глобальних теорій соціального управління: "деідеологізації", "конвергенції", "постіндустріального", "технотронного", "інформаційного", "сервісного" суспільств тощо. Критика, природно, не була конструктивною, українська управлінська наука повинна сказати своє слово в цьому напрямі, а це потребує значного переосмислення нашого ставлення до багатьох понять. Ми спробуємо подивитись на зарубіжні підходи і основні теорії управління з більш об'єктивних позицій та подати їх коротке системне узагальнення.

На сьогодні пропагуються чотири найважливіших підходи, які зробили істотний внесок в розвиток теорії та практики управління. Це: 1) підхід з позицій виділення різних шкіл в управлінні; 2) процесний підхід; 3) системний

підхід; 4) ситуаційний підхід. Школа наукового управління (зародження наукового управління - 1885-1920 рр.) найбільш тісно пов'язана з працями Ф.У. Тейлора, Френка та Лілії Гілбретів, а також Генрі Ганта. Тейлор та Гілберт починали свою кар'єру простими робітниками, що, безумовно, вплинуло на їхні уявлення про управління організацією. Ці творці школи наукового управління вважали, що використовуючи спостереження, виміри, логіку та аналіз, можна вдосконалити багато операцій ручної праці, добитися більш ефективного їх виконання. Генрі Лоуренс Гант (англ. Henry Gantt, 1861 - 23 листопада 1919) американський інженер-механік і консультант з управління, широко відомий як розробник діаграми Ганта, соратник «батька наукового менеджменту» Фредеріка Тейлора. Гант вивчав менеджмент на прикладі будівництва кораблів під час першої світової війни і запропонував свою діаграму, що складається з відрізків (завдань) і крапок (завершальних завдань, або віх), як засіб для представлення тривалості і послідовності завдань у проекті. Діаграма Ганта, розроблена Генрі Гантом в 1910-х роках, застосовувалась на великих інфраструктурних проектах і до сьогодні залишається важливим інструментом управління проектами.

Першою фазою методології наукового управління був аналіз змісту праці та визначення її основних компонентів. Тейлор, наприклад, скрупульозно виміряв кількість залізної руди та вугілля, яку людина може підняти на лопатах різного розміру. Тейлор виявив, що максимальна кількість залізної руди та вугілля може бути перекидана, якщо робітники користуватимуться лопатою-совком ємністю до 8,6 кг. Порівняно з більш ранньою системою, це справді дало феноменальний результат. Тейлор та його однодумці фактично признавали, що управлінська праця - це певний фах, і що організація в цілому виграє, якщо кожна група працівників зосередиться на тому, що вона робить успішніше понад усе. Цей підхід різко контрастував зі старою системою, при якій робітники самі планували свою роботу.

Гілберти винайшли прилад та назвали його мікрохронометром - вони використовували його в поєднанні з кінокамерою для того, щоб точно визначити, які рухи виконуються при певних операціях і скільки часу забирає кожен з них. Грунтуючись на здобутій інформації, вони змінювали робочі операції, щоб усунути зайві непродуктивні рухи і, використовуючи стандартні процедури та обладнання, намагалися підвищити продуктивність праці. Важливим внеском цієї школи було систематичне використання стимулювання з метою зацікавити працівників у підвищенні продуктивності та збільшення обсягів виробництва (наукове управління не зневажало людським фактором). Передбачалася також можливість нетривалого відпочинку і неминучих перерв у виробництві. А тому кількість часу, яка виділяється на виконання певних завдань, була реалістичною і справедливо встановленою. Це давало можливість керівництву встановлювати норми виробництва, котрі можна було реально виконати, і платити додатково тим, хто перевищував визначений мінімум. Ключовим моментом в цьому підході було те, що люди, котрі виробляли більше, одержували більшу винагороду. Автори робіт з наукового управління

також визнавали важливість відбору людей, які фізично й інтелектуально відповідали б виконуваній праці; вони також підкреслювали велике значення навчання. Концепція наукового управління стала серйозним переломним етапом, завдяки якому управління стало визнаватися як самостійна галузь наукових досліджень. Вперше керівники-практики та вчені побачили, що методи та підходи, які використовуються в науці та техніці, можуть бути ефективно використані в практиці досягнення цілей організації. Не можна не звернути уваги на те, що проблематика представників школи наукового управління в нашому традиційному розумінні більш відповідає проблематиці наукової організації праці, яка в англійській термінології не використовується. Однак ця школа служить базовою для розвитку наукових досліджень в цій сфері.

Класична або адміністративна, школа в управлінні (1920-1950 рр.) - представники школи наукового управління, в основному, присвячували свої дослідження тому, що має назву управління виробництвом. Вони розв'язували питання підвищення ефективності на рівні нижче управлінського (тобто на рівні НОП). З виникненням адміністративної школи фахівці почали постійно виробляти підходи до управління організацією в цілому. Ліндал Урвік був консультантом з питань управління у Великобританії. Джеймс Д. Муні, який писав праці разом з А.К. Рейлі, працював під керівництвом Альфреда П. Слоуна в компанії «Дженерал Моторз», їх головною турботою була ефективність в більш широкому розумінні слова - щодо праці всієї організації. Наукове управління також виступало на захист відокремлення управлінських функцій обдумування та планування від фактичного виконання праці.

На відміну від них створювачі школи адміністративного управління, більш відомої як класична школа, мали безпосередній досвід праці керівників вищої ланки управління у великому бізнесі. Анрі Файоль, з ім'ям якого єднають виникнення цієї школи і котрого часто називають батьком менеджменту, керував великою французькою компанією по видобуванню вугілля. Головний внесок Файоля в теорію управління полягав у тому, що він розглядав управління як універсальний процес, який складається із декількох взаємопов'язаних функцій, це - планування, організація, розпорядництво, координування та контроль.

Школи людських стосунків (1930-1950 рр.) та поведінкових наук (з 1950 р.) - це класичні школи наукового управління, з'явилися на світ, коли психологія ще перебувала в зачатковому стані. Створення школи людських стосунків у науці управління зв'язують з іменами двох вчених - Мері Паркер Фолет та Елтона Мейо, яких вважають найбільшими авторитетами в цій сфері. Фолет була першою, хто визначив менеджмент як "забезпечення виконання робіт за допомогою інших осіб". Знамениті експерименти Елтона Мейо, особливо ті, що проводилися на заводі "Уестерн Електрик" в Хоторпі, відкрили новий напрям в теорії управління. Мейо довів, що чітко розроблені робочі операції і добра заробітна плата не завжди мали своїм результатом підвищення продуктивності праці, як вважали представники школи наукового управління.

Сили, які виникали при взаємодії людей, могли перевищити і часто перевищували зусилля керівника. Іноді працівники набагато сильніше реагували на тиск з боку колег по групі, ніж на бажання керівництва та матеріальні стимули. Більш пізніші дослідження, які були проведені Абрахамом Маслоу та іншими дослідниками, допомогли зрозуміти причини цього явища. Мотивами вчинків людей, припускає Маслоу, є, в основному, не економічні сили, як вважають прибічники та послідовники школи наукового управління, а різні потреби, які можуть бути лише частково задоволені за допомогою грошей. Засновуючись на цих висновках, дослідники школи людських відносин вважали, якщо керівництво виявляє велику турботу про своїх працівників, то і рівень задоволеності працівників повинен зростати, що призводить до підвищення продуктивності праці. Вони рекомендували використовувати прийоми управління людськими відносинами, які включають більш ефективні дії безпосередніх начальників, консультації з робітниками і надання їм більш широких можливостей для спілкування на роботі [1-4].

Проблемам, що стосуються науки і практики управління, як предмета та об'єкта дослідження у широкому розумінні й менеджменту, як предмета й об'єкта дослідження у вузькому розумінні присвячені праці ряду сучасних зарубіжних і українських учених. У питання, що стосуються людського фактора, організації економічної, господарської та торговельної діяльності, бізнесу і сфери послуг тощо, тобто кваліфікаційної професійної діяльності типу "людина ↔ людина" значний внесок зробили зарубіжні учені: П. Друкер, М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі, П. Вейл; українські учені: В. Терещенко, О. Білоус, Є. Панченко, Ф. Хміль, А. Кредісов, В. Кредісов, І. Герчикова, А. Шегда, Р. Грифін, В. Яцура, О. Кузьмін, О. Мельник, Й. Завадський, Е. Подсолонко, В. Радченко, О. Кириченко, Б. Пунько та ряд інших науковців.

Зокрема, у працях д.е.н., проф. Б.М. Пунька розглянуто питання формування організаційної структури і управління персоналом підприємств-учасників ЗЕД; організаційної культури як ключового елементу управління персоналом та суспільними відносинами; інноваційних перспектив розвитку організаційно-виробничого управління фермерськими господарствами. Висвітлено категорійно-понятійну сутність менеджменту, як науки і сфери знань, як специфічної сфери прикладення людського фактора; узагальнено теоретико-прикладні аспекти управління соціально-економічними об'єктами і менеджменту людським фактором, розроблено власний варіант європейської моделі менеджменту людським фактором та сформульовано перелік основних фахових рис, необхідних сучасному управлінцеві [5, с. 101-133].

Аспекти санації підприємства вивчали в свої працях вітчизняні науковці, серед яких Албул Г.А., Буряк П.Ю., Білик М.Д., Малишенко В.А., Петленко Ю.В. [6-8]. Зокрема, Терещенко О.О. приділив увагу питанням виявлення та використання основних джерел фінансування оздоровчих заходів. Під джерелами фінансових ресурсів для здійснення санаційних заходів вказані автори розуміють сукупність усіх можливих сфер діяльності підприємства, які

можуть забезпечити ріст його фінансових результатів та мобілізацію фінансових ресурсів.

Мета статті. Систематично узагальнити ключові теоретико-методологічні та прикладні аспекти категорійного поняття «управління», як функцією організованих систем та «управління організацією» - господарським формуванням. Представити структурно-логічну схему моделі управління господарським формуванням в АПК та сформулювати її понятійний апарат. Охарактеризувати прикладні засоби забезпечення фінансово-економічної стійкості підприємства. Навести приклади ведення опису грошового потоку підприємства й формування внутрішніх і зовнішніх джерел фінансової санації підприємства та методи їх мобілізації.

Виклад основного матеріалу. Слід відразу зацентувати, що термін «управління» у західній економічній літературі фактично не вживається. Там економічні наукові і практичні аспекти управління визначаються терміном «менеджмент» (Categorical concept of "MANAGEMENT"), хоча існує відповідник терміну «УПРАВЛІННЯ» - «GOVERNANCE». У нашій науковій літературі термінологічне поняття «управління» визначається, як функція організованих систем (біологічних, технічних, соціальних, економічних), що забезпечує збереження їх структури, підтримання режиму діяльності, реалізацію її програми, цілей. Управління як система припускає наявність підсистем: організації відносин її елементів, режиму її функціонування у вигляді сукупності певних механізмів, що діють під певним контролем за встановленими нормами, розвитку по відомій програмі у напрямі до якоїсь мети. Основні етапи процесу управління: збір і обробка інформації; її аналіз, діагноз і прогноз; систематизація (синтез); встановлення на цій основі цілі (ціле покладання); вироблення рішення, спрямованого на досягнення мети; послідовна конкретизація спільного рішення у вигляді планування, програмування, проектування, вироблення конкретних (приватних) управлінських рішень; організація діяльності для виконання рішення; контроль за цією діяльністю (включаючи питання підбору та розстановки кадрів); збір і обробка інформації про результати діяльності і новий цикл цього безперервного в ідеалі процесу.

Аспект управління (від лат. *aspectus* - вид) - точка зору, з якої розглядається предмет, явище, поняття; перспектива, в якій виступає явище, сторона предмета, сторона предмета, що вивчається певною наукою: філософський аспект, економічний аспект та ін. Соціальний аспект управління - цілеспрямований вплив на суспільство для впорядкування, збереження, вдосконалення і розвитку його визначеної якісної специфіки. Воно обумовлено системною природою суспільства, громадським характером праці, необхідністю спілкування людей в їх життєдіяльності, в процесі обміну продуктами матеріальної і духовної діяльності. Економічний аспект управління - в економічній сфері управління розглядається як поняття, яке має таке ж значення для усвідомлення економічних процесів, як, наприклад, капітал, праця, природні ресурси тощо. Більше того, з розвитком науково-технічного

прогресу роль управління непомірно зростає з кожним роком. Виділення його як самостійного економічного чинника датується з часів А. Маршалла, коли він ще на переломі XIX і XX століть аргументовано стверджував, що управління є одним з найважливіших чинників виробництва.

Теорія управління має міждисциплінарний характер. Згідно з визначеннями багатьох авторів, управління - це функція певним чином організованих систем, які здатні зберігати структуру цих систем, режим їх активності, реалізувати програми та цілі своєї діяльності. Управління організацією є предметом дослідження багатьох наук - менеджменту, економіки, психології, політології, соціології і т. д. Структура теорії управління включає в себе соціологію управління, філософію управління, психологію управління тощо. У сучасній науковій літературі про управління визначаються дві площини знань: а) різного роду теорії соціального управління, такі як: "управлінська революція", "соціальна відповідальність бізнесу", "промислова демократія", "людські відносини" тощо. На цій площині знань групуються різного роду політичні, економічні та філософські концепції, які тією чи іншою мірою стосуються управління організаціями; б) друга площина знань про управління репрезентує ряд концепцій, що складають науково-методологічну основу для опрацювання різного роду рекомендацій стосовно вдосконалення управління, аналізу і аргументації рішень, засоби соціально-психологічного впливу на поведінку працівників фірми, інших організаційних інституцій тощо.

Управління організацією, зазначають соціологи, не є простим явищем, яке легко проаналізувати і описати. Управління як процес - це прагнення його суб'єктів реалізувати певну мету. При цьому керівництво організації зобов'язане: по-перше, забезпечити еквівалентний обмін матеріальної і духовної продукції між організацією і її оточенням, що є умовою економічного успіху; по-друге, гарантувати членам організації відповідні умови праці, тобто створити рівновагу між вимогами виробничого процесу та їх бажаннями; по-третє, організувати свою діяльність в конкретному укладі соціальних сил, із впливом яких організація повинна рахуватись. Управління організацією, підкреслюють соціологи, це постійна спрямованість на: раціональне й економне використання наявних засобів; постійне маніпулювання наявними засобами таким чином, щоб вони були завжди "під рукою". Отже, управління організацією - це процес постійної координації та інтеграції використання різного роду управлінських засобів, прийомів. Оскільки останніх ніколи не буває понад міру, завданням управління є так урегулювати справи, щоб управлінський процес був раціональним і кожен засіб і прийом був використаний як можна найефективніше. Щоб зрозуміти зміст управління, пишуть Ф. Харбісон і К. Мейерс, необхідно розглядати управлінський процес через призму економічного, адміністративного і соціологічного аспектів.

Розглянемо головні видові ознаки управління, як явища або процесу (див. рис. 1).

Прийняття рішень - це процес, який відбувається впродовж певного часового періоду й здійснюється в кілька етапів. Рішення - це результат вибору

з кількох альтернатив, який фіксується письмово чи усно й містить програму дій для досягнення поставленої цілі. Рішення є одним із видів розумової діяльності і є виявом волі людини й характеризуються такими ознаками: 1) можливістю вибору з множини альтернативних варіантів (якщо відсутні альтернативи, то й відсутній вибір, а відтак - і рішення); 2) наявністю мети (вибір без мети не визначається як рішення); 3) наявністю вольового акту. Управлінські рішення передбачають пошук найбільш ефективного й раціонального варіанта для досягнення кінцевого результату. Процес прийняття й реалізації рішень - це послідовна зміна взаємопов'язаних стадій, та етапів дій менеджера, які розкривають технологію розумового пошуку істини й аналізу похибок. До управлінських рішень ставлять такі вимоги, як: всебічна обґрунтованість, своєчасність, необхідна повнота змісту, узгодженість з прийнятими раніше рішеннями.

Вирішення проблеми - проблеми є частиною нашого життя, і як би нам не хотілося, але повністю відгородитися від них неможливо. Всі ми люди, істоти земні та недосконалі, через це часто робимо багато помилок та створюємо проблеми. Скільки б ви не намагалися впорядкувати та взяти своє життя під контроль, але це не допоможе уникнути проблем. У критичних ситуаціях під дією стресу людина може втрачати здатність тверезо оцінювати ситуацію навколо. Один із можливих алгоритмів для вирішення проблеми - ідентифікація проблеми: намагайтеся зрозуміти у чому полягає проблема. Спробуйте знайти корінь, і саме з нього починайте вирішення проблеми. Повністю позбутися проблеми і не боятися її повторення можна лише тоді, коли ви ґрунтовно її дослідчили. Поставте перед собою ціль - подумайте чого ви хочете досягти або що хочете змінити. Правильно поставлена ціль - це запорука успішного вирішення проблеми. Оцініть свої можливості - поміркуйте над тим, якими засобами ви зможете досягнути тої цілі, яку самі собі поставили на попередньому кроці. Якщо ваших можливостей замало, то не засмучуйтеся, людина не всесильна. Спробуйте у боротьбі з проблемою об'єднати свої сили та сили ваших друзів та родичів. Запишіть на папері всі можливі шляхи виходу із ситуації. Подумайте про наслідки - на цьому кроці оцініть плюси та мінуси всіх можливих варіантів вирішення вашої проблеми. Спробуйте відкинути страх і занепокоєння та підійти до виконання цього завдання без зайвих емоцій. Прийміть рішення - оцінивши всі плюси та мінуси, оберіть один із можливих шляхів вирішення проблеми. Зробіть чітке та обдумане рішення і встановіть часові обмеження на його реалізацію. Виконайте прийняте рішення - розпочніть працювати над вирішенням проблеми згідно плану, який ви склали у попередніх кроках. Оцініть результат - якщо ви зуміли досягти поставленої цілі і вирішити проблему, можете влаштувати собі невелике свято. Якщо ж ні, то проаналізуйте свої рішення щоб зрозуміти на якому кроці ви допустили помилку. Головне - не припиняйте спроб, вірте в свій успіх і ви обов'язково подолаєте проблему.

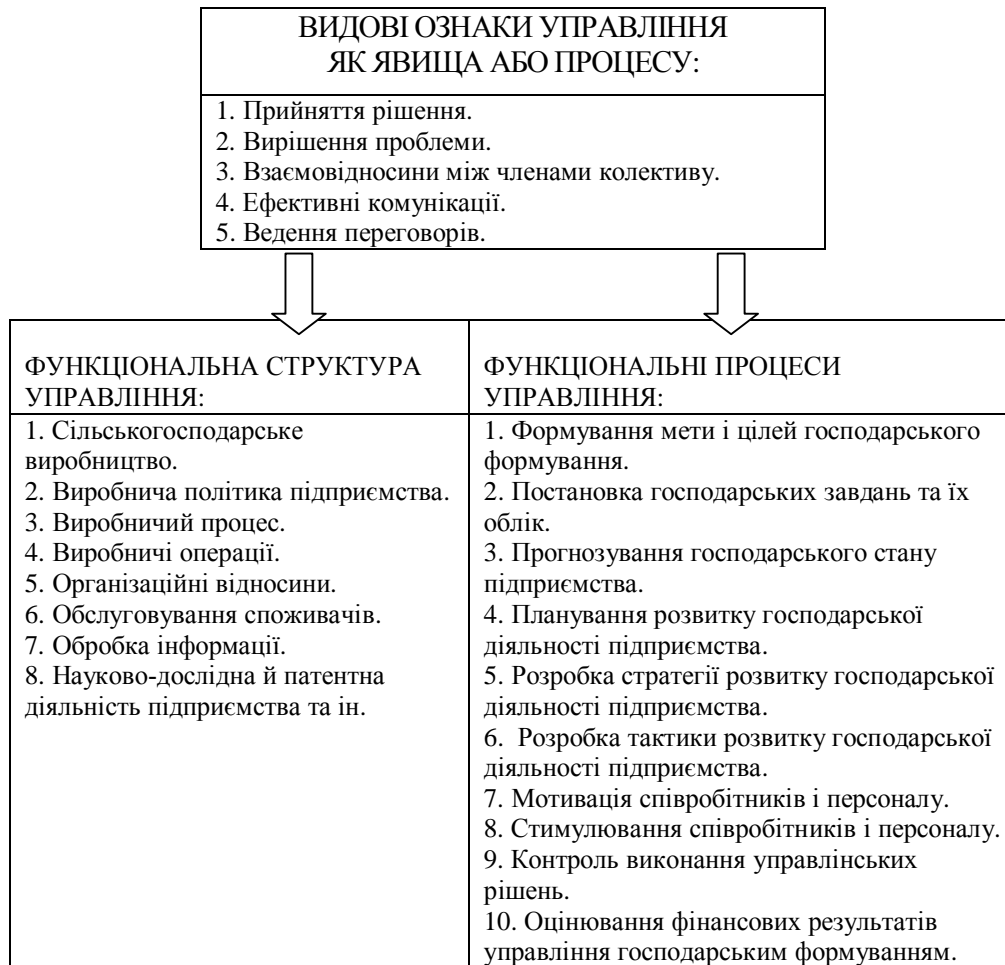

Рис. 1. Структурно-логічна схема моделі управління господарським формуванням в АПК

(представлено авторський варіант на основі дж. [9])

Взаємовідносини між членами колективу - відносини між особистостями мають складну структуру. У цій структурі діють не лише об'єктивні чинники (характер мети, умови для її досягнення, особливості керівництва, відносини між членами групи, що склалися), а й суб'єктивні (рівень свідомості та самосвідомості членів колективу, рівень їх домагань, індивідуально-психологічні особливості, здібності та ін. Головний метод дослідження взаємовідносин у колективі - спостереження. Воно дає змогу всебічно з'ясувати змістовність життя в групі, її структуру, рівень розвитку, статус окремих членів. Плідними для вивчення колективів є також різні форми анкетування, опитування, інтерв'ю, результати яких дають уявлення про цінності групи, бачення її членами різних аспектів життя певної спільності. Ефективним інструментом оперативного вивчення міжособистісних відносин є

запропонований американським психологом і мікросоціологом Дж. Морено метод соціометрії. Засадовим для нього є принцип синтонності - емоційних потягів і симпатій, які виявляються у відносинах між членами групи і визначають їх характер.

Ефективні комунікації - це використання сучасних методів ділової комунікації для реалізації управлінських, соціальних та благодійних проектів, може реалізовуватися, наприклад, методом вебресурсу.

Ведення переговорів - при веденні переговорів необхідно уміло використовувати національні особливості. В останні роки багато підприємств і організації одержали право безпосереднього виходу на зовнішній ринок, відкрилися нові можливості для налагодження прямих, торгових, економічних і виробничих зв'язків з організаціями і фірмами різних країн, а також широких контактів у галузі наукових досліджень, розробки і передачі технологій, в професійної підготовки кадрів. Знання національних психологічних особливостей різних країн допоможе бізнесменам або менеджменту підприємства вести себе в кожній країні згідно з її правилами ведення переговорів, і головне - досягти успіху.

Розглянемо головні аспекти функціональної структури управління господарським формуванням в АПК (рис.1).

Сільськогосподарське виробництво - вид господарської діяльності з виробництва продукції, яка пов'язана з біологічними процесами її вирощування, призначеної для споживання в сирому і переробленому вигляді та для використання на нехарчові цілі.

Виробнича політика підприємства - наприклад, політика підприємства зайнятого у сфері вирощування, зберігання та пакування плодово-ягідної продукції, будується на забезпеченні якості та безпечності харчових продуктів і є невід'ємним складником загально бізнесової політики і стратегії господарських формувань в АПК, спрямованих на розвиток стабільного виробництва високоякісної та безпечної продукції. Запровадження системи управління якістю та безпечністю харчових продуктів за вимогами міжнародних стандартів ISO 9001:2008 та ISO 22000:2005 є стратегічним рішенням вищого менеджменту підприємства, яке надає йому можливість виробляти гарантовано якісну та безпечну для здоров'я та життя людини продукцію. Сфера застосування системи управління безпечністю охоплює весь цикл вирощування, зберігання та пакування плодово-ягідної продукції. Керівництво підприємства, усвідомлюючи важливість застосування системного підходу до якості та безпечності продукції, бере на себе зобов'язання щодо розроблення, запровадження та постійного поліпшування результативності системи управління якістю та безпечністю харчових продуктів, заснованої на таких засадах: 1) реалізація принципів концепції HACCP (аналіз небезпечних чинників і критичні точки контролю); 2) безумовне дотримання національних законодавчих та нормативних вимог щодо безпечності харчових продуктів, а також відповідних вимог замовників і споживачів; 3) забезпечення належних санітарно-гігієнічних умов під час вирощування, зберігання та пакування плодово-ягідної продукції, виконання вимог GAP (Належної сільськогосподарської практики) та GMP (Належної виробничої практики); 4)

забезпечування ресурсами, необхідними для запровадження, функціонування та поліпшення системи; 5) усвідомлення всім персоналом того, що забезпечення якості та безпечності продукції є завданням кожного працівника; 6) постійне підвищення компетентності персоналу, діяльність якого пов'язана з забезпеченням якості та безпечності продукції; 7) налагодження взаємовигідних відносин з виробниками та постачальниками сировини, інгредієнтів і матеріалів; 8) забезпечення та підтримка впевненості замовників в високій якості та повній безпечності нашої продукції; 9) періодичне аналізування дієвості та результативності системи з боку групи безпечності харчових продуктів (групи НАССР) та вищого керівництва. Таким чином менеджмент підприємства бере на себе зобов'язання формувати принципове ставлення персоналу підприємства до якості та безпечності харчових продуктів і створювати умови для активної участі всього колективу в реалізації продовольчої політики.

Виробничий процес – це сукупність технологічних і трудових дій, які спрямовані на предмети праці для отримання готової продукції. Ефективність нормування праці значною мірою залежить від того, наскільки раціонально відображатимуться конкретні виробничі умови у встановлених нормах. Під час нормування праці виробничий процес поділяється на операції та їх елементи. Склад і поєднання технологічного і трудового процесів у виробничому процесі виготовлення продукції включають ряд виробничих аспектів: технологічний процес; технологічний комплекс; робочий технологічний процес; виробнича операція; трудовий процес; трудова операція; комплекс трудових прийомів; трудовий прийом; трудова дія; трудовий рух органів тіла: руки, ноги, пальців, тулуба, очей.

Виробнича операція - це частина виробничого процесу, що виконується стосовно певного предмета праці одним робітником або групою робітників на одному робочому місці. Технологічними елементами виробничої операції є: установка, технологічний і допоміжний переходи, позиція. Установка - це одноразове закріплення оброблюваної заготовки або деталі. Позиція характеризується фіксованим положенням предмета праці, де він підлягає технологічному впливу устаткування. Перехід - це частина операції, що характеризується незмінністю установки та позиції, режиму роботи устаткування та інструменту.

Організаційні відносини - це складний комплекс стійких, свідомо створених зв'язків та взаємодії елементів виробничо-управлінської системи, які виникають у процесі функціонування та розвитку підприємства. Розглядаються як складова в управлінні організацією, існує досить великий перелік організаційних відносин: формальні та неформальні; внутрішньо системні та міжсистемні; лінійні та функціональні; субординаційні (вертикальні) та координаційні (горизонтальні); галузеві, міжгалузеві та територіальні тощо.

Обслуговування споживачів - це забезпечення необхідного рівня обслуговування клієнтів. Рівень обслуговування клієнтів визначається рядом факторів: 1) наявність комфортабельного офісу і засобів для якісного обслуговування клієнтів (оргтехніка, меблі, фізіологічні умови тощо); 2) наявність мережі складування, зберігання і продаж продукції (бази, складські

приміщення, магазини та інші торговельні точки); 3) методи організації й дотримання встановлених правил продаж; 4) кваліфікація та зовнішній вигляд персоналу; 5) можливість формування послуг за замовленнями клієнтів; б) ступінь використання засобів внутрішньо фірмової інформації і реклами тощо.

Обробка інформації - це сукупність операцій (збирання, введення, записування, перетворення, зчитування, зберігання, знищення, реєстрація), що здійснюються за допомогою технічних і програмних засобів, включаючи обмін по каналах передачі даних.

Науково-дослідна й патентна діяльність підприємства. Наукові дослідження за своїми напрямками поділяють на теоретичні й прикладні. Результатом теоретичного дослідження є відкриття – встановлення невідомих об'єктивно існуючих законів, закономірностей, властивостей і явищ природи, які вносять корінні зміни в пізнання людиною природи. Роботи теоретичного характеру складають відправну базу для наступних пошуків. Прикладні дослідження починаються з пошуків галузі практичного використання теоретичних знань. На основі рекомендації пошукових досліджень ставиться завдання прикладного характеру. Це може бути вивчення можливостей створення виробів, оснований на нових принципах, дій, створення і використання нових видів матеріалів, технологічних процесів. Прикладні дослідження завершуються попередніми розробками і рекомендаціями по впровадженню, на основі яких потім складається технічне завдання на проектування нових виробів.

Важливу роль у процесі реалізації нових наукових знань відіграють нововведення – нова інформація, отримана у результаті фундаментальних і прикладних досліджень та підтверджена експериментальне. Це те, що дозволяє поліпшити функціональну віддачу або зменшити вартість у порівнянні з раніше створеним. Досвід показує, що без наявності певного напрацювання до початку розробки створити якісно новий виріб неможливо. Причому, чим складніший виріб, тим більше нововведень вимагається для його створення, ще більше ідей необхідно для розробки нововведень.

Більшість промислових підприємств проводять науково-дослідну роботу з технічного вдосконалення виробництва. Таку роботу виконують переважно відділи головного конструктора, головного технолога, головного металурга в експериментальних цехах і заводських лабораторіях. Тобто, науково-дослідна робота охоплює: фундаментальну, галузеву, заводську науку. На основі результатів наукових досліджень технічного характеру з'являються нові розв'язки конкретних технічних задач, серед яких першочергове значення мають винаходи. Винахід - це нове, що володіє істотними відмінностями, технічне виконання завдання по реалізації відкриття. Під технологічним завданням розуміється використання нових властивостей речовин, отриманих технічним шляхом, або нових конструкцій. Розв'язання технічної задачі при цьому повинно принципово відрізнятись від відомих розв'язків аналогічної задачі в світовій практиці. Створення нових виробів на основі винаходу означає, що ці вироби за рівнем конструктивних рішень відповідають останнім досягненням науки і техніки, тому використання їх у нових розробках має велике народногосподарське значення. Поряд з винаходом велике значення для

вдосконалення виробництва і збільшення його ефективності має рацпропозиція - нове і корисне для підприємства технічне рішення, що передбачає зміну конструкції виробу, технології й організації виробництва, застосовуваних матеріалів і комплектуючих виробів. Вона також є результатом творчого підходу до виконання виробничо-технічного завдання, але на відміну від винаходу, не вносить принципової новизни; як правило, не повторює засвоєних раніше на підприємствах пропозицій і впроваджень. Раціоналізаторство - виступає найбільш масовою формою технічної творчості робітників підприємств. Загальне керівництво винахідництвом і раціоналізаторством здійснює Державний комітет України в справах винахідництва і відкриття, який проводить експертизу відкриттів, видає на них охоронні документи, представляє державні інтереси у галузі винахідництва за кордоном, у своїй роботі опирається на міністерства, наукові, проектні організації та підприємства. На підприємствах безпосереднє керівництво розвитком винахідництва здійснюють відділи по винахідництву і раціоналізаторству, що приймають, реєструють і переглядають подані пропозиції, сприяють їх впровадженню, проводять роботи з активізації творчої діяльності робітників.

Організація інноваційної роботи. Авторство на результати науково-технічної творчості охороняється законом і засвідчується документами, які видаються авторам: на відкриття видається диплом; на винахід - авторське свідоцтво або патент; на рацпропозицію - посвідчення. Диплом на відкриття і авторське свідоцтво або патент на винахід видає Державний комітет у справах винаходу і відкриття після експертної перевірки. Посвідчення на рацпропозицію видається підприємством, яке прийняло пропозицію до впровадження. Щодо відкриття, то правовий захист розповсюджений тільки на авторство. Саме відкриття після публікації стає загальним здобутком і може бути використаним безперешкодно. Інакше організована правова охорона на винахід. Автор винаходу може вимагати лише визнання свого авторства, або крім цього залишити йому виняткове право на користування винаходом. У першому випадку видається авторське свідоцтво, в другому - патент. При видачі авторського свідоцтва право на використання винаходу переходить повністю державі. Такі винаходи використовуються в народному господарстві без дозволу автора. Патент, крім визнання за винахідником авторства, стверджує його виняткове право на зроблений ним винахід: жодна організація чи окрема особа без згоди власника патенту не може використовувати винахід у державі, в якій виданий патент. Запатентований винахід є власністю патентовласника і може бути використаним тільки з його згоди, шляхом видачі дозволу або переуступки патентних прав за відповідну сплату, тобто шляхом придбання ліцензій. Ліцензія - документ, який засвідчує дозвіл власника патенту на використання його винаходу. Є 2 види ліцензій: проста і виняткова, проста ліцензія засвідчує збереження права за автором - власником патенту на одночасне використання винаходу і збереження авторства; виняткова ліцензія свідчить про відмову власника від використання винаходу на користь іншої особи. Зарубіжне патентування і ліцензування здійснюється Держкомітетом у справах винаходів і відкриттів. Патент дійсний тільки в країні, що його видала, тому виникає необхідність для захисту винаходів у патентуванні. Патенти

більшості країн видаються на строк 15–20 років. Через велику вартість встановлюється показник доцільності патентування, так звана патентоспроможність. Доцільність патентування визначається, виходячи з величини виручки від продажу ліцензії. Ефективність роботи винахідників залежить від рівня їх ознайомлення зі світовими досягненнями. В Україні створена загальнодержавна система патентної інформації, яка є частиною єдиної системи науково-технічної інформації. Провідне місце належить Центральному науково-дослідному інституту патентної інформації, який збирає й обробляє патентну літературу десятків країн світу. Основним державним патентним сховищем є патентно-технічна бібліотека. Крім того, є галузеві патентні фонди - зібрання описів винаходів, які мають інформаційну цінність. Патентні фонди створені також у науково-дослідних, проектних інститутах і на великих промислових підприємствах. Матеріали патентних фондів використовуються для перевірки новизни пропонуваніх рішень чи для уточнення патентної чистоти нових виробів, вивчення тенденції розвитку техніки.

Розглянемо головні аспекти, що стосуються функціональних процесів управління господарським формуванням в АПК (рис.1).

Формування мети і цілей господарського формування. Діяльність підприємства на споживчому ринку спрямована на досягнення певних стратегічних і тактичних завдань, які дозволяють забезпечити конкурентоздатність і ефективну господарську діяльність, здатність виживати на ринку. Цілі підприємства - це визначення якісних і кількісних характеристик функціонування підприємства, до досягнення яких воно прагне. Ціль функціонування підприємства утворює складну і взаємопов'язану систему, що залежить як від зовнішнього середовища, котре оточує підприємство, так і від внутрішніх факторів його функціонування. Завдання підприємства визначають етапи або шляхи досягнення мети в період, на який розробляється стратегія. Класифікація цілей підприємства: 1) за ступенем досягнення мети: бажані (отримання максимальних прибутків); життєво необхідні (отримання мінімально-необхідних прибутків, котрі забезпечують збереження статутного фонду підприємства); 2) за часовим фактором: перспективна мета; поточна мета; 3) в залежності від відношення до головної мети підприємства: кінцеві цілі; проміжні; 4) в залежності від оцінки: кількісні (виражаються певними абсолютними і відносними показниками - обсяг продажу, сума отриманого прибутку); якісні (культура обслуговування, соціальний мікроклімат, культура виробництва); 5) в залежності від змісту і характеру відображуваних інтересів: цілі підприємства, як суб'єкта ринкових відносин отримання прибутків); цілі суспільства, задоволення потреб населення (відповідність обсягу і структури споживчого попиту).

Формулювання цілей підприємства, вибір найбільш важливих з них залежить і від стадії життєвого циклу підприємства. Класифікація цілей підприємства в залежності від стадій життєвого циклу: стадії життєвого циклу - головна ціль підприємства - головне завдання: 1) народження - виживання - вихід на ринок; 2) дитинство - отримання короткочасних прибутків - зміцнення положення на ринку; 3) юність - прискорене зростання обсягів продажу і

прибутків - захоплення своєї частки ринку; 4) рання зрілість - постійне зростання обсягів діяльності - диверсифікацій на діяльність (освоєння додаткових напрямків діяльності); 5) зрілість - формування іміджу підприємства і збалансований ріст - зміцнення становища підприємства на освоєному сегменті ринку; 6) старіння - збереження досягнутих позицій - забезпечення стабільності господарської діяльності; 7) відродження - пошук додаткових імпульсів в діяльності підприємства - технічне переозброєння, пошук нових ринків ресурсів, нових постачальників, нових ринків збуту, впровадження нових технологій.

Вимоги до розробки цільової політики підприємства: визначається не одна, а декілька цілей на основі комплексного підходу, який забезпечує взаємозв'язок між цілями; цілі не повинні суперечити одна одній, тобто повинні бути реальними і можливими для виконання; цілі покликані давати основу і стимул для подальшої діяльності, забезпечувати зосередження сил і засобів підприємства на пріоритетних ділянках його діяльності, визначати найбільш важливі, фундаментальні напрямки роботи. При визначенні цілей господарської діяльності підприємства користуються методом побудови дерева цілей, котрий полягає у визначенні головної цілі і формулюванні цілей різних рівнів (основні цілі, проміжні цілі, під цілі), що сприяють досягненню головної цілі.

Постановка господарських завдань та їх облік. Постанова завдань являє собою кількісну конкретизацію цілей підприємства із зазначенням способів і термінів їх досягнення для кожного рівня: корпоративного, ділового, функціонального й операційного. Завдання традиційно прийнято формулювати одночасно з вибором місії і формулюванням цілей. Однак конкретизація цілей після вибору і комплексної оцінки стратегічного плану приводить до необхідності уточнення постановки завдань, що в остаточному підсумку дозволяє не допустити протиставлення завдань не тільки сильним і слабким сторонам, можливостям і загрозам (визначених у ході аналізу зовнішнього і внутрішнього середовища), але і розробленим стратегіям. Більш ємне уявлення обговорюваного питання зводиться до того, що між місією, цілями і завданнями встановлюються однозначні взаємозв'язки: місія - загальний стратегічний орієнтир напрямку розвитку організації; цілі - якісне вираження; завдання - кількісне вираження; реалізація - досягнення обраного орієнтира. Постанова господарських завдань, передбачає, крім їх постановки, заповнення журналу реєстрації господарських операцій та їх постійне відображення в журналі реєстрації господарських операцій, господарські можуть відображатися за допомогою програми «1С:Бухгалтерія 7.7».

Прогнозування господарського стану підприємства - це передбачення майбутнього стану внутрішнього і зовнішнього середовища фірми, яке базується на наукових методах і інтуїції, тобто це процес обґрунтування кількісних та якісних змін розвитку в майбутньому.

Планування розвитку господарської діяльності підприємства - це процес визначення цілей розвитку і вибір оптимальних шляхів їх досягнення. У більш широкому розумінні - це сукупність управлінських дій менеджменту і персоналу підприємства на встановлення управлінських завдань, які визначають напрямки, темпи і пропорції розвитку.

Розробка стратегії розвитку господарської діяльності підприємства. Стратегія підприємства - це генеральна комплексна програма дій, яка визначає пріоритети і для підприємства проблеми, його місію, головні цілі і розподіл ресурсів для їх досягнення. Вона формулює цілі та основні шляхи для їх досягнення, таким чином, що підприємство має спільний напрямок розвитку. За своїм змістом стратегія розвитку підприємства - це довгостроковий плановий документ, тобто це результат стратегічного планування. В свою чергу стратегічне планування - це процес здійснення цілей на певний період та напрямків діяльності підприємства. Розробка стратегій підприємств - це досить складний і тривалий процес, враховуючи постійну переоцінку і періодичну перевірку вибраних цілей, аналізуючи при цьому стан середовища діяльності самого підприємства. Стратегічний потенціал характеризується трьома моментами: по-перше - наявністю та станом реальних ресурсів підприємства, його матеріальні, трудові, інформаційні, фінансові ресурси; по-друге - ступенем відповідності ресурсного потенціалу стратегічним цілям і задачам підприємства; по-третє - здатність ресурсного потенціалу забезпечити стійкість до впливу зовнішнього середовища та його гнучкість щодо внутрішньо фірмових змін; іншими словами - здатність адаптуватися. Рівень освоєння потенційних можливостей підприємства характеризує «конкурентний статус підприємства». Це поняття не можна змішувати або отожднювати з конкурентоспроможністю, конкурентними перевагами. Конкурентний статус оцінює ресурсне забезпечення й готовність підприємства до досягнення стратегічних цілей та завдань, ступень засвоєння своїх потенційних можливостей, наявність сприятливих зовнішніх умов для створення та підтримки конкурентних переваг. Стратегія визначає загальний напрямок і засіб використання засобів для досягнення поставленої мети. Цьому засобові відповідає визначений набір правил і обмежень для прийняття рішень. Після досягнення поставленої мети стратегія як напрямок і засіб досягнення мети припиняє своє існування. Нові цілі ставлять задачу розробки нової стратегії.

Розробка тактики розвитку господарської діяльності підприємства. Тактика підприємства - засіб, який забезпечує реалізацію наміченої стратегії. Тактика визначає конкретні короткострокові завдання, які забезпечують постійне наближення до поставленої мети. Вона розробляється і впроваджується керівництвом і працюючими у низових ланках. Таким чином, під тактикою підприємства пропонується розуміти сукупність короткострокових дій, практичних методів і прийомів менеджменту, що використовуються для реалізації стратегій підприємства.

Мотивація співробітників і персоналу. До основних рис системи мотивування працівників належать: сприяння як формуванню, так і досягненню суспільно значущих цілей організації і завдяки цьому підтриманню рівноваги між економічними цілями та суспільною відповідальністю підприємства; виконання функції комунікації між керівництвом, власником організації та її працівниками. Мотивування стосується створення та підтримання взаємного порозуміння між підприємством та окремими групами людей або всередині груп; система мотивації має дві сторони. Одна сторона стосується рівня, диференціації структури та динаміки витрат на персонал, зокрема заробітної

плати, створення системи стимулів до праці. Друга пов'язана зі стилем управління, що застосовується керівниками. Вона проявляється у поступовому переході від авторитаризму до демократичного стилю. Гнучка система мотивації управлінського персоналу підприємства повинна відповідати таким принципам: гнучкості, який означає, що система мотивації персоналу повинна мати здатність до оперативного реагування на зміну зовнішніх і внутрішніх умов функціонування, а також на зміну загальних і локальних цілей підприємства; системності, який означає повне відображення індивідуального вкладу людини в досягнення кінцевих результатів підприємства через ланцюги "людина-посада-робота" і "особа-група-колектив"; відповідності, який полягає у встановленні такого рівня мотивації персоналу, який відповідає кількості, якості та вагомості затраченої праці; структурованості - характеризує поділ заробітної плати на частини, кожна з яких є відображенням особистого вкладу працівника в досягнення поточних, кінцевих і віддалених результатів діяльності підприємства; відкритості системи мотивації персоналу, який означає її прозорість та інформаційну доступність для кожного працівника.

Стимулювання співробітників і персоналу - один із загальних способів соціального управління, впливу на поведінку, діяльність індивідів, соціальних груп, трудових колективів. Важливо також підкреслити, що для працівника необхідна певна воля вибору тієї або іншої стратегії й тактики дій в сфері праці. Чітко розроблений процес стимулювання дозволяє трудовим колективам тривалий період часу ефективно функціонувати без втручання суб'єкта керування. Стимулювання як спосіб керування припускає необхідність врахування інтересів особистості, трудового колективу, ступеня їхнього задоволення, тому що саме потреби є найважливішим чинником поведінки соціальних систем. Сама по собі потреба не може спонукати працівника до якихось певних дій. Тільки тоді, коли потреба зустрічається із предметом, здатним її задовольнити, вона може направляти й регулювати діяльність соціальної системи, управляти її поведінкою. Усвідомлення потреб викликає інтереси, бажання, прагнення, потяги. Чітко розроблений процес стимулювання дозволяє трудовим колективам тривалий період часу ефективно функціонувати без втручання суб'єкта керування. Стимулювання як спосіб керування припускає необхідність врахування інтересів особистості, трудового колективу, ступеня їхнього задоволення, тому що саме потреби є найважливішим чинником поведінки соціальних систем. Сама по собі потреба не може спонукати працівника до якихось певних дій. Тільки тоді, коли потреба зустрічається із предметом, здатним її задовольнити, вона може направляти й регулювати діяльність соціальної системи, управляти її поведінкою. Усвідомлення потреб викликає інтереси, бажання, прагнення, потяги.

Контроль виконання управлінських рішень - після того, як почалось виконання рішення, менеджер повинен здійснювати контроль за ходом його виконання. Контроль - це спостереження, нагляд з ціллю перевірки стану виконання рішення. Він здійснюється шляхом обліку ходу виконання, своєчасно виявляє відхилення від заданої програми, дає можливість ліквідувати причини відхилення, або попередити про наміри несвоєчасного виконання рішення. Для контролю використовується різні види обліку: статистичний;

бухгалтерський; оперативний. Менеджер організує спеціальний облік ходу виконання окремих рішень. Труднощі у здійсненні контролю полягають у тому, що треба одночасно контролювати хід виконання багатьох рішень і розпоряджень за різними показниками. Для цього в організації створюється спеціальна система контролю виконання рішень (наказів, постанов, розпоряджень). У сучасних організаціях використовується контроль ручний, картковий і комп'ютерний. Все залежить від обсягу документів, що контролюються. Важливим засобом контролю виконання прийнятих рішень є систематичне заслуховування звітів з виконання прийнятих рішень на засіданнях колегіальних органів (правліннях, колегіях, президіях, радах), нарадах у керівників організації, менеджерів структурних підрозділів. Створена система обліку і контролю виконання рішень забезпечує менеджера необхідною інформацією, без якої неможливо здійснювати нормальний процес управління, своєчасне рішення труднощів, що виникають, подолання та усунення недоліків.

Оцінювання фінансових результатів управління господарським формуванням фактично зводиться до оцінки ефективності управління грошовими потоками. Оцінка ефективності управління грошовими потоками являється складовим елементом моделі управління грошовими потоками підприємства як на етапі кількісної та якісної оцінки результатів (досягнення поставлених цілей), так і на етапі прогнозування та планування грошових потоків, а також корегування планових показників відповідно до зміни зовнішнього та внутрішнього середовища здійснення підприємницької діяльності суб'єктом господарювання. Це, у свою чергу, надає нам право виокремити дану проблему як окреме питання даної теми. Можна виділити наступні завдання, що можуть ставитися перед фінансовим менеджером підприємства при проведенні оцінки ефективності моделі управління грошовими потоками, зокрема: ретроспективний аналіз результатів фінансово-господарської діяльності підприємства та визначення основних факторів формування його фінансових результатів; дослідження особливостей формування тенденцій та розвитку трендів фінансування (перш за все, самофінансування) суб'єкта господарювання та рівень їх узгодженості із фінансовою його стратегією; визначення оптимальних параметрів та показників фінансового плану підприємства, у тому числі стратегічного та оперативного; оцінка обґрунтованості прогнозних показників руху грошових коштів суб'єкта господарювання та інших планових фінансових показників та рівня їх впливу на формування фінансових результатів підприємства; визначення форм та методів впливу фінансового менеджменту підприємства на основні параметри його грошових потоків з метою забезпечення цільового рівня прибутковості за прийняттого рівня ліквідності та платоспроможності суб'єкта господарювання та інші завдання, що впливають із фінансової та корпоративної стратегії.

Фінансово-економічна стійкість компаній, підприємств та зокрема, господарських формувань в АПК виражається завдяки грошовому потоку. Грошовий потік (англ. «Cash Flow»): 1) грошові надходження підприємства мінус його грошові виплати за певний період; 2) у ширшому фінансовому сенсі - аналіз всіх факторів, що впливають на надходження грошей протягом звітного періоду. Грошовий потік є рухом грошей, в або з бізнесу, проекту або

фінансового продукту. Величина «Cash-Flow» зазвичай вимірюється протягом певного, обмеженого періоду часу. Вимірювання грошових потоків можуть бути використані для розрахунку інших параметрів, які дають інформацію про вартість компанії і економічне становище, наприклад про необхідність розробки санаційних заходів.

Загальний чистий грошовий потік компанії за період (зазвичай квартал або рік) дорівнює зміні залишку грошових коштів за цей період: позитивний, якщо залишок грошових коштів збільшується (більше грошей стає доступно), негативною, якщо залишок коштів зменшується. Сукупний чистий грошовий потік являє собою суму грошових коштів, які класифікуються за трьома напрямками (див. приклад у табл. 1).

Таблиця 1

**Приклад формування опису грошового потоку підприємства
(представлено авторський варіант)**

№ п.п.	Опис статей грошового потоку	Сума (тис. \$ США)	Результат (тис. \$ США)
1	2	3	4
1.	Грошовий потік, пов'язаний з основною господарською діяльністю		-90
1.1.	Продажів (у грошах)	+130	
1.2.	Матеріали	-110	
1.3.	Праця	-110	
2.	Грошовий потік від фінансової діяльності		+120
2.1.	Вхідний потік від кредиту	+150	
2.2.	Погашення позики	-15	
2.3.	Податки	-15	
3.	Грошовий потік від інвестицій		-110
3.1.	Придбання капіталу	-110	
	Загальний		-80

Оперативні грошові потоки (пов'язані з основною господарською діяльністю): грошові кошти, отримані або повністю витрачені в результаті внутрішньої діяльності компанії. Ця стаття включає в себе грошові доходи плюс зміни у оборотному капіталі. У середньостроковій перспективі це має бути чистий позитивний дохід, якщо компанія залишається платоспроможною. Фінансування грошових потоків (грошовий потік від фінансової діяльності): грошові кошти, отримані від випуску боргових і пайових зобов'язань або виплачені у вигляді дивідендів, викупу акцій або боргових виплат. Інвестиційні потоки грошових коштів (грошовий потік від інвестицій): грошові кошти, отримані від продажу довгострокових активів, або витрати на капітальні активи - інвестиції, придбання і довговічність активів.

У фінансовому оздоровленні підприємства важливу роль відіграють санаційні заходи. Санація, це план фінансового оздоровлення підприємства, об'єктами санаційного планування є процеси господарської діяльності виражені у фінансових, виробничих та трудових ресурсах і результатах господарської

діяльності підприємства. До суб'єктів, які можуть прийняти участь у фінансуванні санаційних заходів, слід віднести таких - кредитори підприємства (банки та фінансово-кредитні установи, постачальники); власники підприємства; державні органи (див. приклад формування внутрішніх й зовнішніх джерел фінансової санації підприємства та методи їх мобілізації у табл. 2).

Таблиця 2

Внутрішні й зовнішні джерела фінансової санації підприємства та методи їх мобілізації (представлено авторський варіант на основі теоретичного узагальнення)

№ п.п.	Джерела фінансування за напрямками діяльності	Методи мобілізації внутрішніх й зовнішніх джерел санації	Вид діяльності
Внутрішні джерела фінансової санації			
1.	Зниження адміністративних витрат.	Зменшення представницьких витрат; зниження витрат на відрядження, утримання апарату управління, зв'язок.	Операційна.
2.	Зниження загальновиробничих витрат.	Скорочення чисельності апарату управління; скорочення витрат на оплату праці працівникам апарату управління; удосконалення та прискорення обслуговування основних засобів.	Операційна.
3.	Зростання доходів від реалізації готової продукції, товарів, робіт, послуг, у т.ч.: зростання обсягу реалізації продукції	Активізація маркетингової політики підприємства; вихід на нові ринки збуту; використання нових вигідних для клієнтів механізмів розрахунку за продукцію; оптимізація асортименту продукції	Операційна.
4.	Зростання ціни продукції, товарів, робіт, послуг.	Підвищення якості продукції; покращення сервісного обслуговування; покращення якості обслуговування клієнтів.	Операційна.
5.	Зниження витрат від участі у капіталі та інших фінансових витрат.	Усунення витрат від інвестицій у дочірні та асоційовані підприємства; узгодження з кредиторами зниження відсотків за кредит.	Фінансова.
6.	Зростання інших доходів підприємства.	Реалізація фінансових інвестицій; реалізація основних фондів; використання зворотного лізингу.	Фінансова.
7.	Зростання доходів від участі у капіталі та інших фінансових операцій.	Отримання дивідендів; рефінансування дебіторської заборгованості.	Фінансова.
8.	Зростання інших операційних доходів.	Реалізація частини оборотних засобів, запасів, сировини, незавершеного виробництва; здача в оренду основних фондів.	Інвестиційна.

Зовнішні джерела фінансової санації			
1.	Реструктуризація (реорганізація) підприємства.	Злиття з фінансово міцним підприємством; поглинання; приєднання; поділ; зміна форми власності або організаційно-правової форми.	Операційна.
2.	Непряма державна підтримка.	Державне пільгове кредитування; пільгове оподаткування та кредитування; надання дозволу на порушення антимонопольного законодавства; розміщення державних замовлень на підприємствах.	Фінансова.
3.	Фінансування санаційних заходів за рахунок прямого державного фінансування.	Надання бюджетних дотацій, субвенцій та субсидій; державні внески у статутний фонд.	Фінансова.
4.	Фінансування санаційних заходів за рахунок власників.	Збільшення статутного фонду (за рахунок додаткових внесків, реінвестиції прибутку); зменшення номінальної вартості акцій; надання кредитів та цільових внесків власниками.	Фінансова.
5.	Фінансування санаційних заходів за рахунок кредиторів, у тому числі: рефінансування боргу.	Списання та реструктуризація кредиторської заборгованості; надання цільових банківських позик; випуск облігацій та інших боргових цінних паперів під гарантію санатора.	Фінансова.
6.	Зростання обсягів прямого та непрямого інвестування.	Застосування сучасних інноваційно-інформаційно-інвестиційних методів обґрунтування інвестиційних проєктів.	Інвестиційна.

Розробка плану фінансового оздоровлення здійснюється, як правило, фінансовими та контролінговими службами підприємства, яке перебуває у фінансовій кризі, представниками потенційного санатора, незалежними аудиторськими та консалтинговими фірмами. Здійснення санаційних заходів на підприємстві в кризовому стані вимагає залучення та використання фінансових ресурсів. Джерела фінансування повинні забезпечувати здійснення процесів оздоровлення підприємства в необхідних обсягах та термінах, їх відображення у плані санації є необхідним. Внутрішні джерела фінансової санації є пріоритетними, це обумовлено тим, що в кризових умовах розвитку економіки більшості підприємств доводиться розраховувати виключно на власні сили, вишукувати внутрішні резерви покращення показників фінансової діяльності. Підприємства зараз мають обмежені можливості на отримання кредиту на впровадження санаційних заходів. Внутрішні джерела можуть бути мобілізовані в короткі терміни і не потребують значних додаткових капітальних вкладень. Крім того, орієнтація підприємства на мобілізацію внутрішніх джерел фінансування оздоровчих заходів відображається в плані санації підприємства та сприяє зростанню довіри до боржника з боку кредиторів. Але практика

показує, що в сучасних умовах більшості вітчизняних підприємств неможливо здійснити оздоровчі процедури без залучення зовнішніх джерел фінансування.

Основні узагальнення і висновки.

На основі теоретичного узагальнення встановлено, що істотний внесок в розвиток теорії та практики управління зробили чотири найважливіших наукові підходи: 1) підхід з позицій виділення різних шкіл в управлінні; 2) процесний підхід; 3) системний підхід; 4) ситуаційний підхід. Акцентовано, що термін «управління» у західній економічній літературі фактично не вживається. Там економічні наукові і практичні аспекти управління визначаються терміном «менеджмент» (categorical concept of "management"), хоча існує відповідник терміну «управління» - «governance».

Систематично узагальнено ключові теоретико-методологічні та прикладні аспекти категорійного поняття «управління», як функцією організованих систем та «управління організацією» - господарським формуванням. Представлено структурно-логічну схему моделі управління господарським формуванням в АПК. Сформульовано її понятійний апарат: 1) видові ознаки управління як явища або процесу; 2) функціональна структура управління; 3) функціональні процеси управління.

Охарактеризовано прикладні засоби забезпечення фінансово-економічної стійкості підприємства. На основі теоретичного узагальнення наведено приклади ведення опису грошового потоку підприємства, формування внутрішніх й зовнішніх джерел фінансової санації підприємства та методи їх мобілізації. Грошові потоки можуть бути використані для розрахунку параметрів: 1) визначення проекту прибутковості або вартості компанії; 2) визначення проблеми бізнесу щодо ліквідності активів; 3) грошовий потік може бути використаний для оцінки "якості" доходів, що генеруються за методом нарахувань; 4) для оцінки ризиків у фінансовому продукті, наприклад, для грошових вимог, оцінки ризику дефолту, реінвестування вимог і т.д.

Наведені групи джерел та сукупність методів є теоретико-методологічною основою санації підприємства, але можуть бути доповнені з урахуванням конкретних умов на основі аналізу сили дії господарських факторів та кризових чинників на господарські, економічні та фінансові результати підприємства. Формування механізму залучення та використання фінансових ресурсів для забезпечення виживання підприємств в умовах кризи та їх успішного розвитку на стадії економічного зростання є не лише важливою складовою санації підприємства, а й запорукою їх ефективної діяльності.

Подальші наукові дослідження слід скеровувати на подальший пошук сучасних інноваційно-інформаційно-інвестиційних методів підвищення економіко-екологічної та ринкової ефективності управління господарськими формуваннями АПК.

Література

1. Алгинин А.В. Юность науки / А.В. Алгинин. - М., 1990. - С.10.
2. Гегель Г.-В.-Ф. Наука логики // Сочинения / Г.-В.-Ф. Гегель. - М.: Соцэкгиз, 1937. Т. 5. - 713 с.
3. Гельвеций Клод Адриан. Об уме / К.А. Гельвеций. - М., 1938. - С. 100-115.

4. Декарт Р. Рассуждение о методе / Р. Декарт. - М., 1953. – С. 26–27.
5. Пунько Б.М. Економіко-екологічне відтворення: Монографія / Б.М. Пунько [За редакцією академіка НАН України Б.В. Буркинського]. – Львів : Науково-виробнича фірма "Українські технології", друге вид., доп., 2011. – С. 101-133.
6. Терещенко О.О. Управління фінансовою санацією: [підручник] / О.О.Терещенко. - К.: КНЕУ, 2006. - 552 с.
7. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента [в 2 т.] / И.А.Бланк. - К.: Ника-Центр, 1999. - 593 с.
8. Івженко А.С. Основні напрямки удосконалення механізму санації підприємств за сучасних економічних умов // Актуальні проблеми економіки / А.С. Івженко. - К, 2008. - №4. - С. 142-148.
9. Інтернетресурс: http://pidruchniki.com.ua/menedzhment/strukturno-logichni_shemi_liderstvo.

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК 330.341.1

Соломонко Д.О., асистент[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО
СЕКТОРА НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ**

У статті досліджується і аналізується національний і світовий досвід впливу інноваційних діяльності підприємств аграрного сектора на місцевий економічний розвиток.

Ключові слова: аграрний сектор, інноваційна діяльність, сталий розвиток, місцевий економічний розвиток.

Вступ. Розвиток інноваційної діяльності підприємств визначально впливає на забезпечення сталих темпів економічного розвитку регіональних економічних систем. Підприємства аграрного сектора економіки істотно впливають на місцевий економічний розвиток, оскільки забезпечують формальну і неформальну зайнятість понад 7 млн. осіб в Україні. Водночас прийняті на національному рівні нормативні акти, зокрема “Державна програма активізації розвитку економіки на 2013-2014 рр.” [1] передбачає через Державний фонд регіонального розвитку активізацію механізмів державно-приватного партнерства з метою реалізації не лише виключно інфраструктурних проєктів, але і пріоритетних проєктів, що формують синергію розвитку економічного потенціалу в аграрному секторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам впливу інноваційної діяльності підприємств на економічний розвиток регіону присвячено цілий ряд наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких В.М. Геєць, М.А. Хвесик, В. М. Полтерович, Г. В. Колодко, Б.Й. Пасхавера, Б.М. Пунько, І.Г. Костирко та інші. Проте питання взаємної узгодженості цілей інноваційної діяльності підприємства з пріоритетами місцевого економічного розвитку, зокрема узгодженістю з політикою розвитку сільських територій, висвітлене недостатньо.

Мета дослідження полягає в узагальненні та теоретичному обґрунтуванні основних засад ефективності впливу інноваційної діяльності підприємств на сталий розвиток сільських територій.

Виклад основного матеріалу. Досягнення стратегічних соціально економічних цілей, задекларованих в Програмі економічного розвитку Президента України на 2010-2014 роки “Заможне суспільство, ефективна економіка, конкурентоспроможна держава” [2], вимагає розробки і впровадження механізму місцевого економічного розвитку через активізацію підприємницької ініціативи та інноваційної діяльності економічних суб’єктів.

Лише в цьому випадку сформулюються передумови для активізації економічної діяльності на засадах сталого розвитку.

На думку академіка РАН В.М. Полтеровича [3], галузеві реформи успішні коли існують позитивні інституційні очікування, тобто погоджуються на наступний крок у випадку, коли попередні кроки реформ довели свою успішність, зокрема приватизація і зміна форми власності в АПК створює передумови для ринку сільськогосподарських земель.

Розвиток економічних систем за принципами неоліберальної економіки, за визначенням польського економіста Г. Колодко, послабив регулюючий вплив держави заради зростання доходів найбільш заможних суспільних груп [4], які в Україні мають безпосередній вплив на прийняття рішень відносно не сутності самих реформ в АПК, а щодо конкретних механізмів і часових рамок їх реалізації, а простіше кажучи – конкретних річних програм бюджетного фінансування.

Укладачі посібника [5] пропонують визначати місцевий економічний розвиток як спільну, скоординовану місцевою владою із залученням бізнесу діяльність громад, орієнтованих на зростання добробуту, направлених на реалізацію перспективних проєктів, здійснення яких дозволяє громаді підвищити конкурентоспроможність і поліпшити економічний розвиток свого середовища і, як наслідок, покращити якість життя населення [5, с. 89].

На думку авторів, при визначенні можливостей зростання потенціалу місцевого економічного розвитку, необхідно враховувати реальний та перспективний стан запропонованих складових економічної системи і характер причинно-наслідкових зв'язків в конкретних умовах (рис.1).

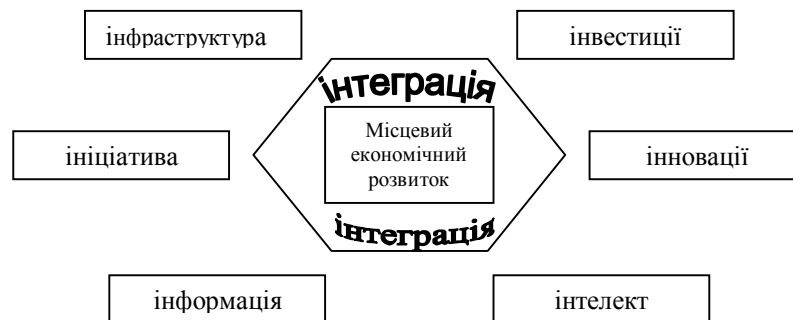

Рис.1. Концепція механізму місцевого економічного розвитку.

Джерело: розробка автора.

Як слушно зазначають І. Костирко і Т. Гром'як, основний виклик політики розвитку сільських територій полягає в обґрунтуванні збалансованості між економічними, екологічними і соціальними складовими сільського розвитку з урахуванням структури і потенціалу реального сектора, утвореного під впливом політико-олігархічних груп та великих аграрних холдингів [6, с. 4].

Однією з проблем інституційної системи в АПК є складність визначення осіб винних за негативний хід трансформаційних процесів. За вдалим твердженням академіка НАН України В. М. Геєця, “знаходяться напіввідповідальні – відповідальні тільки за позитивні результати, а за негативні наслідки відповідальних немає, все слалося саме собою” [7, с. 8].

Довіра у суспільстві, на думку відомого футуролога Ф. Фукуяма [8], дозволяє ставити під сумнів рішення, що відображають інтереси груп впливу, при цьому формуючи закономірний більш-менш інституціалізований механізм розподілу ресурсів через громадські організації за умов поточного розриву у соціальних цінностях.

Одним з прикладів успішної ініціативи місцевого економічного розвитку сільських територій США є програма “Страйк Форс”, реалізація якої почалася з 2010 року і на даний час реалізується в 13 штатах США загалом охоплюючи понад 400 локальних громад. Одним з основних критеріїв відбору для участі в програмі – перевищення 20 % бар’єру бідності населення в громаді. Основна мета програми – збільшення інвестицій в розвиток сільських територій. Реалізація ініціативи “Страйк Форс” в штаті Джорджія передбачає технічну підтримку формування кооперативних структур бізнес в галузі козівництва. Крім того реалізація програми передбачає надання фермерським господарствам грантів на технологічну модернізацію виробництва в сумі до 35 тис дол. США [9].

Реалізація подібної програми в Україні на загальнонаціональному рівні для активізації місцевого економічного розвитку була б доцільною. Однак необхідно враховувати, що будь-які податкові послаблення та державні преференції в умовах міжгалузевої боротьби груп впливу за привілеї для конкретних регіонів, на прикладі ініціатив точкового відновлення діяльності вільних економічних зон, що фактично розглядаються як внутрішні оффшори, а не спрямовані на загальний прогрес галузі, сприймаються суспільством негативно.

Проте досвід окремих процесів свідчить про складність врахування комплексного впливу окремих рішень щодо розвитку АПК регіону. Таким чином увага приділяється скоріше безпосереднім (на 3-5 років), а не віддаленим наслідкам реалізації пріоритетів. Наприклад, важлива увага розвитку аграрного сектора Львівської обласні до 2015 року приділяється розвитку фермерських господарств сімейного типу у молочному скотарстві. Дана ціль орієнтована на збільшення виробництва товарного молока, яке напряму або за посередництва сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу буде реалізоване як молоко із вищими за середні в регіоні якісними показниками. Проте не враховується потреба утилізації відходів тваринництва у сільських громадах, оскільки великотоварні виробники рослинницької продукції вже сформували усталені канали та зв’язки забезпечення виробництва матеріально-технічними ресурсами. Таким чином утилізація відходів тваринництва у селах, де діятиме 15-25 сімейного типу фермерських господарств у молочному скотарстві може перетворитися на екологічну проблему із складно контрольованими наслідками.

Зазначимо, що очевидно існують відносно компактні з технологічної точки зору підходи утилізації відходів тваринництва, зокрема біогазу. Регіональні цільові програми фактично орієнтуються на підтримку проектів розвитку сонячної енергетики в сільській місцевості на Львівщині до 2015 року. Крім того у структурі інвестицій в основний капітал регіону за 2001-2010 рр. питома вага підприємств у структурі капіталовкладень скоротилася з 76,2 % до 49,3 %.

В країнах ЄС доволі успішними є проекти розвитку аграрного бізнесу на прикладі профінансованого ЄС “Проекту Біобізнес” (Biobusiness Project), що орієнтується на впровадження в галузях молочного скотарства індивідуалізованих систем дистанційного контролю фізіологічного стану і продуктивності тварин з використанням досягнень інформаційних технологій (Precision Livestock Farming). Чотирирічний проект фінансується ЄС і реалізується 10 партнерами з академічного та виробничого секторів і загалом орієнтований на визначення стану добробуту та біобезпеки свійських тварин у фермерських господарствах і їх широкого впровадження.

Наукові установи аграрного профілю та університети Львівщини на жаль обмежено приймають участь у подібних транскордонних проектах. Водночас, як зазначає академік НАН України В.П. Семиноженко, віддача вітчизняних науковців на 1 дол інвестицій у науку у 5 разів вища, ніж від науковців у США та у 7 разів вища, ніж від японських колег [10]. Оцінка людського капіталу в галузях сільського господарства України у поточному столітті зменшилася на 16,7 % і за оцінкою науковців ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України” скоротилася з 517,3 млрд. грн у 2001 р. до 379,2 млрд. грн у 2010 р. [11].

Відповідно до результатів дослідження міжнародної консалтингової компанії “Делойт” в країнах Центральної Європи “Корпоративний науково-дослідний звіт” [12], 75 % польських підприємств планують протягом найближчих п’яти років збільшувати витрати на дослідження і розробки. При цьому в Польщі лише 41 % підприємств знало про можливі дотації та пільги в оподаткуванні від здійснення інноваційної діяльності, а скористалося ними лише 16 % підприємств. Досліджуючи частку витрат підприємств на НДДКР в загальній структурі витрат на інноваційну діяльність встановлено, що у Польщі підприємці фінансували лише 24,7 % сукупних витрат на НДДКР в національному господарстві, а в Словаччині, Чехії і Угорщині відповідні значення становили 33,9%, 46,9 % та 47,5 % відповідно. Однак майже 66 % підприємців при здійсненні інноваційної діяльності здійснювали коопераційний зв’язок з іншими суб’єктами підприємництва, університетами або науковими установами.

Слід зазначити, що лише за період програми розвитку сільських територій Польщі на 2007-2013 рр. (PROW 2007-2013), в республіці зареєстровано Європейською Комісією 36 регіональних продуктів і 1200 продуктів традиційних, що вказує на ексклюзивність виробництва відповідних продовольчих товарів в Польщі. Наявність виробництва таких продуктів стимулює розвиток підприємств харчової та переробної промисловості на

локальному рівні гмін і забезпечує ефективне використання ресурсного потенціалу. Подібні підходи, на думку авторів, дали змогу активізувати місцевий економічний розвиток через організовану системну підтримку виробникам органічної сільськогосподарської продукції у Львівській області і локальним підприємствам харчової промисловості.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити висновки, що на даному техніко-економічному рівні інноваційна діяльність підприємств аграрного сектора регіону дасть змогу активізувати місцевий економічний розвиток за умов чіткої взаємодії і інтеграції між ланками та механізмами управління через встановлену пріоритетність впливу на визначені в запропонованому механізмі чинники сільського розвитку.

Література

1. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки : Постанова Кабінету Міністрів України № 187 від 27.02.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246247059&cat_id=244203594.
2. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.
3. Полтерович В.М. Перспективна ли “новая модель роста” / В.М. Полтерович // Прямые инвестиции. – 2012. – № 5 (121). – С.18-19.
4. Колодко Г. В. Мотыльки мыльных пузырей / Г. В. Колодко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.rg.ru.
5. Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів : посібник – К.: Проект USAID “Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність”, 2012. – 189 с.
6. Костирко І. Моделирование сільського розвитку / І. Костирко, Т. Гром’як // Аграрна економіка. – 2013. – Т.6. – № 1-2. – С. 3-10.
7. Геєць В. Навігатор у блукаючому світі / В. Геєць, А. Гриценко // Економіка України. – 2009. – № 9. – С. 4–18.
8. Фукуяма Ф. Великий разрыв / Ф. Фукуяма. - М.: ООО “Издательство АСТ”, 2004. – С.8.
9. Strike Force Initiative: USDA Report [Electronic resource]. – Mode of access: www.usda.gov.
10. Семиноженко В.П. За ефективністю використання фінансових ресурсів на наукові дослідження Україна випереджає провідні країни світу / В.П. Семиноженко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
11. Пасхавер Б.Й. Аграрний сегмент національного багатства / Б.Й. Пасхавер // Економіка України. – 2013. – № 2. – С.49-59.
12. Corporate R&D Report (Central European Countries) [Electronic resource]. – Mode of access: www.deloitte.com.

Summary

Solomonko D.O.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj*

**INFLUENCE OF INNOVATIVE ACTIVITY OF AGRICULTURAL
ENTERPRISES IN LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT**

In the article the main national and international experience of innovative activity in agricultural enterprises influence on local economic development are explored.

Key words: *agrarian sector, innovative activity, sustainable development, local economic development.*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК:338.2

Стадник М.Є., к.е.н., доцент (muroslava.lv@mail.ru)
Львівський державний університет внутрішніх справ

«ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА» – ОСНОВА ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Розглядається значення, передумови виникнення, суть, основні характеристики «зеленої економіки» та її роль у зміцненні національної безпеки країни.

Ключові слова: «зелена економіка», «коричнева економіка», національна безпека, природні ресурси, довкілля.

Постановка проблеми. Ринкові принципи господарювання, безпосередньо не націлена на досягнення економічного зростання держав та добробуту їх громадян, що не передбачає ощадливого використання природних ресурсів та дбайливого відношення до довкілля й виставляє ринок певного роду агресором по відношенню до навколишнього природного середовища. У результаті функціонування ринкової «коричневої економіки» людство отримує зміну клімату, втрату біорізноманіття, опустелення, надзвичайне забруднення довкілля, виснаження природних ресурсів, нестачу питної води, продовольства, енергії тощо. А це у свою чергу загрожує економічній, екологічній та національній безпеці країн.

Вирішити назрілі проблеми, на думку багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, можна завдяки впровадженню «зеленої економіки». Нобелівський лауреат у галузі економіки за 2009 рік Пол Кругман пише, що коли є «негативні зовнішні фактори», тобто витрати, які несуть економічні суб'єкти, при тому, що інші економічні суб'єкти не сплачують адекватну ціну за забруднення навколишнього середовища та використання природних ресурсів, припущення про те, що ринкова економіка буде саморегулюватися, не працює. «Зелена» економіка дає відповіді на ці питання [6].

Саме тому експерти ООН наголошують на необхідності формування «зеленої економіки», яка передбачає досягнення економічного зростання на основі «зелених» технологій та екологізації ключових галузей національної економіки.

Аналіз останніх досліджень. Питання «озеленення» економіки вивчали вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких слід виділити Б. Буркинського, Т. Галушкіну, З. Герасимчука, Б. Данилишина, П. Кругмана, В. Реутова, А. Харічкова, Є. Хлобистова, М. Хвесика та ін.

Мета статті. На жаль, питання суті «зеленої економіки», її ролі у зміцненні національної безпеки країни досі докінця не з'ясовані, тому потребують подальших досліджень, що й стало причиною написання цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи те, що сучасна економічна система є недосконалою, підриває національну безпеку країн економісти-

екологи прийшли до висновку про неминучість її оновлення. Намагаючись досягти економічного зростання та підвищення рівня життя, ми створюємо ряд екологічних проблем і безмежно виснажуємо природні ресурси. Така модель економіки несе у собі загрозу для сьогоденного і прийдешнього покоління. Часто її ще називають «коричневою» економікою.

Сьогодні для існування людства потрібні така кількість ресурсів, яка виходить за межі можливостей нашої планети. В останню чверть століття спостерігалось зростання світового валового внутрішнього продукту в 4 рази, але економічне зростання досягається головним чином за рахунок витрати природних ресурсів. Якщо наші вимоги до природних ресурсів й далі продовжать зростати в такому темпі як зараз, то в 2030 році для підтримки життя людства знадобиться еквівалент двох нинішніх планет, а в 2050 року – 2,8 планети. Очевидно, що необхідні принципово нові кроки, перехід на таку концепцію розвитку, яка дозволить вирішувати соціальні, фінансові, паливні та кліматичні проблеми комплексно [3].

Відчуваючи гостру потребу у економічній, екологічній та соціальній модернізації економіки, науковці та практики створили концепцію «зеленої» економіки, яка вперше була проголошена у березні 2009 року напередодні саміту G20 у Лондоні.

Концепція «зеленої економіки» виникла і стала відомою завдяки різним міжурядовим форумам, таким, як Ініціатива зі створення зеленої економіки ЮНЕП (Програма Організації Об'єднаних Націй з питань навколишнього середовища), Стратегія зеленого зростання ОЕСР (Організація Економічного Співробітництва та Розвитку), та під час дискусій лідерів Великої 20-ки. Крім того, «зелена економіка в контексті сталого розвитку та викорінення бідності» була проголошена пріоритетною темою Конференції Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку у 2012 році (Ріо+20). Очевидно, що уряди всього світу намагаються знайти шляхи формулювання та перетворення цієї концепції у змістовну рамкову політику, яка б заохочувала економічне зростання, одночасно посилюючи заходи із захисту навколишнього середовища та забезпечення соціального прогресу [2].

Наразі концепція «зеленої» економіки знаходиться на стадії розробки і тому немає однозначного визначення. У доповіді ЮНЕП зазначається, що «зелена» економіка – це «економіка з низькими викидами вуглецевих сполук, яка ефективно використовує ресурси і відповідає інтересам всього суспільства» [4]. В іншій доповіді ЮНЕП «зелена» економіка розглядається як «економіка, яка призводить до підвищення добробуту людей і зміцнення соціальної справедливості при одночасному істотному зниженні ризиків для навколишнього середовища та дефіциту екологічних ресурсів» [7]. На жаль, останнє визначення «зеленої економіки» носить скоріше політизований характер, а тому перше визначення має більше прав на існування.

Найбільш прийнятне визначення «зеленої» економіки дала у своїй статті Т.П. Галушкіна [1]. На основі нього та, враховуючи усі існуючі характеристики «зеленої» економіки, пропонуємо наступне її визначення: це економіка, що є

залежною складовою довкілля, в межах якої вона функціонує і забезпечує зростання добробуту на умовах зниження забруднення навколишнього середовища, підвищення ефективності обмежених природних ресурсів, вторинного їх використання, попередження втрати біорізноманіття і надання екосистемних послуг.

Перехід до «зеленої» економіки передбачає модернізацію 10 ключових секторів економіки: промисловість, збалансоване сільське господарство, лісову промисловість, рибництво, відновлювальну енергетику, водопостачання, транспорт, туризм, житлово-комунальне господарство та управління відходами.

Процес «озеленення» економіки вже почався. Так, річний оборот «зеленої» економіки в ЄС складає понад 300 млрд. євро, що дорівнює 2,5% ВВП. У ній вже зайнято близько 3,4 млн. осіб, тобто 1,5% усіх працевлаштованих. Чверть усіх інвестицій спрямовується саме у чисті технології. Наприклад, такий напрям, як вітроенергетика, дає максимальний приріст інвестицій порівняно з іншими галузями економіки Євросоюзу за останні роки [5].

Способи переходу від «коричневої» до «зеленої» економіки у кожній країні, державній чи ринковій економіці, окремій галузі національної економіки можуть відрізнятися за пріоритетами чи заходами.

Перехід до «зеленої» економіки передбачає: створення нових або «озеленення» існуючих міст за рахунок будівництва нових «зелених» будинків з низькою енерго- та ресурсовитратою; ширше використання джерел відновлюваної енергії; зменшення надлишкових потужностей шляхом виведення з експлуатації застарілих суден і забезпечення відновлення рибних запасів; зменшення вирубки лісів і забезпечення їх відновлення; заміна фізично та морально застарілої техніки та надміру ресурсномістких технологій виробництва продукції в промисловості; забезпечення широкого розвитку «зеленого» туризму та виробництва екологічно безпечної продукції; перехід на більш екологічно безпечні види транспорту, що ефективніше та в менших обсягах споживають паливо і не забруднюють довкілля; зниження відходів виробництв і тим самим зменшення забруднення довкілля; розвиток рециклінгу відходів; вдосконалення водопостачання шляхом зниження водозатратності виробництв, підвищення якості очистки вод та їх повторного використання.

Висновки. Таким чином «озеленення» економіки можливе в умовах державної або ринкової економіки, яке не слід ототожнювати з сталим розвитком. «Зелена економіка» забезпечить створення нових робочих місць, зростання валового внутрішнього продукту, доходів на душу населення, ощадливе використання природних ресурсів, покращення стану навколишнього середовища, зміцнення економічної, екологічної та національної безпеки країни.

Література

1. Галушкіна Т. П. «Зелена» економіка як нова парадигма суспільного розвитку / Т. П. Галушкіна // Сталій розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях // Матеріали Другої наук.-практ. конф. м.

Бахчисарай, 23-24 вересня 2010 р. / НДІ сталого розвитку та природокористування, РВПС України НАН України, Кримський інститут КНЕУ ім. Вадима Гетьмана. – Сімферополь: Фенікс, 2010. – С. 38-41.

2. Десять умов переходу до «Зеленої Економіки» // Міжнародна Торгова Палата [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iccua.org/sites/default/files/10_conditions_green_economy_ukr.pdf

3. «Зелена» економіка [Сайт Всеукраїнської громадянської організації природоохоронного спрямування «Жива планета»] // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.zhiva-planeta.org.ua/diyalnist/zelena-economika.html>

4. Назустріч зеленій економіці: шлях до стійкого розвитку і викорінення бідності // Узагальнююча доповідь для владних структур. ЮНЕП, 2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.unep.org/greenecomony

5. Потапенко В.Г. «Зелена» економіка в системі стратегічних пріоритетів безпечного розвитку України / В. Г. Потапенко // Інтернет-холдинг Олега Соскіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2012/3-4/20125.html>

6. Krugman P. Building a Green Economy / P. Krugman. Published: April 7, 2010 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.nytimes.com/2010/04/11/magazine/11Economy-t.html?pagewanted=all>

7. UNEP (2010). TheGreenEconomyInitiative// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unep.org/greenecomony/>, accessed 2010-07-06

Summary

Stadnyk M.E.

Lviv National University of Internal Affairs, Lviv, Ukraine

We consider the matter predictors of the essence, the main characteristics of the «green economy» and its role in strengthening national security.

Keywords: «green economy», «brown economy», national security, natural resources and the environment.

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

Філяк М.С., здобувач (mfilyak@gmail.com)*¹©

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ПОКАЗНИКІВ У ПЛАНИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Розглянуто деякі парадокси економічних процесів сталого розвитку, термінів та шкідливість цієї концепції, та показано проблематику їх зв'язку з технологічними укладами, а також окреслено внесок кожного з напрямків у формування збалансованої системи показників.

Ключові слова: сталий розвиток, зрівноважений розвиток, ухил в економіку, ухил в екологію, ухил в показники продуктивності, польська модель, російська модель, англійська модель, технологічний уклад.

Постановка проблеми. Світова наукова думка все ширше визнає, що техногенний шлях розвитку економіки стикається із серйозними внутрішніми протиріччями, які існуюча система вирішити поки що не в змозі. Тому концепція економічного розвитку потребує іншого підходу, яким, на переконання провідної наукової та міжнародної спільноти, є концепція сталого розвитку. Сталим вважають такий розвиток, що задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для того, щоб майбутні покоління могли задовольняти свої власні потреби. Ця концепція поширилася у світі протягом попередніх 20 років. Все більш поширеними стають моделі сталого виробництва та споживання.

Метою даної статті є розгляд парадоксів економічних процесів сталого розвитку в зв'язку з технологічними укладами, неоднозначність термінів та шкідливість, а також внесок кожного з напрямків у формування збалансованої системи показників. Як і в будь-якій новій науковій течії, у багатьох вимірах сталого розвитку немає однозначності, тому хотілося б зупинитися на питаннях, що здаються важливими з позиції визначення показників та їх інтеграції у плани сталого розвитку територій.

Виклад основного матеріалу. По-перше, концептуально постає питання, наскільки рух за сталий розвиток може використовувати економічно обгрунтовані категорії. Одним з принципів сталого розвитку є використання невідновлюваних ресурсів таким чином, щоб мінімізувати їхню втрату. У цьому розумінні сталий розвиток наголошує на повторному використанні та переробці таких ресурсів, але впирається у ряд парадоксів: для виготовлення, наприклад, паперу повторного використання треба витратити в 4 рази більше енергії, ніж для звичайного паперу. Схожа ситуація з енерговитратністю проти економічності спостерігається і у сфері альтернативної (відновлювальної) енергетики. Це означає, що силами та методами існуючого технологічного

* Науковий керівник – д.е.н., професор Музика П.М.

© Філяк М.С., 2013

укладу більшість завдань сталого розвитку вирішити неможливо, так само як програмне забезпечення та апаратна база персональних комп'ютерів 1989 року випуску не дасть можливість запровадити технологію «сенсорного екрану», що стала можливою лише у 2010 році з появою комплексу нових підходів і технологій. У цьому зв'язку видається цікавим питання зв'язку сталого розвитку із технологічними укладами та стратегіями держав у цьому зв'язку, що буде глибше досліджено у наступних публікаціях. Реальність нашого теперішнього життя свідчить про те, що людина на своєму шляху безповоротно трансформує середовище, залишаючи нащадкам вже змінений його варіант, тому сталий розвиток у нашому теперішньому розумінні представлятиме собою скоріше ряд розумних компромісів. Можна сподіватися, що у наступному технологічному укладі до компромісних рішень вдаватися не доведеться, оскільки нові технології змінять підхід до питання «розвиток».

По-друге, і особливо у сфері розвитку сільських територій, існують неоднозначності у визначенні термінів. Так, польська модель називає розвиток «zrównoważony», російська оперує терміном «устойчивый», англійська (північноєвропейська) модель називає його «sustainable» і українська наукова думка використала саме англійський термін, переклавши розвиток як «сталий».

Говорячи про різницю сприйняття термінів, варто зауважити, що часто терміни «збалансований розвиток» та «сталий розвиток» трактуються в Україні як синоніми. У польській науковій думці термін zrównoważony переважно використовують у застосуванні до розвитку села. Тоді як сталий розвиток як наукова течія охоплює не лише сектор агропромислового комплексу (АПК), але й промисловий сектор, сферу послуг, а також соціально-культурну, освітню сферу та ін. Тому, можливо, варто дотримуватися думки про те, що сталий розвиток у застосуванні до агропромислового комплексу може оперувати назвою «збалансований» як основною, і характеризуватися рядом показників, які можуть включатися у ширше коло показників сталого розвитку території в контексті розвитку економіки національного господарства.

У зв'язку із наведеною вище класифікацією підходів до сталого розвитку видається цікавим коротко описати російський, польський та північноєвропейський підходи до того, що ми називаємо сталим розвитком. У статті виділено польську, російську та англійську модель сталого розвитку саме тому, що ці три течії суттєво впливають на формування вітчизняної наукової думки та ментальності у розумінні цього розвитку. Це визначається, зокрема, географічним розташуванням та сусідством України з іншими культурними просторами. Західний регіон України орієнтується на польську модель розвитку, де переважають матеріальні цінності по типу - «дім-автомобіль-депозит», при цьому вимір «суспільство» недорозвинутий, недостатня увага приділяється розвитку людського капіталу, адже вважається що цей капітал підпорядкований досягненню матеріальних пріоритетів. Східна частина України орієнтується на російську, модель розвитку, яка є диференційованою за регіонами. Для цієї моделі важливі такі риси як: виокремлення самостійного центру сили в інтеграційних об'єднаннях; пріоритет «доцільної раціональності»

у розвитку господарства на сільських територіях; переорієнтація на концепцію місцевого добробуту з акцентом на людину з новою системою цінностей; підпорядкування ієрархічним пріоритетам та усунення дисбалансів у їх досягненні. Тож для східних регіонів основним аспектом сталого розвитку є соціальний, з наголосом на єдність, стабільність та гуманістичні цінності.

Англійська або її різновид північноєвропейська модель розглядається тому, що це потужна теоретична школа, що впливає на формування нашої моделі сталого розвитку через наукові кола, тоді як польська та російська моделі впливають на ментальність населення. У англійській моделі сталий розвиток сприймається через призму любові до Батьківщини, а також плавної побудови суспільства добробуту. В ідеальній концепції це означає плавні поступові накопичення та фундаментальні вкладення у господарство, менше раптових ривків у стратегіях розвитку. Однак ця модель, попри її привабливість, має виявлені практикою недоліки, серед яких: надмірна бюрократизованість економіки та науково-технічного розвитку, переважаність соціальної сфери асоціальними непродуктивними елементами, а також кінцевість шляхів розвитку (граничне обмеження інтелекту пересічного члена суспільства), визначена природними умовами. Як приклад для ілюстрації останнього твердження – Норвегія, де сталий розвиток ставить у пріоритет природний баланс, але у суспільному житті освіта та кар'єра визначені та заплановані державою і містять вбудовані обмеження, визначені «необхідною доцільністю» тих чи інших дій для пересічних членів суспільства.

В Україні у галузі сталого розвитку присутні теоретичні розробки концептуального характеру, однак, часто не враховується зв'язок із практикою. Також глибоко не досліджувалася суб'єктивність сприйняття сталого розвитку на різних рівнях управління. Саме тому різні дослідники та практики сталого розвитку розуміють під цим терміном різні речі. Якщо відштовхнутися від найбільш прийнятної моделі, що описує сталий розвиток як процес на перетині сфер «суспільство», «природа» та «економіка», то ми можемо спостерігати такі відхилення у розумінні сталого розвитку, як «ухил в екологію», «ухил в економіку» та «ухил в показники господарювання». «Ухил в екологію» наголошує на пріоритеті виміру «природа» перед всіма іншими та закликає отямитися і не нищити природу, поки не стало занадто пізно та не відбулося зміщення балансу екосистеми поза критичну межу. Представники цього напрямку не ставлять перед собою мету об'єктивно оцінити стан розвитку нашої держави у порівнянні зі «сталим розвитком» і описати його планом або системою показників. Однак, розробки цього напрямку цікаві тим, що ним досліджені взаємозалежності природно-економічних зв'язків. «Ухил в економіку» наголошує на економічному пріоритеті у сталому розвитку. Представники його оперують терміном «сталий соціально-економічний розвиток», де приділяють вимірові «природа» лише стільки уваги, скільки вимагається з огляду на технологічну необхідність. Часто цей напрям апелює до необхідності розвивати саме економіку України через її перехідний характер та затьяжну кризу, що почалася із розпадом СРСР. Такий підхід ближчий країнам

третього світу, що світовою економікою поставлені у позицію виживання, на відміну від розвинутих країн, що занепокоєні питанням зміни технологічного укладу та досягнення сталого розвитку. Однак, розробки цього напрямку видаються цікавими, адже ним визначено ключові показники успішності у економічній сфері, що є пріоритетними і якими не можна жертвувати навіть перед лицем деякого природного дисбалансу. Нарешті «ухил у показники господарювання» окреслює собою напрямок, який створив каркас показників ефективності розвитку території, але не збалансував їх та не надав характеристик орієнтованості на результат. Напрямок в основному популярний у колах, наближених до органів виконавчої влади різних рівнів. Показники визначені, але не повністю описані, що подекуди створює запитання необхідності та доречності їх використання. Цей напрям ставить кількісний вимірник у пріоритет для замірів ефективності, часто не замислюючись на тим, чи інтегрованою є вся система показників. Однак, цей напрям цікавий тим, що створив—краще або гірше - функціональну систему показників, частково придатних для оцінки сталого розвитку, у вигляді каркасу, який може бути надалі покращений. Разом з цим, представники напрямку більшою мірою, аніж інші, здатні оцінити кількісні вимірники сфери «суспільство», не приділяючи, однак, достатньою мірою увагу дослідженню сутності соціального капіталу та методів його нарощення. Кожне з відхилень, таким чином, дещо заглиблюється у відповідну профільну сферу сталого розвитку, хоча, необхідно констатувати, сфера «суспільство» у вітчизняному сталому розвитку досліджена недостатньо.

Висновки. На завершення статті варто визначити ряд положень, корисних для створення системи показників сталого розвитку для регіону України. По-перше, показники для України будуть представляти собою не ідеальну модель, а систему компромісних рішень, проміжного вибору, оскільки Україна лише підійшла до завершення поточного технологічного укладу, але ще активно не вступила у наступний. По-друге, показникам варто надати орієнтованості на результат і визначити їх риси у чіткому зв'язку із державним механізмом впровадження на рівні управління територією. По-третє, варто виокремити показники «збалансованого» розвитку для сфери АПК та інтегрувати їх у систему показників сталого розвитку. По-четверте, шляхом дослідження варто виявити чіткіші регіональні відмінності сприйняття показників та параметрів їх успішності керівниками органів влади та самоврядування низових ланок у різних регіонах України (захід, схід, південь) з метою внесення регіональних коректив у систему показників. По-п'яте, дослідженню доведеться самостійно наростити вагу компоненту «суспільство» у вітчизняній моделі сталого розвитку. Тому, усвідомлюючи специфіку ухилів, у формуванні системи показників варто звернути увагу на збалансованість вимірів «економіка», «суспільство», «природа», а територіальні стратегії варто розробляти, зокрема, дослідивши зв'язок сталого розвитку із технологічними укладами.

Література

1. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. К.: Інтелсфера, 2001. – 312 с.

2. Дрейер О. Н., Лось В. А. Экология и устойчивое развитие. Учебное пособие. М.: 1997. - 224 с.
3. Ефремов А. Устойчивое или гармоничное (с экосистемой) развитие – чему отдать предпочтение? // Экономика Украины. - №2. - 2008. – С. 85-90.
4. Кинг А., Шнайдер Р. Первая глобальная революция: Докл. Римского клуба. – М.: Прогресс, 1991. – 340 с.
5. Програма дій „Порядок денний на XXI століття” („AGENDA 21”). Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт „Планета Земля” 1992.) – Київ „Інтелсфера”: 2000.- 359 с.
6. Сталий розвиток – Вікіпедія. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Сталий_розвиток
7. Hughes B., Johnston P. Sustainable futures: policies for global development // Futures, Volume 37, Issue 8, October 2005, P. 813-831
8. CSD Indicators for Sustainable Development, 3rd edition, 2005. [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.un.org

Summary

Filyak M.S.

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology named after S.Z. Gzhytsky

The paper considers some of the paradoxes of sustainable economic development, terminology and schools of this concept, and shows their relationship to issues of technological way, and outlines the contribution of each of the areas in the formation of a balanced scorecard.

Рецензент – к. е. н., доцент Батюк Б. Б.

УДК 332.330.341

Чемерис В.А., к.е.н., докторант ©*Інститут регіональних досліджень НАН України (м. Львів)***РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ РЕГІОНУ НА ОСНОВІ
КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ: ПЕРЕДУМОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

В дослідженні оцінюється практична можливість впровадження кластерного підходу в розвитку сільських територій на регіональному рівні в умовах формування “економіки знань”.

Ключові слова: *глобалізація, територіальні трансформації, сільський розвиток, кластер, політика розвитку сільських територій.*

Вступ. Тенденції розвитку сільських територій України свідчать, що незважаючи на підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектора ситуація залишається доволі складною, а існуючі соціальні проблеми лише поглиблюють тенденцію збільшення безробіття і поступової депопуляції. Незважаючи на прийняття в 2005 р. Закону України “Про стимулювання розвитку регіонів” [1], практична реалізація основних положень даного закону фактично розпочалася в 2007 році, коли було визначено практичні форми такої співпраці між урядом і регіонами з метою забезпечення бажаних територіальних трансформацій. Реалізація програмних положень “Стратегії розвитку Львівської області до 2015 року” і укладання угод щодо соціально-економічного розвитку між Кабінетом Міністрів України та регіоном дозволили реалізувати лише окремі інфраструктурні проекти або реструктуризувати промислові об’єкти з негативним впливом на довкілля.

Діюча з 2009 року Угода щодо соціально-економічного розвитку між Кабінетом Міністрів України і Львівською обласною радою [2], передбачала на 2009-2013 рр. фінансування спільних заходів на понад 3,2 млрд. грн., в тому числі 1,3 млрд. грн. за рахунок видатків місцевих бюджетів. Однак через обмеженість бюджетів розвитку регіонів, які мали надавати співфінансування, програма частково не виконана. За чотири роки дії Угоди, станом на січень 2013 року, спільні заходи фактично профінансовані за рахунок коштів державного бюджету на 1,9 млрд. грн. (на 64,8 % передбачених обсягів), а за рахунок коштів місцевих бюджетів лише на 330,6 млн. грн. (на 24,7 % передбачених обсягів)[3].

Проте особливо складною залишається ситуація в сільській місцевості регіону, що об’єднує 1850 сіл. За 1991-2013 рр. у регіоні зникло 15 сільських населених пунктів, що загалом негативно вплинуло на розвиток локальних громад і реалізацію регіонального соціально-економічного потенціалу.

На думку науковців [4] призупинення руйнівних процесів на селі можливо за умов соціальної орієнтованості сільського господарства, зокрема забезпечуючи зайнятість сільських жителів і зберігаючи ефективність функціонування [4, с.7].

Розвиток сільських територій через кластерні структури вважається перспективним з урахуванням досвіду ЄС і враховуючи ситуацію, що у Львівській області провідними виробниками товарної сільськогосподарської продукції є малі та середні агроформування.

Аналіз останніх досліджень. Проблематиці кластерної стратегії економічного розвитку присвячено праці зарубіжних і вітчизняних науковців, зокрема М. Портера, М. Енрайта, Т. Андерссона, С. Соколенка, М. Войнаренка, М. Кропивка, О. Бородіної, Ю. Губені, С. Васильчак, О. Павлова, С. Дорогунцова.

Суттєвих практичних зрушень в розвитку агропромислових кластерів досягли в територіальних громадах Київської, Хмельницької, Запорізької, Чернівецької та Рівненської областей. В багатьох випадках успішний розвиток кластерів досягнуто завдяки діяльності кооперативів, що забезпечили формування сировинної бази для розвитку спеціалізованих аграрних кластерів.

Мета статті полягає в обґрунтуванні системних аспектів політики кластерного розвитку сільських територій на регіональному рівні з метою забезпечення ефекту синергії виробничо-ресурсного та інтелектуального потенціалів через системне впровадження інновацій.

Виклад основного матеріалу. Незавершеність ринкових перетворень в аграрній сфері і відсутність ринку сільськогосподарських земель зумовили відносну байдужість широких мас селян до модернізації, оскільки існуючий диспаритет цін і проблеми з реалізацією виробленої сільськогосподарської продукції, що особливо негативно позначилося на розвитку галузей тваринництва в регіоні.

Науковці ДУ “Інституту економіки та прогнозування НАН України” зазначають, що розвиток сільського господарства не лише забезпечує генерування грошових потоків, але і виробництво суспільних благ, як-от продовольча безпека, життєздатність сільських територій, захист природного середовища, збереження національно-культурних традицій тощо, актуалізованих суспільних благ виведених за суто галузеві межі і поширення на інші, окрім сільськогосподарської, складові [5].

В Щорічному посланні Президента до Верховної Ради “Про внутрішнє і зовнішнє становище України в 2013 році”, розвиток аграрних кластерів визначається в якості одного з пріоритетів національної аграрної політики із переліком конкретних заходів [6, с. 62]. Діяльність кластерів має орієнтуватися на виробництво продовольчої продукції у відповідності до вимог якості та екологічної безпеки відповідно до міжнародної практики. Однак, на думку відомого польського економіста Г. Колодко, державне втручання повинно орієнтуватися не у виробничі процеси, а зводиться до розумного маніпулювання їх обставинами [7, с. 423].

Важливе значення у розвитку кластерів, відповідно до прийнятої міжнародної практики, відіграють наукові установи. Розвиток науки і практичне впровадження результатів досліджень, на думку М. Войнаренка [8], дозволяє забезпечити динаміку технологічної модернізації і подальшого економічного розвитку підприємств кластеру.

Проте держава, на думку Президента НААН України В. Петриченка, не розглядає аграрну науку як складову національної безпеки, на відміну від економічно розвинутих країн. За останні п'ять років, як зазначає В. Петриченко, бюджетне фінансування наукових установ НААН України профінансовано лише в межах 50-55 % від щорічної потреби [9]. Таким чином при створенні кластерів на Львівщині, наукова сфера, на думку авторів, може стати тією слабкою ланкою, що посилить технологічну залежність АПК регіону від імпорту з країн ЄС. Водночас "Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів України", представлений Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами в 2013 році свідчить, що Львівська область посідає друге місце в національному рейтингу за конкурентними перевагами щодо можливостей у залученні інвестицій [10]. Таким чином формується досить сприятливе підґрунтя для залучення інвестицій у проекти розвитку агропромислових кластерів регіону.

Досвід і своєрідна "мода" на формування галузевих кластерів в Україні зумовлені впливом наукової думки зарубіжних науковців, зокрема при спробі впроваджувати елементи політики розвитку окремих галузей промисловості або сфери туризму. Проте надаючи відповідну підтримку кластерним ініціативам в Україні, розвинуті країни ЄС повністю усвідомлюють доволі критичний стан багатьох напрямів прикладних досліджень аграрної науки і в умовах економічної кризи на внутрішніх ринках євроспільноти небезпідставно розраховують на подальшу експансію власного високотехнологічного експорту.

Підприємницький сектор, що має сформувати ядро кластеру через трансформацію малих агроформувань у фермерські господарства, відчуває істотні проблеми у розвитку бізнесу. За даними досліджень компанії "Research & Branding Group" в 2013 році, підприємці України для подолання перешкод у розвитку бізнесу вимагали втручання уряду у боротьбу з корупцією, реформування судової системи та ліквідації адміністративних бар'єрів, що стримують інвестиції. Проблеми науково-технологічної залежності поки що належно не виокремлюються провідними інвесторами, оскільки технологічна залежність від імпорту цілком успішно інтегрується в податкову практику провідних агропромислових холдингів із мінімізації сплати податку на прибуток підприємств.

Виробництво продукції в межах агрохолдингів дозволяє реалізувати ефект масштабу, оскільки конкурентоспроможність крупнотоварного виробництва очевидна за умов доволі низької (порівняно з країнами ЄС) орендної плати за землю, що становить в середньому по Україні 400 грн. за гектар. Водночас навіть в окремих областях Західного регіону України, наприклад у Волинській області, де традиційно сильні культурно-історичні сімейні цінності селянського побуту і традицій, спостерігається фактичне зменшення чисельності населення багатьох територіальних громад і еміграційні процеси.

На думку директора Інституту економіки РАН Р. С. Грінберга, протирічливість реформ зумовила порушення балансу між традиційними державними інститутами прийняття рішень і новими центрами, які контролюють необхідні ресурси та економічні процеси [11]. В багатьох випадках саме аграрні холдинги фактично блокують практичну реалізацію

ініціатив органів державної влади щодо демонополізації виробництва, закупівель, збуту або зберігання аграрної продукції на регіональному рівні.

На жаль, подібна ситуація досить часто спостерігається в Україні при реформуванні аграрного сектора, що ускладнює можливості консолідації ресурсів товаровиробників і громади до складних інтеграційних процесів, зокрема в межах кластерів. Необхідно врахувати, що в постіндустріальному суспільстві більш вагомою вважається власність на об'єкти інтелектуальної власності, а в Україні із класичною інтерпретацією економічної системи – це власність на землю або права на довгострокову оренда сільськогосподарських угідь. Одночасне усвідомлення необхідності доступу до знань та землі як активу зумовлює прояв боротьби за право оренди між різними рівнями адміністративного ресурсного впливу, виявляючи приклад класичного матеріалізму. Проте аграрне виробництво в умовах мережевої економіки фактично виявляється відносно сталою формою накопичення багатства в Україні і способом підтримки зацікавленими групами впливу подальшого фактичного спрямування економічних змін.

В той же час бізнес поступово втрачає національну ідентичність. На думку голови ради директорів “Індустріального союзу Донбасу” С. Тарути, що висловлена на Міжнародній конференції із сталого розвитку “Відповідальність бізнесу перед державою” у травні 2013 року, в очах західного суспільства з економічної точки зору Україна ідентифікується як економічний додаток Росії, що впливає на іміджеву складову при прийнятті рішень іноземними інвесторами щодо інвестування [12].

На думку авторів, через розвиток кластерів, зокрема агропромислових, подібну ситуацію можна змінити, оскільки розробка та сприяння впровадженню модельних програм, побудованих на принципах широкої громадської участі дозволить посилити соціальну відповідальність і залучити нефінансові внески громади до реалізації проектів кластерного розвитку.

Висновки. Кластерний підхід до розвитку сільських територій дозволить, на думку авторів, дозволить активізувати ініціативу громад і забезпечить розвиток внутрішнього виробництва сільськогосподарської продукції з метою забезпечення продовольчої безпеки регіону. Водночас при реалізації проектів розвитку індустріальних парків у Львівській області для створення яких зарезервовано п'ять основних і дві резервні земельні ділянки в різних районах області, доцільно враховувати вплив відповідних об'єктів інноваційної інфраструктури на можливість реалізації аграрного виробничого потенціалу через ефект синергії взаємодії.

Література

1. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 р. № 2850-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Про укладення Угоди щодо соціально-економічного розвитку Львівської області між Кабінетом Міністрів України та Львівською обласною радою : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 681-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
3. Довідка про стан фінансування Угоди щодо соціально-економічного розвитку Львівської області між Кабінетом Міністрів України та Львівською

обласною радою (з початку дії Угоди станом на 31 грудня 2012 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://loda.gov.ua>.

4. Присяжнюк М. Про необхідність і напрями поглиблення аграрної реформи / М. Присяжнюк, П. Саблук, М. Кропивко // Економіка України. – 2011. – № 6. – С. 4-16.

5. Бородіна О. Сільський розвиток в Україні: проблеми становлення / О. Бородіна, І. Прокопа // Економіка України. – 2009. – № 4. – С.74-85.

6. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році: щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2013. – 576 с.

7. Колодко Г. Мир в движеніи / Г. Колодко; [пер. с польск. Ю. Чайников]. – М.: “Магістр”, 2009. – 575 с.

8. Войнаренко М. П. Кластери в економіці: аналіз теорії і практики : [монографія] / М. П. Войнаренко. – Хмельницький : ХНУ, 2008. – 220 с.

9. Петриченко В. До аграрної науки треба ставитись як до складової національної безпеки / В.Петриченко // Урядовий кур’єр. – 2013. – 13 червня . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/vasil-petrichenko-do-agrarnoyi-nauki-treba-staviti/>

10. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів. – К.: Київський міжнародний інститут соціології; Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2013 – 356 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrproject.gov.ua/sites/default/files/upload/zvit_pro_investiciynu_privablivost_regioniv_povna_versiya.pdf

11. Гринберг Р.С. Контуры глобального мира: обозначая будущее / Р.С. Гринберг // Экономический и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз – 2011. – № 1 (13). – С. 17- 28.

12. Тарута С. Экономически в глазах западного мира Украина остается придатком России – С. Тарута [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/rus/news/economic/ekonomicheski-v-glazah-zapadnogo-mira-ukraina-ostaetsya-21052013160000/>

Summary

Chemerys V.A.

Institute of Regional Researches NAS of Ukraine

DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN REGION THOROUGH CLUSTER APPROACHES: PREREQUISITE AND PERSPECTIVES

In the article the main tendencies of cluster policy development as a priority of rural development policy in regional level are considered.

Key words: *globalization, territorial transformation, rural development, cluster, rural development policy.*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК 01080001315

Шибунько В.В., здобувач, асист. ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького***ВПЛИВ ПРИКОРДОННОГО РОЗМІЩЕННЯ ЛЬВІВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ НА ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ М'ЯСА**

Близькість державного кордону дає можливість споживати відносно дешеву імпортовану м'ясну продукцію, а цей факт зменшує мотивацію у власному розвитку тваринництва.

Ключові слова: прикордонне розміщення, імпорт м'яса, нелегальний завіз м'яса, споживання.

Постановка проблеми. Населення країни обмежено в доступі до якісної, недорогої м'ясної продукції. Як наслідок наповнення споживчого кошика в частині м'ясних виробів відбувається за рахунок нелегальної продукції, якість та походження якої проконтролювати практично не можливо. Натомість, необхідної кількості м'ясної продукції вітчизняних виробників не достатньо щоб заповнити ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки спостерігається тенденція до збільшення обсягів імпорту м'яса, та різке зменшення обсягів експорту. Одночасно з цим в прикордонних регіонах, зокрема Львівській області, має місце несанкціонований завіз м'яса та м'ясної продукції. Збільшення показника нелегального завозу протягом останніх років зумовлено ввезенням на територію України м'ясної продукції за порівняно низькими цінами. Це створює велику конкуренцію українським виробникам. Тим паче, що ціна на імпортовану продукцію дешевша, ніж на вітчизняну.

Дослідження сучасних економіко-організаційних проблем ринку м'яса, варіанти їх вирішення представлені в наукових працях А.В.Гримака, О.В.Мазуренка, Д.П.Глуценка, Л.В.Мінька, та інших. Досі залишаються не достатньо вивченими питання впливу експортно-імпортних операцій, несанкціонованого імпорту на цінову ситуацію на ринку.

Постановка завдання: аналіз впливу прикордонного розміщення Львівської області на формування регіонального ринку м'яса

Виклад основного матеріалу: В умовах системної економічної кризи через різке падіння доходів населення понад 80% населення України споживає м'яса менше фізіологічної норми. Україна здатна забезпечити ринок власними продуктами, проте конкуренцію дедалі більше виграють імпортні. Полиці ринків заповняють товари з Польщі, Угорщини та Бразилії, натомість вітчизняного виробника на полицях базарів можна буде зустріти рідше. Причини такої ситуації є високі ціни та малі зарплати, які змушують українців рушати по харчі за кордон. [2, с.37]

Зараз споживання м'яса в Україні становить 300 тис. т на рік, власне виробництво - 150 тис. т. [1]. Дефіцит покривається за рахунок імпорту, у тому числі нелегального. Власного м'яса не вистачає, нам потрібно його ввозити. А якщо його ввозити правильно - зі сплатою ПДВ і мит, то ціна повинна перевищувати нинішню оптову ціну. Якщо це не контрабанда в чистому вигляді, то вже точно "сірий" імпорт". Контрабанда м'яса до України почалася досить недавно, коли національний ринок відчув його дефіцит. Тобто саме тоді, коли почалося масове вирізання вітчизняного стада через подорожчання кормів і встановлення принизливо низьких закупівельних цін на м'ясо. Відповідно, тоді як попит на м'ясо стрімко зростає от за таких умов контрабандисти почуваються незамінними. Ситуація з контрабандою м'яса майже не спотворює внутрішній ринок, оскільки нелегально ввезена продукція продається за тією ж ціною, що й легальна [3, с.147-149].

Прикордонне розміщення Львівської області сприяє нелегальному завезення м'яса, в основному, через доставку м'яса свиней, сала, шкіри та туш свиней із сусідніх з Україною держав, як правило з прикордонної Польщі. Слід зазначити, що м'ясо, яке ввозиться в Україну нелегальним шляхом з Польщі не є якісним продуктом, в основному це свинина четвертої категорії. Без перевірки якості напівлегально перероблена продукція м'ясопереробних підприємств, приватних цехів Польщі потрапляє на ринки, або на дрібні та невеликі переробні цеха-підприємства Львівської області. Тим самим це призводить до зниження цін на ринку м'яса і зумовлює економічні й соціальні збитки для львівських товаровиробників.

Прикордонні області, а саме Львівська область, практично споживає ввезене м'ясо та м'ясопродукти польського виробництва. Однак не тільки українці, котрі мешкають поблизу західного кордону, змушені харчуватися імпортними продуктами. Нині на ринках країни вдосталь і легально імпортованих м'ясо-молочних продуктів та овочів. Так, в серпні 2011 року у Львівській області було затримано 140 тонн курячих стегенець та 46 тонн ковбасних виробів невідомого походження, які без будь-яких супровідних документів перетнули митний кордон у пункті пропуску "Рава-Руська".

В Львівському регіоні м'ясна контрабанда стала однією з форм заробітку жителів. Є «човники», які підтримують себе й свою сім'ю лише цим. У контрабандистів розроблено схеми маршрутів, якими вони користуються цілком відкрито. Переобладнаний пасажирський «бусик» встигає за день переїхати до Польщі, завантажитися й повернутися додому з м'ясом. На польському боці прикордоння м'ясні туші перевантажують з рефрижераторів у пасажирські «бусики», при цьому з туш про всяк випадок зрізають клейма з країною походження. Вигідність закордонних «шопінг-турів» підтверджують жителі прикордонних територій Західної України. Максимальні прибутки можна отримати на перевезенні м'яса та м'ясних виробів. Найбільше намагаються завезти невеликими партіями (до 300 кг) м'ясо, переважно з Польщі. Для зручностей дрібних контрабандистів все м'ясо розфасовують в півкілограмові і кілограмові пакунки. Є умільці, які на собі примудряються

перевозити 15-20 кілограм. Звісно, ціна на продукт грає визначальну роль, тому підприємці заради придбання таких товарів долають значні відстані. Низькі ціни на імпортовані частини яловичини, свинини та м'яса птиці, а тим більше на несанкціоновані влаштовує переробні підприємства, адже це складає 1/3 обсягів реалізованого м'яса (в забійній масі). «Ліве» м'ясо вдвічі дешевше, ніж на базарі, і його залюбки купують ковбасні цехи, щоби перекрутити на фарш. А щоби заглушити сморід гнилизни від простроченої сировини, цей фарш щедро посипають запашними прянощами. Якщо ж дешеве сепароване м'ясо в таких обсягах буде надходити на вітчизняні ринки й далі, а для кінцевої продукції не існуватиме чітких стандартів за якістю, то високоякісна, а відповідно більш дорожча м'ясна продукція вітчизняних товаровиробників виявиться не затребуваною.

Втім, якість продукту також вабить покупців. Тим паче, що завжди хочеться спробувати чогось, так би мовити, ексклюзивного — тому за рахунок закупівель у Польщі, Чехії підприємці та малі підприємства досить легко долають конкуренцію. І варто відзначити, що такий імпорт був економічно виправданим ще навіть пару років тому, а з тотальним подорожанням продуктів у нашій країні стане ще більш актуальним.

Контрабандне м'ясо не перевіряють санітарні лікарі, отже, воно може нести серйозну небезпеку для здоров'я та життя українських споживачів. Ще одна небезпека імпортного м'яса – тварин переважно відгодовують за допомогою преміксів. Це харчові добавки, які сприяють затриманню в тілі тварини рідини. Тому, єдина надія на те, що з часом наш споживач все ж таки оцінить якість нашого натурального м'яса і відійде від «ексклюзивного-імпортного» дешевого м'яса. А поки що, прогнози експертів аграрного ринку на цей рік невтішні: кількість великої рогатої худоби у 2013 році порівняно з минулим роком на Львівщині зменшилась на 5,7%, – звітують у головному управлінні статистики у Львівській області. Найімовірніше, нестачу будуть заповнювати імпортним товаром. А за січень-лютий цього року на Львівщину завезли удвічі більше м'яса з-за кордону, ніж за аналогічний період минулого року. Тож вітчизняний виробник на полицях ринків стає майже рідкістю.

Контрабанда м'яса, ввезення його на умовах давальницької сировини для переробки, без сплати мита і податку на додану вартість, не можна вважати нормальним явищем. Від контрабандних операцій страждають вітчизняні виробники свинини, населення, яке споживає неякісні імпортного походження м'ясні продукти, а також Державний бюджет.

Висновки: Прикордонне положення Львівської області сприяє закупівлі імпортної сировини, яка вдвічі дешевша, що негативно позначається на вітчизняних відгодівельниках. Нелегальне завезення свинини, організація переробних, ковбасних цехів і мережі збуту продукції. Крім того, м'ясна контрабанда – це також зашморг на шиї українських фермерів, які тепер не є всевладними господарями на ринку своєї країни.

Література

1. Сільське господарство України у 2011 році: Статистичний збірник Державної служби статистики України, –Київ - 2012.- с 376.
2. Шибунько В.В., Васильчак С.В., Жидяк О.Р. Обґрунтування перспективних параметрів розвитку регіонального ринку м'яса // Вісник лісотехнічного університету. - 2010р.,- С.37-43
3. Саєнко О.О. Особливості організаційно-економічного механізму функціонування ринку м'яса / О.О.Саєнко // "Проблеми праці та соціальних технологій у промисловому регіоні: теорія та практика": зб. матер. міжн. наук.-практ. конф., 5-6 грудня 2008р.- Луганськ: ЛПІСТ, 2008.-с.147-156.

Summary Shibunko VV

EFFECT OF BOUNDARY PLACEMENT LVIV REGION FORMING REGIONAL MEAT MARKET

The proximity of the state border enables consume relatively cheap imported meat products, and this fact reduces the motivation to own livestock development.

Key words: *border placement, importing meat illegally imported meat consumption.*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК 631.115.8:061.91 (438.32)

Шульський М.Г., д.е.н., професор[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького***ІВАННА БЛАЖКЕВИЧ І КООПЕРАТИВНИЙ РУХ В ГАЛИЧИНІ**

Особливе місце в підготовці та заснуванні українських кооперативних осередків в Галичині, пропаганді кооперативних ідей та кооперативного світогляду, залучені членів, зокрема жінок, до існуючих кооперативів, посідала Іванна Омелянівна Блажкевич.

Мирослав Лукасевич

Якщо бажаєте добра своєму народові, якщо хочете правдиво трудитися для кращого завтра – зацікавтесь кооперативним питанням! Без участі жінок кооперація не може існувати.

Іванна Блажкевич

У статті представлено матеріали щодо діяльності І. Блажкевич з концентрацією уваги її в кооперативному русі у Галичині. Внесок цієї жінки в кооперацію може бути цінним надбанням для здійснення процесів відновлення кооперативних форм господарювання в умовах сьогодення.

Ключові слова: Іванна Блажкевич, кооперація, кооперативний рух, Галичина, жінки-кооператори.

Постановка проблеми. Минулий рік, як відомо, названий Міжнародним роком кооперативів. Саме із-за цих обставин в Україні і за її межами проведено цілий комплекс заходів для популяризації кооперативних форм господарювання. І це позитивно. Однак, з іншого боку, на наше переконання, недостатньо звернуто уваги на висвітлення досягнень минулого у розвитку кооперації. Більше того, більшість вчених концентрували свої зусилля на дослідження діяльності фахівців-чоловіків і майже поза увагою залишилися жінки, які внесли помітний вклад у розвиток кооперативного руху в Україні. Отже, суть постановки проблеми полягає в тому, щоб надолужити те, що прогаєне і віддати належне тим жінкам, які свою діяльність спрямовували в русло розвитку кооперації. Безумовно, все жіноцтво, його участь в кооперативному русі представити в одній статті практично неможливо – сторінки обмежені, а матеріалу надто багато. І саме тому наші дослідження присвячено одній із славної плеяди жінок-кооператорів – Іванні Омелянівни Блажкевич.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку кооперацій та участі в ній конкретних особистостей присвячені праці багатьох

вчених. Серед праць науковців щодо розвитку кооперативного руху в Україні слід виділити наукові видання львівських вчених, що присвячені 80-річчю заснування Центральної спілки споживчих товариств України (Укооспілка) та 100 річчю заснування Львівської комерційної академії [1;2], матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої Міжнародному року кооператорів [3] та інші. Щодо участі жінок у розвитку кооперативного руху, то їх діяльність відображена у працях таких дослідників як: Р.Матейко і Н.Скакун [1, с. 234-238], М.Лукасевич [1, с. 327-335], Р.Кухар [2, с. 122-127] та інші.

Однак, у названих і неназваних працях науковців, хоча і відображена в деякій мірі титанічна праця жінок у розвитку кооперації, проте цей напрям наукових досліджень вимагає подальшого розвитку, що і нами проведено.

Постановка завдання. Мета даної публікації полягає у проведенні дослідження діяльності однієї з визначних особистостей у розвитку кооперації серед жіноцтва першої половини ХХ століття – Іванни Омелянівни Блажкевич. Її практичний досвід і численні публікації з проблеми кооперації можуть бути цінними в умовах сучасного відновлення і розвитку кооперативного руху в Україні.

Виклад основного матеріалу. Для виконання поставлених завдань при підготовці даної публікації використано матеріали статистичних видань, праці І. Блажкевич, результати досліджень окремих науковців тощо. При цьому, зауважимо, що серед цього різномаяття праць, ми основну увагу звернули на публікацію М. Лукасевича про І. Блажкевич [1, с. 327-335], матеріали якої стали фундаментом для написання даної статті.

Отож, хто така І. Блажкевич? В енциклопедичних виданнях радянського періоду інформація про неї відсутня, хоча частину свого свідомого і творчого життя вона прожила при радянській владі. Більше того, з вереснем 1939 р. вона пов'язувала великі надії на відродження української нації. Сказане можна підтвердити з листа І. Блажкевич (вересень 1940 р.) до відомої письменниці О.Кобилянської (1863-1942): «З приходом Червоної Армії ми із запалом кинулися творити національне життя. Незважаючи на свої літа, ні на інвалідство, обоє з чоловіком станули до праці в школі. Дуже раділа, що діждала працювати в рідній школі» [1, с. 329]. До речі, також зауважити, що такі надії і мрії мала не тільки І.Блажкевич, але переважна більшість населення Західної України. Що сталося з таким пориванням населення відомо майже всім, але ця тема іншого напрямку наукового дослідження.

В умовах незалежної України в Енциклопедії українознавства про І.Блажкевич сказано так: «Блажкевич Іванна, уроджена Бородієвич (1886), галицька кооперативна діячка і журналістка, дитяча письменниця» [4, с. 140]. У цій статті ми беремо до уваги першу складову її біографії, що вона є «кооперативна діячка і журналістка». Саме ці аспекти найбільш повно висвітлив М. Лукасевич у своїй публікації, матеріали якої ми використаємо, як було згадано раніше, при підготовці даної праці.

Таблиця 1

Життєвий шлях Іванни Блажкевич [1, с. 327-329]

№п/п	Питання, поставлені нами	Відповіді із тексту вищевказаного джерела
1	2	3
1	Коли, де народилася І.Блажкевич і яка була її родина?	І.Блажкевич народилася 9 жовтня 1886 р. у селі Денисові Козлівського (тепер – Козівського району) на Тернопільщині в сім'ї сільського вчителя Омеляна Бородієвича, в якого, крім Іванни, було ще троє дітей. Тесть сестри Меланії був вчителем І.Франка в гімназії. Два брати – Остап та Євген, отримавши вищу освіту, вступили до лав Січових Стрільців, пізніше були сотниками Української Повстанської Армії
2	Хто виховував І.Блажкевич і де вона отримала початкову освіту?	Після смерті матері в 1890 р. Іванку на виховання взяли дідусь і бабуся по материнській лінії. Початкову освіту дівчинка отримала в Денисівській школі
3	Чим займалась І.Блажкевич в юнацькі роки?	У свої 14 років І.Блажкевич активно займалася збором етнографічного матеріалу: записувала народні пісні, перекази, приказки. В 1909 р. брала участь в етнографічній виставці в Стрию, влаштованій з ініціативи адвоката Є.Олесницького, приятеля І.Франка
4	Де продовжувала навчання І.Блажкевич?	Закінчивши виділову (семирічну) школу в Тернополі, І.Блажкевич екстерном склала іспити у вчительській семінарії у Львові. Ще 1900 р. вона писала батькові: «Хочу вчитися, щоб у майбутньому мати свій кусень хліба і не дивитись нікому в руки»
5	Що відбулось в житті І.Блажкевич у 1911 р.?	У 1911 р. І.Блажкевич вийшла заміж за народного вчителя Івана Блажкевича і разом з ним переїхала до с. Суботова, а потім – до с. Залукви на Станіславщині, де багато зробила для ліквідації неписьменності, боролася за підвищення загальної культури на селі, про що писала у щоденнику «Жінка на бойовій лінії»
6	Коли народився у подружжя Блажкевичів син і його діяльність?	В 1912 р. у подружжя Блажкевичів народився син Богдан, який згодом, після навчання в реальній школі, закінчив Львівський політехнічний інститут, став доктором технічних наук,

продовження таблиці 1

1	2	3
		заслуженим діячем науки України, членом Інтеркосмосу, автором багатьох монографій у галузі електрополя, визначним академічним ученим
7	Чим був характерним у житті І.Блажкевич період 1914-1920р.р.?	У 1914 р. І.Блажкевич призначають директором школи в с. Залукві, де подружжя застає Перша світова війна, яка розлучає їх на сім років. Тільки в жовтні 1920 р. чоловік І.Блажкевич, як австрійський військовополонений, повернувся з далекого Туркестану, щоб знову приступити до праці на освітній ниві на рідній, поневоленій землі
8	Діяльність І.Блажкевич у повоєнний період?	У повоєнний період І.Блажкевич вчителювала в школі ім. М.Шашкевича в Станіславі, а в 1922 р. повернулася до рідного Денисова, де заснувала дитячий садок, читальні, кооперативи, драмгуртки
9	Як зустріла І.Блажкевич прихід радянської влади у 1939 р.?	Вересень 1939 р. І.Блажкевич зустріла в Денисові народною вчителькою. Заколисана радянською пропагандистською машиною, вона щиро вірила в майбутні зміни на краще. У цьому ж 1939 р. вона була обрана депутатом до Народних Зборів, що дало їй змогу брати участь у громадській роботі, стати одним з організаторів справді української народної освіти
10	Діяльність І.Блажкевич у повоєнний період?	Після звільнення Тернопільщини від фашистських загарбників І.Блажкевич активно включилася у відбудову зруйнованого села, налагодила роботу місцевої школи. У 1950 р. І.Блажкевич вийшла на пенсію. На зміну громадській роботі прийшла літературна творчість, яка чекає ґрунтового дослідження

Дослідження життя і діяльності будь-якого діяча проводиться з використанням різних методологічних прийомів і підходів. І це закономірно, адже кожна особистість в людському суспільстві є неповторимою і з своїми характерними саме для неї цілого комплексу особливостями характеру і життєвої діяльності. Ми у своїх дослідженнях обрали діалогову форму, суть якої полягає в тому, що ми ставимо питання, а відповіді знаходимо із відповідного джерела. У наших дослідженнях це праця М. Лукаевича про І. Блажкевич. Такий методологічний підхід, на наше переконання, дозволяє всебічно одночасно у доступній формі провести табличне викладення матеріалу щодо діяльності конкретної особистості. В наших дослідженнях це, як сказано про І. Блажкевич в Енциклопедії українства, «галицька кооперативна діячка і журналістка», життєвий шлях якої представлений в таблиці 1.

Наведена текстова інформація відображає всі ті складові, які характеризують різні періоди життя І. Блажкевич. Не будемо деталізовано

зупинятися на характеристиці кожного виділеного життєвого шляху в її житті (вони деталізовано представлені в даній таблиці), проте на деякі з них все-таки звернемо увагу. Отож, народилася І. Блажкевич у 1886 р. в інтелігентній сім'ї (батько Омелян Бородієвич був сільським вчителем) в Галичині (с. Денисові Козлівського тепер Козівського району Тернопільської області). Характерними особливостями родини Бородієвичів було те, що вони мали пряме відношення до життя і діяльності І. Франка. Досить також нагадати, що І. Блажкевич, ще у молодому віці (у 1894 р.) мала змогу бачити І. Франка, коли він приїжджав в село Купчиці на віче. Були і наступні зустрічі Великого Каменяра із жителями цього села, в яких брала участь І. Блажкевич. Про це все вона написала у статті «Іван Франко в с. Купчицях» у 1956 р. Наведемо лише одну цитату із цієї публікації: «В 90-х роках письменник порушив справу економічного піднесення селян через сільськогосподарські спілки. За вказівками Франка деякі люди в селі почали спільно працювати в своїх господарствах. Так, Степан Гарматій і Андрій Білий на хуторі Драгоманівка зорганізували невелике спільне господарство. Всі члени тої спілки разом обробляли землю, вони першими в селі купили деякі сільськогосподарські машини. Обидва рази свого перебування в селі Франко приходив на це господарство, розпитував про хиби, приглядався, давав поради. Спілка добре розвивалася і проіснувала аж до першої світової війни» [5, с. 260].

Інформація із спогадів І. Блажкевич про І. Франка дає підстави зробити деякі узагальнення про те, що ці зустрічі, на наше переконання, заклали ті основи світоглядів щодо поліпшення життя селян у молодій Іванні. І саме під їх впливом у неї сформувалися свої бачення у розв'язанні цих проблем з використанням різних форм кооперативного господарювання. Ще характерними особливостями життєвого шляху І. Блажкевич було те, що вона завжди займала активну позицію у своїй діяльності. Так, зокрема, у 14 років вона «активно займалася збором етнографічного матеріалу»; проявляла настирливе бажання вчитися, «щоб у майбутньому мати свій кусень хліба і не дивитись нікому в руки»; «багато зробила для ліквідації неписьменності; боролася за підвищення загальної культури на селі»; виховала сина Богдана, який став знаменитим вченим – «автором багатьох монографій у галузі електрополя, визначним академічним вченим»; у роки війни «організовувала допомогу місцевому населенню, яке потерпало від воєнного лихоліття»; приділяла значну увагу на поліпшення господарської діяльності селян, спрямовуючи «свої зусилля на залучення галицьких жінок до роботи в кооперативах» та інше. Ось далеко неповний перелік всього того, до чого проявляла інтерес І. Блажкевич і що було «леймотивом її діяльності». І на остаток цієї складової її життєвого шляху відмітимо, що її Всевишній виділив довгий період життя (народилася у 1886 р. і померла 1977 р.) – 91 рік. На протязі життя вона багато зробила, а вийшовши на пенсію у 1950 р., залишила потомкам цінний письмовий скарб, який справедливо стверджував дослідник її діяльності М. Лукасевич: «чекає ґрунтовного дослідження». Це ми частково і здійснюємо у своїй публікації.

Життєвий шлях будь-якої особистості, як правило, супроводжується певними видами її діяльності, результативне здійснення якої і формує їх відомими і знаменитими. Для І. Блажкевич таким напрямом її життєвого шляху була кооперація. Основні віхи її діяльності на кооперативній ниві представлені у таблиці 2. У численних своїх працях (дослідник М. Лукасевич для підготовки

Таблиця 2

Діяльність І. Блажкевич на кооперативній ниві [1, с. 329-333]

№п/п	Питання, поставлені нами	Відповіді із тексту вищевказаного джерела
1	2	3
1	Яке місце в діяльності І.Блажкевич посідала кооперація?	У її агітаційно-пропагандистській, організаторській діяльності кооперація посідала особливе місце. Саме в ній вона бачила той важіль, з допомогою якого можна було не лише протистояти польському засиллю, а й торувати шлях для подальшого розвитку українського суспільства
2	Яку роботу проводила І.Блажкевич серед жінок?	Констатуючи відірваність тогочасного галицького жіноцтва від політичної громадської та культурної роботи, І.Блажкевич спрямувала свої зусилля на залучення галицьких жінок до роботи в коопераціях, що і стало лейтмотивом її діяльності як кооперативного пропагандиста й організатора саме в жіночому середовищі
3	На які проблеми звертала увагу І.Блажкевич у виступі в 1929 р.?	Виступаючи в 1929 р. на загальних зборах Ревізійного союзу українських кооперативів, І.Блажкевич зі смутком констатувала, що в кооперативному русі більше уваги приділяється чоловікам, ніж жінкам. Поза тим, на її думку, всяка «господарка без жінки-газдині ніколи не йде як слід»
4	В яких часописах І.Блажкевич висвітлювала свої погляди на роль жінки в кооперації?	Питання про це місце і роль жінки в кооперації І.Блажкевич висвітлювала в численних публікаціях у часописах «Жіноча доля», «Кооперативна республіка», «Жіночий голос» та ін. На думку І.Блажкевич, жінка ніколи не діждеться полегшення, якщо кооперативну роботу вестимуть лише чоловіки, тому жінки зобов'язані «самі свої діла в свої руки взяти»
5	В чому вбачала І.Блажкевич майбутнє кооперації?	І.Блажкевич турбувало засилля польських товарів, промислово-торгівельна політика і місце, яке посідала в ній кооперація. Вбачаючи в кооперації майбутнє, вона закликала організуватися в кооперації і водночас оголосити бойкот приватному капіталові і приватним купцям

продовження таблиці 2

1	2	3
6	Як І.Блажкевич відносила до посередників?	Вона різко виступала проти посередників, які «не лише підбивають ціни, щоб збільшити свої заробітки, вони ще й недоважують, недомірюють, а там і сфальшивлять споживчі артикули... Вони спричиняють подорожання виробів», що відбивається також на ціні селянських виробів
7	Як орієнтувалася І.Блажкевич у міжнародному жіночому і кооперативному русі?	І.Блажкевич добре орієнтувалася в міжнародному жіночому і кооперативному русі. Вільно володіючи декількома європейськими мовами, вона на сторінках кооперативної періодики пропагувала досвід кооперативної роботи зарубіжжя, публікувала порівняльні статті про роль жінки в кооперативах Німеччини, Англії, Шотландії, Ірландії
8	Як відносила І.Блажкевич до кредиту?	Споживчий кредит, – зазначала вона у статті, спеціально присвяченій цьому питанню, – це не поміч, а велике лихо, з яким ми мусимо раз на завжди зірвати. Відмова від товарного кредиту піде на здоров'я не тільки вам особисто, а й оздоровить наші кооперативи, які підупали внаслідок розборгування майна
9	Як оцінила діяльність І.Блажкевич О.Кобилянська?	Сподвижництво І.Блажкевич на терені залучення нових членів до кооперативів не могло залишитися непоміченим. Буковинська письменниця О.Кобилянська назвала її «галицькою» Жанною д'Арк

публікації про І.Блажкевич використав 30 друкованих її праць і 27 творів про неї) вона спрямовувала «свої зусилля на залучення галицьких жінок, до роботи в кооперативах», була переконана в тому, що «господарка без жінки-газдині ніколи не йде як слід», що «кооператив це нічого іншого як частина домашнього господарства». Всі ці узагальнення і підтвердження дали підстави її прийти до досить категоричного висновку: «Без участі жінок кооперація не може існувати». І з цим слід погодитися чоловікам-кооператорам як у минулому, так і в сучасному і тим більше у майбутньому розвитку кооперативного руху.

І.Блажкевич підходила до організації і діяльності кооперативних структур з чисто практичної оцінки їх функціонування. Так, зокрема, вона різко виступала проти посередників, які, на її переконання, не тільки «підбивають ціни, щоб збільшити свої заробітки, вони ще й недоважують, недомірюють, а там і сфальшивлять споживчі артикули». І в сьогоdnішніх умовах ці твердження є актуальними і саме такі дії посередницьких структур спонукають аграрних виробників до формування дійових кооперативів. Негативно І.Блажкевич ставилася до кредитів. Безумовно, з позиції сьогоdnення така оцінка кредитних

відносин може сприйматися по-різному. Адже, якщо кооперативна структура візьме кредит під високу ставку оплати за його користування і не зможе своєчасно повертати позичені кошти, то це є «не поміч, а велике лихо, як стверджувала вона, з яким ми мусимо раз і на завжди зірвати». З цим слід погодитися. Однак, з іншого боку, якщо, скажімо, банківські установи надають кредити на вигідних умовах для виробників, то чому цим не скористатися? Безумовно бажано і необхідно. І такі підходи використовуються в умовах сьогодення.

Таблиця 3

Окремі висловлювання І. Блажкевич про кооперацію [1, с. 329-333]

№п/п	Питання, поставлені нами	Відповіді із тексту вищевказаного джерела
1	2	3
1	Як трактувала поняття кооператив І.Блажкевич?	В одній з численних публікацій у часописі «Жіноча доля» вона писала: «...Кооперація – то не лиш сей склепок (магазинчик, – авт.) мішаних товарів, але наша господарська організація», яка може нас вирвати із ярма безчисленних посередників, котрі тягнуть останні життєві соки з нашого народу
2	В чому І.Блажкевич вбачала єдність кооперативу і домашнього господарства та роль жінки в кооперації?	Кооператив нічого іншого як частина домашнього господарства...без кооперативи кожне господарство скорше чи пізніше впаде жертвою визиску приватних торгівців і докотиться до руїни... кооперативи доти не будуть вповні виконувати свого завдання, доки наше жіноцтво замість громадно горнутись в члени кооператив, буде триматись осторонь від усіх інших господарських організацій. Без участі жінок кооперація не може існувати
3	В чому вона вбачала мету кооперації?	А кінцева мета кооперації, вважала І.Блажкевичи, – «поволі усувати шкідливі для загалу явища теперішнього економічного ладу та поліпшити умови існування населення взагалі»
4	Що необхідно зробити, щоб поліпшити функціонування кооперативних структур?	Необхідно змінити відношення жінок до наших кооперативних крамниць. Бо прийде розуміння, що кооперативна крамниця – це початок перебудови теперішнього суспільного устрою, в якому повно визиску, фальші й ошуканства, на новий кращий устрій, де пануватиме правда і справедливість

продовження таблиці 3

1	2	3
5	В чому полягає завдання кооперації?	Коли наше жіноцтво з'ясує собі, що одне з завдань кооперації є боротьба з капіталістичним визиском і фальшем... коли зрозуміє – в кооперації об'єдналися одиниці, щоб спільно досягнути добробут людства, тоді перестанемо дивитися на наші кооперативи по селах, як на марні крамнички, але приляжемо до них цілою душею
6	Як відносилась І.Блажкевич до виховання жінок-кооператорок?	Доки наша кооперативна верхівка не подбає про виховання жінок-кооператорок, доки провід наших споживчих кооператив спочиватиме, як досі, виключно в руках чоловіків – доти наша споживча кооперація буде штигулькати, – як кінь на трьох ногах
7	Як відносилась І.Блажкевич до боргів?	І.Блажкевич вважала, що «борг веде до життя понад стан, бо дає нагоду набувати не лише конечно потрібні речі, але також багато такого, без чого можна обійтись. Надто розборгування кооперативного майна скоріше чи пізніше доведе також саму кооперативу до загибелі»
8	В чому проявився її талант кооперативного агітатора і пропагандиста?	«В той час, коли одні брали участь у міжнародних конференціях за кордоном, виголошуючи доповіді в блискучих залах лондонського парламенту, другі мчали поспішати поїздом по Європі, мені судила доля служити тій же справі, мандруючи по селах рідного Поділля, Покуття і Волині», – писала у своїх спогадах І. Блажкевич

Проживши довге життя і написавши цілу низку праць як з проблем кооперації, так і з інших сфер суспільних відносин І. Блажкевич залишила нам цінну творчу спадщину. Її окремі висловлювання і твердження настільки об'єктивно відображають реальну дійсність того періоду, в якому довелося їй жити і творити, що вони можуть бути використанні в умовах сьогодення для відновлення кооперативного руху в Україні. Більше того, її крилаті цитати можна у повній мірі використовувати як епіграфи до написання різних за тематикою праць, у першу чергу це відноситься до розв'язання проблем кооперації. Наведена інформація в таблиці 3 підтверджує сказане.

На закінчення цієї публікації наведемо висловлювання письменниці О.Кобилянської про І.Блажкевич, яка «назвала її «галицькою» Жанною д'Арк». З цією оцінкою можна у повній мірі погодитися. І вона, в деякій мірі, позбавляє нас доповнити що-небудь про цю патріотку рідного краю.

Висновки. Результати проведених досліджень дозволяють констатувати, що у розвиток кооперативного руху в Галичині значний внесок зробили жінки. Життя і діяльність Івонни Блажкевич є тому підтвердженням. У сьогоднішніх

умовах нам не тільки слід відзначити досягнення у розвитку кооперації чоловіків-кооператорів, але не забувати про кооперативну діяльність жіноцтва. Однобокий підхід до оцінки окремих особистостей не тільки в питаннях кооперації, але і в інших сферах діяльності приводить часто до забуття тих осіб, які внесли помітний вклад у розвиток суспільних відносин в різних галузях виробництва і сферах діяльності. І про це не слід забувати, а постійно нагадувати наступним поколінням про важливі здобутки жінок у різних сферах діяльності. Щодо кооперації, то твердження І. Блажкевич про те, що: «Без участі жінок кооперація не може існувати» є актуальним в умовах сьогодення. Таким воно залишиться і для майбутніх поколінь.

Література

1. Українські кооператори. Історичні нариси. Книга 1. – Львів: Вид-во «Укоопосвіта» Львівської комерційної академії, 1999. – 456 с.
2. Українські кооператори. Історичні нариси. Книга II. – Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2001. – 338 с.
3. Кооперативний маркетинг в агробізнесі: проблеми і перспективи розвитку в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої Міжнародному року кооператорів (м. Житомир, 5-7 квітня 2012 р.). – Житомир: Вид-во ЖНАЕУ, 2012. – 394 с.
4. Енциклопедія українознавства. Том 1. Перевидання в Україні. – К.: Глобус, 1993. – 400 с.
5. Блажкевич І. Іван Франко в с. Купчинцях / І. Блажкевич // Іван Франко у спогадах сучасників / Упорядники О.І.Дей та Н.П.Корнієнко. – Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1956. – С. 257-261.

Summary

Shulsky M.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhyskij*

IVANNA BLAZHKEVICH AND COOPERATIVE MOTION IN GALYCHINA

This article presents materials on the activities of I. Blazhkevych concentrating it in the cooperative movement in Galychina. The contribution of women in cooperatives can be a valuable asset in the process of cooperative forms of economic recovery in the present.

Key words: *Ivanna Blazhkevich, cooperation, cooperative motion, Galychina, women-cooperators.*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК 338.1:631.145

Шульський А.М., аспірант[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького***СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ ВЕДЕННЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ЛЬВІВЩИНИ**

В статті проведено дослідження діяльності сільськогосподарських підприємств у Львівській області, в результаті чого встановлено, що ці організаційно-господарські структури в сучасних умовах знаходяться на стадії стабілізації і нарощування обсягів виробництва продукції. Для подальшого результативного розвитку цих господарств необхідно розробити конкретні заходи як на регіональному, так і на державному рівнях.

Ключові слова: *сільськогосподарські підприємства, земля, господарства населення, виробництво, сільськогосподарська продукція, рослинництво, тваринництво, рентабельність*

Постановка проблеми. В сучасних умовах слід проводити дослідження функціонування різних організаційно-господарських структур АПК з акцентуванням уваги на раціональне використання національного багатства України – землі. З цього приводу в Конституції України сказано: «Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави»[1, с.7]. При цьому зауважимо, що слід особливе значення приділяти тим формам господарювання, які більш ефективно використовують земельні ресурси. На наше переконання, такими структурами є сільськогосподарські підприємства, які представляють крупне виробництво.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження діяльності сільськогосподарських підприємств як на державному, так і регіональному рівнях проводили відомі економісти-аграрники, а саме: І. Яців, В.К. Збарський, М.А. Мисевич, П.Т.Саблук, І.Ф.Баланюк, П.Т. Березівський та інші.

Однак, ці господарські формування не є застиглою формою господарювання, а вони постійно розвиваються, вносячи у свою діяльність елементи нових і прогресивних надбань як вітчизняного, так і зарубіжного досягнень в системі ведення аграрного виробництва. Як ці чинники впливають на результати діяльності сільськогосподарських підприємств взагалі і на рівень використання земельних угідь, зокрема, необхідно проводити ґрунтовні і всебічні дослідження.

Мета статті полягає в тому, щоб провести дослідження деяких показників використання земельних угідь сільськогосподарськими підприємствами, які представляють крупні форми аграрного виробництва і на цій основі зробити певні узагальнення і висновки.

© Науковий керівник – д.е.н., професор Музика П.М.
Шульський А.М., 2013

Виклад основного матеріалу. Для реалізації поставленої мети нами використано результати дослідження вчених економістів з даної теми, матеріали статичних органів Львівської області, власні дослідження тощо. За досліджуваній період (1995-2010рр.) змінювалися як площі земельних угідь, так і виробництво продукції у порівнюваних організаційно-господарських структурах Львівщини (табл. 1). При цьому ці зміни характеризуються різними, інколи взаємопротилежними тенденціями. Так, зокрема, площа сільськогосподарських угідь в сільськогосподарських підприємствах з 1995р. по 2007 р. динамічно зменшувалась із 863,7 тис. га у 1995 р. до 457,9 тис. га у 2007р., а в господарствах населення, навпаки спостерігається розширення площ відповідно: 412,1 і 797,6 тис. га. Після 2007 р. ситуація кардинально змінюється у протилежному напрямку. У 2010 р. в аграрних підприємствах площі земельних угідь зросли, а в особистих господарствах населення, навпаки зменшилися.

Таблиця 1

Співвідношення площ сільськогосподарських угідь і виробництва продукції у господарських формуваннях Львівщини*

Господарства	1995 р.	2000р.	2005р.	2007р.	2010р.	2009 р. у % до	
						1995р.	2005р.
Сільськогосподарські підприємства	863,7** 1240,8***	631,9 365,3	472,1 422,1	457,9 677,0	469,4 1097,7	54,3 88,5	99,4 260,1
Господарства населення	412,1 2702,7	642,8 3592,4	797,6 3635,6	810,2 3615,7	796,1 3083,7	193,2 114,1	99,8 84,8
Разом по області	1275,8 3943,5	1274,7 3957,7	1269,7 4057,7	1268,1 4292,7	1265,5 4181,4	99,2 106,0	99,7 103,0

Примітки: * тут і надалі використані матеріали Головного управління статистики у Львівській області [8];

** знаменник – площа сільськогосподарських угідь, тис. га;

***чисельник – вартість продукції сільського господарства за порівнянними цінами 2005р., млн.грн.

Неабиякий інтерес представляють зміни у виробництві валової продукції сільського господарства. Хоча в аграрних підприємствах площі земельних угідь зменшувались, однак вартість валової продукції, що вироблена даними формуваннями, збільшувалась. У господарствах населення цей показник має більшу строкатість, незважаючи на те, що площі сільськогосподарських угідь мали тенденцію до збільшення, однак виробництво продукції було неадекватним (з 2005 р. об'єми валової продукції почали зменшуватися). В загальному по області ці показники характеризуються більш зрівноваженим динамізмом.

Таким чином, крупні господарські формування, а вони в основному представлені сільськогосподарськими підприємствами, забезпечують більш стабільні показники розвитку виробництва аграрної продукції, ніж господарства населення. Ці закономірності обумовлені впливом різноманітних

факторів. Проте визначальним є те, що сільськогосподарські підприємства ще не в повній мірі використали свої потенційні можливості. Вони, так би мовити, знаходяться на початкових етапах піднесення у своєму розвитку. Господарства населення в цих процесах знаходяться у дещо іншому стані.

Таблиця 2

Валова продукція сільського господарства з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у порівнянних цінах 2005 року, тис. грн.

Господарства	1995р.	2000р.	2005р.	2007р.	2010р.	2010р. у % до	
						1995р.	2005р.
Валова продукція сільського господарства							
Усі категорії господарств	331,5	334,2	374,6	399,4	395,4	119,3	105,6
сільськогосподарські підприємства	156,4	52,8	128,6	260,7	407,7	260,7	317,0
господарства населення	681,5	730,0	481,5	443,6	391,3	57,4	81,3
Валова продукція рослинництва							
Усі категорії господарств	163,6	160,9	177,6	200,8	198,8	121,5	111,9
сільськогосподарські підприємства	82,5	32,4	65,4	111,1	172,6	209,2	263,9
господарства населення	325,8	341,7	226,4	229,4	207,8	63,8	91,8
Валова продукція тваринництва							
Усі категорії господарств	167,9	173,3	197,0	198,6	196,6	117,1	99,8
сільськогосподарські підприємства	73,9	20,4	63,2	149,6	235,1	318,1	384,2
господарства населення	355,7	388,2	255,1	214,2	183,5	51,6	71,9

Для підтвердження сказаного нами проведено дослідження рівня використання сільськогосподарських угідь аналізуючими формами господарювання. Зібрана і оброблена інформація акумульована у показниках виходу аграрної продукції в розрахунку на 100 га вказаних угідь (табл. 2). Після різкого зменшення виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами в розрахунку на земельну площу у 2000 р., починається динамічне нарощування її обсягів. І в 2010 р. цей показник становив 407,7 тис. грн.. на 100 га сільськогосподарських угідь, що у 2,6 раза більше, ніж у 1995 р. і майже в 3,2 рази, ніж 2005р. Аналогічні зміни відбулись при виробництві продукції тваринництва і рослинництва

Щодо господарств населення. Тенденції тут мають зовсім інший зворотний характер розвитку. Так, зокрема, у 2010 р. виробництво продукції сільського господарства в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь значно зменшилося і становило 57,4 % рівня 1995 р. і 81,3% рівня 2005 р. Відповідні зміни аналогічного характеру відбулись як у рослинництві, так і в тваринництві.

Узагальнюючим і одночасно підсумовуючим показником діяльності будьяких господарських формувань є рівень рентабельності виробництва як окремих видів продукції, так і діяльності в цілому. В статистичних щорічниках цей показник представляється за результатами функціонування сільськогосподарських підприємств. Відсутність цієї інформації за результатами діяльності господарств населення обумовлений їх значною кількістю (у Львівській області їх нараховується декілька сотень тисяч), що унеможливило проведення детального обліку їх діяльності у широких масштабах.

Таблиця 3

Рівень рентабельності основних видів аграрної продукції у сільськогосподарських підприємствах Львівської області, %

Види продукції	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2007 р.	2010 р.	2010 р. У % і "+" "-" до	
						1995р.	2005р.
Зерно	135,3	73,2	2,4	53,6	4,5	-130,8	+2,1
Цукрові буряки (фабричні)	40,9	-16,9	-15,3	4,1	56,0	+15,1	+47,1
Овочі відкритого ґрунту	81,4	-1,6	39,9	34,9	95,9	+14,5	+56,0
Картопля	61,7	9,4	4,8	39,4	41,2	+20,5	-4,8
Молоко і молочні продукти	38,9	-12,7	8,0	7,2	15,0	-23,9	+7,0
М'ясо великої рогатої худоби	19,0	-51,4	-34,9	-46,6	-36,4	-55,4	+1,5
М'ясо свиней	-39,7	-56,9	-21,5	-18,0	10,8	+50,5	+32,3
М'ясо овець та кіз	-12,6	-70,6	-46,9	-22,2	-45,6	-33,0	+1,3
М'ясо птиці	-8,9	-37,4	13,1	-5,5	4,0	+12,9	+9,1
Яйця	-58,4	0,3	18,7	-5,5	-5,5	+52,9	-24,2
Вовна	20,7	-100,0	0,0	-75,3	-	-	-
Усього	14,9	-18,2	7,9	34,0	27,6	+12,7	+35,5

Наведені показники рентабельності продукції сільського господарства аграрними підприємствами за 1995-2010 рр. (табл. 3) показують, що переважна більшість виробленої продукції є рентабельною. Збитковою є такі види продукції тваринництва: м'ясо великої рогатої худоби, овець та кіз, а також яйця - рівень збитковості яких відповідно становив, %: -36,4; - 45,6; - 5,5. Одночасно відмітимо, що у 2010 р. вдалося все-таки забезпечити рентабельне ведення тваринницької галузі. Цей показник становив всього 0,7%, тоді як у попередні роки ця галузь була збитковою.

Висновки: На основі проведеного дослідження можна констатувати про те, що в аграрному виробництві Львівщини на протязі 1995 – 2010 рр. відбулись позитивні зрушення, а саме – інтенсивно розвиваються процеси щодо відновлення, стабілізації і нарощування темпів збільшення об'ємів виробництва аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами, підвищення її

рентабельності. Ці закономірності мають об'єктивний характер, адже вони вписуються у повній мірі у вимоги економічного закону щодо переваг великих господарств (сільськогосподарських підприємств) над дрібними (господарствами населення). Одночасно зауважимо, що розвиток аграрного виробництва на перспективу повинен відбуватися в тісному поєднанні крупних і дрібних форм господарювання, а не в протиставленні одна одній.

Література

1. Україна. Конституція (1996). Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28 червня 1996 р. - К.: Преса України, 1997. - 80 с.
1. Яців І. Концентрація виробництва у сільськогосподарських підприємствах /І.Яців // Аграрна економіка. - 2010. Т.3. №1-2. - С.109-114.
2. Збарський В.К. Конкурентоспроможність високотоварних сільськогосподарських підприємств / В.К. Збарський М.А. Мисевич: - К.: ННЦ ІАЕ, 2009. - 310 с.
3. Саблук П.Т. Розвиток земельних відносин в Україні / П.Т. Саблук. - К.: ІАЕ, 2006.- 396с.
4. Вовк М.В. Соціальна і економічна ефективність інвестицій сільськогосподарських підприємств/ М.В. Вовк, М.П.Гарасим // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького. Серія "Економічні науки". Т.13, №1 (47) Частина 1. - Львів, 2011.- С.112-123.
5. Баланюк І.Ф. Галузева структура виробництва в сільськогосподарських підприємствах/ І.Ф.Баланюк. О.І.Жук.- Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василь Стефаника, 2011.- 184 с.
6. Якубів В.М. Проблеми організаційного становлення підприємств у аграрному секторі. Аналіз і тенденції розвитку /В.М.Якубів// Т.12,№3 (45) Частина 5 — Львів, 2010 — С.305 -311.
8. Статистичний щорічник Львівської області за 2009 рік. Частина 1 / За ред. С.О.Матковського. - Львів, 2010. - 367 с.
9. Господарський кодекс України: Станом на 7 квітня 2008. - К.: Велес, 2008. - 168с.
10. Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки // Гордієнко Д.Д. - К.: КНТ, 2006. - 308с.

Summary

The paper studied the activity of agricultural enterprises in the Lviv region, resulting in a set that these organizational and economic structure in the current conditions are in the process of stabilization and increase of production volumes. For further effective development of these farms is necessary to develop concrete measures at the regional and state level.

Key words: farms, land, farms, manufacturing, agricultural products, crops, livestock, profitability

Рецензент – к. е. н., доцент Поперечний С.І.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКТІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

ECONOMIC EFFICIENCY OF PRODUCTION AND AGRICULTURAL PRODUCTS ALTERATION

1. **Батюк Б.Б., Пенцак Т.Г.**
УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ В ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМАХ
АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА 3
2. **Березівський П. С., Березівський Я. П.**
ПІДСУМКОВІ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ
ГОСПОДАРСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ПОРЕФОРМЕНИЙ
ПЕРІОД 12
3. **Бодак Г.І.**
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ 21
4. **Власенко І.В.**
РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ АГРАРНОГО
ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ 26
5. **Вовк М. В.**
ЗАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА У
ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ 32
6. **Гірняк К.М.,**
МІЖНАРОДНИЙ ЕТИКЕТ В ДІЛОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ 38
7. **Гордієвич О. А.**
ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В
НОРМАТИВНОМУ УПРАВЛІННІ ВИТРАТАМИ МОЛОЧНОГО
СКОТАРСТВА 46
8. **Гримак О.Я., Оленич І.Р., Гутий Б.В., Харів І.І., Смолинець І.Б.**
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНОСТЬ
ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СФЕРІ ЗБУТУ 50
9. **Дадак О.О., Дорош М.М., Гачек Т.С., Дудяк Р.П.**
СТРАХУВАННЯ ВРОЖАЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
КУЛЬТУР ТА ЙОГО ЕФЕКТИВНІСТЬ 54

10.	Диндин М.Л. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВІВЧАРСТВА	59
11.	Дорош М.М. ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ В УКРАЇНІ	66
12.	Живко З.Б. НЕДЕРЖАВНІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ – ГАРАНТ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ	70
13.	Козій Б.І., Демчук М.В. МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ОЦІНКИ ВПЛИВУ ВЕТЕРИНАРНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ТВАРИН НА ЇХ ПРОДУКТИВНІСТЬ	76
14.	Кондратюк О. І. ЕФЕКТИВНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА - ЗАПОРУКА ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	82
15.	Куницький В.В., Куницька-Іляш М.В., Бричка Б.Б. РОЗВИТОК АПК В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	91
16.	Левків Г.Я., Каньоса А.М. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК	105
17.	Макар І.А. ПОНЯТТЯ ЕФЕКТИВНОСТІ В ДОСЛІДЖЕННІ ГАЛУЗІ СКОТАРСТВА	110
18.	Минів Р.М. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕКСПОРТУ – ІМПОРТУ М'ЯСНИХ ПРОДУКТІВ	115
19.	Музика Т.П., Курляк М.Д. ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	120
20.	Оленич І.Р., Гримак О.Я., Гутий Б.В., Харів І.І., Смолинець І.Б. СУТНІСТЬ І ЦІЛІ МІЖНАРОДНОГО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ	127
21.	Парфенюк Є. І. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	133
22.	Пенцак Т.Г., Назаркевич М.В. МАРКЕТИНГОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИБНИМ ГОСПОДАРСТВОМ	138
23.	Петриняк У.Я. УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ МАРКЕТИНГУ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ	143

24. **Пуцько Б.М.**
СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ПЕРША ОБ'ЄКТИВНО
ОБГРУНТОВАНА ПРОГРАМА ВИХОДУ ІЗ ТУПИКА 149
25. **Пуцько Б.М.**
СТРАТЕГІЧНІ І ТАКТИЧНІ КОМПОНЕНТИ ФОРМУВАННЯ
РИНКУ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ЗА ФУНКЦІОНАЛЬНИМ
ПРИЗНАЧЕННЯМ 164
26. **Сендецька С. В.**
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО М'ЯСА
ПТИЦІ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ РИНКАХ 177
27. **Сенів Р.В.**
РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ
КООПЕРАТИВІВ У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА 181
28. **Смолинець І.Б.**
УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКИМ ФОРМУВАННЯМ АПК У
КОНТЕКСТІ ПРОГРАМУВАННЯ ЙОГО ФІНАНСОВО-
ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ 186
29. **Соломонко Д.О.**
ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
АГРАРНОГО СЕКТОРА НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ 208
30. **Стадник М.Є.**
«ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА» – ОСНОВА ЗМІЦНЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ 214
31. **Філяк М.С.**
ВИЗНАЧЕННЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ПОКАЗНИКІВ У ПЛАНИ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ 218
32. **Чемерис В.А.**
РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ РЕГІОНУ НА ОСНОВІ
КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ: ПЕРЕДУМОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 223
33. **Шибунько В.В.**
ВПЛИВ ПРИКОРДОННОГО РОЗМІЩЕННЯ ЛЬВІВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ НА ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ
М'ЯСА 228
34. **Шульський М.Г.**
ІВАННА БЛАЖКЕВИЧ І КООПЕРАТИВНИЙ РУХ В ГАЛИЧИНІ 232
35. **Шульський А.М.**
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ
ВЕДЕННЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ЛЬВІВЩИНИ 242

**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ
ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ**

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
імені С.З. ГЖИЦЬКОГО**
заснований у 1998 році

**Scientific Messenger
of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj**

Серія “Економічні науки”

**Том 15, № 1 (55)
Частина 5**

Series “Economical sciences”

Підписано до друку 27.06.2013. Формат 70 x 1/16
Гарн. Times New Roman. Папір офсетний № 1. Ум. друк. арк. 28,13.
Наклад 300 прим. Зам. № 27/06.

Друк ФОП Корпан Б.І.
Львівська обл., Пустомитівський р-н., с Давидів, вул. Чорновола 18
Ел. пошта: bkooran@ukr.net, тел. (032) 243-68-49
Код ДРФО 1948318017, Свідоцтво про державну реєстрацію В02 № 635667
від 13.09.2007